ČESKÁ KNIHOVNA
ZÁBAVY A POUČENÍ

VYDÁVÁ ÚSTŘEDNÍ SPOLEK ČESKÝCH
PROFESSORŮ / POŘÁDÁ JAN SATRANSKÝ

ČÍSLO
36.

JOSEFA JUNGMANNA
VYBRANÉ SPISY PŮVODNÍ I PŘELOŽENÉ

VYDAL
KAREL HIKL

V PRAZE 1918
NAKLADATELSTVÍ J. OTTO

JOSEFA JUNGMANNA
VYBRANÉ SPISY
PŮVODNÍ I PŘELOŽENÉ

VYDAL

KAREL HIKL

V PRAZE 1918
NAKLADATELSTVÍ J. OTTO

TISKEM »UNIE« V PRAZE.

ÚVOD.

I.

Josef Jungmann stojí s Josefem Dobrovským na prahu českého národního obrození. Tam, kde starší vrstevník jeho, všestranný a přísný vědec Dobrovský, uchoval jazykové hodnoty na základě přísného a pronikavého studia starší české literatury, připíná svou organisační a tvůrčí buditelskou práci Jungmann. Je duch vzdělaný na výši osvícenské literatury německé, francouzské a anglické. Poznal a sám jsa básníkem se zájmem sledoval první kroky nového romantismu v západních literaturách. Proto mu nestačily zásoby slovní ani doby Veleslavínovy. Ví, že mladý národ, chce-li uhájiti svou existenci mezi velkými kulturními národy, musí přinésti svou osobitou stránku do světového koncertu; že musí s úspěchem soutěžiti na poli umění slovesného, že musí vypěstovati, rozvinouti jadrný a čistý jazyk, kotvící na pevných základech staré literatury, živých dialektů a slovanských bratrských jazyků; že nový směr lidského toužení a snažení potřebuje tisíců nových výrazů, jichž předkové naši neznali a jejichž pozvolné tvoření bylo násilným zaražením vzrůstu organismu národního překaženo. Odhodlaně, s mladistvou, plodnou silou zasvěcuje celý život obrození jazykovému. Tvoří novou českou mluvu básnickou a vědeckou. S nesmírnou jemností a vybroušeným vkusem osvojuje si čisté vý-

razy a obraty ze staročeských spisů; odvážně a šťastně přijímá slova ze sousedních jazyků slovanských a neleká se ani utvořiti sta nových výrazů. Je moderní, pokrokový v každém ohledu: bojuje pro jednodušší a logičtější pravopis analogický, stará se o nové typy písma tiskna mezi prvními u nás latinkou, hledí jazykové obrození a uvědomění prohloubiti ve všech směrech. Kde starší obránci české řeči vychvalovali a hájili rodný jazyk, užívá Jungmann kulturního vtipného lukiánského dialogu a v něm filosoficky zdůvodňuje správnost a krásu nového života národního. Je na výši současné skeptické osvícenské literatury, ale v jeho bytosti je něco mladistvého a romantického. Spojuje se v něm duch evropsky vzdělaný a silný naivní venkovan; západní kosmopolita a srdečný Čech. Jeho bytost není opravdu jednotná, je leckdy záhadná a sporná. Ale Jungmann stál na přechodu dob. Viděl vítězství veliké francouzské revoluce, císařství Napoleonovo a policejní absolutismus Metternichův. V tom rozvratu dob, kdy upřímní přátelé a Čechové pochybovali o budoucnosti národa, kdy města byla zněmčena a na jazykovém rozhraní kvapně se krajiny odnárodňovaly, pracoval celou svou geniální, iniciativní, pilnou a obětavou osobností na zachování bytnosti národní. Hledal přátele a rozněcoval je k vytrvalé práci; překládal, psal básně, sbíral hodnoty jazykové i literární s neúmornou a pronikavou jistotou. Dovedl nalézti pravý směr své činnosti tam, kde práce jeho bylo nejvíce potřebí. Utvrdil a obohatil svými překlady vynikajících světových básníků českou řeč básnickou. I dnes divíme se lahodnosti a bezpečnosti mluvy v prvním vydání překladů Chateaubriandovy Ataly, Miltonova Ztraceného ráje a vybraných básní Goethových, Schillerových, Bürgerových, Popeových a jiných básníků.

Když viděl, že by i na vyšších školách mohla býti pěstována česká řeč a literatura, skládá podle dobrých německých vzorů svou Slovesnost. Celý život posvěcuje práci o zachování a udržení pokladu jazykového a literárního. S nadlidským úsilím, obětmi, prací a péčí sbírá, shání, třídí, opravuje a doplňuje svůj velkolepý pětidílný Slovník jazyka českého. Po úsilí celoživotním dává národu dílo, jaké u velikých sousedů vypracovaly celé generace a bohatě obdařené společnosti učenců. Jeho slovník byl omlazenému národu oporou a zrcadlem vnitřního bohatství, dávno po smrti Jungmannově obohacovali se spisovatelé čerpajíce z hluboké studně živé vody. A právě tak v historii literatury. Nemá sice jednotné vědecké metody, ale sepisuje a národu zachovává památky literární, kterých bychom leckdy ani podle jména neznali.

Josef Jungmann překvapuje nás na úsvitě našeho obrození svou časnou vyspělostí a pohotovostí. Životní jeho osudy byly prosté. Narodil se, syn chudého ševce a kostelníka, v půvabné pohorské vesnici Hudlicích u Berouna 16. července 1773. Nestal se knězem, jak si matka přála. Vystudovav hlavní školu německou v Berouně a piaristické gymnasium v Praze, věnoval se studiím filosofickým v Praze. I u nás byli již tenkrát osvícenští esthetikové a myslitelé. Z učitelů zvláště na mladého Jungmanna působili Aug. G. Meissner a K. J. Seibt. K vlastenecké lásce povzbuzoval jinochy jesuita matematik P. Stanislav Vydra, na jehož smrt napsal Jungmann později obšírnou životopisnou elegii. Tenkráte naučil se mladý filosof francouzštině, angličtině, vlaštině a španělštině a nabyl vynikajícího rozhledu po současných moderních evropských literaturách. Zůstal vždy eklektikem. Z přílišné úzkosti o své cíle hleděl získati pro své ideály každého, proto opatrně vyhýbal se pří-

mým sporum, nerad bojoval proti uznaným autoritám. Své názory o budoucnosti českého národu, o všeslovanské řeči spisovné, o potřebě jednotného časoměrného principu rytmického během času měnil. Byl skeptický voltairián a překládal i katolického zaníceného Chateaubrianda, i přísného anglikána Miltona, i lascivního Popea. Jeho kolísavost a nerozhodnost jeví se zvláště v jeho poměru k patriarchovi Dobrovskému, v jeho zpusobu boje o časomíru i o nový pravopis. A přece lze do značné míry jeho starostlivost a opatrnost chápati a vysvětliti. Miloval své dílo, svuj národ celou duší a v těžkých nebezpečných dobách třásl se o něj. Jeho postavení činného a organisujícího buditele, státního úředníka v tvrdé době absolutistické, bylo přece jen obtížnější než tichá vědecká práce soukromého učence Dobrovského. Ovšem Dobrovský Jungmanna předčil vědeckou intuicí, dusledností a jistotou svých vědeckých prací, jakož i ryzím charakterem.

Vystudovav filosofii oddal se Jungmann studiím právnickým, r. 1799 odchází jako gymnasijní učitel do Litoměřic, kdež pobyl do r. 1815, od té doby do své smrti r. 1847 žil v Praze, jsa profesorem, později prefektem akademického gymnasia. Již z dob studentských jsou jeho první pokusy spisovatelské, epigramatické vtipy a tradicionální básničky anakreontické. Hned v Litoměřicích zadarmo učí bohoslovce češtině, ač je sám školní i literární prací přetížen. Se svými přáteli horlivě si dopisuje, vzájemně se vlastenci utěšují a rozněcují k další činnosti. Nelze nám dnes bez pohnutí čísti mnohá místa srdečné a duvěryplné korespondence Jungmannovy. Dlouhá desítiletí pracoval na svých velikých dílech, a když vyšla, brzy pomýšlel na jejich zlepšení a opravení. Filosofické a náboženské názory uložil v „Zápiskách", napsaných až na konci života.

Z tohoto přehledu literárních prací je patrno, že vědecká činnost Jungmannova je daleko větší než činnost produktivní.

Jeho pětidílný Slovník českoněmecký, Historie literatury české, dvojí vydání Slovesnosti zaujímají největší část jeho spisů. Ostatní drobnější spisy pojal Jungmann do Sebraných spisů veršem i prosou, jež vyšly 1841 a 1843, po druhé 1869—1873.

II.

Vybrali jsme z těchto sebraných drobných spisů, i ze starších statí roztroušených po časopisech, ukázky prací původních i přeložených. Většina článků a básní Jungmannových jsou překlady nebo volné výklady. Nejsa rázovitým myslitelem ani vyhraněnou uměleckou osobností, dovedl náš buditel tím bezpečněji přikláněti se k vynikajícím úrodným plodům cizích básníků. Překládal a uváděl je k nám nejen z esthetické potřeby průkopníka nových směrů, nejen pro posílení tvořivosti jazykové, nýbrž i pro cizí výborné myšlenky, jež dovedl výhodně svým účelům přizpůsobiti a podřaditi. Nebásnil, nýbrž pabásnil, psal i v původních dílech ohlasy cizích světů. Přece však můžeme říci, že byl umělcem slovesným i básníkem. Měl neobyčejnou kulturu literární a pronikavý vkus (první u nás překládá Goetha, vybírá z francouzské literatury spisy nejcennější); měl hlubokou inspiraci, vášnivou lásku k mateřskému jazyku, poníženému a krásnému, měl zázračný dar dokonalé tvořivosti jazykové. Právě mladý Jungmann psal první své stati slohem tak pevným, mluvou tak čistou a lahodnou, že pozdější recense jeho spisů nebývají tak čisté a líbezné. Z té příčiny otiskujeme i v tomto výboru znění první, důležité odchylky nalezne čtenář v poznámkách.

Dvojí rozmlouvání o jazyku českém vyšlo v Nejedlého Hlasateli českém (I. 43 a 321 r. 1806). Jsou to vlastně obrany jazyka českého, obrany, jaké již za dob humanistických psali vlastimilovní spisovatelé, kteří v dobách útisku a ponížení zamýšleli se nad budoucností drahého mateřského jazyka. Známé jsou již stati Řehoře Hrubého z Jelení, Václava Píseckého, z dob pozdějších pak předmluva vládyky Ant. Frozína, obrana jesuity Balbína, v osvícenské době sešitek Fr. hraběte Kinského, předmluva Pelclova k vydání „Příhod Václava Vratislava z Mitrovic", obrana Jana Al. Hankeho, K. H. Tháma, Slováka Jana Hrdličky, Jana Rulíka, památné jsou vlastenecké předmluvy k českým knihám starším, nově vydávaným, vlastenecké proslovy universitních učitelů, zejména F. M. Pelcla, St. Vydry a Jana Nejedlého.

V prvním rozmlouvání vystupuje Daniel Adam z Veleslavína, slavný vydavatel a upravitel vzorných staročeských spisů, a hovoří s odrodilým a neuvědomělým Čechem, na konec vystupuje i spravedlivý Němec. Odrodilý Čech komolí a kroutí češtinu až za meze možnosti. Spisovatel jej zkarikoval a zesměšnil. Jak velebně a lahodně zní zato pádná hlaholná slova rozhorleného Veleslavína, jenž nehodnému potomku vytýká netečnost a vlažnost. Podnět k této rozpravě dala asi obrana Hankeho, kdež spisovatel ukazuje též odrodilým potomkům, s jakou bolestí by se na ně dívali jejich předkové, praotci a dědové, kdyby se jim jednou ukázali v polích elysejských tak zpotvořeni a znetvořeni. „Hanba vám, nehodní synové", zvolali by. U Jungmanna stydí se ctihodný Veleslavín za ubohého potomka, který nemá národních zájmů, neví nic o předcích, o lidu, který jen sedá v kavárně, žvatlá německy a s vysoka hledí na sprostý dav mluvící ještě po česku. Teprve

spravedlivý Němec, vzdělaný zajisté humanitními ideály Herderovými, přiznává slávu a výtečnost starým Čechům, kteří jako lampy uprostřed vichrů hořeli, kteří byli strašní hajitelé práv; zná smutný stav pokleslého, nehodného pokolení, na němž, jak se zdá, počíná se vyplňovati osudná věštba Dalimilova, že na mostě pražském nebude možno viděti Čecha; a přece — herderovský idealista — věří v mocné, otáčející se kolo času. Dokud jazyk národní nepošel, jest národ ještě živ. Ač odraný, trním skoro udušený jest štěp milovníků jazyka českého, snad přece ještě rozvede zdravou mízu po celém těle. Kéž by zahradník (míněn císař František I.) byl stromku svého šetrný a jemu milostivý!

Rozmlouvání Jungmannovo mohutně působí nejen účinným kontrastem modního prázdného hejska a ryzího Staročecha, nejen rozdílem mezi nečistou protivnou míchaninou češtiny a němčiny a jadrnými, pádnými výrazy rozhorleného Staročecha, nýbrž zejména utajenou a přece propukající úzkostí a nesmírnou láskou spisovatelovou k drahému poníženému jazyku mateřskému.

V témž ročníku Hlasatele se Jungmann k svému thematu vrátil obšírným a širším r o z m l o u v á n í m d r u h ý m. Je to rozhovor filosofický mezi Slavomilem a Protivou. Jde o otázku, je-li zachování malé větve národní prospěšno celku a zdali by nebylo lépe, aby drobní národové splynuli s velikými osvícenými národy jinými v jediném moři kosmopolitickém. Jungmann-Slavomil zde právě tak jako v rozmlouvání prvém nic si nelže a nepřepíná o síle národní. Je studený, střízlivý, místy až mrazivě zoufalý. Vidí, že noví Čechové všemu, co dědům svaté bylo, se rouhají a posmívají; zná posměšné hlasy Němců a Maďarů o Slovanech šířené a v předních časopisech otiskované; s bolestí pozoruje, jak marně předkové mnoho drahé krve prolili pro jazyk

svuj; na všech stranách potkává hladolety a břichopásky, jichžto bohem břicho jest, kteří, dostanou-li jísti, zaprou nejen vlast, i otce a matku svou, kteří nic se neváží přirozeným zákonem a ještě peknou zástěru naleznou hanbě své, pokrčice rameny rozhlašují, že to tak osud nese, nebo dokonce za filosofy se vydávají hlásajíce, že pěkné jest vlasti nemíti. Pouhý Čech vzdálen jest všech úřadu, ani mizerným nádenním písařem býti nemuže, jako kdysi rabové u Egypťanů zaklet jest k pluhu nebo šidlu, zatím co cizozemec uvázal se v správu země. Děti na školách moří se německými slabikáři a denně jim majstříček dokazuje, že jsou Němci. Kolik žáků pro neznalost němčiny vázne v studiích? (— Tu vzpomínal Jungmann na svůj vlastní osud; tři léta „ubil“ v jediné třetí třídě hlavní školy berounské pro neznalost němčiny.) Kolik se jich vrací do dílny a na pole, kolik jich stává se nedostudovanými povaleči, kolik konečně vtipnějších a bystřejších překoná veliké překážky, aby se stali v úřadě Němci a zapomněli, že kdy Čechy byli? U soudu nedovoláš se po česku spravedlnosti; nad českým prosebným listem každý škrabák frní, že německým není, a českého sedláčka honí od Kaifáše k Pilátovi všude se mu smějíce a rameny krčíce. Čech nemá škol, knih, učencu, vzdělání; celá novodobá osvěta šla mimo něho. Duchovní ani učitelé nechtí a mnohdy ani nemohou tu pomoci. Dnes již Pražané tleskají německému herci, který s jeviště jim zpívá, že se vždy ukázali věrným národem německým. Německý kaplan nedovede se již s lidem pomodliti, soudce mluví pomocí tlumočníka s obžalovaným. Národ znechutil sobě ctnost a mravy předků svých, zanedbal i jazyk svuj. Vše spěje ke konci. Snad za dvě stě, snad za čtyři sta let vyhyne národ i jazyk jeho. Vždyť jen za posledních třicet let sta městeček a vesnic na pomezí se

poněmčila. Velké krajiny, před sto lety české, krajiny nejprůmyslnější, nejlidnější, nejbohatší jsme ztratili. V městech a v Praze vzdělanci mluví německy; český jazyk jest vyhnán do chudých chalup, k sedlákům a podruhům.

A přece, míní Jungmann, jest přirozené, správné a krásné, aby hynoucí kmen ožil, aby stoupal ponenáhlu k výši svých předků a nových kulturních národů. Dokázav, že vlastí možno mysliti jedině jazyk národa svého, pevně a logicky vykládá své názory a vyvrací námitky Protivovy.

Myšlenky uniformujících kosmopolitů o jediné, povšechné obci, o všeobecném jazyku zůstanou pouhým snem. Bůh, který dal přírodě tolik krásné rozmanitosti, jenž vykázal určité místo květinám i stromům, bdí nad živou rozmanitostí v přírodě. Každá věc má svůj účel, má jej i národ a jeho jazyk. Vyšší prozřetelnost přivedla slovanský národ do této úrodné a požehnané země a dala mu slavně růsti a ušlechtilé plody národního života přinášeti. I nestane se jednomu neb druhému mudrákovi k vůli, aby národ docela na svou minulost zapomněl a zahynul. Těžké a kruté okolnosti přivedly úpadek čilého národu. Dejte však Čechům příležitosti k vzdělání, a za dvacet let uvidíte divy na národní jejich literatuře! Jestliže pak do selských chalup utekl se ponížený jazyk náš, nesmíme zapomínati, že sedlák jest nejpřednější obyvatel země, že každý jazyk tam, kde doma, selský jest. Jazyk český jest bohatý i vybroušený, jest jen třeba, aby poklady jeho zachovány byly. Nemá-li dostatek slov, jichž mudřec a umělec žádá, může jim dáti vyrůsti. Vždyť i němčina před krátkou dobou takových slov a literárních plodu neměla. Čeština jest jasná, líbezná a zvučná. Sám německý učenec Adelung přiznává, že němčina od slovanštiny libosti nabyla.

A proto nezoufejme! Máme výborné staré spisy, budujme na jejich základě, přibeřme, kde potřebí, slova slovanská, pracujme vší silou pro národ a doufejme v pomoc panovníkovu, jemuž Čechové jsou věrnými poddanými. Věřme ve splnění svých tužeb: že čeština přijde zase do škol, radnic a úřadu; že vznikne všeobecná slovanská učená společnost; že bude zlepšeno slovanské knihkupectví; že mezi Slovany nastane konečně svornost a od Němcu mír, aby národ na své dráze mírně a požehnaně stoupal k výši svého určení.

Takový jest obsah vzrušené obrany Jungmannovy. Postup vývodů jest pevně promyšlen, mnohé partie uchvacují vřelým zanícením, ač na druhé straně přidány poznámky významu podružného. Poznámky tyto Jungmann v druhé recensi (v sebraných spisech) vypustil; nevhodně vypustil z přílišné opatrnosti i místa rázu politického a kulturně slovanského. V krásném Jungmannově rozmlouvání ozývají se hlasy již starších českých obhájcu; ale tak výstižné, časové a programové formy nedovedl ideám těm dáti do té doby žádný spisovatel český.

Po dvaceti letech viděl náš buditel mnohá ze svých zbožných přání vyplněna. Nalezl pracovité spoluďělníky, zakládal novou poesii a novou řeč vědeckou, viděl v novém časopise museiním souhrn a výkvět kulturních snah národních. I píše do prvého ročníku tohoto časopisu r. 1827 ve stati **O klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české** program obrozené literatuře, která po desítiletích usilovného vzdělávání bude moci býti i duchem národní, v každém ohledu dokonalá, klasická. První část úvahy psána jest polemicky proti Janu Nejedlému a starším spisovatelům, kteří vlastenecké básníky přeceňujíce nešetřili epithetem „klasický“ a lichotivými přirovnáními.

Jako velikou část Jungmannových prací, máme i tento článek v několika recensích. Polemické šlehy rukopisné uhladil již redaktor Musejníku Palacký a my je známe teprve z otisku V. Zeleného a z rukopisu Jungmannova chovaného v Českém museu. V sebraných spisech vynechal Jungmann celou stať o jednostranném náboženském rázu starší literatury (z upřílišeného konservatismu) a temperamentní skeptickou část o budoucnosti národní literatury se známými slovy: „Nám se dostalo (ó kéž se mýlím!) býti svědky a pomocníky konečného mateřštiny zahynutí." V části všeobecné, i v druhé recensi, ukazuje Jungmann vyspělý a velmi moderní rozhled po literaturách evropských. Po filologickém a historickém výkladu slova „klassický" poznamenává Jungmann, že klasická doba literatury musí se vyznamenávati množstvím souvěkých výtečných hlav původních a zdařilým vzděláváním veškerých stránek literatury, prosy i básnictví, literatury učené i prostonárodní. Taková klasická doba literární předpokládá příznivou správu obecnou, čisté náboženství, duchovní vzdělání všeobecné a ušlechtilé mravy. V první řadě jazyk musí býti vzdělán, vytříben a čist, musí projíti školou básnickou, filosofickou, řečnickou. Na základě těchto předpokladů dochází spisovatel k závěru, že Veleslavínova tak nazvaná zlatá doba české literatury nebyla klasickou. Literaturu té doby tísní tma obecné pověrečnosti, hadačství a astrologie; tehdejší literatura měla jednostranný ráz theologický; byla jen prostonárodní a neměla učeného doplňku svého. Jazyk český té doby nemohl se vzdělati pro vyšší básnictví, pro filosofii, ani pro vědu. V těchto vývodech bojuje Jungmann zejména proti urputnému „staromilci" Janu Nejedlému, který od zastávání bratrského pravopisu ustrnul na konec na

jazyku českých bratří a houževnatě se bránil novému obohacování české mluvy básnické a vědecké.

Nemůže se tedy Jungmann srovnati s těmi, kteří ani o vlas nechtí se od starých uchýliti, a jasně prohlašuje, že buď jest nám úsilně postupovati za příkladem jiných národu ku předu nebo se poddati záplavě cizí. Vždyť mateřština jest tak ubohá, němčina vsude vládne, že zdá se, jsme sami svědky a pomocníky konečného mateřštiny zahynutí. Potřebujeme nezištné a účinné práce moudrých vlastencu; vyššího mravného vzdělání, dukladného vzdělání věd a umění, potřebujeme hojnost dokonalých puvodních spisů ve všech oborech literárních. Potom snad slavná klassická doba národní literatury přijde; my zatím, vědomi jsouce tohoto velikého účelu, pracujme podle svých sil na pracích přípravných.

Také v polemických statích hájí Jungmann české řeci a literatury. Užívá při tom zase dumyslně formy dialogické, zejména ve článcích psaných proti prof. Uhlovi Antibohemia a Slovo k statečnému a blahovzdělanému Bohemariusovi.

Brzy nastává našemu horliteli úloha nová. Musí brániti v článku O různění českého písemního jazyka (ČČM 1832) jednotný ryzí jazyk spisovný proti moravským separatistum V. Ziakovi a F. D. Trnkovi, kteří zaváděli do spisovné řeči výrazy a tvary dialektické. Ukazuje, jaké nebezpečí plyne sotva obrozené literatuře z bezpotřebného ustupování od jednoty jazykové v písmě. Jestliže staromilci, kteří ustrnuli na spisech Veleslavínových, zdržují pokrok literární a hledí písemnictví naše jako Niobu v kámen obrátiti, nebezpečnější jsou nesvědomití novotáři dialektičtí. Angličané, Francouzové a zejména Němci mají dialekty daleko rozdílnější navzájem než jsou naše.

a přece mají vyšší spisovnou řeč. U nás starou tradicí je utvrzena řeč spisovná česká a není možno nyní, aby čeština dělala nějaké ústupky nářečím moravským nebo slovenským. Mezi staršími výbornými českými spisovateli čteme jména mnohých Moravanů, jako byli Komenský, Žerotín, Ctibor Tovačovský; i bible Kralická na Moravě povstala. Na konec lituje slovenské roztržky Bernolákovy a vroucně se přimlouvá za jednotu literární. Bohužel v této otázce zůstal hlas Jungmannův, jak se autor sám obával, hlasem volajícího na poušti.

Nemáme mnoho publicistických statí Jungmannových. Články nejvýznamnější jsou otištěny v našem výboru. Nad současnou obrannou literaturou vynikají tyto stati myšlenkovou i formální vyspělostí. Důvody jsou pádné a přesvědčující, zanícení upřímné a výmluvné, řeč jadrná a vtipná, protkaná sentencemi a úslovími. Na všech těchto statích vidíme spisovatele zralého, který v pravý čas zakročil pádným slovem ve věci národní. Obzvláštní ceny dodává těmto úvahám osobnost autorova a vznešené, tragické pozadí. Šlo opravdu o bytí či nebytí celého národa. Věříme plně steskům Jungmannovým a ještě dnes prožíváme jeho úzkosti o útlý život slabé větévky. A čistou, rozhořenou láskou mluví i dnes k nám o českém jazyku muž, který bezpříkladnou pílí a nezištností posvětil svůj život službám národa. Články tyto proto zasluhují, aby se staly majetkem obrozeného národa, aby potomci učili se u buditelů nadšené a kladné lásce k vlasti.

Ukázku vtipného lukianského dialogu podává nám článek R o z e p ř e m e z i p í s m e n y. Napsán jest podle slavného řeckeho satyrika a filosofa Lukiana ze Samosatu, zkušeného cestovatele a vtipného útočníka proti omezeným sofistům a gramatikům. Lukian, úpadkový básník v době poklasické v druhém století po

Kr., byl horlivě studován a překládán v době osvícenské v Německu i u nás.

Rozmluva tato povstala r. 1820 a je namířena proti zastáncům bratrského pravopisu, zejména proti Janu Nejedlému. Jungmann sám nekladl do té doby váhy na pravopis; jak ještě r. 1820 v dopise Markovi píše, je ochoten „tvrdohlavosti nejedlovské" ustoupit a vydati Slovesnost pravopisem starým. Přeje si, aby od malicherných půtek obrácen byl zájem k důležitějším úkolům literárním. Přál by si mnoho výborných českých spisů míti, třebas v bratrské orthografii napsaných. Na konec vydal přece Slovesnost podle opravy Dobrovského a později rozešel se s Nejedlým úplně.

V této rozpravě není ještě temných stínů pozdějšího nepřátelství. Hravě a žertovně předvedena jest nám hádka mezi písmenem *i* a *y*. Písmeno *y* si stěžuje, že *i* odvádí jí věrné manžely *c*, *z*, *s*. Po těchto sykavkách totiž mělo nastoupiti podle Dobrovského analogické rozlišování *i* a *y*. Písmeno *i* hájí se poukazem na starou češtinu a na logické své oprávnění. Z některých zlostných slov, jež pronáší *y*, vycíťujeme zavilost Nejedlého, zvláště když *y* prohlašuje, že raději vše nejhorší ponese a zkázou literatury se okryje a pohřbí, než aby své protivnici povolila. Spor končí Čeština, jež přenechává člověku, aby buď podle zvyku, buď podle rozumu mezi právem obou písmen rozhodl.

Do našeho výboru pojaty jsou ještě prosaické články Jungmannovy Slézská povodeň a Plivník. S l é z s k á p o v o d e ň vyšla v třetím ročníku Hlasatele r. 1808; Jungmann této stati nepojal do svých sebraných spisů. Neprávem však; neboť článeček, ač psán podle nějakých německých pramenů a za živého dojmu Schillerovy Písně o zvonu, vyniká živým bás-

nickým vylíčením a jest jedním z nepatrného počtu básnických statí Jungmannových. Nejcennější jest popisný úvod, velmi výrazně vylíčen jest hluboký odvěký cit lidský v nejvyšším nebezpečí, v rozzuření živlu hrdinně se zjevující. V tom krásném, ušlechtilém, i když tragickém, vítězství lidského srdce nad rozpoutanou nerozumnou přírodou vidíme ohlas slavného romantika francouzského Chateaubrianda a jeho Ataly, kterou byl Jungmann před třemi lety přeložil a vydal.

Naproti tomu článek P l i v n í k, jenž vyšel v Časopise musejním r. 1832, psán jest v duchu osvícenském a filologicky učeneckém. Proti pověrečným, zatemnělým a nepořádným venkovanům staví spisovatel za vzor svým čtenářům osvíceného a pracovitého Myslibora, jemuž tak se daří v hospodářství, že se sousedé domnívají, že má Plivníka, jenž mu štěstí a poklady přináší. I pozve si Myslibor sousedy v neděli odpoledne k sobě a vypravuje jim o rozumném hospodaření. Řeč jeho propletena je množstvím jadrných přísloví a pořekadel, takže ozývá se tu moudrost starých Čechů. Je to vtipný a půvabný souhrn lidového mudrosloví, s pádnými postřehy a obraty. Tak přesvědčí Myslibor sousedy o prospěchu rozumné práce, poslední pak podezření o Plivníku rozptýlí osvícený duchovní na kázání, jenž doplňuje výklady Mysliborovy.

Jungmannova č i n n o s t b á s n i c k á ustupuje do pozadí za činností vědeckou a publicistickou. Spisovatel náš sice sám píše v dopise Markovi, že prvním jeho úmyslem bylo, aby se vzdělal na českého básníka. Ale okolnostmi, zejména mnoholetou úmornou prací na Slovníku, byl od záměrů mládí odveden. Jungmann byl povaha básnická; má bezprostřední vášnivý postřeh, dovede nalézti několika slovy povznešenou napiatou situaci, má smysl pro pádné a zvučné slovo, má kul-

*

turu teoretickou i vynikající rozhled po moderních literaturách evropských. Nestal se však velikým původním básníkem. Nejenom proto, že musil překlady a sbírkami jazykových pokladů připravovat cestu potomkům a že upravování cesty zabralo mu celý život. Již sama povaha Jungmannova, plachá a v ústraní pracující, nedovolovala mu vyrusti v básnický talent. Jsa převahou intelektualista znal a miloval jízlivé satiry Lukianovy, Voltairovy; maje bystrý úsudek zdravého venkovana musil se záhy příkře postaviti proti celému politickému a veřejnému životu u nás. Bál se však psáti tak, jak mu rozum a srdce velely, a galantní hračky brzy se mu zprotivily. A proto zase dává své schopnosti vlasti do služeb Překonává vnitřní sklon a obětuje přirozenou zálibu programu obecného prospěchu.

Z básnické činnosti Jungmannovy jsou nejvýznamnější jeho překlady. V nich vybral si rázovitá, po většině velmi cenná díla, látkou a pojetím často velmi odlišná, a na jejich překladech dokázal, že jazyk český jest schopen bohatého rozvinutí a rozkvětu a že zpěvně, hlaholně a výstižně vysloví nejvýznačnější pocity básníků evropských. Do této sbírky pojaty jsou jen některé původní básnické skladby Jungmannovy. I v nich nejeví se často spisovatel svérázným básníkem, i drobné původní verše jsou ohlasem četby, literární mody nebo snah autorových.

Obě první znělky české, Těžké vybrání a Létaví mravenci, vznikly zajisté spíše z vlasteneckého úmyslu, pokusiti se o první českou znělku, než z nitra básnicky rozechvělého. První znělka otištěna 1798 v Puchmajerově Sebrání básní a zpěvů a opěvuje všední rokokový námět; těžké jest mladíku vybrání mezi jemnou rusou Lilou a žhavou černookou Lolou. Druhá znělka oslavuje lásku, jíž žije červ, květina, člověk i ves-

mír. Vlastenecká a příležitostná jest i Elegie na smrt Stanislava Vydry. Nahrazuje životopis populárního profesora jezuity a nadšeného buditele. Vydru po smrti opěvovali též J. Nejedlý i Vojtěch Nejedlý. Nejlepší báseň puvodní jest pádná mužná romance Oldřich a Božena, jejíž vznik datuje Jungmann do r. 1806, kterou však čteme též až v sebraných spisech. Je tu plno bürgerovských citoslovcí a výkřiku, rázný dialog, působivé zakončení jednotlivých strof. Pěkně vystižen demokratický rys staré pověsti, kterou s touž pointou čteme u Dalimila, a rozpaky i hněv zemanů. Z národních dějin čerpána i Zuzanna, jejíž děj odehrál se v působišti básníkově Litoměřicích. Tam totiž dal primas městský Mikuláš Pichl r. 1418 utopiti čtyřiadvacet mladých husitů, mezi nimi i svého zetě. Báseň líčí smrt dcery primasovy, která skočila za svým mužem do vln a před očima otcovýma utonula.

Z časoměrných pokusů Jungmannových vybrány jsou básně: Slavěnka Slavínovi, otištěná v Prvotinách 1813; je to odpověď S. Rožnayovi, překladateli Anakreonta, s žádostí, aby překládal časoměrně; Jeseň a Rybářská píseň, náladové obrázky, jež si básník složil jako příklady časoměrných rozměrů indických (v Kroku I. v článku Výměsky z prosodiky a metriky české); velebná báseň Krok, jíž jest uveden první ročník Kroku 1821; báseň napsána indickým složitým rozměrem ukazuje hojné ohlasy podvržených rukopisů a vyslovuje přesvědčení Jungmannovo, že jazykem jen živ národ; smrt jazyka jest i záhuba národní. Báseň Hvězdohora vznikla na sklonku života autorova, když básník prodléval v lázních šternberských. Autor přeložil si německý název a oslavil v krátké básničce skromné lázně, pěkné okolí, všiml si

lidu domácího i hostí a zatoužil nad odnárodňovacím procesem na národnostním pomezí.

Ačkoli puvodní básně Jungmannovy nemají téhož významu, jako jeho překlady, zaslouží i vnitřní cenou, nejen pro osobnost autorovu, nového vydání a pozornosti čtenářů.

III.

Kdežto puvodní stati a básně zřetelně nám osvětlily vzrušenou osobnost Jungmannovu, mají jeho překlady široký význam národní. V nejslavnějších dvou překladech, Ztraceném ráji od Jana Miltona a Atale od Chateaubrianda, stává se Jungmann zakladatelem nové české řeči básnické právě tak, jako v Slovesnosti založil neohroženě novou řeč vědeckou. Jungmannovy překlady mužeme si rozděliti na dvě skupiny. Do první - rozsahem i významem menší - spadají hlavně drobnější stati z rozličných cizích předloh zkompilované; v našem výboru jsou to článečky „O beáních akademických" a „Hra v šachy". Do druhé, obsáhlé a duležité části, zařadíme překlady vynikajících moderních prací anglických, francouzských, ruských, německých a starořeckých.

Drobné články kompilované (z několika předloh v jednotu upravené) psával náš spisovatel pravidelně na žádost redaktoru některých časopisu. Shledání a srovnání látky nebylo mu jistě obtížné; psalť si již od studentských let obsáhlé výpisky z četby. Podnes máme v zemském museu v Praze obšírný svazek takových výpisku z mladých let Jungmannových a jsme překvapeni obsáhlostí, šíří a výběrem Jungmannovy četby. Vedle anakreontických básníku německých čteme tam ukázky z prvních ohlasu západního romantismu, vtipné a vybroušené hříčky osvícenských poetu anglic-

kých, zkrátka vidíme tu, na čem se náš překladatel vzdělával. Z takových excerpt nebylo nesnadno složiti zajímavý populární článeček, žádal-li o něj redaktor významného časopisu, na př. Jan Nejedlý nebo Palacký. Tak na příklad článek Hra v šachy sepsán jest podle předloh rozličných jazyků: podle německé stati Wielandovy, přidány jsou úvahy z anglického spisku Benjamina Franklina Moraly, mravná naučení ze šachové hry, hojně použito i anonymní stati polského časopisu: Listy i pisma rożne, konečná báseň jest překladem z italského jezuity Dominika Ludoviciho; samostatně vložena půvabná episoda z českých dějin o knížeti Oldřichovi podle vypravování klatovské kroniky, jak je náš spisovatel nalezl v historii Hamršmídově. Zajímavě rozebrány jsou tu počátky hry, její vlast a původ, vloženy pěkné morální historie; zřetelnost a jarý spád jsou zase předností článku, který byl napsán Janu Nejedlému pro první ročník Hlasatele českého r. 1806. Rozmarným dialogem napsán jest druhý náš článek O beáních akademických, otištěný Palackým v Časopise musejním 1832. Pozorovali jsme již dříve, jak rád a jak obratně užíval náš buditel (překladatel Lukiánových dialogů) této formy ať k účelům obranným nebo mírně satirickým; zde převládá lehký tón studentský, v němž nám postižený universitní nováček — arcibeán — vyličuje útrapy a strasti svého přijetí mezi kolegy studijní. Je to volný překlad latinské stati Progymnasmata od Pontana Mostského.

Mezi samostatnými velikými překlady na prvním místě stojí Miltonův Ztracený ráj a Chateaubriandova Atala. Jungmann osvědčil velmi vyzrálý rozhled a vkus, že si vyvolil právě tato dvě díla k prvním, průkopným svým překladům. Kdežto velkolepý náboženský epos Miltonův jest odkazem a vrcholem rozumové poesie

starší, uvádí Chateaubriand ve své prosou psané epopeji nové hnutí do literatur evropských, totiž romantismus. Náš slavný překladatel spojil tedy těmito dvěma obtížnými a svrchovaně zdařenými převody dotud slabou českou literaturu jednak s nejslavnější minulostí, jednak otevřel jí práh k novému rozvoji směrem, jímž se pak rozvíjely všecky literatury evropské.

Náboženský epos Jana Miltona: Ztracený ráj (Paradise lost) jest z nejpamátnějších básnických prací světového písemnictví. Dílo samo vyniká i dnes neobyčejnou cenou básnickou: hlubokým pojetím vznešené látky, dramatickým stupňováním scén, lidským pozadím v postavách prvních rodičů i padlých andělů, skvělou, vybranou řečí, bohatými epickými episodami, puvabnými lyrickými obrázky a zajímavými drobnostmi ze současného života. Báseň stala se východiskem nových proudu literárních nejenom v Anglii, nýbrž zejména v Německu, kde byly sváděny prudké zásadní spory o oprávněnost a cenu mnohých básnických prostředků Miltonových mezi lipským profesorem Gottschedem a švýcarskými spisovateli Bodmerem a Breitingerem. V Německu právě vzniká klasická doba literatury pod přímým vlivem této slavné básně Miltonovy, když Klopstock r. 1748 vydává první zpěvy svého Mesiáše, úmyslné obdoby básně Miltonovy. Báseň Miltonova byla také mnohokrát do němčiny přeložena (Bodmerem, Zachariäem, Bürdem a j.); němečtí překladatelé namnoze byli vedeni k své práci týmiž motivy jako náš buditel: chtěli totiž dokázati, že i jejich mateřská řeč (němčina nebyla v době prvních překladů literárně vzdělána a pro nové básnění zuslechtěna!) jest s to, aby vystihla všecky vznešené obrazy a jemnosti básnické mluvy Miltonovy. Týž cíl pudil i Jungmanna k dílu, jak básník vyznává v úvodě k prvnímu vydání:

„Nechtěj, milý vlastenče, aby vznešená báseň všedním jazykem zneuctěna byla; raději, Slovan jsa, lepší slovenštině přivykej a s rozumnými toho, abychom i my Čechové všeobecné spisovné řeči Slovanské v střic kráčeli, žádej!“ Zaváděje tedy mnohá nová slova, pomýšlí překladatel na jednotný spisovný jazyk slovanský, k němuž se tuto chce blížiti.

Jan Milton (1608—1674) narodil se v Londýně, studoval v Cambridgi i soukromě doma a jsa neobyčejně nadán nabyl podivuhodné znalosti literatur klasických i novějších. Z cest po Italii vrátil se za vnitřních nepokojů do vlasti a činně se účastnil života politického polemickými básněmi, články a brožurami. Byl z hlavních protivníků krále Karla I. a po popravě králově (1649) dokazoval v několika obranách správnost zásad republikánských. Po obnovení království byl stíhán, na konec svého rušného života uchýlil se stařec, jenž zatím oslepl, do ústraní a oddal se činnosti básnické. Devět let diktoval dceři své tuto velkolepou báseň, která za života básníkova zůstala nedoceněna. Vedle Ztraceného ráje, jehož základem jest hřích prvních rodičů, napsal i epos Ráj dobytý (Paradise regained) a jiné drobnější spisy básnické, filosofické a polemické.

K Ztracenému ráji pojal plán v Italii; začal psáti drama téhož obsahu, teprve později přešel k eposu. Ve dvanácti zpěvech o 10.565 verších (pětistopých jambech) vylíčil pád a zavržení andělů, stvoření světa a hřích prvních lidí, jakož i jejich vypuzení z ráje. Svržení andělé dlouho leží v těžkých mrákotách na dně hluboké propasti, kam byli svrženi Synem božím a dorážejícími pluky věrných andělů. Konečně zvedá se Satan, nejzavilejší nepřítel Bohův, obnovuje důvěru vůdců ďábelských k novému boji proti Hospodinu a ve velikolepém paláci Pandaemoniu uradí se zavrženci,

že jsou sice slabí k novému zjevnému boji proti nebesům, že se však potměšile pokusí svésti nového Hospodinova tvora a miláčka — člověka, stvořeného pro potěchu boží po záhubě pyšných andělů, aby též on odepřel Bohu poslušnost. Satan letí k ráji, vševědoucí Bůh v nebesích vidí jeho cestu a prohlíží jeho úmysl i budoucí pád Adamův. Syn boží připovídá svou oběť za hříšného člověka a jest veleben zpěvy andělů jako vykupitel. Archanděl Rafael přichází do ráje varovat prvních lidí před svůdcem a vypravuje zároveň o odboji pyšných andělů, jejich pádu a o stvoření světa; Adam vypravuje zase o svém stvoření, o ráji a Hospodinu. Eva z rána vychází sama, Satan v podobě hada svede ji lichotnou řečí, aby pojedla zakázaného plodu. Adam pak z lásky k ženě jí též a hřeší. Jsou z ráje vyhnáni. Archanděl Michal ukazuje však Adamovi u vidění vývoj pokolení lidského a utěší jej nadějí na spasení Vykupitelem.

V tomto dramatickém ději vykresleny jsou obzvláště postavy ďáblu, v první řadě osoba Satanova, mistrně. Vedle psychologického spojení a stupňování děje chváleny jsou mnohé jednotlivé scény, z nichž ukázky přinášíme ve výboru. Vybrány jsou partie: vzývání Musy (zpěv I. 1—35, III. 1—68, VII. 1—45); ódy: píseň andělu o slávě boží (III. 412—471), Adamova ranní modlitba (V. 184—244), chvalozpěv andělů po stvoření světa, velebné sabbath (VII. 674—739); z plastických živých obrazu: probuzení Satanovo (I. 203—253), stavba paláce Pandaemonia (I. 727—868), svržení zahubených andělů (VI. 978—1058), vidění Adamova: Kain a Abel (XII. 488—581), Noe (723—773 a 806—972); dále mistrná svůdná řeč Satana-hada k Evě (IX. 590—906). Z drobností kulturně historických zajímavy jsou zejména časté vzpomínky na daleké cesty zámořské;

vzpomínáme, že v době Miltonově angličtí plavci usilovně doplňovali poznání lidstva o naší zeměkouli; do výboru pojaty: obraz loďstva na širém moři (II. 727 749), lahodné vánky ze šťastné Arabie uvítají plavce přijíždějící od mysu Dobré naděje (IV. 153—190). Z jiných obrázků otištěna tu ještě rozkošná idyla venkovská s postavou dívčí (IX. 509—521).

Jako Homer a Virgil vzývali Musu, bohyni umění básnického, tak pokorný křesťanský pěvec hledá zřídlo a posilu uměleckého nadšení v nebesích. Jest to jakési vnitřní světlo, které slepého starce povznáší a vede, milost boží, bez níž by se nemohl odvážiti tak těžkého úkolu. Přirovnává sebe k Mojžíšovi, po jehož biblické Genesi píše své dílo. Celou básní zachvívá dech plné neskonalé úcty ke grandiosní látce; není tu nic malicherného, skeptického, všichni dnes okřejeme tímto čistým a silným hymnem života, jeho krásy a radosti. Z otištěných chvalozpěvů andělských, modliteb a hymnů jest vynikající tato stránka Miltonovy básně patrna. Rovněž zřetelných, plastických obrazů, životně a mistrně vylíčených, čteme v Miltonově díle mnoho. Tato místa tvořila právě jádro dlouholetých literárních sporů, v nichž běželo o otázku, smí-li básník popisovati (deskriptivní poesie) a do jaké míry může tak činiti. Geniálním způsobem zakončil významné tyto spory německý kritik a básník G. E. Lessing v proslulém kritickém spisku: Laokoon čili o hranicích malířství a poesie. Výraznost a jasnost básníkova líčení vidíme z podaných ukázek zřetelně. Máme tu obraz padlých andělů a v první řadě Satana samého. Jako listí nastlané na podzim v lesnatém údolí vallombroském, nebo jako třtiny, které mrtvě leží na hladině Rudého moře, tak ležely pluky bezduchých svržených andělů. Satan pak, jako netvor roztažen jsa po ohnivých pekelných vlnách,

zvedá hlavu, vzpřimuje ohromnou postavu, opírá se černými křídly o mrákotný vzduch a jako hrozné stra šidlo přistává na pevné půdě. Nebo vizme, jak podrobně a detailně, s odbornými znalostmi, dovede básník vylíčiti stavbu ďábelského paláce Pandaemonia! Vidíme živě před očima rozličné pluky ďábelské; jeden svádí stružkami plynuté zlato, druhý rozpouští kovy, třetí shání strusky s ohně, jiný dělá hliněné formy, jiný lije žhavý kov. A rychle před naším zrakem vyrustá mohutná stavba se sloupy, pilíři, římsovím, architrávy, zlatým krovem i vnitřními ozdobami. Skvělé je vylíčení boje mezi anděly věrnými a odpadlými; to nejsou slabí lidé, kteří se tu střetli, nadlidská, polobožská síla a moc velkolepě tu bojují. Když pak čteme úchvatné verše o děsném svržení ztracených duchu, vzpomeneme živě na plastické reliefy na barokních kazatelnách, s nichž hřímala jezuitská kázání do ustrašených srdcí nábožných posluchaču. Podobně živě a bezprostředně vystupují před našima očima obrazy z vidění Adamova. Jsou to jasné pruhledy do prvních dějin kultury lidské, zbásněné scény ze života mythického svěže a lahodně představené. Také lichotná řeč svádějícího Satana v podobě hadí jest mistrným kouskem umění řečnického. Jak obratně zjedná si lichocením přízně a sluchu ženy, jak zduražňuje své přípovědi a dráždí zvědavost i ješitnost Evinu, až slabá žena trhá ovoce a jí!

Vedle těchto absolutních hodnot Miltonovy básně vábí dnešního čtenáře i zmínky a obrazy kulturně historické, z nichž nám zřetelně vysvítá osobnost básníkova i jeho vlast a doba. Nový věk lidských dějin významně se hlásí. Báseň byla napsána v době, kdy starý geocentrický názor ponenáhlu ustupuje lepšímu přesvědčení hvězdářu a filosofu; básník náš byl dobrým přítelem slavného Galileiho a velikou úctu jeho vzbu

zují nové tenkrát hvězdářské přístroje, zvláště dalekohledy. V Ztraceném ráji čteme plno metafor, kde rozličné úkazy přirovnány jsou ke sklům Galieovým. Ohromný štít Satanův vypadá jako v úplňku měsíc, jehož kouli zpytuje toskánský mudřec ve Fescli (totiž Galilei) z hlídky své prohlédacím sklem noční dobou. Když Rafael opouští ráj, spatří dole hvězdičku, malou kouli svítící, zemi. Tak mdle jen, jako zří plavec v mlhách výspy Delu a Samu, nebo jako naše fantasie domnívá se viděti země a moře na měsíci, díváme-li se skly Galileovými. Vedle tohoto pevného přiklánění k novým zásadám heliocentrickým zajímají dnešního čtenáře neobyčejně metafory, drobné zmínky ze života plaveckého. Jako svěží mořské větry vane z těchto obrazů mladý a silný duch nového lidstva, které uvědomovalo si nekonečnost kosmu, nepatrnost podřízené naší planety a zároveň výzkumnými cestami obohacovalo poznání zeměkoule. Těchto obrazů jest v básni mnoho a jsou nejpříjemnějším osvěžením, když již náboženské výklady a dlouhé popisy staly se jednotvárnými. V dalším tekstu vybrány jsou některé tyto obrazy. Klikatá a opatrná pouť Satanova neznámým chaosem krásně jest přirovnána k loďstvu, jež veze vonné koření indické z Bengaly a pluje k předhoří Dobré naděje. Vidíme-li takové loďstvo z dáli větrem plovoucí, zdá se nám, že visí na mračnech. Představme si řadu obchodních lodí s vysokými stožáry a vzdutými plachtami volně plujících k cíli a oceníme krásu tohoto obrazu. Nebo když se Satan po dlouhé a nebezpečné cestě snáší za soumraku nad údolím rajským, podoben jest korábu od bouří ubitému, jenž chutě chvátá do přístavu. Lahodné vůně, kterými větérkové ovívali spanilou Evu, byly tak sladké, jakými jsou pozdraveni plavci od mysu Naděje plovoucí, když se blíží břehům šťastné Arabie. Velikou

ozdobou v básni Miltonově jsou prosté a půvabné obrázky přírodní. Prospěšně liší se od navoněných pastýřských idyl francouzského rokoka, jaké potom přešly do plačtivé, anakreontické osvícenské poesie v Německu a u nás. Přírodní obrázky Miltonovy jsou srdečné a prosté, jeden z nich jest na ukázku otištěn v našem výboru.

Když jsme se takto rozhlédli po obsahu a básnické ceně slavné Miltonovy básně, zbývá nám, abychom ještě několika slovy dotkli se významu, jaký má Jungmannuv překlad. Význam ten jest pro dějiny nové české básnické řeči ohromný a právem platí věta, že tímto překladem (jakož i převodem Chateaubriandovy Ataly) stal se geniální buditel zakladatelem nového jazyka poetického. České básnictví nemělo do té doby obsáhlého plodu, který by tak velkolepým způsobem dovedl opěvati vznešenou látku. Byly tu prosté národní písně, světské a duchovní, rýmované kroniky, veršované legendy, nevýznamné hříčky pozdních humanistů, nepuvodní a ploské skladbičky osvícenských našich básnířu z almanachu Thámových a Puchmajerových. Vznešeného tepu a rytmu básnického, hlubokého citu, bohaté vytříbené mluvy básnické tu nebylo. Zdálo se, že jazyk český, z úřadů a škol vypuzený a mezi nejprostším lidem pod doškovými střechami se udržující, není schopen, aby v něm mohla býti vznešená báseň velikého kulturního národa cizího vyslovena. Jungmann ukázal, že jazyk náš jest dosti bohatý a tvořivý, aby zdolal největší obtíže překladu. Jsa dokonale obeznámen se staršími nejryzejšími plody naší literatury, maje zázračný vhled do ústrojí jazykového, znaje pravidla skladnosti, tvoření nových slov předponami a příponami, moha se výborně opírati o vědecká díla Josefa Dobrovského o jazyku českém, čítaje s porozuměním spisy ruské i polské, jsa stejně vědcem jako tvůrčím básníkem,

neohroženě vybudoval novou mluvu básnickou. Tisíce nových pojmů neměly v tehdejší literatuře náležitého výrazu a tu tvořil překladatel nová slova. Obohacoval slovní poklad jazyka českého těmi asi směry, které mnohem později vytkl ve Slovesnosti. Obnovoval staré zapadlé významy, vybíral vhodná slova z nářečí českých, z jazyků jinoslovanských, zvláště z polštiny a ruštiny, a kde bylo nutno, utvořil podle pravidel o skladnosti jazyka českého slovo nové. S hlubokou úctou čteme tuto jasnou a líbeznou básnickou řeč prvního vydání a jsme si vědomi nesmírných obtíží, které náš tvůrce-překladatel vítězně překonal; dojatě prohlížíme v slovníčku „slov pozatmělejších" Jungmannem vysvětlená slova, dnes úplně známá a obecná, tenkrát však překladatelem nově utvořená, ze slovanských jazyků přenesená nebo ze staré češtiny obnovená, jako jsou: chmura, dav, látka, obřad, obraznost, ohromný, předmět, přelud, příroda, touha, výspa, vzduch, zdroj a mnohá, mnohá jiná. Na Jungmannově překladu učili se nejlepší naši básníci z první poloviny minulého století nové bohaté mluvě. Jak obtížný byl překladatelův úkol, vidíme nejlépe, když srovnáme chudobu výrazových prostředků české poesie ze začátku devatenáctého věku s jadrnou bohatostí úsečnou plností vznešené dikce originálu; neboť angličtí kritikové chválí vybranou a vzácnou řeč Miltonova díla neméně nežli básnickou mohutnost koncepce a obrazů.

Překlad Jungmannův vznikl v letech 1800—1804 v Litoměřicích. Po čtyři léta nejkrutějších válek napoleonských, kdy trůny se otřásaly, říše zanikaly a vznikaly, kdy letěla Evropou hrůza nejisté budoucnosti, utěšoval velebný duch Miltonův našeho překladatele. Překlad zůstal pak sedm let ještě v rukopise, nebyloť peněz na vydání. Ale nejlepší vlastenci věděli o tomto činu. Zmi-

ňuje se o něm Dobrovský v listě Polákovi Bandtkemu, ví o něm Marek, a jistě všichni vlastenečtí přátelé znali již dílo Jungmannovo, ne-li přímo, aspoň z pověsti. Zatím vyšel 1805 Jungmannuv překlad Chateaubriandovy Ataly, jímž upozorněni byli přátelé české literatury na vkus a schopnosti překladatelovy. Konečně nabídl r. 1810 brněnský tovární úředník, Karafiát, Němec, jenž se zájmem sledoval pokroky obrozující se češtiny, překladateli 200 zl. na vydání a tak vyšel 1811 drobný špalíček památné knihy ve 450 exemplářích. Jungmann změnil vzestupné jambické metrum předlohy tím, že přidal na začátku každého verše přízvučnou slabiku, takže jest překlad jeho napsán šestistopým veršem trochejským; také byl nucen v každém zpěvu přidati řadu veršu proti originálu, aby smysl úplně vystihl. Druhé vydání upravil a tekst značně proměnil překladatel na konci života r. 1843 pro sebrané spisy, které vyšly nákladem českého musea. V tomto výboru otištěny jsou ukázky starší recense 1811, poněvadž jazyk tohoto prvního vydání jest památnější, vzácnější, ale též velmi často ryzejší a metricky správnější nežli v spěšné a dosti povrchní úpravě druhé.

Již roku 1805 vyšel Jungmannuv překlad vzácného a velmi významného dílka: F r a n t. A u g. C h a t e a u b r i a n d a A t a l a, a n e b l á s k a d v o u d i v o c h ů n a p o u š t i. Český překladatel osvědčil již výborem spisu znamenitý rozhled po světovém písemnictví a vytříbený vkus literární. Nehledíme-li ani k obrovskému významu díla Chateaubriandova, jak se na dlouhá desítiletí projevil nejenom v literatuře francouzské, nýbrž ve vsech literaturách vzdělaných národu evropských, mu zeme býti hrdi, že česká literatura byla mezi prvními, do níz slavné dílo bylo uvedeno, také však, že převod tak vynikajícího díla zakládal obrození našeho krásného

písemnictví. Evropský úspěch Ataly a rozruch jí způsobený jest nejlépe dosvědčen vydáními a překlady. Episoda tato z připravovaného velkého díla Genius křesťanství (Génie du christianisme) vyšla r. 1801; téhož roku vyšlo pět vydání, do r. 1805 dvanáct. První překlady jsou do italštiny, španělštiny, holandštiny, angličtiny češtiny a řečtiny; do němčiny byla převedena teprve 1826 (později ovšem ještě mnohokrát).

François René de Chateaubriand (1765—1848) domyslil básnicky myšlenky svého předchůdce J. J. Rousseaua. Pocházel ze staré přísné rodiny bretaňské, dětství ztrávil ve starém zpustlém zámku combourgském; zasmušilá krajina, starý park, po němž se toulával s vřele milovanou, podivně vášnivou sestrou Lucií, hukot oceánu, jenž za dlouhých večerů k nim se ozýval, vzbudily ve vnímavé, citlivé duši hochově dojmy nevyhladitelné. Nebyl vytrvalým studentem, ani rázným vojínem, ani obratným dvořanem. Necítil se uprostřed vrcholné kultury pařížské spokojen, a když zjevily se první kroky veliké francouzské revoluce, prchá z vlasti. Roku 1791 odplul do severní Ameriky původně s plány vynálezce a dobyvatele; chtěl objeviti průplav severozápadní, obrátil se s doporučujícím listem na slavného Washingtona, brzy nechal svých plánů a toulal se v panenské divukrásné přírodě mezi kmeny indiánskými. Neukojitelná touha po plném životě pudí ho dál a dále; jest v „jakémsi opojení, chodí od stromu k stromu, hned na pravo, hned na levo“. Zápisky jeho z té doby, zpracované o několik let později v cestopise (Voyage en Amérique), jsou plny opojených, vzrušených výkřiků. „Konečně tě nalézám, prasvobodo lidská,“ volá v roztoužení, „zde budu šťasten a volen jako příroda; ani jediný úder mého srdce nebude potlačen.“ Není pochyby, že Chateaubriand neprošel všech krajin, které nám popi-

suje; moderní srovnávací literární historie přesně též určila, kolik si vypůjčil spisovatel ve skvělých svých obrazech a zjitřených líčeních od starých cestopisců. Přece však Atala zůstává mezníkem v dějinách literatury francouzské i evropské.

Když se mladý cestovatel náhodou dověděl o hrůzných pokrocích revoluce, odjel do vlasti, chtěje chrániti Ludvíka XVI. Vstoupil pak do emigrantského vojska, účastnil se boju a byl raněn, na konec zažil v Londýně v chudobě a opuštění nejtrpčí chvíle životní. Na zprávu o smrti matčině náhle se v něm probouzí hluboký vztah k víře dětství a od té doby hraje křesťanství důležitou roli v jeho spisovatelské činnosti. Píše nyní velikou obranu křesťanství „O poetických i mravních krásách náboženství křesťanského a o jeho povýšenosti nade všechna ostatní vyznání světa". Epizodu, malou ukázku, velikého tohoto díla vydal r. 1801; je to naše „Atala ou les amours de deux sauvages dans le désert" (Atala aneb láska dvou divochů na poušti.) O nesmírném úspěchu i významu díla jsme se zmínili. Starý Šakta (Chactas), moudrý a ctihodný stařec indiánský, jenž prodlel v mládí v Evropě, dílem jsa ukován na galejích, později živ jsa uprostřed velikolepé kultury pařížské, kde poznal hry Racinovy, zušlechtěného ducha lidského na výši moderní vzdělanosti, vrátil se zase do své vlasti americké. Ten vypravuje mladému příteli René, jenž hledá ztišení bouří ducha a neklidu srdce v hluboké velebnosti nedotčených pralesů a primitivních kmenů lidských, osudy své mladé lásky.

Byl vychován ctihodným Španělem Lopezem, ale z nesmírné touhy po volných lesích odchází od svého dobrodince. Jest však brzy zajat nepřátelskou rotou, odsouzen k ukrutné smrti, ale zachráněn mladou Indiánkou Atalou. Společně bloudí milenci nekonečnými

lesy a jsou dojati nevystihlou krásou přírody, jako hlubokou láskou, již k sobě pociťují. Atala jest však křesťanka, dcera Lopezova a indiánské matky; na smrtelném loži slíbila matce, že nepoddá se žádnému muži. Za hrozné bouře v pralese, k níž můžeme přirovnati jenom vášně a zármutky lidského nitra, požije Atala z obavy, aby se neprohřešila na svém slibu, smrtícího jedu. Nadarmo jsou vlídně přijati francouzským misionářem, otcem Aubrym; Atala dokonává v náručí Šaktově. Nádherná scéna pohřební končí vypravování starcovo.

Proti pravidelnosti, rozumově vyvážené souměrnosti klasických spisů, znamená tento spisek revoluci. Vidíme tu vášnivý vztah k přírodě, jsou tu řady nových, barevných obrazů, z celího líčení buší neklidné, nepokojné srdce, jakýsi elegický van táhne se nad celým dílem, soucit s člověkem a jeho velikými vášněmi a bolestmi. Chateaubriand úmyslně hleděl si primitivního způsobu vyprávěcího, tím můžeme postaviti Atalu po bok základním dílům, z nichž později romantikové čerpali básnické osvěžení: bibli, Homerovi, Ossianovi. Dílo rozdělil básník na čtyři zpěvy: lovci, rolníci, jednání a pohřeb; orámoval je pak prologem a epilogem.

Rok po vydání Ataly -- 1802 -- vychází celková úprava díla Genius křesťanství (Génie du Christianisme) v pěti svazcích. Prologem a epilogem spiata jest Atala s druhou nejvýznamnější episodou celého díla, básní R e n é aneb účinky vášní. V tomto nejzralejším a nejmodernějším díle ukázal se Chateaubriand vynikajícím analytikem chorobné duše nového lidstva; líčí tu rozervanou, nespokojenou, zoufalou duši, jež nemá na světě, kde by se zachytila. Je to první romantická postava, jejímiž bratry jsou Goethův Werther, Mussetův Rolla, Puškinův Oněgin, Zeyerův Plojhar, rekové Garborgovi

*

a celá galerie postav v písemnictví evropském z konce 19. věku.

Ostatních osudů i prací Chateaubriandových dotkneme se již jen stručně. Za Napoleona byl vyslancem v Římě, tam napsal veliké dílo o mučenících křesťanských. Mnoho cestoval po orientě, v diplomatickém poslání pobyl i r. 1831 v Praze; se svým českým překladatelem se ovšem nesešel. Došel velikých hodností, psal ještě romány, cestopisy a deníky, zemřel v Paříži rok po Jungmannovi 1848.

Jako překlad Ztraceného ráje jest i překlad Ataly pro českou literaturu významu ohromného. Je to první spis vyšším, vzletným, novým duchem a slovem básnicky napsaný a Jungmann osvědčil celou svou zběhlost, obratnost a tvořivost v jazyku českém, že dovedl skvělé a složité obrazy, vypiatá líčení, hluboké úvahy originálu přetlumočiti libou, jasnou a výraznou mluvou. Jako originál jest znamením nové doby v písemnictví francouzském, tak překlad jest vítězným počátkem obrozené české řeči spisovné. Slovníček výkladu musil býti ovšem ještě v prvních dvou vydáních připojen; zase však pozorujeme, že i tam, kde překladatel horlivě tvořil nová slova, většina se ujala a že dnes čteme i první převod Jungmannuv zběžně a známě. Nový překlad episod Chateaubriandových se studií o básníku a díle máme ve Světové knihovně od. J. Vodáka.

Vedle těchto dvou základních a nejvýznamnějších překladu, pilířu nové české mluvy básnické, překládal Jungmann s velikým zdarem i jiná díla cizojazyčná, větší i menší. Máme od něho vynikající přebásnění z latiny (tragedie Senecova); z řečtiny proslulé jsou obzvláště tři převody vtipného a ironického Lukiana Samosatského; bystrý elegantní dialog Lukianův byl dobrou školou našemu výbornému stilistovi, jenž dovedl ostře

rozlišovati rozumem i zřetelně a stručně slohem svým vykládati. Nejkrásnějším plodem těchto studií o Lukianovi jsou vzorné původní dialogy Jungmannovy, rozebraná a níže otištěná jeho dvě rozmlouvání o jazyku českém. V celé pak literární činnosti Jungmannově, v jeho dopisech a polemikách, bystře rozlišujících i mírně ironických, tkví sledy umění Lukiánova, jenž byl miláčkem všech velikých duchů doby osvícenské, na př. Lessinga i Voltaira. Z německých básníků překládal náš buditel hojně a zase podivujeme se výběru jeho neméně nežli vkusu a obratnosti převodů. Vybíral díla, která i dnes mají trvalou cenu uměleckou; v době, kdy ještě u Němců nebyl G o e t h e uznaným největším básníkem, zkouší již účin českého slova básnického na jeho nesmrtelných písních i baladách. Známé jsou Jungmannovy překlady. „Píseň milostničky" jest proslulá píseň z románu Wilhelm Meisters Lehrjahre, zpívá ji Mignon a v jejích zpěvných verších obráží se básníkova touha po slunné Italii, sídle umění antického i středověkého. Jiné překlady z Goetha jsou: Zpěv duchů nad vodami a Čarodějnický učedlník. Z klasických b a l a d S c h i l l e r o v ý c h zkusil překladatel své síly na Rukavičce a hlavně na nejznámější, právem populární filosofické básni P í s e ň o z v o n u. Překlad této básně, kde bylo převodci zápasiti s odbornou terminologií zvonařskou a v kratičkých, zvučně rýmovaných verších zhustiti hluboký a krásný smysl originálu, byl snad z nejobtížnějších, jimiž se kdy Jungmann zabýval. Tento překlad, jehož první otisk čteme v Krasořečníku z r. 1823, ležel dlouho našemu básníkovi na srdci. Často se o něm zmiňuje příteli Markovi v dopisech, žádá, aby mu opatřil ryzí české názvy zvonařské, a dlouhou dobu urovnává, piluje, nežli se odhodlal báseň vytisknouti. Po Jungmannovi byla slavná tato báseň Schillerova ně-

kolikráte přeložena do češtiny, ovšem dokonaleji. Avšak i převod našeho buditele je významný jasným smyslem, vystižením vzoru a zachováním puvodních rozměrů metrických. Vadou tohoto prukopného překladu jsou jednak některé zastaralé a vůbec neobvyklé tvary, někdy k vůli rýmu připojené, jednak počítání stop dosti často proti přirozenému přízvuku slovnímu. Přes to je překlad tento z nejpamátnějších a přibližuje se dosti značně básnické mohutnosti německého originálu, v němž jeden z největších básníku německých vznešenými slovy a bohatými rýmy provedl paralelní líčení vzniku jasného zvonu z beztvárné směsi s rozvojem života jedincova i celku. Druhý překlad z německé poesie do naší sbírky pojatý je B ü r g e r o v a L e n k a. Touto baladou stanul Bürger rázem mezi předními básníky německými a nedosáhl v jiných pracích výše této živé, dramatické básně. Zpracoval v ní rozšířený lidový motiv, kde mrtvý milenec přichází si pro živou milou. Slyšel lidovou píseň s refrénem o jasném svitu měsíce a rychlé jízdě mrtvých. Týž motiv známe v české prostonárodní poesii a podle něho napsal Karel Jaromír Erben Svatební košile, i jiní básníci slovanští (Mickiewicz, Žukovskij) zpracovali týž motiv. Bürgerova báseň „Lenore" je dramatičtější a tragičtější než balada Erbenova. Dívka těžce hřeší, zoufá si a rouhá se ve svém žalu spravedlnosti božské; za to je trest neodvratný. V divokém trysku, s nímž mužeme srovnati zkázonosnou jízdu pruských rejtarů za sedmileté války, unáší příšerný jezdec milenku do záhuby. Plastickými obrazy, živým dialogem, přerývanými větami, výkřiky a citoslovci stupňována jest dravá, prudce ku předu se řinoucí mluva básníkova, a Jungmann zase nezustal mnoho dlužen obtížnému originálu v časném svém překladě (vyšel již 1806 v prvním ročníku Hlasatele). Vliv této balady pozorujeme i v rozkošné pů-

vodní romanci Jungmannově „Oldřich a Božena", která podle udání básníkova vznikla téhož roku.

Z anglických drobných překladu vybrány jsou tři proslulé básně: Grayova Elegie na hrobkách veských, Popeovo Psaní Eloizy Abelardovi a Goldsmidthův Poustevník. Málokterá báseň těšila se kdy tak ohromnému sensačnímu úspěchu, jako Tomáše Graye Elegie na hrobkách veských (Elegy written in a country church yard). Byla napsána 1751, v krátké době rozletěla se ve formě šestipennyových brošur po anglickém a celém evropském světě a byla překládána do všech evropských řečí. Její elegický, poněkud sentimentální tón dobře hověl době, která se odvracela přesycena od společnosti a kultury a uchylovala se v samotu a zadumání; z toho přerodu společnosti vzniklo porozumění pro Rousseaua, Chateaubrianda, Goethova Werthera. Grayova báseň byla však nejen populární, jest i umělecky vzácná. Velebná dikce básnická tlumeně se nese, básní proniká tón odaický, harmonie hudební, závěrečný nápis chová hluboké, věčně platné a dojímající myšlenky filosofické. V patnácté sloce místo jmen anglických státníků a básníků (Hampden, Tyrant, Milton, Cromwell) podává překladatel v přebásnění jména česká (Thurn, Rokycana, Žižka).

Druhý básník anglický, z něhož Jungmann vybíral pro své drobné překlady, byl Al. Pope, z něhož tu podáváme překlad Psaní Eloizy Abelardovi. Pope byl pravý osvícenský, virtuosní básník, který vybíral si nejodlehlejší temata, aby na nich ukázal svou schopnost parafráze a lehké, zvučné formy. Psal básně kluzkého, lehkého tónu (Loupež kadeře), rozpustile drsnou Lazebnici, citově rozechvělou Eloizu, slavnostně vznešeného Mesiáše. Básnířské psaní Eloizy Abelardovi je parafráze Ovidiových Heroid, dopisů slavných žen milencům. Láska středověkého učence scholastického Abelarda

a sedmnáctileté dívky Eloizy stala se tragickým osudem milenců i vroucími dopisy dívčinými proslulou a byla mnohými básníky opěvována. Báseň Popeova jest velmi vzrušená, psychologické momenty opuštěné milenky v klášteře, láska, touha, beznaděj, výčitky a trpělivá resignace, vystiženy jsou jemnou, pronikavou dikcí; také překlad Jungmannův, již v prvním ročníku Hlasatele 1806 otištěný, jest velmi zdařilý.

Z nejstarších překladů Jungmannových jest Olivera Goldsmitha Poustevník. Báseň otištěná až v Sebraných spisech má datum vzniku 1797. Goldsmith, autor proslulé idyly „Vikář wakefieldský", byl často čítán a napodobován v Německu. V této hravé básničce zobrazena jest scéna, kde k milenci, jenž z nešťastné lásky odešel na poušť, přichází milovaná dívka v přestrojení. Jungmann zčeštil anglické jméno milencovo a píše Litmír místo Edwin; naproti tomu jméno dívky Angelina ponechal.

1. Původní stati prósou.

O jazyku Českém.

(1806 v Hlasateli I, str. 43.)

Rozmlouvání první.

Z Veleslavína, Čech a Němec.

Z Veleslavína. Dovol Mincse! ať promluvím několik slov s příchozím tímto. Tuším, pane! že rozprávíte česky?

Čech. Tobše pan! ja měla, tyš pyl chlapes, chovaška, a ten pyl šesky.

Z Velesl. Chvalné a potěšitedlné jest to srdci mému, an vidím, kterak i do cizích zemí jazyk můj milý se šíří. Vy, jakož patrno jest, Němec jste; odkud, prosím, rodič?

Čech. Na, na, pan! ja Šech je, a v Šechy narotil.

Z Velesl. I toť jste tedy celé své živobytí v cizině strávil; a kdežto můj milý, že vám možné nebylo, abyste se doučil jazyku Českému?

Čech. Ja pyl můj šivot ne pšeš granic šesky. Ja v Prase narotil, v Prase šiva pyl, a v Prase umšel.

Z Velesl. Pro Bůh! jak jest to možné: Čech — Pražan — a tak chatrně mluviti jazyk svůj?

Čech. Můj jasyk ja mlufit tobše.

Z Velesl. Pohříchu! nehrubě; leda byste (čehož Bůh ostřez!) k jinému se znal jazyku.

Čech. Můj jazyk je němesky.

Z Velesl. I vím všecko; vyť jste syn nějakého německého řemeslníka, jimž předkové naši Poříč za obydlí vykázali, aneb snad některého do Čech vnově přislého Němce, a Němci vždy měli tu vadu do sebe, že, rádi do Čech se loudíce, nerádi jazyku Českému zvykali; snad jste i málo s Čechy obcoval?

Čech. Prafil fám, še s Prase sem. Je ne šátny kaféhaus v Prase, kte ja nepyl jako toma, šátny saal, kte ja ne fortansovat, theatr a khostel, kte ja neunterhaltovat. Ja mám tobše tabak koušil, tobše billiard hral, cechofal i fechtofal, a mám všecko tělal, so se šikofal na šlofěk od kultůr, lebši neš mancher kafalír.

Z Velesl. Odkud medle ta hříšná jazyka svého neumělost?

Čech. Ja šek fám, še můj jasyk je němesky; a ten kto šest v těle a topry kapát na tělo má, ten šesky mlufit hanba.

Z Velesl. Nastojte! česky mluviti se hanbí! jazykem, v kterém veškeré království se řídí, jímž od končin do končin po celé vlasti slovo boží se káže a hlásá, jímž umění se přednášejí, a srdce česká k ctnosti a hrdinství se vzbuzují! — V hrdlo lžeš člověče! že Čech jsi! Němec tobě z očí i kroje hledí; oč, že Šváb jsi? —

Čech. Švab nebo Šech! tnes to jetno. Ale ja Šech je, a Minos k Šechy mi anveisovat.

Z Velesl. Odrodilý předků svých potomku! Jestliže sobě v kafírnách, v těch cizozemcu, jak vidím, hnízdech, Němce vyválel, však ve škole lépe česky jsi se naučiti mohl i měl; čili jsi do žádné nechodil?

Čech. Še ja mlsel k ten šeči, fitěl pan, še filosof sem; snám i jura všesko, a ja moch moje pul funt attest, jako kto jiny s nofej ušensy, producirofat.

Z Velesl. A však z Koldína, kancléř výborný, neposlední zajisté jest spisovatel; což jste jeho městských práv nečetl? Tuť byste byl měl příležitost dobré češtině se naučiti.

Čech. Ja uměl ne šesky šíst, a ja to nepočebofal.

Z Velesl. Co slyším? V pravdě-li, že nyní v Čechách někdo se může naučiti veškeré filozofii i všem právům, anby česky ani čísti neuměl? Nečítají se tedy, jakož jsem doufal, spisové těch ušlechtilých mužů, ješto statky i životy své na zvelebení jazyka svého vynakládali? Nečítá se Konáč, Velenský, Hájkové a můj milý Kocín, aneb onen, jehož sláva i nás se donesla, dobromyslný Komenský? A což z Veleslavína, ha! pověz, čítají-li toho?

Čech. Můj pan! To je šesky fesnic! o ten lit mám ja, so šiv, nic neslyšel. Ale to prafili mi, še ten šesky knišky je pletky a pláto; ten němesky proti něj slato; a ten šesky pyl ne tost na couvert těm němesky.

Z Velesl. Utrháš! co za mého času psáno bylo, to nebyly pletky; byli to plní bohabojnosti a umění spisové, byly drahé ctnosti kameny, jimž opravdová pobožnost zjednala utěšenou a věku mému milou stkvělost; byla zrna pravdy bez plev lichoty, zlato počestných mravů bez trusek lehkomyslnosti. Němci sice se vším usilím za našeho času pracovali, však nepravda i lež jest to, aby v tom svém štěkavém a chrochtavém jazyku díla vyvedli, která by ona našeho libého a zvučného jazyka jako zlato nad bláto předčila! Ha! pověz opravdu, mají-li Němci tak drahně nad nás spisů převýborných?

Němec. Pravdu mluví příchozí tento, an, jak vidím, jest pravý obraz nynějších Čechů, kteří ničehož méně neumějí, jako česky, a to prošlé skrze tvé péro přísloví prorocké, *že někdy na mostě Pražském bude*

Čech nevídanější, jako jelen s zlatýma rohama, vyplněno jest téměř tuto dobu. Ne tak Němci; ti by měli vašim za příklad býti. Jest tomu asi 60 let, co našinci jazyk svuj upřímě vzdělávati počali, brousíce, pilujíce, hladíce tak dlouho, až se každému ve světě jazyku v bohatství a dokonalosti vyrovnati mohl. V brzce věk zlatý Němcum vykvetl, jehož vuní milou zakochali se i vašinci, zvláště proto, že štěp svuj, an mohl nápodobný květ nésti, své volně ze všech odrali poupat. Nebo již dvě století vyzu vají se ze všeho, což českého jest; spálivše staré knihy předku svých, nových nepsali; mrav, kroj, až i hnedle jazyk otcovský proměnili, aneb aspoň změniti usilují; slovem, přijda mezi ně, řekl by, že ne Český to, ale z Franku a Němcu jest složený národ: velcí z Franku, sprostí z Němců, a to všickni, když ne skutkem, aspoň vulí. Všemu je naučíš raději, než jazyku předkuv jich!

Z Velesl. Přestaň, pro Bůh! přestaň! nahý meč jsou slova tvá.

Němec. Vidím v tobě staročecha, jednoho z těch, kteří pro jazyk svuj a vlast nasazovali jmění i životy své, jimžto slouti Čechy byla chvála nejžádanější, kteří byli strašní práv hajitelé, podiv závistných národu, lam py u prostřed vichru hořící. Jednák zhasly lampy ty, přišel podiv ten v přísloví a lehkost, a usnuli hajitelé práv strašní. Čas, Danieli! čas, ten všeho dárce a zhoubce, za nímžto města, zemstva, národové i světy vycházejí a zacházejí napořád — i to jméno České, leč že Čechovi bude možné odolati osudum, brzy, brzy snad věčnými přikryje zavalinami.

Z Velesl. Ach, přísný soude boží! nastojte, že mi nelze po druhé umříti, že taková hanba potomků mně zahořčila sladké elizejské radosti! Zajdu, kde bych neviděl přicházeti nezdárníků těch, i snažiti se budu.

abych s vlastenci věrnými o tom, což bylo, rozmlouvaje, nad tím, což nyní jest, uskrovnil zármutek svůj.

Němec. Nermuť se, Danieli! není ještě posavad po všem veta. Živ jest národ ten, jehožto jazyk zcela nepošel. Stojí až po tu dobu onen štěp vašinců, ač odraný, ač ostím vůkol dušený, nicméně zdá se, že pouští nové pupeny, silné dosti, aby ještě jednou jeho předešlá mladost se obnovila; jen ať dobrý zahradník jest ho šetrný, ješto v sadu svém každý strůmek rovnou péčí pěstuje. Povstává, dím, ušlechtilejší česká rodina, zdární synové vlasti, povinnou k té matce lásku v prsech čijící. Ti, kde jste vy snažíce se ustali, uchopují se českého umění, a vytrhnou (buďte jednosvorní!) slavnou druhdy vlast svou z přísloví a posměchu okolních národů, jen jestli (a lze-li pochybovati?) ten dobrý otec národů *František* k žádosti milionů věrných nakloní ucha svého, a bude, jímž byl Karel i Rudolf odpoly, docela otcem Slovanům svým!

Rozmlouvání druhé.

(1806. Hlas. I. str. 321.)

Slavomil a Protiva.

Protiva. Nenadál jsem se v zboru včerejším, žeby z ust dávno prohlášeného světaobčana (kosmopolity) tak horlivá obrana jazyka českého se pronesla.

Slavomil. Světaobčana? — horlivá obrana? To první od vlídnosti vaší za poklonu tím raději přijímám, že takť se radovati mohu, an jsem vám poněkud podoben; než to druhé? — inu, každý má svého koníka z rákosí, na kterého zaseďna rád v zámezní končiny paluje. Já zajisté toho nepřím, že na svém zaháleti nemohu; myslíte však, že mezi těmi dvěma slovci jest nějaký odpor?

Prot. As takový, jako jest mezi těmito: býti a nebyti, nebo dokonce mezi milovati a nenáviděti.

Slav. A kterak to? prosím.

Prot. Buďto že v pravdě kdo světaobčanem jest, a ten ovšem celý svět zároveň miluje, nebo ale některou jeho částku za obzvláštní lásky své předmět vyvolil, a ten světaobčanem býti patrně přestává; nýbrž bojím se, aby taková stranná láska jedné snadno v nenávist druhé částce lidí nepřišla.

Slav. Co se mne tkne, já o světaobčanství (kosmopolitství) docela jiného jsem mínění. I mním, že se tak láska k vlasti s láskou k ostatnímu světu, ač v rozdílném, nicméně v dobrém stupni, jako láska k příbuzným s láskou k sousedům má. Než o tom jindy. Včera tedy jsem se vám zdál horlivěji rozmlouvati s tím poněmčilcem? — Než medle, vidoucímu mně u prostřed vlasti nevlastenctví tak náramné, Čecha rodem, an všemu, což dědům jeho svaté bylo, se rouhá a posmívá, domácí tupí, cizí chválí, těch nenávidí, od nichž žije a tyje, — možno-li, prosím, aby kdo horlivostí pojat nebyl, a té nejpřísnější nevole proti synu vlasti nehodnému necítil?

Prot. Možno-li vám vlastně, opravdu nevím; to jediné vím, že tudíž za horlivost svou viděti jste musil na pokání, jak odpůrce váš, jakož při půtkách obyčejně se děje, tím pevněji na svém zůstal. Já, co chladný vás obou posluchač, snadno jsem se varoval svědčiti jedné neb druhé straně, oleje do ohně líti; nýbrž toho prospěchu při tom jsem užil, že v obapolně zahřitém a tudy jako plynutějším vtipu vašem, velice jsem se kochal.

Slav. Pravát jest to moudrého povaha, z pošetilosti jiných rozumného požitku nabývati. Než tenkráte neodnesl jste jeho zadarmo. Pokud zde sedíme pod tím věkovitým dubem, který snad mnohému poctivému staročechu chládku a přístupu poskytl, povězte mi, prosím, komu

z nás sám u sebe jste dal za pravdu, neb co smejšlel jste o tom celém našem rozmlouvání?

Prot. S jednou výminkou.

Slav. Přijímám ji, buď jaká koli.

Prot. Byste poslyše mne zůstal studený.

Slav. Zůstanu jako led.

Prot. Nemálo jsem se divil, kterak jste zvláště vy celé to rozmlouvání od hlavní věci na jincu a docela rozdílnou přivedl; aneb ať zřejměji dím, od lásky k vlasti k lásce jazyka českého se uchýlil: což mi tak směšné přicházelo, jako když tam Lucianův Jupiter rozběhna se s svým mnohohrotným hromem na zapirače Bohů Anaxagora, sám nevěda jak, udeřil do chrámu Kastora a Poluxa, kteří mu ničím neublížili, ješto zatím filozof bez nejmenšího ourazu vyvázl.

Slav. Chrám Spartánských blížencû a Anaxagor filozof ovšem věci nestejné byly; jestliže pak mezi vlastí a jazykem vlastenským táž jest nestejnost, tož bychom arci daleko za cíl byli házeli. Než, dovolte, ať se vás zeptám, jaký národ přebývá v Rakousích? Řeknete zajisté, Němci! na týž způsob Francii Frankûm, Rusii Rusûm připíšete; aniž zapřete, že všickni tito svou zvláštní vlast mají. Nuže, což právě tím je dělá, aby Frankové, Rusové, Němci byli?

Prot. Zvláštní jich každých obec a zpráva.

Slav. Než co, kdyby se všecky jich země pod jedinou zprávou spojily, zdaž by předce jako prvé tolikerými byli národy?

Prot. Byla by to jedna obec v Němcích, Rusích a Francích záležející.

Slav. Jedna, ale rozdílných národû. Každý ten národ sebou by obmezen byl, a mním, žeby nenamluvil tak snadno Rusovi někdo, že Francie jeho vlast jest. Sami Francouzové, ač že jako nejhlavnější světaobčané všudy

doma jsou, neopominuli by svého Zárejnska, jakožto vlasti své, plnou hubou zvelebovati. A medle, tu kdeby jedna zpráva, jedno právo, jedno, dejme i to, náboženství panovalo, odkud předce ta patrná rozdílnost mezi těmi národy pochází?

Prot. Rozumím vám: míníte, že jazyk jest to, co obmezuje národy a vlasti jejich. Než co, kdyby místní okršlek snad to byl, jejž vlastí nazýváme? Dejme tomu, žeby Francouz ve Vídni jsa zrozen a vychován, o vlast svou tázán byl: muže-li, nelhaje, zapříti, že Vídeňák jest? umí-li německy, čili nic, na tom nezáleží.

Slav. Velmi mnoho. Neuměje německy, vůbec za Francouze jmín bude.

Prot. A co, kdyby takových Francouzů buď ve Vídni, buď v okolí jejím více, až i na tisíce bylo?

Slav. Tu by se patrně dělili, a jako jsou u nás čeští a němečtí Bojemové, nápodobně by tam němečtí a francouzští Rakušané byli; vždy však dva národové v jedné zemi.

Prot. Tedy v jedné vlasti?

Slav. Pokud jistou země částku, neboliž jisté z hor, dolů, řek a lesů pozůstávající okolí vlastí nazýváte, nepřím se, a na ten způsob celá naše, jakkoli prostranná mátě země jedinou bude všech národů vlastí, a předce, že více na zemi vlastí jest (vyjímaje ty vaše světaobčany), žádný potud nepochyboval; aniž, pokud mně známo jest, přirozenost zvláštní tak nazvané vlasti obehnala nějakou hradbou, aneb plotem jakýmsi viditedlným opatřila, tak aby jedné každé z nich věčné byly vykázány meze, a ona za hodnými toho příčinami menší nebo větší býti nemohla.

Prot. Vidím že, nechci-li, aby se ten led docela rozjihl, ustoupiti musím. Tedy kolik jazyků, tolik národů, a kolik národů, tolik vlastí?

Slav. Jelikož jistá částka země s svými obyvateli dle jazyků rozdílným právem vlast slove —

Prof. Čechia tedy částkou Bcjemie, a v Uhřích nejméně trojí vlast, a co při tom nejutěšenějšího, hezky pomatena jest!

Slav. Smějte se do vůle; jinák není. O jméno se nehádáme, nýbrž o věc samu; a mním, kdyby Český národ se poněmčil, aneb jakým koli jiným způsobem pošel (čehož na vzdory nenávistníkům českým jeho duch ho chraniž a ostřež), žeby jméno Čechie zemi té tak málo náleželo, jakož jí náleží ono Bojemie, an v ní dávno žádných Bojův více není. Tedy-liž včera cíle tak hrubě chybeno? Nebo jestliže vlasti bez národu, národu bez jazyku zvláštního pomysliti nelze, dokládám ještě jednou, že se žádný, kromě kdož jazyk národu svého miluje, pravou láskou k vlasti honositi nemůže.

Prof. Vy byste obra překonal. Tím téměř přemluven jsem, že jakási národu bytost v jazyku jeho záleží. Věru! Slavomil domnění svá, buďte ona sebe zvláštnější, výborně ohrazeti zná.

Slav. Zkoušíte mne, příteli! Vy, jsa milovník a znatel staré i nové literatury, víte dobře, kterak každý ve světě národ o svém jazyku smejšlí. Znáte ono Římanův na vtírající se cizozemce neustálé nevražení, aniž třeba připomenouti vám Iuvenála, an jako všech vlastenců zástupce ty Grékuly tam nehodně mrská; chcete starší příklad? máte jej na nejstarším, od něhož památky jsou, národu, Hebrejském: celý zákon pln jest lásky rozpálené k vlasti a jazyku. Ale proč hledati u mrtvých, čehož u živých dosti! Frankové až pyšně rozprávějí o jazyku svého rozšířenosti a slávě; Angličané svého sílu, hojnost a krátkost, ač že ta jej nemálo štěkavým činí, horlivě zastávají. Což Němci? ti zajisté jednou rukou vynálezky učení a umění francouzských dychtivě vždycky uchva-

covali, a však druhou všemu, co se u nich pofrančiti chtělo, vidliček podávali; a nečetli ste, kterak nedávno ten Němec tam[1]) na toho Rosanína se rozčepejřil, že prý se pokusil postaviti tu otázku: Lidé-li Němci? — a ji zodpověděl sobě: to prý Buh ví! aspoň tak vyhlížejí jako lidé! — A neslyšeli ste toho povyku, co vedl tam,[2]) ač (mezi námi) syrový Maďar proti Slovanům, jak vůbec, tak zvláště uherským, jimž toliko cikány a židy v podvodu předkládá; a proč? že jeden Němec,[3]) který ani jedněch ani druhých neznal, Slováky a Němce nad Maďary pochválil.

Prot. Vše to pohříchu svědčí, že svět, an tak drahný čas jest, posavad nezmoudřel. Ony výborné myšlínky o povšechné obci, o všeobecném jazyku, o pokoji věčném, zůstanou tedy —

Slav. Čímž byly na počátku — pěkným snem! Ten moudrý a mocný přirozenosti zprávce, kterýž působí, aby ty vaše španielky a ty mé holandské tulipány, čím dále tím více, ony k ovcím, tyto k tulipánům českým podobnější byly: kterýž vinnému kři rovně tak jako královskému jablku náležitý pruh země vykázal, nás obělil, Maury očernil; kterýž, ať dím všecko, ani dvou ve světě zrnek písečných docela sobě rovných neučinil, ten zprávce, pravím, nedopustí, aby ta ve všech věcech panující rozmanitost podivná v jednom pokolení lidském, aneb jen v jedné vlastnosti jeho jednomu neb druhému mudráčkovi k vůli, aneb dokonce lidskou mocí zrušiti se měla.

Prot. Ačkoli sám pochybuji, žeby kdy jeden jazyk, byť i jakási nadpřirozená moc všechněm národům dnes jej v usta vložila, dlouho se udržeti mohl, aby ho nový

[1]) Jen. Lit. Z. 1803.
[2]) Wielands Merkur 1803. Nro 10, 11.
[3]) Zeit. für eleg. Welt.

Bábel nerozdělil: nicméně za to mám, že jak bez ujmy oné v pravdě velebné a divné rozmanitosti, tak bez ujmy osobnosti své národ Český poněmčiti by se mohl; nebo ani ten nejsubtilnější závěrek toho mi nedokáže, aby týž národ, proměniv jazyk svůj, zítra byl proto jiným, než dnes jest, národem. Jen se přiznejte, že jakýsi záblesk od toho jazyku českého oko vaše zarazil, aby vám, vezmouce to bez předsudku, že jeden jazyk jest jako druhý, nelze bylo pochopiti.

Slav. Mohl bych vám odpověděti, jakož odpověděl onen filozof učící, že smrt a život jedno jest, tážícímu se, proč on tedy živ jest a neumřel? Pro touž příčinu, vece, že to jedno jest; — aneb tím vás odbyti, že ovšem jedno jest, jestli růže od přirození červená aneb bílá; nicméně dívky naše by to nesoudily za jedno, aby jakoukoli růží pěkná ňádra svá ozdobily, nýbrž každá by rozvážlivě vybrala tu, která by k pleti její nejlépe se hodila. Ale odstupte šprymy, kde rozmlouvání tak vážné místo má. Kdyby vaše filozofie kosmopolitská byla filozofií veškerého světa, řekl bych, jako tam Carnót ke konzulátu a císařství Bonapartovu, že první jsem, který se snáším; ale dokud nejvýbornější lidé u vzdělaných národů s všeobecnou pochvalou zpívají:

Franky budouce, budem národ, ne však ale Němci.[4])

Aneb:

Každý národ jest živ, pokavad přemilý mu jazyk zní
Mateřský, s ním, ach! jestost jeho hasne nejistá,[5])

dotud tuším bez hany smím přáti, aby národ můj milý raději s druhými národy chyboval, než aby zadal to neposlední slovanské jméno své a bytnost svou, zadaje

[4]) Gleim.
[5]) Virág, básníř uherský znamenitý.

*

ten drahý poklad — jazyku svého, pro který od předků jeho mnoho krve prolito bylo. — Ale nechtějmež odkryti té rány, ledva zamřelé — nebo kdož by medle z Čechů bez bolesti na ni pohleděti mohl? Než co, kdyby to, že jest jeden jazyk jako druhý, znělo pěkněji než pravdivěji? Zdaž každý národ nemá svého zkušení a jako vychování vlastního? A není-li jazyk jako sklad veliký všeho umění a vší vědomosti lidské, kteráž ním od otce na syna, co zvláštní jedné každé rodiny bohatství přechází? Co více? jazyk jest ta nejvýtečnější, dle zvláštního země prouhu, mravu, smejšlení, náklonností, a dle tisícerých každého národu rozdílů uzpůsobená filozofie, a tudy, jakož každý učinek k své příčině se nese, tak on složením, zvukem a povahou svou ten nejjistější a nejvěrnější obraz počátku, zobecnění, zdělání, povahy a zpusoby samého národu představuje, tak že v jednom jazyku jako celý národ žije a jej co známku a duvod osobnosti své přednáší, jeho skoumáním sám neomylně vyskoumán bývá a jím samým od jiných národu tak se dělí, jako se dělí člověk od druha jiného vychování a zvedení. I muže tedy vlastenec, nic se neohlédaje na jisté zámezní filozofy, bez bázně, zeby v ouhonný předsudek upadl, milovati jazyk jakýkoli národu svého, ano, ať dím ještě jednou, jelikož to jistému lidu dosti praveno býti nemuže, bez lásky k vlastenskému jazyku na lásku k vlasti, t. j. k národu svému pomysliti nelze jest; a Čech tedy zárovnou smělostí zpívati může:

Němci budouce, budem národ, ne však Čechové více!

Prof. Tenkráte (mezi námi) po celém tom ledu veta! an již nejen vlastenský, ale i ten básnířský oheň vás rozehřál. Ale ti Čechové, co se tak trpělivě jako ta růže sličná na bílo z červena barviti dávají, aniž se bojí, žeby jsouce bílí ružemi býti přestali, a co se při německých mravech, způsobu a řeči tak výborně mají, žeť

i nerádi jsou, když jim kdo těch dřevních jejich českých připomene, ti, pravím, Čechové musejí býti velmi prozaičtí lidé, že se citlivost jich tak náramné změny, jakou vy v poněmčení jejich vidíte, neleká; zdá se, jakoby je změna ta nic nebolela, ano i příjemnější jim byla, než snad poupěti zmotejlení jest.

Slav. Vědomo jest vám, že člověk v roztrhaném kabátu všeho mluviti nesmí. Divíte se však, že ti motýlové, nebo raději brouci (tak jsem je z mládí jmenovati slýchával) lépe se mají, vyssávaiíce pro sebe kvítí lučné, nežli včeličky, které pro obec zásobu střednou pracně sbírají? Jsou to hladoleti, jichžto bohem břich jest, a jestliž ten pln, co jim do vlasti a národu? Dejte takovému sobíku jísti, a chcete-li, on vám zapře nejen vlast, ale i matku a otce svého; tak málo se víže přirozeným zákonem! Však on vždycky najde pěknou zástěru hanbě své, buďto pokrče ramenama dí vám, že tak osud to nese, nebo konečně za filozofa se vydá, jelikož mní, že těmto pěkně sluší, nižádné vlasti nemíti. Aby o své spoluobčany dbal, příběhy národu svého čítal; k tomu ho ani prosbou nepřivedete; a jakby medle čítal, ano česky neumí, a v němčině jen jednostranně předky své sezná, ač že ani v němčině nečítají hrubě takoví Nečechové letopisů o národu svém, bojíce se, žeby dočtoucím se, jak šlechetní byli otcové jejich, vlastní svědomí jim odrodilost od nich připomínalo, a z hrdin pošlých darebáků spílalo. Což tedy, chtí-li ujíti zjevného na ně prstem ukazování, zbývá jim jiného, než aby se doma i vně za Němce vydávali, jelikož vidí, že Čechové od dávna tak zdvořilí jsou, a Němců, kteří za dvacet i třicet let mezi nimi bydlíce česky naučiti se nemohli, beze všeho smíchu snášejí: jednák tu oni zdvořilost mají jenom k těm cizozemcům, že nechtí uraziti práva hostinství, a nejvíce, že mají outrpnost s neschopností jejich, jelikož

sobě oni na těžkost jazyka našeho náramně stěžují, a on jim tak protivný jest od přirození jako psu vřelé kroupy, ač že uřady naše jim k duhu jdou, a chléb náš jako med chutná: ale s našinci, nevím, proč by takovou outrpnost měli? Na ty celá potupa a vzhrda jich slušně naléhá, že směli potupiti vlast svou, žežhule! sebírající pérka po pávích, a znajíce se k stádu cizímu, a kyhajíce s ním; odkudž by dávno již vyštípáni byli, leč že tamtíž, trpíce ujmu na západ, počet svůj k východu rozhojniti hledí, třebas jenom žežhulemi opovrženými: však ona chlouba dobře se hodí k pejše, a bohužel, čím dál, tím tíže jest je rozeznati.

Prot. Aj, aj! toť nějaký Satyr z podšívky vám hledí! Smál bych se, kdyby se ty žežhule na vás sesuly, a hodně vám, jak tam Lucianu filozofové, vyzobaly a vyrvaly.

Slav. Kdybych jim to řekl německy, — česky nerozumějí, neb aspoň se staví, jakoby nerozuměli, bojíce se, kdyby jednou nekyhali, celý svět by zvěděl, že jsou nevděčné žežhule. Jednák nechť přijdou, tuším, žebych jako Lucian hodného soudce nalezl.

Prot. Neradil bych vám k rozepři v tento čas, jelikož pro drahotu všech věcí i na spravedlnosti hrubě přiskočilo. Ale bez šprymů, Slavomile! rozmlouvání naše stalo se nad nadání opravdovější, budiž, jak pravíte, že jen potud Čechové zůstanou Čechy, pokud česky mluviti budou: než, prosím, co na tom, jestliže oni Čechové jsou nebo Němci, jenom když šťastni jsou; čili mníte, žeby Němec nemohl tak šťastný býti jako Čech?

Slav. O milý Protivo! rozumějte mně lépe. Nejsem tak mdlý, abych to myslil. Já sobě vážím Němcu, co jiného národu osvíceného, a každý Čech tak pravotný bude a vyzná, že jim v umění a učení aspoň tolik, co oni sami Francouzum, dlužni jsme; kterak bych mí-

nil, žeby proto samé, že Němci jsou, šťastní býti nemohli, ješto já sám to, co je šťastné činí, učení a umělosti jejich vysoce velebím a miluji? Ale mohou-li Čechové, pokud to jich poněmčování trvá, šťastní býti, to věru jiná otázka jest. Uvažte sám a suďte! Pouhý Čech ode všech ouřadů vyloučen jsa, ani mizerným nádenním písákem býti nemůže, nýbrž jako tam u Egyptčanů ku pluhu nebo šídlu otců svých zaklen jest, ješto zatím cizozemec nadutý v zprávu zemskou a prospěchy jeho se uvazuje; aneb velkým nákladem a prací k ouřadům ten klíč německý zjednati sobě musí ve školách, očkovaných sice němčinou, ale k tomu nejvíce hodných, aby i ten poslední znik vtipu českého udusily; v nichž by i nejbystřejší hlavě za čtvero i patero let nebylo možné se naučiti kromě tomu německému bukvaru, hezky od slova k slovu, jakoby na modlánky hrál. O porozumění věci, pohříchu! dbání není žádného, a k posledu vyjde ubožák jak všel, jen o něco tupější. Zdali vás nepřivítali jako mne, Čecha pouhého, s pouze německým slabikářem, snad abych zapomena česky, neuměl německy? Vás-li v kvadrátku majistříček neujišťoval jako mne tisíckráte, že Němec jsem, že němčina má řeč jest mateřská, ačže matce mé německého slova nikdý ani na jazyk nevstoupilo? A co študia? zdaž i tam, coby se nejvíce učiti mělo, u mládeže se nepředpojímá? Těch zajisté žák český buď pro nesnadnost dvou řečí neznámých, z nichž jedna neučí se tak, jakby se žádalo, brzy se odstraší a do dílny nebo na pastvu se vrátí, jestliže poštudentiv se více mrzkým povalečem nebude, — aneb pak všecku nesnázi zmužile přeskočí, a konečně buda výborným Němcem, Čechem býti přestane, a k ouřadům v Čechách není mnoho lepší než Němec. — Netrpí-li sama při tom spravedlnost? Zdaž na tom jest dosti, že právům, takměř pouze německým, toliko soudce roz-

umí? — Zdaž od našich ouřadů pouhý Čech spravedlivosti bezpečně nadíti se muže? Prosebný jeho list český buď se zavrhne, buď, že žádný mu rozuměti nechce, do němčiny třebas naopak překládá, jsa podáván od Kaifáše k Pilátovi, an zatím každý škrabák nad ním frní, že německý není. A tak Čech, chce-li k svému, vol nevol právnímu příteli, často řekl bych nepříteli, a opět na větším díle — Němci, do rukou se vrhnouti přinucen jest.

Prot. Néž odkud medle v českém místě sudí Němec, jelikož dle opatrného rozkazu při skoumání za soudce zjevný se rozdíl mezi Němci a tak nazvanými obojetníky činí? —

Slav. Činí, jedno pozdě! Potom každý, ať jen něco po chuvě leptati zná, nebo dobrého jitra po česku dáti umí, za obojetníka, kterýmž ovšem v jiném smyslu býti muže, se vydává, a tak zaobchází nejvyšší vůli; ale možné-li, aby jazyku, jemuž patnácte let učiti se zameškal, v tom posledním, prací předuležitou zaneseném roce, naspěch se naučil? — Pravda, že Čechovi usudek český vydati se musí, ale pro Buh, český-li? — kolik Linakru cíditi by jej musilo, aby český smysl z něho se vytvořil? — Než nechci vás dlouho voditi po kancelářích, jichž jména samého, snad ne bez příčiny, mnohý se leká, to řeknu toliko, že mne pokaždé demokritský smích napadá, kdykoli ten německý lístek Intelligencí do ruky vezmu a čtu, kterak tam neb zde pouhý Čech k dostavení se pod trestem se povolává, nebo veřejnou dostává zprávu o nápadném dědictví, rozchvacování statku jeho a tisícerých věcech užitečných a potřebných, o nichž se celá Německá říše snáze doví, než právě ten, koho se týče, jelikož tuze mnoho jest od něho žádati, aby Čech jsa, noviny německé, jimž nerozumí, kupoval a sobě vykládati dával. Což tak za právourážné uznáno jest, že samo nejvyšší

řízení veřejně prohlásilo,[6]) *že žádostivo jest, aby list Intelligencí také českým jazykem se vydával:* jakoby pravilo, aby se Čechové styděli jeden na druhého německy, rozuměj on neb nic, volati a mluviti. Prospěje-li to laskavé země Pána pokynutí? – – Čas nejlépe ukáže.

Prot. Na ten způsob Čech předce šťastný jest, jelikož ani sám neví, co mu chybí.

Slav. Tak šťastný, jakož ten usměch váš jej šťastným býti dokládá! Bohužel, že ne šťastnější! Než jaký div, když není umělejší! A může-li to, pokud celé umění v rukou Němců jest? Čech velmi málo zví o vydokonaleném hospodářství, málo o přirození, vědomostech a jiných věcech, vzdělanému národu potřebných: ješto zatím Němec nejen z tolika učených spisů prospěch svůj béře, nýbrž i všelikými spisy potřebnými, co nějakými rukovětmi ku všemu umění a vědomosti, hojně opatřen jest. I pomlouvá-li ten potom jej, že není tak zprávný jako lid německý, že není k dílnám rozmanitým a k fabrikám způsobilý; medle není-li hoden poklepnutí, jako v bájkách pravice, ana své sestře levici nemotornic předhazovala? Bláznová! kdyby člověk cvičil obě bez rozdílu, což by překáželo, aby jí levice ve všem nebyla rovna?

Prot. Co se týče hospodářství, ba i jiného umění, mním, žeby v tom duchovní pastýřové a učitelé školní lidu přispěti mohli, an by příklad jejich více vydal, než knihovny spisů nejvýbornějších.

Slav. Dejme, že tomu tak jest, ač že veliké pohnůtky mám toho přiti, dejme i tomu, že slušno jest, aby duchovní také v tělesných potřebách lidu dobrou radou posloužiti mohl: než, prosím, žádati-li se od něho může, aby on všecko ve světě uměl, a v tom smyslu všecko všem byl, aby příkladně štěpoval, oral, včely přehlížel, snad i roze-

[6]) Dekrét dvorský 2. prosince léta 1801 prošlý.

pře vedl a rány léčil? I kde by zůstaly povinnosti jeho duchovní, kde umění pěkná a svobodná, bez nichž by, jak zkušenost učí, málo ovčičky své předčil, a byl by jeden ze stáda, boje se strašidel, jako hospodyně jeho, a hlásaje slovo boží na kazatedlně, jako by v čeledníku mluvil; kde posléze to, jehož ujmy želela by natura velmi?[7]) — Učitelé? — Kolik, medle, mezi nimi Borových, Pavlovských a Michálku? Nežádejmež, pro Bůh, aby za skrovný plat svuj ještě i učení byli, ach nežádejme takové pustoty u cymbálu a dčbánku! —

Prot. Vše to arci důvodem jest, že kde větší umění váha, tam i dělnost, pilnost a zpusobilost se naklcňuje. Než to vás nejvíce těšiti může, že právě vzdělaným jazykem, jakož německý jest, umění nejlépe do národu přijde; a myslím, že Čech uvykna němčině v umělostech a vzdělání dříve a snáze prospěje, než aby v svém jazyku od dvou set let, jakž na to sami Čechové naříkají, zanedbaném, vzdělávati se měl; ješto snadno to každý pochopí, že snáze jest, stu knihám v cizí řeči porozuměti, nežli jen jednu dobrou sepsati.

Slav. Že umění s jazyky do země se vnáší, kdož pochybuje? Ale zustane-li umění to v jazyku cizím, aniž s velkým národu zástupem se zdělí, tuť myslím, méně prospívá nežli bohatství, které tam pan Stejskal za žito shrabuje a ve sklepě pochovává do truhly železné; tomu Vejskal, synáček otci na lejtka hledící, jen co z domu ho provodí, víka otevřit poběhne, a uplnou svobodu i oběh mezi lidem požitečný způsobí. Ale kdo způsobí doma oběh náramné učenosti pana Vševěda? Ten umí všecky jazyky, jen ne český; učenosti pak má tolik, že neví, kam s ní, nýbrž rok co rok balíky jí posílá do Lipska židum, ač že mu psali kolikráte, aby přestal voziti dříví

---

[7]) Horat.

do lesa, že jest tam více spisovatelů nežli kupců. — On však předce neustane pracovati pro cizotu; jednák na vlastíny s outrpností zhlíží, že tak zpozdilí jsou a toho jazyku neumějí, v němž on tak utěšené věci vynáší. Nebo ve vlasti jeho jim nerozumí nižádný, a jest to pro domácí tak, jakoby on ani učeným nebyl; a o něm právě říci se muže, že není prorokem ve své vlasti. — To na vaši první námitku; druhou dovolíte mi tak obrátiti: Snáze jest národu sto dobrých spisovatelů vynesti, než celému, v jiný národ se obrátiti. A věru, dejte Čechům, co k tomu potřebí, a stojím za to, že za dvacet let divy své na literatuře jejich uhlédáte; kdežto oněch padesáte let, za které onen našeho národu dobrodinec, že Čechy celé se poněmčí, sliboval, již drahně minulo, a čím dále, tím více jest viděti, že selhal. Tak Bůh potrestej všech Čechových nenávistníků, aby zkvetati jej viděli, čím více se nadáli záhuby jeho.

Prot. Což jest padesáte let vzhledem národu, an jako mravná osoba jest nesmrtedlný! Já pravím, že za dvě stě, a když to ne, ovšem za čtyry sta let zajisté se zněmčí. Nebo k tomu že přichází, vidíte sám, jestliže vás ta vlastenská láska docela neoslepila. Za posledních třidceti let okolo pomezí na sta městeček a vesnic se poněmčilo: šest krajů jest německých, a to jsou právě ti nejlidnější, právě ti nejvzdělanější, kdež obchod, umění, fabriky a hospodářství v takové dokonalosti se nacházejí, jakéž v pouze českých ledva jaký stín onde a onde jest znamenati. Němců, přidáte-li Prahu, větší města a uředníky pozemské, tolik nejméně jest, co Čechů; a tito, kdož jsou proti oněm? — Sedláci, a něco měšťanstva v menších městech; u větších, jak sám pravíte, za češtinu se stydějí; tak že v Čechách jazyk český sedlským, a to jen z částky, německý naproti tomu městským a zvedenějším jmenovati se může. Ač že již i pouze čeští sedláci děti své pilně

k němčině mají, vědouce, že jinak jim od pluhu daleko staviti se nemožno; a městské dcerky? co platna těm krása, bohatství? neumějí-li německy, i ten chaterný bradýř nimi pohrdne. Německý jazyk této doby jest krása, vtip, ctnost, bohatství i poctivost. Toť hlas sedláka i měšťana; vše nevraží na ty předky naše, že nebyli raději Němci. Jelikož tedy němčina jediné jest spasení vlastenců vašich, i což jim jí nepřejete, a to jim chválíte, čehož by rádi pozbyli? Však, věříte-li tomu Českému poutníku,[8]) nic vám pilnost vaše neprospěje, protože nad to všecko dobře on pozoroval, že země Česká se Slovany jinými toliko na Moravu meze̅uje, a což nejbolestnější rána češtině jest, že i novězrustající pokolení v pouhých prvé Čechách nyní již v pravdě německé jest; i jestliž tak, jakož věru jest, není do toho času daleko, kdy se řekne: *Kdež Čechové? Byli, a není jich více!*

Slav. Ten Český poutník, co tak brzy doputoval? — Tomu na potkání uhodnouti se mohlo, co jest za krajana: vždyť jen na pomezí jezdil; a Čechové za to jeho k nim smejšlení, které sem tam podřekna se pronesl, málo příčiny mají jemu vděčni býti. Div-li, že ježek v bájce posavad píchá? — Že Čechie aspoň skrze Moravu s jinými zbratřenými Slovany se stýká, to má nad zemi maďarskou: muže-li vsak Maďar udržeti se a zkvetati více, než cizozemci sobě představují, proč, chtěje též, nemohl by Čech? Ale přiznejme se, že zhasne-li jméno jeho, on sám toho jest největší příčina. Nedá-li jemu zdvořilost jeho, aby jako Maďar spolníky své nazýval přípletkami, mělť by ovšem ho následovati v tom, aby miloval jazyk svuj, a zachoval původnost národu svého, která že s ujmou jazyka za našich dnu náramně trpěla, toho zapírati bylo by arci o polednách slepým býti; žeby

[8]) Časopis z němčiny překládaný, jehož vyšla pouze 4 čísla.

ale národ náš v pravdě na počepí byl, a strach šel, aby vše, co Čechem jest, před námi očitě nezhaslo, jak to již jistý lid s plnou hubou a s radostným srdcem provolává, jako nad hrobem Čechie dupaje a křiče: *Ha! tu ležíš! přečkali jsme tě, hrdá sokyně!* — to, myslím, směšný jest triumf před vítězstvím! Od té chvíle, co do Bojemie Čech nohou vkročil, v neustavném trvá zápase s cizozemci, a tolik vždycky nepřátel proti jazyku jeho doma i vně válčilo, že, divil-li se Balbín po tolika vojnách býti jen jednoho v Čechách obyvatele, my dnes právěji diviti se můžeme, po tolika nátiscích, že slyšeti jest i nejslabší hlahol slovenčiny od předků nás došlé. Než tak zdlouha, i sám chtě, umírá národ! Přepal tedy usudek svůj ten, kdož pravil, že již německé po nás vyrostá pokolení, tak abychom my poslední Čechové byli; ó toť mluvil ze žádosti srdce svého! Čili mní, že se vypudí jazyk náš, co neduh nějaký, očkováním jiného? — Ta jest člověka povaha, aby, čehož neumí, nedbal, viděl v každém druha svého, a jako ona bezocasá liška každému radil kusým býti. Zajisté, pokud ten veliký obecného lidu zástup česky mluví, plésati nad pohřbem Čecha jest směšno; právo-li? Tomu by tuším Němci, kdyby jich se to jako nás týkalo,[9]) nejlépe učili. Než děkujme Bohu, že není tak zle, aby nemohlo lépe býti. Lid český jest; panstvo, nechť sobě hovoří fransky neb chaldejsky, (rozumnější jazyk lidu svého milují) což na tom? že lid za to je má, zač sebe vydávají, — za cizozemce, a tím méně je miluje, čím méně od nich milován jest. Však jim to špatně sluší, když s poddanými svými skrze tlumače mluví, což v pravdě tolik jest, jakoby cizím uchem slyšeli, cizíma rukama jedli, a cizích očí a nohou potřebí měli, a voditi se dávali, jakoby slepí a chromí byli. Pakliže to slepota a chromota mizerná jest, což

[9]) Tu si hic esses, aliter sentires. Ter,

říci mám o těch trefných opičkách mezi nižšími, jenž myslíce, že kdy neumějí česky, hned jemnostpáni jsou a českou řeč za sedlskou mají? — Ubožátka! nevědí, že každý jazyk tu, kdež doma, sedlský jest, a že sedlák jest obyvatel země nejpřednější, an by jim právě říci mohl: Což mi to ječí okolo hlavy? Já vám dávám jísti: jste-li vy lidé jako já, mluvte, ať vám rozumím! Divno jednak, že mnohý děti své německy učiti rád dává? Však i Němci svých do Čech posílají; oba tedy obou jazyků potřebu cítí. Než má-li Čech, že se Němec v zemi jeho rozšířil, přestati Čechem býti? Proč ne raději onen Němcem? čiliž, aby, kam směřuje, vyšlo a řeklo se: *Hle! nebylo z Čecha nic, pokud se neznělmčil?* I bylo pravdivé cizozemcu přísloví: *České jest*[10]) *vědění nehodno!*

Prot. Kam vás nese zámezní horlivost! Zdaž jest Čechům na škodu jedno neb druhé cizozemců přísloví, kteréž jediné dovodí, že oni jazyku českého neznají? Toť zajisté zvedenějším Čechum žádný za ouhonu nepoklade, že německy se učí a s jazykem umění německá sobě osvojují.

Slav. Není to jejich ouhcna, že německy umí, ale že neumí česky! jakž toho dobré a sláva vlasti jejich vyhledává. Kdyby, medle, cizozemec, čta příběhy země České, žádostí pojat byl viděti ten národ, jehož kolik předků, tolik hrdin bylo, který nejsa velký veliké sobě ve světě získal jméno, a samým sebou toliko přemožen býti mohl; kdyby pravím připutovav k nám viděl a slyšel, jak mnohý poctivých otců nezdárný synek nemírným veselím v divadle tleská rukama na pochvalu herci německému,[11]) který přijda po hostinu opovážil se toho hrubešství, praviti veřejně všem vůbec Čechům, *že v bouřlivém času dokázali se býti pravým národem německým!*

---

[10]) Wieland v nových básních.
[11]) Ifflandu v 1802.

jakoby jen Němec hodným býti mohl; — kdyby viděl a slyšel, jak za tak velebné a šlechetné předky tak chaterní potomečkové se hanbí, a studem lekají, když Čechy je někdo nazve; viděl a slyšel, jak, čím kdo méně Čechem jest, tím větší hodnosti dochází; jak tu soudce protokol sobě do němčiny překládat dáti musí, nebo kraje zprávce jak tam v N* důležité země pána rozkazy pouze českému lidu německy vykládá, a kdy vše hubu naň otvírá, mní, že to pozornost, a neví, že posměch jest; nebo jak tam v N* není Čecha duchovního, anby lidu slovo Páně česky hlásal, protože v Čechách študující za patnácte let nemá, kdeby se naučil česky, a má-li, neví, že k platnosti to jest; jak Němec kaplan s lidem se modlí, až se všecko za břich popadá, a jak na to jeho zprávce druhý den do školy běží, honem německy učí, a když to hned nejde, všeho tak nechá, a spokojí se tisíci důchodů svých: kdyby ty a těm podobné věci na své oči viděl a na své uši slyšel, jako my je vidíme a slyšíme den co den; kdyby viděl konečně ten národ pocestným jedoucím po dελižancí podobný a spojený jen místem, bez spolní důležitosti (Interesse), bez odměnné lásky, bez vlastenectví; podobný oněm čtyřem sochám představujícím čtvero národů, ješto stojí na mostě Pražském, zdělané od velikého mistra Prokofa, aby byly věrným obrazem cizího sobě českého národu, jemuž na dovršení hanby nic neschází, než aby, k čemu se i již schyluje, jako páni s poddanými, sudí s stranami, tak i duchovní učitelé s lidem skrze tlumače mluvili: — ó což by se pohrdlivým čelem obrátil, nebo smíchy pukal, blahoslavě sebe, že cizokrajný jest, a pospíchal by z té hrdin starých zaškoudlé krajiny, kde patrní vyjevují důkazové, jaká neřest z toho bývá, když národ, znechutě sobě ctnost a mravy předků svých, zanedbá i jazyka svého, a svízel doma, vně pak potupu sobě připraví.

Prot. Vidím ovšem, a příti nemohu, že buď jak buď v čase budoucím, nyní aspoň toho jest potřeba, aby každý mezi námi, kdož nějaký ouřad zastává, česky uměl, ano i tomu za pravdu dávám, že, jestli ne ten lidu druh, který k Němcum se přirazil, kamž i uředníci náležejí, alespoň ostatní lid potřebu literatury české cítí, — řekl bych z částky, že vsak pro uzký všech umění svazek toho říci nelze, pravím bez obmezení, literatury české; kteráž by ale tak dokonalá býti musila, aby i ten, kdo s německou známý jest, zamilovati ji mohl, jinak vždy by mu, jako sama čeština, byla zavržena. Nebo jen s literaturou k jazyku láska se vštěpuje, a jestliže ji potracují tudíž Čechové, jak brzy německou literaturu zachutnali, zdaž i Němec ji míti muže, an mimo to s velkou nesnadností jazyka zápasiti musí? A v pravdě, chudoba literatury české jest snad ta největší příčina, pro kterou český jazyk tak málo milovníku má. Já sice se přiznávám, že o ceně její nejsem posavad cele přesvědčen, ale mním, že, kdyby něco na ní bylo, již dávno bychom to na jevě viděli. To vím, že Němci jak samému jazyku tvrdost pro mnohé spoluzvučky, tak literatuře tu náramnou chybu vystavují, že až po tu dobu ani jedné knihy české nevyšlo, která by něco nového, výborného obsahovala. Všecko, co potud Čech dobře pověděl, buďto v německém jazyku pověděl, buď to lépe pověděli Němci nežli on, jelikož literatura jejich českou, i v Čechách samých již dávno převážila. Přidám i to, načež sami Čechové sobě naříkají, že zvláště v technických slovích velký nedostatek trpí. I jestliže tomu tak, jakož nelze pochybovati, tuť malý prospěch učiní ten jazyk ve filozofickém i artistickém umění; (vidíte aspoň, že já velice té nouze cítím); od jiných ale dialektú (nářečí) slovenských aby sobě jich zapújčil, (německá by jen smích způsobila) neprospěje tím mnoho, protože jim Čech

předce rozuměti nebude. Tak veliká, hle, leží klatba na tom, co českého jest!

Slav. Jak toho jednou žádný nebude zapírati, a kdož by zapíral, což i Protiva uznává? — že jazyka českého vědomost Čechům jest i chvalitebná i prospěšná, ano co vše do se zavírá, nevyhnutedlně potřebná, jestliže nemají mravy, duch, spravedlnost, štěstí, až i sám národ jich zahynouti: o jazyku a literatury české zvelebení malá péče bude. Že jazyk ten dosti vybroušený a způsobný ku vzdělání všelikých umění jest, toho staří spisové zjevnými zůstávají důvody, a nýbrž i jak našincové, tak Němci (vyjmouce ty naše nenávistí zaslepené) nestranně ukázali. Slov, kterých mudřec a umělec žádá, ovšem na mále najde; než, prosím, dlouho-li tomu, že v němčině více? A u koho jest ten nedostatek největší? U toho, kdo s jazykem nejméně jest známý! Potom táži se všech české řeči milovníků a zpytatelů: jižli všecka slova a mluvení způsobové mezi lidem a v spisích sebráni a vůbec v obchod uvedeni jsou? — Posléze nepochopuji, tu, kde by se pravý nedostatek vyskytl, coby zabránilo Čechovi bráti slovce od jiných dialektů slovenských — od jedné matky pošlých? — Slova německá duchu českému se protiví. — Ten ale křik nad množstvím spoluzvuček v našem jazyku zpozdilý jest. Má-li sem tam Čech něco více jich na začátku, zdaž za to Němec na konci tolik, ba i více jich nenahrnuje? Zvykem nesnadnost míjí.[12])

[12]) Co té ubohé češtině všecko předhazují Němci! Slyšel jsem na své uši, kterak jistil muž jakýsi jednak neneučený, že to sykavé latinského *st* a *sp* co *št* a *šp* vyslovení od Čechův pošlo. Ó výborný usudek! Kdož pak ve své řeči *st* a *sp* co *št* a *šp* vyslovuje, Čech-li či Němec? — Adelung praví, že saská řeč líbosti od Venedů nabyla. Medle, zdaž Němci, čím blíže Slovanů, tím jemněji nemluví? Naproti tomu Slované tím tvrději, čím blíže nich? Suďme Švába, Sasíka, Čecha, Poláka, Rusa.

Zatím dobrý spisovatel v obojím jazyku mnohým tvrdostem nenesnadně se vyhne. Jsme za Němci této doby, ale ujdeme-liž kam, zůstanouce státi? Ač že i v tom se nám utrhá. Máme důležité spisy o národu našem, máme o slovu Páně, máme práva, máme — nechci se do literatury naší pouštěti na tom místě, snad toho jindy hodná příležitost bude. A již tam na východu vystoupá olověné nebe, i my obadva máme potřebí varovati se večera chladného, jenž v tomto lůhu jest, chceme-li napotom ještě pracovati pro miláčky své, vy pro ten váš celý svět, a já pro Čechy své.

Prot. Byl bych Slavomilovy satyry hoden, kdybych ještě nevyznal, že kdo svým vlastencům prospívá, světu nejlépe prospívá. Co více? pozoruji dle sebe patrně, že pohrdání českým jazykem konečně od jediné neumělosti jeho pochází; již i jeho potřebu uznávám, a že mnohé nevědomé přednosti má, to cele věřím vám, ješto ho vědom jste. Jednak pochybuji, aby kdy jen na prostřední stupeň dokonalosti se vynesl, pokud (povím otevřeněji, jelikož jen tento němý háj jest svědkem naším) ta hlavní závora jej svírá, a znikati mu nedá a dáti nemůže. —

Slav. Myslíte zemské řízení? —

Prot. To též! Nebo patrné jest, že dobré slavného domu panujícího žádá, aby z Čechů Němci se stali; toť by jemu snadnost zprávy, jednotu a sílu vlády zjednalo. Nebo, ať všecko slovem uzavru, Francia pro jednotu řeči jest nepřemožená. —

Slav. Já bych zjevně mluvil, byť i celý svět za svědka stál. Dvůr náš i s nepřátely zachází pravotně: my bychom s pravdou předeň jíti se štítili? Čirá noc by nás tu na tom mechem obrostlém kořání napadla, kdybych vypráověti měl, jak vždycky Čechové k sobě Nečechy byli, tak že, ač všickni slavní z toho velkého domu panovníci neměli se stejně k Čechům, říci se může, že padne-li jazyk

český, Čechové sami tím vinni budou. Nebo, již-li kdy jednohlasně prosili země pána o zachování jazyka svého, již-li jen znáti dali, že jim milý jest? Již-li jim, kdy čeho požádali, odepřel? Zdaž k pokynutí na prosbu svých věrných vždycky nebyl přeochotný? — Francie nepřemoženost? Ta, myslím, v hlubině politiky celé jiné má průvody. Jisté jest, že dialekty jazyku franského, britský, kimriský a biskaiský dosti se patrně dělí; a nezní-li i potud celtský mezi nimi, ať pominu německý a jiné rozšířenější. — Panovaliť již ve světě mnohojazycí národové: sloužili také lidé jednoho jazyku. I jestli slavný dvůr náš tedy přemožen? A jestli kdy s štěstím nerovným bojoval, zdaž jazykové národů jeho byli tím příčinou? Zdaž právě tím nestal se silnějším, že kolik národů, tolik zvláštních o čest zápasníků do pole uvedl? — Jaký div? všickni mu srdcem oddáni jsou, jelikož vědí, že váží sobě práv, náboženství a jazyků národů svých! — Než mníte-li nicméně, že jednota jazyků jemu potřebna jest, táži se právem, kterému by z těch čtyř hlavnějších nejslušněji přistál předek ten? I myslím, že slovenskému, z toho prostého důvodu, že 4 více jsou než 2, a více než 1 i $^3/_4$; nebo v takovém srovnání téměř Slované s Němci, Maďary a Vlachy v naší monarchii stojí.

Prof. Vímť já, že Slované nejsilnější jsou; jednak považte, že titéž jako mnohé národy rozličné představují; nebo není to jedno Čech, Slovák, Moravan, aneb dokonce Polák, Srb, Charvát. —

Slav. Ale sami jsou to Slované v dialektu toliko rozdílní, ač ne snad více než jako u nás Tachovští a Kamničtí Němci. V brzce by je všecky literatura a politika spojila. Já aspoň nenesnadně domejšlím se jistého prostředního dialektu, kterýž by Slovany zbratřené spojiti mohl; buď on jako jest vznešená němčina mezi německý-

*

mi, aneb jako poetický, aneb aspoň Plutarchův mezi řeckými.

Prot. O tom všem já pochopuji toliko, že to všecko sen jest vyplnění hoden; jednak přeji od srdce, aby se někdy říci mohlo, že i tento od Boha sen byl! —

Slav. Dobře! ten Otec všeobecný, an živí lidu i živočichů pokolení všeliké, an i národ náš, skrze mnohá zkušení prošlý, tak dalece dochoval, ostříhá jeho, jsme té naděje i do časů budoucích. Ještě než domů se odebéřeme, dovolte, abych pronesl několik pobožných žádostí, jelikož ty se ke snům dobře hodí: aby nám opět do škol a rádnic jazyk náš milý uvedli, aby se mládež češtině učiti musila, neb ona žel! neučí se, než co musí! aby vznikla velká slovanských učených společnost, mající dělníky a ochránce ve všech provinciích, a zlepšeno bylo slovenské knihkupectví, nad něž ve světě nic není daremnějšího; aby všem Čechům láska k vlasti své, a svornost mezi sebou, Němcům pak našim větší snášelivost nás a větší chut k našemu jazyku s nebe do srdce sstoupila; a každý, čemuž jak náleží nerozumí, aby, jak slušno na skrovného člověka, haněti a tupiti hezky se varoval!

O různění českého písemního jazyka.

(1832. Mus. Časop.)

Jestliže literatura česká, od některého desítiletí u prostřed mnohých překážek vznikající, životem poněkud objeveným vlastence upřímně smýšlejícího obradovala: nemůže jinak býti, než že způsobou a tvárností, kterou této doby na se bráti počíná, téhož vlastence mysl zarmucuje, a naději v něm o svém dalším zniku a zkvětání na velikém díle udušuje. Ta smutná tvárnost její jest *bezpotřebné od jazyka v písmě posavad užívaného odstupování, a jeho*

na jiné a jiné podnářečí rozdrobování. Pohleďněme na nejnovější stav literatury české a obojí vadu poznáme.

Počítá ona sice mnohé upřímné a přičínlivé milovníky, pokusila se za našich dnů dosti šťastně o vyšší umění a rozličné druhy básnictví, a na sebe pozor nejedněch dřímajících vlastencův obrátila: ale dvě sobě odporné strany mezi spisovateli dalšímu zniku jejímu nemálo škoditi se vidí. Jedna sobě jistou dobu minulosti, kterou zlatým věkem nazvati ráčila, za nejvrchnější a nejdokonalejší obraz všeho psání vystavila, a nesnášelivě i urputně má se k těm, kteří jen o vlas od vedoucí tam cesty se uchylují, byť to i s napravením a uhlazením té veliké silnice díti se mělo. Těm každý nedostatek a omyl zlatého jejich věku rovně tak svatým jest, jako zprávnost a dokonalost jeho jazyka. Oni všecku literaturu i ve zpěvích i v nevázané řeči v ouzké meze slohu skoro jediného historického těsnají, pro strach, aby se od výborných Veleslavínů a Komenských neušinuli, raději ničeho nepíšíce, k čemu by těchto klassický jazyk nestačoval. Od nich nelze čekati, aby nám českou logiku, fysiku, metafysiku podali, neb chrám jiných vyšších vědomostí kdy otevřeli, nemohouce klíčů k tomu ve svém Veleslavínovi nalezti. Jakkoli ale tito starověrci literaturu v pokroku jejím nemálo zdržují, a ji jako Niobu v nepohnutedlný kámen obrátiti usilují; předce však, kdyby se jim toliko, čehož ovšem daleci jsou, podařilo Veleslavínů a Komenských v pravdě dostihnouti, zapříti nelze, žeby vždy tak ještě veliký národu a literatuře jeho užitek přinášeli. Neměl by český národ spisů v třídě soustavných věd a vyššího básnictví, ale historickými a z prosta poučujícími knihami by oplývati mohl. Dobře tedy oni o zachování přesnosti a čistoty jazyka se snažují, toliko v tom chybujíce, že o vyšší vzdělání jeho málo se starají.

Daleko škodnější literatuře naší jest druhá strana těch, kteří od došlého nás způsobu psání nepotřebně odstupují, anebo dokonce nová nářečí v písemní jazyk uvozují. K prvním počítáme ty, kteří českému jazyku mezi cizozemci odvykli, nebo jemu se ze staré literatury nenaučili, (ano mnozí více knih českých napsali než přečtli), neb konečně zcestným hloubáním vlastním, neb nedorozuměnými od skoumatelů dobrých jazyka pronešenými slovy se zavedli. Těm ani zvuk českého jazyka líbiti se, ani jeho sklad k chuti déle býti nechce. Najdou-li kde v německém neb jiném jazyku nějaké dvojsmyslné a k básnické hříčce schopné slovo, neb má-li jiný který jim známý jazyk dvě soujmenné neb šťastně podobnosti rozlišující, nebo konečně jim zdající se býti zvučné neb lahodné slovo, tu již nad chudobou a neohebností, nad tvrdostí domácího svého jazyka bědujíce jej na cizí brdo přetkávají, nová slova zamyšlují, stará stahují neb natahují, samohláskami protykují, cizí smysl a zvuk jim vnucují, a tak bohdá jiný, bohatší, libozvučnější dialekt z nuzného, hrubého mateřského utvořují. K tomu z většího dílu přistupuje neznámost jeho pravidel, která to působí, že v užívání, změňování, odvozování a skloňování slov zcestně a právě opak pokračují, a tak pohoršení jazyka i čtenářů všemožně dovršují.

K druhým, kteří konečně od českého jazyka docela odcházejíce nový naprosto sobě jazyk písemní tvoří, počísti musíme některé z pánu Moravanu a Slovanuv uherských. Byla to naděje utěšená, že u šesti milionů zbratřených Slovanů, našeho písemního jazyka užívajících, literatura svým časem veliké a vzácné plody ponese, v kteréž naději nás našeho Palkoviče, Tablice, Kollára, Šafaříka, Gallaše a jiných přičinlivá horlivost posilovala; a však ze sladkého sna té veliké naděje nás nemile probudilo novější na Moravě i v Uhřích usilování, tuto nitrančinu,

tamto jakousi valasko-hanácko-českou míchaninu v písemní jazyk povýšiti. Sžel se duchu slovanskému toho samovražedného úsilí! — Jiní národové, mající daleko rozdílnější dialekty nežli my, honosí se jediným písemním jazykem, v něm palladium národní bytnosti pokládajíce, jemu každou oběť rádi přinášejíce. Ať nedíme nic o Anglii, Francii, Italii, Hispanii, kdež nejedni jazykové domácí všeobecné písemní řeči své celé právo postoupili, obraťme pohled svůj toliko na nejbližší nám Němce. Komu neznámá jest mnohonásobná rozličnost dialektů jejich nízké a vysoké, saské, švabské, braniborské, rakouské, bavorské, v každém kraji, v každém okolí jiné a jiné němčiny, a předce jeden písemní jazyk všecky jakkoli od sebe se lišící šťastně spojuje. Bavor ne bavorsky, Švab ne švabsky, Rakušan ne rakousky, ale každý z nich německy, to jest, ve vyšší spisovné němčině píše, čte a vzdělává se. Jaký tu prospěch všem vůbec a každému zvláště, jaký samému jazyku jejich užitek, z tolika pramenů v jednu velikou a vše potopující řeku se stikajícímu! — My pak, nářečími mnohem sobě než oni bližší, k nenabyté literatury a vzdělání obecného škodě a zkáze, k žalosti všech o naše povšechné dobré upřímně smýšlejících vlastenců, k nevýslovné radosti našich nepřátel a jazyka slovanského hubitelů, sami se roztrhujeme, slabíme a zničení konečné sobě připravujeme. Půjde-li to dále, budeme míti brzo knížky v pražském, domažlickém, krkonoském, olomuckém, turčanském, a kdo ví v jakém podpodnářečí, v každém něco, ve všech nic! —

Český jazyk od 14. století až do 17. doma i vně váženým, v okolních zemích dobře známým, na Moravě vůbec, a na mnoze i mezi Slezany a Slováky v psání užívaným byl. Drahé zůstatky jeho dávní vzdělanosti jsou nejpevnější a nejlepší základ nově vznikající v těchto nyní dotčených vlastech literatury. Žijící jazyk dle běhu

přirozeného ustavičným proměnám podroben jest, kteréž proměny podlé místa a okolností všude jinou tvárnost mají. Psáti, jak se kde mluví, byloby jazyk národní na nesčíslné dialekty rozdrobovati. Má-li národní literatura nějakou jednotu a vnitřní ukončenost míti, potřebí jest, aby jazyk co nástroj její na obecných a určitých pravidlech založen byl. Taková pravidla poskytuje obyčejně sídelní neb jiné hlavní město, z kterého jako ze srdce slušný mravu a mluvy způsob do těla ostatní vlasti vychází. Přestal-li ale domácí jazyk v témž samém městě býti nástrojem občanského života, a jinému své právo postoupil, tu již nemá míry a pravidla, leda v samém sobě a v literatuře své, kterých spustí-li se, v nesčíslné a záhubné novoty a změny, a konečně v mrzké barbarstvo ubíhá. Dosvědčuje toho prostředních věků latina, kteréž z kalu hlubokého nebylo jinak pomoci, než ouplným ku klassičnosti starořímské navrácením.

Nebude snad mezi Čechy nikoho, kdo by starou literaturu naši za hlavní školu jazyka písemního nepovažoval; rozumím pak zde netoliko celý její běh od prvních počátků nám povědomých až do 18. století, ale obzvláště spisy 16. věku, a mezi těmi na prvním místě biblí kralickou, ten poklad neoceněný národu našeho, kterýž jako pramen a zákon písemního jazyka v Čechách, na Moravě i v Uhřích považován býti může, a za to od moudrého jesuity Matěje Štejra právem považován byl. Užili téhož psání způsobu všickni lepší spisovatelé, zvláště zasloužilý Faustin Procházka, vydavatel písem svatých, tak že jeho biblí, co se jazyka týče, tomu, kdo kralické nemá, její místo na větším díle zastoupiti může. Pilné čtení biblí této ano kterékoli jiné, všecky jsou dobře česky psány, všecky sláva českého národu, jest spisovatelům českým vyvěšený praporec, ku kterému kdo nepřisáhl, snadno cizím zběračům a podvodníkům, to jest,

pokaženosti neb místné zvláštnosti jazyka materského, neb dokonce zvuku a pravidlům jazyků cizokrajných sebe svésti a zběhem od písemního jazyka našeho učiniti dopustí.

Navrženo dobře smýšlejícími literatury naší přátely, aby čeští spisovatelé něco od své češtiny upustili, a ke slovačině i moravčině přibližiti se hleděli, ano, když každá strana něco pro shodu obecnou učiní, snáze obě se sjednotí. Pěkně! ale, ptáme se, kterak to vyvésti, aby z toho větší zmatek nepovstal? Má se blížiti čeština oběma spolunářečím a raději hned všem podnářečím? To zajisté nemožno. Čili jen — slovačině? Kterému, prosím, podnářečí? Dejme, že jen jednomu, nitranskému, jakožto nejvíce vznikajícímu. Co tím jiným podnářečím zpomoženo? — Potom otázka, má-li to přibližování rozumíno býti z strany materie, t. j. užívání slov tam obyčejných, jak to činil Tablic, Palkovič a jiní spisovatelé oněch vlastí? V tom se my přerádi snášíme, a ujišťujeme, že již v pravdě mnohá jich slovce u nás měšťanského práva nabývají. Rozumí-li se ale zevnitřní způsoba čili forma jazyka, tu nelze pochopiti, jak by dvě rozdílné způsoby sjednoceny býti mohly. Přijímání slov jinoslovanských, budiž jen střídmé, nářečí naše písemní obohacuje, zdokonaluje: přijímání ale forem jinokrajných je ruší a zničuje, i připravuje nás o mnohem větší prospěch, kterýž nám stará literatura česká přináší. Škoda, nám odstoupením od ní způsobená, nemůže nižádným jiným užitkem nahrazena býti.

Nevstoupejž nikomu na mysl, žeby Čech, užívaje písemního svého jazyka, svým domácím nářečím psal, Moravan pak a Slovák, chtěje po česku psáti, sám jen teprvé tomu se učiti musel. Jest zajisté písemní jazyk český, jakovýž v biblických a jiných dobrých spisech se nalezá, a kterýž my sobě za obraz dobrého způsobu psání vystavujeme, ovšem sprostému českému bližší než

moravskému a slováckému: ale i od našeho sprostého, zvláště, máme-li ohled na rozdílné kraje České země, znamenitě rozdílný, tak že, kdo se jemu z písem a knih nenaučil, jím psáti nikoli způsoben není; ano každý i prostonárodní spisovatel, který se čtením knih dobře českých pilně nezanáší, břidilem hnusným ostává a slávy dobrého spisovatele nikdy nedosáhne. Biblí Kralická v Moravě povstala; Komenský, Žerotín, Ctibor a jiní mnozí v staré literatuře co hvězdy první velikosti se skvějící, Moravané byli: Tránovský Slezák; Čerňanský, Doležal, Hruškovic, Semian a mnozí jiní správně česky píšící, Slováci. Moravě a Slovensku pannonskému náleží i nyní mnozí z nejlepších spisovatelu československých, jichž jména v historii literatury české po věky skvíti se budou. Odkud, ptáme se, tito všickni ušlechtilí Moravané a Slované naučili se tak dobře česky, že lépeji než tisícové rozených Čechu píší? Ne odjinud, než odkud ostatní částka česky píšících našich vlastencu, ze staré literatury české, a z nových některých spisu podlé příkladu onéno zhotovených.

Odstup to od nás, abychom nejnovější snahu o jazyk a literaturu slovenskou dobré paměti Bernoláka, a v šlepěje jeho nastupujících výborných mužuv haněti měli; my raději upřímně z toho se těšíme, že u jednověrných bratru našich v Slovácích, v tom slovútném prvního křesťanstva sídle, odkudž ono své paprsky i na Českou zemi prostíralo, konečně jednou láska k národnímu jazyku a literatuře domácí se probudila; divíme se rekovné mysli, stálosti a vytrvání jednoho muže, kterýž u svých krajanu v nepříznivých okolnostech sám takořka literaturu zbudil a ji obšírným i na ten čas velmi správným slovníkem obdaroval; s podivením a úctou hledíme na toho muže, který snad první ve své vlasti o vyšší básnictví se pokusiti směl, a hned Horacovu lyru v původ-

ních odách uchopil, hned za Virgilem, Ovidem i Homerem chvalně pokračoval a pustiv se sám o svém vesle na epické moře, nového zlatého rouna, — Svatoplukyady šťastně doplaval; ctíme v pravdě ony muže, kteří velikomyslnou podporou nové té literatury stali se dobrodinci nesmrtedlnými svého národu, jichž péči i písmo svaté slovensky mluvící krajané jejich dlužni jsou. Všecka ta jejich přičiněním vydaná i budoucně vydávaná díla jsou obohacování literatury, a nový zdroj čili pramen pro skoumatele slovanského jazyka, z něhož obzvláště my Čechové, co nejbližšího nám hojně čerpati můžeme. A však kdyby pracovitý Bernolák byl českou literaturu důkladně poznal, o její rozšiřování se zasadil a podobné pomocníky a ochranitele nalezl, jistě by rannějšímu a množšímu ovoci on i krajané jeho se radovali; a kdyby všecka ta díla, jejich snaženstvím spůsobená, české roucho měla, třeba látka slovní táž sama zůstala, jaký tu byl by přírostek literatuře nám někdy s nimi obecné; za sto nalezlo by se tisíc čtenářů, a tak by desetkráte víc užitku ten pracně štípený strom vynášel. Jejich knihy potěšovaly by celé čtenářstvo české i moravské, a tak odměnně jedněch druhé; byl by všechněm třem jeden jazyk písemní, zásobou všech tří kmenů obohacovaný, byla by jedna literatura ve všech třídách umění, snázeji vzrůstati a zkvětati mohoucí; kdežto každá literatura o sobě nedostatek spisovatelů i čtenářů nevyhnutedlně trpěti, a tak každá neduživěti, a na vzdoru jednotlivým obětem a snažnostem vždy s chudobou, jestli ne mizinou a zkázou zápasiti musí. Ó, kéž tento hlas z upřímného slovanského srdce pochodící nebude hlasem volajícího na poušti! Kéž ti dobří muží věc tu pomyšlení svého za hodnou uznají, a k napravení té škody všeobecné přinesou tu velikou oběť: zapření sebe! Svorností malé věci rostou, nesvorností veliké se rozpadují.

O klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české.

(1827. Mus. Časop.)

Literatura každého národu v času prodlouženém nestejné, to jest více méně dobré, plody vynáší; z kterých ony, ježto nejlepší býti se vidí, obyčejně jménem *klassických spisův* se nazývají. I naše téměř tisíciletá česká literatura, prošedši rozmanité doby a zakusivši moci nejedné, jak od náboženství tak od zprávy obecné, zajisté v počátku, prostředku a konci svém rozdílná jest materií a formou. Jak dalece ona klassičnou slouti, a kterak té chvály, jest-li jaká, dovršiti může, jest otázka, na kterou ne všickni jedním hlasem odpovídají. Jedni již dokonalé mezi námi klassiky vidí, a dle domnění jejich Ciceronů, Liviů, Horaciů a j. máme bez nedostatku; druzí, na některém ze starších věků lpějíce, vším, což nového jest, bez rozdílu pohrdají; jiní konečně, podlé svého srdce žádosti, sebe a své přátely, a kdo jich kdy pochválil, za klassiky pokládají, ostatní všecky pod klassu, to jest pode vši cenu stavíce.

Hodno tedy bude o klassičnosti vůbec i obzvláštně české, a o důležitosti její tuto několiko slov pronesti, s užitím k tomu poněkud, co o té věci jeden z lepších spisovatelů německých pověděl.[1]) Neboť poznání sebe jest všeliké dokonalosti počátkem.

Klassický neb *klassičný*, jakoby *třídný* (pocházející od slova classis, *třída*), Latiníkům tré znamenalo: a) potahmo na třídy lidu Serviem Tulliem ustanovené tolik, co měšťan z první třídy, nejbohatší, nejobzvláštnější; b) potahmo na vojsko tolik co vojenský, bojovný: classicum canere, znamení k shromáždění se, k tahu, k boji dáti;

[1]) Pölitz v knize: Das Gesammtgebiet der deutschen Sprache. Leipzig 1825.

c) potahmo na loďstvo neb koráby tolik, co lodní, korábní, na př. classicum bellum, classici milites. My béřeme slovce classicus, jak je bral Gellius (Noct. attic. XIX, 8.): e cohorte illa duntaxat antiquiore, vel oratorum aliquis, vel poetarum, id est classicus assiduusque aliquis scriptor, non proletarius. Rozumíme je tedy na spisovatele, kterýchžto hlas v literatuře tak rozsuzuje a rozhoduje, jako v Římě mohovitější měšťané ve věcech obecních rozsuzovali a rozhodovali. *Klassičnost* nám znamená uměleckého díla v svém způsobu dokonalost, kdež se materie s formou pronikají a v jeden celek svrchovaný splývají. Mluvnická zprávnost a řečnická ozdoba nejsou k tomu dostatečny; v klassičném spisu pohledává se netoliko jasnost mluvy a spojená s ní čistota, vlastnost a určitost výrazů, ale také ukončená krása a jednota, nebo souhlasná míra a sličnost všech částek.

Tato klassičnost jest jakoby květ neb raději ovoce dlouho zrostajícího štěpu národní literatury. Pravý genius ovšem činí i zde výmínku; on předbíhá věk svůj a jímaje své souvěké mocí neobyčejnou, dává spolu budoucímu věku zákony: ale *doba klassická* literatury a jazyka nepovstává jedním nebo druhým spisovatelem vynikajícím, ani vzděláváním prospěšným jednoho neb druhého pole literatury, u p. básnictví, anobrž znamenitým množstvím spoluvěkých, výtečných, původních hlav, a zdařilým vzděláváním všech, anebo skoro všech hlavních forem spisovatelských — básnictví, prostomluvy a řečnictví. Takováto doba klassická teprvé posvěcuje národní literaturu, a spolu na budoucnost klade pevný základ veškerému duchovnímu i mravnému vzdělání a mluvě bohaté. Nebo jen tenkráte, když spisové nepochybných klassikův národních netoliko ve vyšších okresech společenstva se čítají, ale také prostředním ano i nízkým stavům k obzvláštnímu vzdělání a k zprávě i řízení

duchovnímu základem jsou; jen tenkráte, když to, co právě klassičného jest v národním básnictví, v ustech zástupu obecného žije, u vyučování mládeže přechází, a v rovné míře živoucí a zkvetající pokolení pozdvihá, nadechuje, proniká; jen tenkráte plodí se všestranná literatura národní, veliká k ní vážnost, a objevování se též literatury ve veškeré činnosti národu. To pronášeli za starodávna Řekové a Římané, to v novějších časech pronášejí Italové, Španielé, Frankové, Brittové, to Němci, Polané a Rossaníni. Cervantes, Tasso, Petrarcha, Ariosto, Racine, Corneille, Shakespeare, Thomson, Pope, Schiller, Göthe, Kochanovský, Krasický, Mickiewič, Lomonosov, Deržavin, Karamzin, Puškin a jiná slavná jména živa jsou v ustech každé vzdělanější osoby těchto národů, a nepřehledná jest moc a působení takovýchto klassiků v rozvíjení a vzdělávání dorostlých a dorostajících pokolení. —

V klassičnost a v literaturu vůbec nejvíce působí *zpráva obecná, náboženství, duchovní vzdělání a mravy.* Čím volnomyslnější jest vláda, čím více, nepodporujíc vládařství lůzy, obecnou svobodu vštěpuje a utvrzuje, čím lehčeji duch lidský pod přiměřenou časům zprávou, vynakládaním všech duchovních i tělesných mocí národu se pohybuje a mnohostranně vzdělává: tím rychleji rozvíjí se jazyk, tím dříveji národní klassikové zlatý věk literatury přivodí.

Čisté, ušlechtilé *náboženství* mluvu lidskou mocně povyšuje, a k vyznamenání pravd, nadsmyslnému a netělesnému světu náležejících, hojnost pojmů odtažených v řeči rozvíjí, nedostávajících se jazyku, kdež národ na stupni cele smyslného náboženství a obřadu stojí.

Duchovní vzdělanost národu, visící od plození um a

věd.[2]) má-li k dokonalení jazyka patrně přispívati, žádá, aby mezi umami obzvláštně básnictví a řečnictví, a mezi vědami libomudrctví a dějopiství kvetlo. Obecenská, sebe uhlazenější mluva není v stavu dosaditi vyšší síly jazykové u vystavení básnických, libomudrckých a dějopisných předmětů. Žádný jazyk v celém okresu svém klassičný nazván býti nemůže, který toliko básníky a řečníky, ne pak i libomudrce a dějopisce v řadu svých klassiků počítá. Při čemž pozorovati slušno, že vlastnost a klassičnost jazyka tím výše stoupá, čím více lyričtí, dramatičtí a epičtí básníci předměty zpěvu z prostředku života, z dějův a z ducha národního čerpají, čím více oheň politických řečníků z nadšení a lásky k vlastenské zprávě vychází, a čím mnohostrannější a zajímavější jsou strany dějů národních, na kteréž dějopisci zřetel vlastenců obracejí. Tudy a jen tudy patrno, proč Homér výše stojí nežli epik Virgil, proč libomudrci římští daleko za řeckými zůstali; proč ale političtí řečníkové obou národů na rovném stupni klassické dokonalosti se zjevují, a i dějopisci jejich klassičností v celosti sobě rovni se nalezají. To samé ukazuje se v nových časech. Italie má své básníky a svého Guicciardina: vlastních filosofů a politických řečníků nepoznala. Podobným způsobem francouzská literatura, bohatá na básníky, počítá některé výborné politické řečníky a dějopisce, ale jejich eklektické filosofii nedostává se hlubokosti, bohatství a osoblivosti. Brittové mají básníky, řečníky a dějopisce, jen ve filosofii jsou za Němci. Němci pak také honositi se mohou svými filosofy, básníky a historiky, ano i v duchovním řečnictví nad jiné mnohé předčí, a však v politickém řečnictví za Britty a Franky stojí.

[2]) *Véda* (věděti) jest učená vědomost, scientia, Wissenschaft; *uma* (uměti) jest umění, zvláště krásné, ars, Kunst.

Naposledy *mravy* v klassičnost mluvy národu znamenitě působí. Jsou-li mravy prosté a čisté, jest i mluva šlechetná a čistá; klesají-li mravy v rozličných stavích společnosti obecné, tratí mluva svou vnitřní důstojnost, byť i na vtipové hříčky a obojetnosti, ukrývající pod zevnitřnou slušností nemravnost, přebohata byla.

V určení klassičnosti mimo to zřetel míti náleží na *vzdělanost jazyka*, a na rozdíl, *živ-li* on či mrtev. *Vzdělaný jazyk* sluje ten, který v ohledu na materii a formu dokonalý jest. Co do materie takový jazyk postačuje k vystavení všelikého předmětu, k vyznamenání všelikého stavu a vztahu vzdělanosti národní, jak ve fysickém, tak rozumovém (intellektualním), krasocitném a mravném ohledu. Každý stav domácího i obecného života, každé ponětí, každý cit a každé snažení vůle nalezá dostatečné a ouplné vyjadřující slovo, které buď původně jazyku tomu náleží, buď z jiného přijato, ale dlouhým užíváním zdomácněno jest. Co do formy vzdělaný slove jazyk, když cele rozvitý jest a postačitedlný ke všem formám prosaickým, básnickým a řečnickým. Naproti tomu známka nevzdělaného jazyka jest ta, když v některém, když ve více, nebo v každém vztahu, na materii nebo formu nedostatečným a nedokonalým býti se nalezá. Příčina toho bývá, buď že národ jazykem tím mluvící po všechnu dobu svého politického bytu neměl příležitosti a potřeby moci své duchovní svobodněji rozvinouti, anebo že se jazyku jeho nedostalo onoho postupu u vzdělání, jakovýž v každém vzdělaném jazyku znamenáme. Postup onen záleží v tom, že nejprvé *básníci* z postředku národu povstávají, a jazyku bohatství, novoty v slovech a spojování, blahozvučnosti a národnosti udílejí; že k básníkům připojují se *libomudrci*, jimiž jazyk zprávnosti, určitosti a rázu vědného ve všem okresu, a bohatství nabývá; že po

těch následují *řečníci*, kteří nalezenou a filosoficky zpořádanou hojnou zásobu mluvy k okresům nábožného a politického života vztahují, až na konec *dějopisci* jazyk již co vycvičený a cele vzdělaný nástroj naleznou, by jeho pomocí všecky vztahy a úkazy vnitřního i zevnitřního národního a obecního života v živém obrazu vystavili.

Z vyhaslých jazyků nám toliko ti důležiti jsou, v kterých písemné památky, a sice z věku duchovní i politické dospělosti národu se zachovaly. Mezi těmi (ano nejstarší indické literatury známost ne vele posud v Evropě rozšířena) vždy ještě řečtina a latina první místo mají. V spisovatelích řeckých a římských spatřujeme postupující vzdělání jazyka v rozličných dobách, a veliké již ve starožitném světě bývalé bohatství rozmanitých forem básnických, prosaických a řečnických, a spolu obraz vzdělání jich a výše politické. Zde jsou básníci, filosofi, řečníci a dějopisci, kteří všem věkům za klassiky platí, a kteří svou důstojnou prostotou a krasou, velikým, mnohoobsáhlým smyslem a plastickou dokonalostí ke vzdělání a dobytí podobné klassičnosti napotomním národům nesmírně posloužili. A však vzdělání klassické novějších národů není bez obzvláštnosti, aniž pouhý oblesk starosvětské klassičnosti. Rozdílnost země, náboženství (křesťanského) a zprávy obecné dala také obzvláštní ráz novějšímu vzdělání, a utvrdila samostatnost jeho na věky. Pročež klassikové novější v jazycích k zlatému věku dospělých nestojí ani pod klassiky starožitnými, ani nad nimi, ale vedlé nich v rovnosti; jelikož rozdíl věků a národů, ku kterémuž tito vzorní spisovatelé náležejí, šetřín býti musí.

Živý jazyk jmenujeme ten, kterým národ vůbec mluví a píše, a který nese osud národu toho vzhledem na celé vzdělání a zprávu. V živém jazyku tedy vystupují klassikové, jak brzo jazyk ke všem předmětům do-

mácího, společného a obecného života, a ke všelikému oučelu vědy a umy rovně zdokonalen, a ve všelikých formách prostomluvy, básnictví i řečnictví vzdělán jest. Zlatý věk jazyku padá v tu dobu, když národ ve svém fysickém rozumovém (intellektualním), krasocitném a mravném vzdělání nejvyššího stupně dokročil, a vzdělání toho obraz v dokonalých (klassičných) formách vystavuje. Neboť jakož ku prospěchu jazyka potřeben jest prospěch národního vzdělání; tak zase rychlý pokrok jazyka nápomocen k rychlejšímu pokroku ve vzdělání.

Na to však pamatovati sluší, že klassičnost v živém jazyku z jiného ohledu považována býti musí, nežli ve vyhaslém; že vůbec klassičnost ona toliko v jisté míře platí, potažitá (relativní) jest. Neboť v živém jazyku to možno, že nastoupí doba, ve které literatura vyššího vzdělání a dospělosti nabude, tak aby klassikové její nad klassiky dřevních věků daleko předčili. A protož o klassičnosti literatury, o rozdílných dobách a zlatém jejím věku toliko po vyhasnutí národu konečný usudek vynesen býti může. Ve vyhaslém jazyku klassictví pokazuje se jakožto celek ukončený, ve své stupně neboli věky oddělený, stálý, pevný, neproměnitedlný: v živém jazyku to samé klassictví vyjevuje se jakožto celek živou posavad pusobící silou utvořený, vždy ještě k větší dokonalosti zrající a dospívající.

Český jazyk ten zvláštní a nešťastný osud měl, že po celý svého se rozvíjení čas o samostatnost a jako o život zápasiti musil se dvěma jinýma, latinským, svou ukončenou vzdělaností a přijatou od náboženstva důstojností jemu v světle stojícím, a s německým, pro politickou převahu blízkých, podnikavých Germanů jemu nebezpečným. Protož jen na krátké doby, a to ne bez násilí a necele v samovládě se udržoval. Ouplná historie literatury v Čechách zavírá také literaturu latinskou a

německou. Česká, vlastně jen část celku toho, sama sebou rozpadává se na tři epochy, z nichž první vztahuje se od počátku literatury až do 15. století; druhá odtud až do 17ho, a poslední odtavad až po naše časy.

První epocha, obsahující nikdy dosti neoceněné zůstatky nejstaršího básnictví, v svém způsobu klassické, ale na několiko druhů zoužené, nemůže pro nedostatek ostatních jak básnických tak prosaických a řečnických druhů vlastně epocha klassická slouti. Jazyk sám té epochy, ačkoli slovenštější než kdy napotom, již nyní zastaralý a od nové češtiny znamenitě rozdílný jest. Jest to peníz z čistého, drahého kovu, ale se starým rázem, toho věku neberným, a v příliš malém množství, než aby běžnou minci zastati neb zapuditi mohl.

Druhá epocha literatury ráz jazyka až dosud trvající ustanovila, a zvláště poslední její polovice, obyčejně zlatým věkem zvaná, znamenitá jest plody rozličnými v poli historickém, lékařském, právnickém a zvláště bohomluveckém; ale básnictví její, co do krásy, za starším věkem zůstalo, a celá literatura té epochy při vší ostatní dokonalosti jednotných spisovatelů má předně jednostranný ráz a jako jeden obličej — *bohomluvecký*. Bylť to tehdáž v celé Europě, a zvláště v Čechách obyčej, že, cokoli psáno, byť to o hvězdách neb o nospodářství bylo, jako v meze písma svatého zavřeno, nebo polemickými, nebo aspoň křesťansky-mravnými výběhy hojně nadáno bývalo. Což třeba chvalitebná strannost byla, vždy stranností zůstává, a jednotu a dokonalost klassičnou vylučuje. Mimo to duch pověrečnosti, hadactví, astrologie, alchymie, celou tehdáž Europu kryjící, na plodech literatury naší tehdejší rovně leží. Druhý k dokonalosti klassické nedostatek literatura z té epochy nese ten, že pouze *prostonárodní* jest. Není jí to na snížení; neboť toho času téměř nikde v Europě jiné literatury

*

v národním jazyku nestávalo, kromě prostonárodní, protože všudy tehdáž vyšší umění v latině se přednášelo a vzdělávalo. Aniž v sobě vada jest, že prostonárodní byla, ano každá klassická literatura také prostonárodní stranu míti musí, má-li do života národního vcházeti; ale to vada, že vědné strany rovně potřebné neměla. Odtud pošlo, že jazyk český, ačkoli ostatně bohatý, ohebný, předce ani pro vyšší básnictví, ani pro filosofii a soustavné vědy uzpůsobiti a vzdělati se nemohl, bez čehož pravá klassičná doba jazyka i literatury nikoli povstati nemůže. Tu vadu, jakož dotčeno, všecky literatury europejské na onen čas více méně nesly. Teprvé v 17. století národní jazykové nad zletilým právem vzdělané latiny vítěziti počali, a zvláště Italové záhy, pak i Francouzi, Angličané a posléze Němci svůj domácí jazyk za hlavní vzdělanosti nástroj slušně vyzdvihli; kteréhož štěstí Čechům pro dosti známé okolnosti nedostalo se. Má-li tedy česká literatura s jinými europejskými na spravedlivou váhu položena býti, nejinak to státi se může, než do oněch dob, to jest do 17. století; a tu směle říci můžeme, že tehdejší naše literatura, ačkoli v celku svém pravé klassičnosti nedosáhla, předce chvalitebné místo mezi sokyněmi svými zasluhovala, a co do čistoty jazyka mnohé jiné přesahovala. Jméno tedy zlatého věku, které zvláště literatuře za Rudolfových časů podnes se uděluje, neznamená nic jiného, než že ten věk mezi ostatními věky nejvíce plodů vlastenské literatury vynesl, a co do jazyka posud zákonem zůstává, jelikož napotom vzdělání jazyka více nepostupovalo, ale ovšem klesalo. A potud my dobře srovnáváme se s těmi, kteří na tom ustrnuli, abychom jinak nepsali, než jak psali Veleslavínové, Komenští, Kocínové náši, ano jistě při všem snažení svém jich čistotou a vlastností jazyka převýšiti, ba ani dostihnouti v stavu

nejsme. Však s těmi, kteří domnívají se, že zlatý onen věk byl také věk svrchované klassičnosti veškeré literatury, kteří mnějí, že ani nesluší o věcech česky psáti, o kterých se za krále Rudolfa nepsalo, kteří chyby a vady onoho věku, podobně jako jeho ctnosti, sobě v zákon vystavili; kteří myslí, že nižádné jakkoli jmenované opravy buď ve způsobu mluvení, buď ve způsobu psaní nesluší přijmouti nad to, co oni starší zavedli a užívali, kteří v ničem ani o vlas od oněch starých uchýliti se nechtí, ačkoli nás dvě stě let od nich dosti uchýlily, — s těmi srovnati se nemůžeme a tvrdíme, že buď jest nám ousilně za příkladem jiných národů ku předu postupovati, buď všeho tak nechati a jazykem připojiti se k nejbližšímu na všelikou literaturu bohatému národu, k němuž bez toho vychováním a myšlením hnedle všickni připojeni jsme. Neboť neklamem-li sebe sami, vidíme zajisté, v jakém stavu se řeč a literatura česká tohoto věku nachází, až nikdý v horším se nenacházela. Již jsme ke všemu, což vlastenského jest, ochladli a zelhostejněli. Možnější odcizili se nás, a jsou cele Němci, anebo pro obzvláštnost, Francouzi. Chudina což může? a i ta děti své raději k německému nežli k českému syllabikáři posílá. Němčina ve všech stavích den co den se plodí a šíří, a přijde brzy na to, že jakž to bývalo v Pomořanech, bez němčiny nikdo ani nejsprostějším řemeslníkem učiněn nebude. Ona a učiliště její z bohatých nadání se radují: česká pravidelní škola, již od země pána povolená, pro chudobu vzniknouti nemůže. Nám se dostalo (ó kéž se mýlím!) býti svědky a pomocníky konečného mateřčiny zahynutí.

Námi, (ach v tom hoři dejž odtuchu,
jsi-li kde, a ochraň, český duchu!)
odrodnými obstoupená syny,
vlast se řítí v smutné rozvaliny.
(viz Puchm. bás. IV. přípis.)

Nová literatura česká jest plod některých milovníků, kteří, nepřátelům na ourážku, svojim nevděk, sobě na škodu, přinášejíce drahé oběti vlasti a přirozenému svému jazyku, ji až posud zachovali mezi životem a smrtí, jako byl onen básněný mouřenín nèb Uzim-Osantaj ve Wielandově zimní báji (Wintermärchen). Učinili v pravdě tito podnikatelé k divu mnoho, a v nejednom ohledu nad předešlé věky vynikli; zásluhy jejich, jimžto mnozí nevděčníci toho času rozuměti nechtějí, budoucí časové zajisté uznají: a však, má-li k vyššímu životu a zniku literatura přijíti, daleko více zbývá, než činěno jest. Potřebí starati se o to, aby dobrý, bohu i vládě líbezný duch a pravý národní smysl, který velice utuchl, opět se zkřísil a zmáhal; potřebí nezištné, bezávistné oučinnosti *více* zkušených moudrých spisovatelů, a vůbec mravného vyššího vzdělání, a dobyté tudy duvěrnosti a podpory veřejné; potřebí snahy o pravou jak jednotných spisů tak celé literatury klassičnost, o dokonalé všeliké vědy a umy vzdělání, odkudž by napotom, jako krev ze srdce do žil tělesných, tak vědomost všeliká a vzdělanost do prostonárodní literatury vplývala, a tak literatura naše, co možné, ze života vycházela a do života národního vcházela; slovem potřebí nám ve všech formách poetických, prosaických i řečnických jak obsahem tak slohem dokonalých *původních* spisů bez nedostatku, klassiků klassikům jinonárodným podobných, které, přičiní-li se o to národ, svoje doba i u nás vynese.

Tento buď našich prací veliký oučel; oučel, který všecku práci, pilnost a snažení zasluhuje. Neboť od něho visí zachování toho, kterým se zůveme, národu. Národ (dí Pölitz), který vyvedl klássiky, může pojíti, ale řeč jeho zůstane; na proti tomu národ nemající klassikův, neslavně pochází, a rychleji mizí v proudě věků,

než národ, který ve vzdělání a v řeči své více chová, nežli zemi, na které bydlí. Nechať země ta změnou časův jiným obcem vlastní bude, klassikové, kteréž nesla, až do skonání světa jmenováni budou po tom národu, který je zplodil.

Rozepře mezi písmeny. [1]

(ČČM. 1842.)

Čeština, písmeny y, i.

Čeština. Styďte se jednou takového škorpení a hryzení se vespolek, jsouce obě písmena jedné abecedy a jako oudové jednoho slavného zboru, sestry, dvojčata, ba téměř ve dvou spůsobách jediná osoba. [2])

Písm. y. A proč vtírá se v mé dobyté právo ta haldecká hláska, a namlouvá si mé věrné manžely?

Písm. i. Nikoli, ale ty násilně uvázala se v mé právo; nebo, poněvadž mezi námi literami od přírody ustanoveno jest mnohomužstvo, zvukové *c*, *s*, *z*, aby věděla, jsou moji jako tvoji manželé.

Písm. y. To nepravda, že jest neobmezené mnohomužstvo mezi námi. Hleďte, naposledy by mně i mé nejvěrnější chotě *r*, *h*, *ch*, *k* odmluviti chtěla! A což nemá paní dosti na svých zženilých šišlácích *č*, *ř*, *š*, *ž*, které sobě konečně na mně vypravotila?

Písm. i. Já vypravotila? Ó té křivdy! Že já z prvopočátku šťastná bez tebe a jediná byla v českém písmě

[1]) Rozmluva tato, v roce 1820 povstalá, pod žertem představuje spor onoho času dosti duležitý, nyní ledva k víře podobný. Muže ona sloužiti památkou a doložením toho, jakou zbrojí proti pravdě a pro pravdu válčeno, dříve než sobě obecnější průchod vymohla. Příklad Luciana podobnou rozepři mezi σ a τ vypisujícího nechať původci rozmluvy přítomné záštitou bude.

[2]) Dle Adelunga forma litery *y* z dvojného *i* (*ij*) povstala.

vládkyně, toho důvod nepohnutě stojí v nejstarší památce, Libušiných Sněmích, ano ty, nevím odkud z Řecka přibravši se a na mé místo vedravši, pomalu mne z písma jako ježek lišku z doupěte vytiskla, až pak rozumnější Čechové Jan a po něm Beneš a Petr mně úpějící k starému právu aspoň poněkud dopomohli. Ale neměla jsem pokoje, jsouci obviněna z jakéhosi kacířství, tak že se mne pravověrci, tebou oslepení, nemoudře štítili. Kdyby nebylo Steyerova Žáčka, snad bys mne již byla z úřadu a slavného zboru, myslím z abecedy české, docela vypíchla. Ten dobrý Jesuita ujal se mne potlačené, a jakkoli Husuv nepřítel, vždy o uznané od něho právo mé statně se zasadil. Tys dlouho nestyděla se i samému Veleslavínovi jakýmis kouzly oči zaslepovati, aby v tobě nevím jaké znamení pravověrné církve lpěti domníval se, a neznamenal cizoložstva tvého s těmi, kteréž nyní na pomstu šišláky názýváš, kteří ale druhdy tobě pěkní bývali, ač že ty, tvrdá a hrubá jsouci, k nim se nikoli nehodíš, jakož i nehodíš se ke zvukům *c*, *s*, *z*, potud mým, pokud mou měkkou, tenkou povahu chovají, budouce jen tenkráte hrubších, nejemných mravů, když jim podlé tebe státi se nahodí. A tak ty sama hrubá i jiné hrubými činíš. Než proč ty, jestliže k české abecedě náležíš, sama jediná cizím jmenem se pyšníš, slovouc po řecku *υψιλον*, jakoby se česká písmena styděla, aneby spíše za to ožahavé jméno *ψιλον* styděti se měla, což u nás znamená tolik co nahé, plechaté, holé?

Písm. y. Ó ty sucholupé, špatné písmeno Plautovo! Neb tys to zajisté a ne ten poctivý zvuk *ι*, což on dlouhým písmenem, aneb zprosta viselcem nazývá. Ty chatrná hlásko, sotva za deset jedniček stojící, víš-li pak, že já u Řeků platím čtyry sta, jsouc tebe na ten spůsob čtyřidcetkrát ušlechtilejší a platnější! Že mne grammatikové nazvali *ψιλον*, to mně není na potupu, ale ke

chvále tehdáž, když jako samoženka, chci říci samohláska svobodná a soběvolná stojím bez přídechu, s kterým jinak bych byla latinské Vau; a tak vidíš ve mně mužatku bojovnou, ano Řekové i vojáky lehkozbrojné ψιλον nazývají. Mne, že dužná jsem a při těle, člověk ovšem plným hrdlem, jakoby širokou branou pronášeti musí; tebe naproti tomu, že tenká, vyzáblá, vychrtlá jsi, súženým hrdlem, jako kozími vrátci propouští. To jest ta hrubost, kterou ty mi hrubě spíláš, následujíc v tom grammatiků, kteří nevědouce příhodnějšího jména, tak mne na zdař bůh nazvali, neb raději řeckého jména, ačkoli u Řeků mám jinou způsobu, mně ponechali, může býti z nedoučenosti, může býti z dobromyslné k učitelům svým šetrnosti. Ale ty rýpavá, nepokojná sestro, slyš konečně, co tobě pravím. Vím já dobře, že ty ke zvukům *c, s, z* právo máš jako já, ale abys věděla, já ti jich nepostoupím, a to proto, že nechci. Mne ujímají se blahorodní, velectihodní, důstojní páni; já i v kalendářích své zástupníky nacházím. Pro mne bojuje starý zvyk silným ramenem, který platí za druhou přírodu a táhne za šestero spřeží; pro mne opírá se pohodlnost neústupně zastávající svého místa; mne zastává vzbuzená proti nehodné sokyni vášeň a šlechetná hrdost, neznající smíření. Ty, bláznice, majíc pod praporcem nenáviděné novotářství, obtížnost nového učení, mozolné grammatikářství a podobnou rotu, naději skládáš do lidského rozumu, té malichernosti, kterouž nejmenší vášeň v tu chvíli pobojuje a překoná. Pomni mnedle, komu z nás padnouti, nač tobě přijíti musí, ustup dobrovolně, a pak naděj se mého přátelství.

Písm. i (pro sebe). Nastojte, čeho jsem se bála, neubála se. Ach, toho pokolení lidského! Chlubí se rozumem, ano zatím zvykem, pohodlím, hlupstvím, ziskem, vášněmi nesčíslnými se spravuje, jakoby méně rozumu

mělo, než leckteré mezi námi písmeno. Tak tuto zpě-čují se činiti mi spravedlnost dílem z marnosti, aby sami toliko moudrými zdáli se býti, dílem ze závisti, aby moudrým býti nezdál se kdo jiný, dílem z hrdosti, tím, což jiní nalezli, zprosta opovrhujíce, dílem ze záští k osobám opravu tu nepatrnou předkládajícím. Jest i mnohý ne svém prodejném literním zboží újmu té malé změny se bojí. tak pravdy, jako zisku milovník, kterýž pro domněnou na Ostatní částka buď hloupých, že lepšího pochopiti nemohou, buď lhostejných a lenivých, že jí chápati nechtějí, drží se raději zvyku, toho tyrana, ach! příliš mohutného, u něhož, jak praví básník, rozsud jest mluvení i pravidlo i zákon!

(Nahlas.) To tedy jsou ti tvoji bojovníci, hrdá sestro! Těmi mne od mého, tebou samou uznaného práva odraziti hodláš, slibujíc mi draze koupené přátelství! Já však ještě naději mám, že rozum lidský nad podlými vášněmi, nad hlupstvím a leností zvítězí, a mně mého přirozeného práva a spravedlnosti dopomůže. Neboť může-li člověk rozumný opravdu býti nepřítelem nevinného písmena?

Písm. y. Věru to ke smíchu, že ty, mizerné písmeno, lidskému rozumu meze a pravidla stanoviti se opovažuješ. Avšak nejsi tak nevinna, jak se děláš. Ačkoli nejnepatrnější jsi mezi všemi literami pravoslavné naší abecedy, nicméně velikou matenici a nelíbost v literatuře působíš, ješto tam, kde oko čtenářovo mne, příjemné okrouhlosti a oblíbené spůsoby literu očekávalo, ty z nedojípky svou sucholupou, vytenčencu, pichlavou postavou je urážíš, a jako ostrým hrotem raníš a bodeš, tak že nejeden laskavý čtenář ulekv a zhroziv se tebe, celou knihou, jako žežavým uhlem pod stůl anebo pod lavici hodí, přisahaje, nevzíti napotom nikdy více české knihy do rukou, a stěžuje sobě, že pro ty veliké novoty

té zpotvořené češtině nerozumí. A tak ty, nešťastnice, děješ se, chtíc nechtíc, literatury vlastenské překazou i záhubou. Neřku ničeho ó tom, že spisovatelům, zvláště básníkům, v letu zdařilé myšlenky stavuješ a je, chtí-li na tebe zřetel svůj obrátiti, jako z brku vyrážíš; ale toho mlčením pominouti nemohu, co jsi před nedávným časem ve školách triviálních stropila. Tvůj tehdáž náčelní zástupce T**, mne sobě zlehčiv, tebe se zvukem *c* skládati počal, a mimo to starému *g* právo měšťanské vzíti osměliv se, nastrkoval tebe dolem prodlouženou a jotem po cizozemsku nazvanou, a kde tebe dlouhé potřeba bylo, jakýs chochol čili bláznový čubek tobě nad hlavu stavěl, a tak, mne ze dvéří vypuzuje, jen tebe a opět tebe uváděl. A mnedle, co tím získal? Nesvornost uvedl mezi staré i nové slabikáře, tak že mezi nimi povstala vojna nemenší oné, kterouž u Svifta staro- a novověké knihy ku pohoršení všemu učenému světu svedly. Takovés ty stropila různice. Školy byly plny hluku, žáci bouřili se, učitelé, nevědouce sobě rady, někteří ty nesvorné a bouřlivé slabikáře české hned na prosto z učilišť vinné nevinné vyhazovali, německých svornějších povolávajíce, jiní hlasitě a úpěnlivě, jako v bájce žáby, o vyšší pomoc volali, až poslán jest k zastavení zmáhajícího se neřádu pevný pařez, rozsudce, pravím, statný a moudrý, kterýž všecky hned nové slabikáře do klatby dal, a starým vítězství zjednal i místo navrátil. To všecko dálo se, bídnice, tebou a pro tebe, a tak ty tolika zlého bylas příčina i původkyně.

Písm. i. Kolik tu slov, tolik urážek, nepravdy a nespravedlnosti. Mám-li já podobnou zbrojí válčiti, sestro, ač práva jsouc, neostojím; raději chci z pole ustoupiti a déle křivdu snášeti, než takto bojovati. Ale jestli v tobě jiskra sesterské lásky a nějaká šetrnost pravdy, odlož

všecku kyselost a hněv, a pokojně se mnou o té věci porozmluv. Přehledněme společně naše práva i majetky, a přátelsky se porovnavše již napotom každá na svém přestávejme a sestersky spolu živy buďme.

Písm. y. Odstup od svého novotění, nepřekážej literatuře, nestěžuj písma i grammatiky mimo to Čechům nevelmi libé, potom mluv.

Písm. i. Jsem já příliš slabá, abych měla stěžovati písmo, ve kterém mimo to jako ty dýchám a životu se raduji. Ale grammatiku já ovšem usnadňuji, jakož tobě nestranná naše svědkyně Analogie přisvědčí. Snázeť zajisté pravidlo bez výmínky nežli s výmínkou v mysli chovati. Ty máš své zvuky *r*, *h*, *ch*, *k*, já své *j*, *ř*, *ž*, *š*, *c*, *č*, ostatní nám oběma společné.

Písm. y. Výborně, pěkně! Nedávno jsi zvuk *c* za společný nám oběma vyznala, teď, rakem zpátky jdouc, celý sobě osobuješ. Sama nevíš, jaké právo k němu máš!

Písm. i. Jestli ty zvuk *c* v cizích kde slovích zastihneš, měj si jej všecek, já nežehrám; ale v českých slovech nenajdeš, aby od své přirozené měkkosti odstoupilo, a tu že mně docela náleží, již Pelcl uznával. [3])

Písm. y. Ale neuznává toho muj věrný zastupitel **ský, kterýž, pro mne potýkaje se statečně, všecky mé odporníky z pole vybil a na hanebný outěk obrátil.

Písm. i. Ten dobrý tvůj ochránce šálil se přeludem zrakovým, pozoruje spůsoby liter psaných a ne zvuků slyšených. Bylo mu nad to hleděti netoliko nahoru, ale také dolu, nejen k vyššímu zvuku *č*, ale i k nižším zvukum *k* a *t*, odkudž zvuk *c* pochází; bylo mu povážiti obdobu koncovek tvrdých a měkkých u jmen i sloves; bylo — a však nesluší nám písmenum mluvníky spisovati, nébrž raději po vuli býti grammatikum, a zvláště

[3]) V předmluvě ke grammatice české.

onomu, jejž i tvůj ten zastávatel za náčelníka všech grammatiků vystavovati se neváhá.

Písm. y. Mohl i onen slavný grammatik poblouditi. A což od počátku národu až do té doby nikdo-li neměl sluchu, aby rozdíl mezi těmi zvuky a měkkost tvého *c* znamenal?

Písm. i. Ou, ba, znamenali mnozí, ano i v nevelikém zbytku došlých nás ze starého věku památek nalezají se rukopisy co nejsprávněji psané, nejinak než jakoby je kdo podlé analogického pravopisu nyní zhotovil. Pravda může býti dlouho tajena, ale vždy jednou na jevo vyjde.

Písm. y. Budiž tak, jak pravíš; já však na svém zůstanu a majetku svého, v jehož držení jsem, nikdy neustoupím; všemi zajisté zbroji se opírati, na tebe střelami jízlivými lučiti, a své věrné ochránce k zahubení tebe všemožně pobádati budu, Acheronta movebo. Než bych tobě povolila, raději, co nejhoršího jest, ponesu a samé literatury zkázou okryji se a pohřbím.

Čeština. Ne tak, milé Ypsilon, ale jsouce obě dvě abecední částice a pod mou správou služebnice člověka, nemudrujte výše, než vám přísluší, a stůjte tam, kde vás postaviti on za dobré uzná. Sám člověk poddán jest z částky zvyku, z částky rozumu. Jemu zůstaveno budiž, zvykem-li či rozumem spravovati se ráčí; ačkoli že i zvyku někdy šetřiti rozumno jest.

Slézská povodeň.

(Hlasatel český 1808.)

Jest tomu přes sto let, co Slézská knížetství Svídnice, Javory a Lehnice strašlivou povodní navštívena byla. Dne 14. července léta 1704 ráno ležela hustá mlha na vrších, a plavila se do udolí. O poledni stálo slunce za-

věšené na nebi na způsob koule bez paprslků, a mlha sražená, u veliké spousty, válela se po horách, majíc brzy obrův, brzy potvor báječných podoby. Němá mračna s nebe vůkol nad zemí visela, nepohnutě a černě, jako pohřební příkrov.

Brzy ale strhl se ohromný hluk v povětří, mračna zahučela, blesk se hmital po strašlivé mrákotě, a odevšad vystupovaly bouře vážně proti sobě, jako šikující se do boje zakuklené rytířstvo, a na potkání jich syčeli bleskové jako meče, vzhůru v šedivé nebe, dolů na plavou zemi, kdežto v hromadu se těsnal brav, a lidé kvapnou uzkostí hrnuli se s pole k domovu.

Nyní vydala těžká mračna z sebe lijavce, a bledí na obloze prouhové dštili krupobitím; ledovec vrážel do oken, chřestil na střechách; černá tma zastřela hory a doly; jenom blesk otvíral sobě průchody, které tudíž uzamykal hrom. Zvony tesklivě hučely mezi tím, a třesoucí se lidé domnívali se, že nastal den poslední, neboť oheň, vítr, voda i země vesměs pomateni byli.

Zdálo se, jakoby moře viselo na nebi. U Hiršperku Krkonoského stalo se první prolomení, a tudíž spád oblaků valil své ukrutné výlevy přes pole a vesnice, protrhoval hráze, vyvracel stromy z kořen, bořil stavení, pohlcoval urody zemské, potápěl stáda, uchvacoval chalupy jako kameníčko, a zatáčeje se vírem, odnášel, stíhal utíkající obyvatele, požíral je hrdlem bezedným, a vyvracoval mrtvé na břehy cizokrajné.

Většíholi kde divadla, nad potýkání se člověka s živly, jeho daremné pomáhání své nejkrajnější moci, jeho padání v rozbrojné přirozenosti, nebo vychvácení zázračné. Tu vznikají myšlénky, citové, jednání za okamžitou nouzí, jsouce proto samé čistým obrazem srdce a smyslu lidského. Některé podivné příběhy onoho strašlivého dne zachovala nám pravdivá kronika.

Šofnera, Javorského purgmistra, manželka s outěžkem paní chvátala, v blížícím se nebezpečenství, z města, chtějíc jako dobrá hospodyně opatřiti dobytek, pasoucí se na blízkém oupoře. Ale sotva že několik set kroků byla od brány, valily se proti ní strašné výlevy, a toliko kvapným outěkem dostíhla zahrady apotekářovy. Za ní v patách hrnul se proud násilné vody skrze otevřená dvéřka. I vyběhla na loub zahradního domku, a pohledíc dolů viděla se býti na vysokém moři, viděla, kterak vlny, zbořivše zděnou hradbu, stromy vůkol z kořen páčily, domek ten o samotě stojící lítě ubijely, a každou chvíli roztřískati hrozily. Darmo do sípoty navolala se u prostřed bouře, žádný jí na pomoc přijíti nemohl. Manžel a dítky již co mrtvé plakali jí. K štěstí beseda, podezděná kamenem, odolala lítým vlnám; ale osamělá, zděšená obyvatelkyně její přežila noc, v které vytrpěla tisícerou smrt. Nazejtří někteří měšťané, odvážíc se sami života, brali se k ní, a vytáhše, odpoly zahynutou, vikýřem na necky šťastně, skrze dvůr a zahradu souseda Krebsa, do náručí její milé rodiny přivedli. Nicméně po vší přestálé ouzkosti zůstala zdráva, jsouc brzo potěšenou matkou. Jen o hodinu později, a vetaby bylo po ní, nebo již voda spodek stavení podemlela, stěny dřevěné rozstoupily se, a před očima ledva osvobozené ženy beseda se zbořila. — Pamatuj ale dobře, laskavý čtenáři, že jediná láska osvobodila ji, i nezrozence jejího od tak hořké smrti, a darovala zase utěšenému domácnému životu. Kdyby byl manžel její, purgmistr, vždycky spravedliv a milostiv, kdyby ona vždycky laskava a milosrdna nebyla, který měšťan bylby pro ni odvážil se svého života? Protož, kdo v uřadu a hodnosti nějaké postaven jsi, neměj dosti na marné bázni poddaných svých. Jak brzo může zasvitati den, který nejmenšího z lidu tobě vyrovná. Kdo tě potom zastane,

nevoláli hlasitěji láska nežli buřící zvon měšťanů k pomoci? —

Chudý člověk v Merčicích, jménem Goldmann, pojav dvě své děti na jednu ruku, druhou veda svou ženu těhotnou, bředl skrze vodu k jedné třešni, vysadil děti na horu, ale musil je držeti. Žena následuje ruky jeho jak a dokud může, až k samému stromu; ale tu pozbude síly, a omdlévá, an již jí nabíhala voda do uší. Pomyslme sobě smrtedlnou ouzkost toho muže, nevědoucího, máli ochraňovati dítek, čili poloumrtvé matky. V tom strašlivém uvažování připlave dřevo, vyrazí mu z ruky ženu, a žalostně rozloučí ty dva chudé, ale věrné manžely. On upěje hlasem volal za ní: Bože! tobě poroučím ducha mého! a ještě po mnoha letech, povídaje své neštěstí, plakával hořce, zvláště když mu napadlo, kterak žena ho napomínala, aby jen děti opatroval, ona že ráda umře, a kterak naposledy ještě okem po dětech točila, a kterak děti po ní volaly, a k ní dolů chtěly, a on, v svém největším hoři, je vlídně nepravdou chlácholiti musil, že matka zase přijde.

V Vederavě, míli od Javoru, když i tam povodeň náhle připadla, vylezla jedna sedlka s svými dětmi a s některými sousedy, všech dohromady 12 osob, na hrušku, na kteréž celou noc v dešti, hromobití a blesku jako ptáčata pněli, u velikém strachu a zděšení, kdykoli se buď větev zlámati, nebo strom viklající se, docela padnouti vyhrožoval. Jednák anděl Boží opevnil v zemi jeho kořeny. Všickni zachováni byli, a žádný z nich potom nešel okolo toho milého stromu, aby naň byl s slzavýma očima vděčně nepohleděl.

Kovář Javorský, Šenfelder, běžel z sousedského přátelstva krčmářovi na pomoc. Sotva všel, již ho voda obklíčila, tak že ztěžka otevřev jizbu, okolo otevřeného sklepu probředl na schody od loubí. Vyběhna a pohledě

vikýřem spatří mlynáře Jiříka paní, která, stojíc po paždí ve vodě, a držíc zhůru v obou rukou své nejmenší dítě, náramným křikem pro smilování Boží prosí, aby aspoň dítěti na pomoc přišli. — I spustí Šenfelder provaz, na nějž ona dítě, jak může v tom strachu, uváže, a dítě šťastně vytáhli na horu. Hodiv toho červíčka kvapně na seno, prostrčí s velikým usilím řebřík vikýřem do vody, a vysvobodí radostnou matku, ješto zatím jeho vlastní žena a děti patříce na to podál, na kolenou za srdnatého otce se modlily.

Hájnému v dolním Reversdorfu vrazila voda náhle do světnice. Uteci nemoha, vstoupil na stolici, voda rostla; vylezl na kamna, i tam ho dosáhla, probil se stropem na loub, i tam se voda za ním v patách řinula. Naposled vylezl na střechu, a okročil vrch její jako koně. I hýbá a viklá se stavení od spodu, a aj, počne plavati u vlnách, a lidé s okolních hor viděli, kterak voda toho nešťastníka brala, zmítala a potápěla, tak že soudili, že dávno jest po něm. Ale anděl jeho byl s ním a uvedl plovající chalupu mezi stromoví a chrastí. Uživ hájný toho prospěchu, skočil a zavěsil se na chrastí, kdežto pracně hájil života, až mu druhý den odtud pomohli.

V Jonsdorfu vzav Bohumír Raške svou čtrnáctiletou nemocnou dceru pod pravé paždí, a své nejmenší dítě pod levé, bředl s nimi z domu přes louku, v jezero hned obrácenou, k přívrší. Ale brzo umdlela síla jeho; voda násilně o něho perouc, vytrhla mu z ruky nemocnou dívku, kterouž i hned zmizeti viděl. Menší dceru nuzně k jedné vrbě připravil, na kterou voda čtyři stromy byla navalila, tak že dítě na vrch dáti, a sám také vylézti mohl; kdežto sedě až po prsy u vodě pořád dítě zhůru mezi větvemi držel, až voda, probravši sobě jiný výmol, přívrší dobřesti jemu dopustila.

Vederavská sládková seděla s dvěma dětmi v komoře, jenž vždy více a více vodou se naplňovala. Muž z práce domu chvátaje, viděl z daleka nebezpečenství, a vraziv do vln, plovaje a bředa dostal se k stavení; ale — kterak do něho, kterak na horu přijíti? — Slyše žalostný křik svých, a pojat jsa svírající ouzkostí, předsevzal si vysvoboditi je, nebo s nimi umříti. I chytá se nárožníku stěny, souká se podivnou mocí do hory, již dosíci má okénka u komňaty — sklouzne mu noha, proud ho uchvátí — paní vidí, an věrný manžel se topí, — smyslové ji pominou — a hned na to i ona s dětmi loupeží též smrti učiněna byla.

Ve vsi Oderwiese, blíže Greifenberka stáli čtyři mužové ve vodě až po paždí majíce s sebou dvanáctileté pachole, které, ovšem malé, jako oni na nohou státi nemohlo. I držel je zvýší nad vodou jeden po druhém tak dlouho, až ustana jinému podati musil; to pak činili až do druhého dne, kdež jim k pomoci přijíti možno bylo.

V Majssdorfu vzala voda chalupu chudému člověku. Otec a matka nebyli doma, a srdce jim usedalo, vidoucím, an obydlí, v kterémž dvě jich děti byly, proudem šlo. Muž utekl se na třešni, a když ta vyvrácena byla, šťastně na topol přešed zachoval život. Žena s nemluvňátkem vylezla na vrbu; jednou rukou se držíc větví, druhou chovala dítě. Připlyne dřevo, a vyrazí jí dítě z ruky. Pustíc ona větví žene po něm, ale spadne do hlubiny manželu a otci ku hroznému podívání.

Hrnčíř v Merčicích, jehož manželka v hořejší světnici byla, vzal, když se náhle vody nahrnulo, kolíbku s dítětem, a vystaviv ji na stul, sedl k ní. Když ale stůl počal plovati, ustlav děťátku na kachle, vylezl opět výše, a sedl k němu. Ale voda i kachle porazila; i vysápá se ještě výše na polici, maje dítě na loktech, a drže je pod stropem nohama u vodě, seděl na prkně skrčený

v bolestné postavě. Matka na hoře trnula strachem smrtedlným. Muž klepal na ženu, žena na muže, chtějíce sobě pomoci, ale nelzelo. [1]) Usilovala vytrhnouti prkno z podlahy, ale nemajeci sekery, darmo sobě všecky nehty u prstů udrápala. Tak seděli v nevýslovné ouzkosti až do druhého rána; kvílicí dítě téměř zahynulo hladem, a otce poslední opouštěla síla, když najednou opadla voda, a anděl strážce zachoval je.

Když konečně zůřivé výlevy uběhly, a každý k domovu svému s nadějí nebo strachem, s hořekováním neb díkůčiněním se vracel, ach! nenalézal snad ani znaménka po své chaloupce! a stálali ještě, aspoň ubylo jí milých obyvatelů! — Manžel osiřelý — otec bezdětný — stál s založenýma rukama, na rozpacích, budeli také hodno práce stavěti opět z řícenin nové obydlí. Nikdo hořekovati nesměl nad zahynulým dobytkem, zkaženými rolími, dokud slyšel naříkati nad utonulými lidmi! — Pukalo srdce nad tím divadlem, kterak ubozí lidé, chodíce po mokrých polích a lukách sbírali mrtvá těla svých nejmilejších. Po stech nosili je k hrobu v příští neděli, a po tisících scházel se lid, míseje vzdychání své s temným zvukem všudy zvoněných hran. Ale s díkou a dobrořečením hrne se k oltáři Páně každý, o kom se s Šilerem zvolati mohlo:

> Moc odňala mu voda zlá:
> však utěchy mu přálo nebe:
> své milé sčítá vůkol sebe,
> a hle! své milé všecky má!

---

[1]) To dobré slovo české nalézá se v starých spisech, u p. v kronice o Bruncvíkovi.

*

Plivník. [1])

(ČČM 1832, str. 403.)

U Myslibora je plivník, milá kmotřičko, svěřila polohlasně Soběna své sousedě Nedělce, když z kostela jdouce nový pěkný dům Mysliborův míjely. Onehdy teta Zorka na své oči viděla, kterak ohnivý drak letěv povětřím, rychle jako blesk na jeho dvůr se snesl.

To je plivník, pravila Nedělka, poznamenajíc se křížem na čele. Snadno stavěti domy a zakládati zahrady; ale, odpusť pánbůh, nechtěla bych spáti pod tou střechou, nebo jísti jablek z toho sadu.

Jde tu o duši a spasení řekla opět kmotra Soběna. Všecko u něho jako z vody, a jako po líhách. Jen se podívejte na jeho dobytek, koně, krávy, ovce, vše to bujné, tučné; a s obilím letos neví kam; stodola plnička i přístodolek a ještě vysoký stoh! Povídají, že leží pořád v knihách a ví napřed, co se státi má. Milá kmotřičko, on vám řekne: bude dešť, a dešť jistý jako hodina; bude jasno, a jasno co rybí oko.

To nejde dobrou cestou, doložila Nedělka, on má jistě plivníka.

Myslibor má plivníka! šlo jako po trubách v celém sousedstvu. Tam je pokladu, pro pána krále! — přidávali mnozí ne bez tajné závisti. Jiní hrozili se tak blízkého s duchem zlým sousedství, a kteří pověsti o plivníku prvé nevěřili, nyní s podivením v pochybnosti se viklali. Kdo prvních osm dní okolo domu Mysliborova šel, do půl kola na deset kroků obcházel, dívaje se

[1]) *Plivník* aneb *Plevník* slove ohnivý drak v povětří letící, o němž pověra bájí, že ku komu v stavení vpadne, bohatství přinese. Pochodí to slovce od jména *plivný*, jináč plíný nebo plenný, slovensky plěnný, t. j. hojný, bohatý. Pravíme plivné žito, t. hojné na semeno.

plachým okem na zeleně barvená vrata, na čistá, veliká okna, a na krytou taškami střechu; mráz ale pocházel toho, kdo s samým Mysliborem se potkával; toliko tomu divili se, že se tvář jeho nezměnila, a svou obyčejnou bodrost a přívětivou veselost na jevo dávala. Zdálo se jim, že by ten, kdo se zlými duchy obcuje, něco strašlivého, peklem páchnoucího již v samém obličeji míti měl. — Čiliž dobrý to duch, ten plivník? — tušil první soused Naděj, že neškodě nikomu vyvolence své poklady obsejpá. I osmělil se k samičkému domu, a po krátkém rozmýšlení i v dům kročiti. Líbilť se sobě sám v své srdnatosti, a pudila ho všetečnost, jestliť ne samého ducha, aspoň poklady, o kterých slyšel, očima svýma spatřiti; ano jakási náděje co blesk mysl jeho projela, kdyby snad i on také —. Ale nic nikdež; co vídal jindy, viděl dnes; prostranný dvůr do čtyr uhlů, vůkol hospodárské stavení, chlévy, stodola, kůlna s seníkem, a obydlí důkladně stavené, pohodlné a pro sedláka i pěkné; všecko v pořádku. A domácí? Tiť, myslil on, dali výhost všem pracem, a sedí s založenýma rukama u pokladů, majíce jen jednu péči, — jich hlídati. Ano pak všickni, jako jindy, hospodyně, čeládka, děti v své obyčejné práci a činnosti. Nad čímž, když kýváním hlavy podivení své němé vyjevoval, náhle ujat jsa za ruku, a jako ze spání probuzen, vidí před sebou státi — Myslibora. Vítám vás sousede Naději! Co tak ostýchavě, jaké cizí? Mezi sousedy důvěrně! Musímeť spolu dobré i zlé nésti. Soused s sousedem, říkávají, plané hrušky jísti povinen. Soused za přítele stojí, ba lepší blízký soused, než daleký přítel. Co byste rádi? —

Já — koktal pomatený Naděj, já jsem — já bych — nehněvejte se — já slyšel —

Něco o plivníku a pokladech, není-li pravda? navrhl Myslibor.

Pravda, odpověděl Naděj.

Pozorný na všecko Myslibor již byl zvěděl, co se mluvilo ve vsi, a vzav o to radu s výborným duchovním zprávcem té osady, ku kterémuž, jakožto moudrý k moudrému, neobmezenou měl důvěrnost, radoval se, že mu naskytla se tak dobrá příležitost ospravedlniti se u svých pověrečných sousedů, a snad i některého z nich poučiti. Milý sousede Naději, pravil s přívětivým usmíváním, žádost vaše bude také žádost některých jiných sousedů našich; pročež, aby to rázem všecko se odbylo, sřekněte se s těmi, kterým v hod a v chut, a navštěvte mne zejtra, jest boží neděle, od poledne, na sklenici čerstvého piva. Já se před svými sousedy a přátely ničímž tajiti nechci, a svého plivníka rád všem ukáži. Zlé se neutají, a s dobrým můžeme před boha i před lidi. —

S dobrým? — Tedy jsem uhodl, a není se tu čeho báti! — Tak sobě opakoval Naděj, odcházeje, a vrtě hlavou nad Mysliborem, jehož zdílnosti a otevřenosti dosti nadiviti se nemohl.

Druhého dne u Myslibora seděli za stolem sousedé Radislav, Podiva, Svatoch, Honěk a jiní, které přemluviti událo se Nadějovi, aby, padni co padni, na ten div se podívali. Každému čísti bylo něco jiného na čele. Jedni, pochybujíce o dobrotě ducha Nadějem tvrzené, se strachem přemáhaným pohledu jeho očekávali; jiní s nedůvěrou hleděli na Myslibora, s pravdou-li se vytasí, čili s klamem obejde; část záviděla jemu tak náhlého štěstí a lehkého zbohatnutí; část, a v této byl soused Naděj, tajně sobě lichotila, že by snad podobné štěstí i na ně dojíti někdy mohlo. Darmo chválil Myslibor své pivo: nebylo žížně. Konečně vida všechněch neukrocenou žádost a nestrpení odtahu, počal mluviti takto:

Milí přátelé a sousedé! Není mne tajno, o se o mém domě v obci od některého času rozpráví, že —

ať dím bez okolku — duch jakýs, jehož plivníkem jmenují, zde obývati má. Že jsem padl na lidské jazyky, nemnoho vážím. Říkávají: Chceš-li moudrým slouti, dej řečem mimo se plouti; aby pak všem usta zavázal a zašil, musil by mnoho nití a plátna míti. Nezapírám toho, jest u mne, bohu chvála, jakýsi dobrý duch; ale duch ten u každého rád obývá, kdo mu přístupu k sobě nebrání. On nehledí k osobám, jako nespravedlivý soudce, netáhne se po bohatých, jako zisku hledatelé, ano rád činí z bohaté chudých; přináší potravu, šatstvo, pomáhá stavěti domy, vzdělávati role, štěpovati sady, a činí z pustin ráje. Jest to *duch hospodárský*, milí přátelé, vám všechněm známý, ač ne ode všech rovnou poctu beroucí. Pravý jest on plivník, bohaté a plivné obilí s pomocí boží plodící. Tomu duchu může každý z vás zapsati se bez ublížení svědomí, ano to i Bohu samému líbezno bude. Slyšte výmínky a zákony, kteréž on tomu klade, u koho bydleti má.

První zákon jest *bázeň boží*, z čehož vidíte, že sám z boha, a dobrý duch jest. Bázeň ta nesmí býti pouhá bázeň, anobrž plná víra, naděje a láska k tvůrci nebes a země, odhodlanost na vše, a spokojenost se vším, coby koli člověka potkalo, buďto dobré nebo zlé, při všem stejná, veselá, bohu oddaná mysl. Což i platno protiviti se bohu; moře nevypiješ, boha nepřeválíš. Dějž se tedy vůle boží. Varuj se hříchu, za hříchem pokuta v patách běží. Dotud prej až potud; džbán vodu nosí, až se rozbije. Nezvede se něco v hospodárství? pomysli sobě, že není vždycky ouroda, ale také někdy škoda, a jak praví přísloví: Ne vždycky rak, také někdy žába. Jest, co tebe hněte? pomni na to, co tebe kdy těšilo. Kdo vypil víno, vypí také droždí, a kdo užívati chce sladkého, musí také okusiti kyselého. Trpěls ztrátu? mysli: Co tam, to tam, o to hlavy nelam;

pánbůh dal, pánbůh vzal, buď jméno jeho pochváleno. Neraduj se příliš z štěstí, aniž zarmucuj se z neštěstí. Moudrý blázen smával se jda k vrchu, plakával jda s vrchu. Říkávají: Štěstí když chřestí, boj se neštěstí. Neštěstí ujde jako mrak, a bude i před tvými vraty slunce. Všeliké řemeslo svou psotu nese, a v každém stavu mnoho davu: má-li jen tvůj bez psoty býti? — Druhý zákon jest *důvěrnost k vrchnosti*, duchovní i světské. Dej, co jest císařovo, císaři, co božího, bohu. Čiň dobře a právě, neboj se císaře a krále. Nestýskej si na daně a povinnosti; bez nich obec veliká, v které živeš, státi nemůže. Ona tebe ochraňuje, aby bezpečně orati a živiti se mohl; ty k zachování a vedení jejímu napomáhati povinen jsi. Nereptej na robotu a desátky, pomysli sobě, že jsou to výmínky, pod kterými tobě statek svěřen byl, a náleží ku koupi. Kdybys koupil dům, a peníze za něj placené okrajoval, zdaž by trestán nebyl co šantrok a zloděj? To samé činíš, když robotu necele a ke škodě vrchnosti odbýváš, nebo desátku utrhuješ, špatnější dáváš. — Máme, milí přátelé, my jiné roboty a desátky, které nám více ujímají, než panské a kněžské. Robotujeme zahálce, robotujeme hrám a rozkošem, robotujeme novým krojům a nádhernému šatstvu, robotujeme starým škodlivým zvykům, neumělosti a hlouposti.

A protož třetí, čehož žádá plivník, jest *umění hospodárské*. Myslí ovšem mnohý, že, poněvadž hospodaří, také hospodařiti umí. Ale není každý mistr, kdo se řemeslem obírá, ne každý oráč, kdo se pluhu drží. Nikdo se nevyučil. V každém řemesle a umění lidé postupují: má-li naše umění hospodárské jediné do skonání světa na jednom místě státi? Nestojí, milí přátelé! Tisícové výborných hospodářů přemýšlejí o tom stále, kterak by to neb ono lépe činiti a vésti mohli; co den dějí se nálezové ve všech třídách umění, kteréž promyslný ho-

spodář k svému užitku obraceti se vynasnažuje. Vycházejí knihy k zlepšení hospodárství polního vedoucí. Nelze ovšem sedláku, aby každou četl, ale jiné jest čísti všecko, jiné s potřebu. Kdo čte, dočte se. Dobrá kniha jest dobrá rada v potřebě, a kdo drží se moudré rady, nedojde brzo vady. O čem se nedočteš, ptej se u lidí, neboť přísloví jest: Kdo chce věděti a znáti, musí se na to pilně ptáti. Čemus pak se naučil, zkušuj sám. Cvičení a zkušení dává umění. Nerci, že jen bohatý zkušovati může: můžeť i chudý, toliko v své míře. Kdo má krátké nohy, drobné kroky dělej, a jakou má duchnu, tak lehni, tak se pod ní obrať a stěhni. Kdo na zkoušení mnoho nakládá, ten na zlatou udici ryby chytá, hledá jehly a pálí svíčku; kdož pak zpravuje se cizí zkušeností, ten hraje jistého, a koupaje se neutone, neboť drží se břehu.

Dále předpisuje můj duch hospodárský *pilnost*. Pilný hospodář hledí k času, a nejen co, ale kdy a jak konati má. Říkáme: Kdo má k čemu příhodný čas, nechť na jiný nečeká zas. Kovati železo, dokud horké, a když se lyka drou, jíti na ně i s dětmi. Střez se zahálky; zahálka jest všeho hříchu počátek. Stojatá voda zesmradí se. Pročež Boha vzývej a ruku přikládej. Žádný bez práce nejí koláče, a pečený holub nikomu do ust neletí. Kdo chce jádro jísti, musí prvé skořepinu rozlouštiti. Kdo neseje, ten nevěje. Přijde čas, že se zeptá zima, co jsi dělal v létě. Praví moje stará knížka: Kdo Martinka často světí, husy, koury mu zaletí; dům, dvůr, louku i dědinu přivede vše na mizinu.

Buď *opatrný:* opatrnosti nikdy nezbývá. Dobře z předu i z zadu oči míti. Kdo neprohlédá očima, prohlédne měšcem. Dobře v čas jiskru uhasiti, ale pozdě klec zavříti, když ptáci vyletěli, a dělati závory, když koně vyvedli. Poraď se s rozumem, než co učiníš; po účinku zlá rada.

Nechať děti tvé zvykají práci. Zvyk jest druhé přirození; čím hrnéček za nova navře, tím, až se rozbije, páchne.

Čeládce dohlídej. Říkávají: Jaký hospodář, taková čeládka; jaký pastýř, takové stádo; jak veliké hodiny ukazují, tak malé se po nich zpravují. Oko páně nejlépe koně vyobročí, a kde pán sám do koutů nahlédá, tu hospodárství dobře stojí; kdo však chce ve psí býti, spusť se na čeleď.

Nebuď *marnotratný*, ale *šetrný*. Kdo šetří, ten má. Říká se: Neutrácej víc než získáš, sic se na hlavu potřískáš. Jedním zubem chléb jísti, když jest potřeba.

Dluhů varuj se. Dluh s tebou z mísy jídá a bývá čím dál vždy mladší. Dluh, říká moje stará knížka, má nohy, vede tě do Nuzovic, a odtud na koráb, a koho koráb zachvátí, nebrzo se z něho vrátí.

Věc půjčenou opatruj. S cizího koně, říkají, i v středu bláta ssísti.

Nehraj! První vyhrání z kapsy vyhání, a poslední prohrání z kabátů.

Nestůj o cizí. Kdo o cizí stojí, přichází o své. Cokoli bývá zle nashromážděno, toho neužije třetí koleno. Jak přijde, tak odejde.

Nebuď *lakomý*, ale *dobročinný*. Lakomec žádnému dobře nečiní, leč, když umře, statek poberou jiní. Praví opět moje stará knížka, že lakomec moudrosti a bázně boží nemá, pravdy mu se nedostává, upřímnost před lidmi zakopal a spravedlnosti oči vyloupal; víru do pytle zašil, naději udusil a lásku v komíně usušil; kostel mu daleko, pán bůh příliš vysoko; modlitba ho mrzí, chudými pohrzí, pakli by kdy před lidmi komu pro hanbu peníz dal, hledí, aby ho prvé ujebal. Říkávají: kdo se bojí nouze, nerád pro bůh dává; a kdo rád z svého udělí, toho pán bůh nadělí. Neodkládej s dobrým skutkem.

Za zdravého života dobré činiti, po smrti času nebude. Pomáhej sousedům, pomohou tobě. Když ruka ruku myje, obě bílé budou.

Měj *dobrou vůli* v domě i se všemi. Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídké pivo pí. Nechoď mimo dům svůj po vyražení. Kdo nemá radosti doma, jinde jí darmo hledá, a blázen, kdo jinam pro to jde, což doma nazbyt má. Každý jest svého štěstí strůjce. Jak kdo činí, tak odplatu béře. Jak sobě ustele, praví přísloví, tak lehne. —

Toto jsou tedy ty výmínky a zákony, milí přátelé, které vyplníte-li ochotně, duch hospodárský, jehož třeba plivníkem nazovte, u vás se uhostí, a poklady, rozumějte požehnání boží, zdařilost obilí i dobytka, a jestli toho není, aspoň spokojenost a veselost mysli, chléb s solí s dobrou volí vám přinese hojně a bez nedostatku. Z těchto pokladů — jiných u mne, sprostého jako vy, sedláka, nehledejte — já bohu neustále děkuji, a vám jich z toho srdce přeji a žádám. A nuže sousedé! ještě sklenici na zdraví naše společně! —

Posluchači jeho, kteří se byli při této řeči mnohokráte v tváři změnili, nemohouce jinak, než zdvořilost a srdečnou přívětivost Mysliborovu zdvořile přijmouti, vlídně děkovali, prosíce, aby ničeho jim ve zlé pokládáno nebylo, a odešli v tichosti, ačkoli s nestejnou myslí; někteří smáli se své vlastní lehkověrnosti, že k tak hloupým klevetám víru přiložili; jiní mrzeli se, že je Myslibor zahanbil a, jakož pravili, rozumy z nich vláčel; soused Naděj téměř litoval, že ta celá věc pouhá bájka byla, a tudy jeho pěkná naděje v nic se obrátila; nejmoudřejší z nich Radislav, rozcházeje se s nimi, oslovil je s usmáním: „Myslibor ukázal nám svého plivníka: teď na nás jest starati se, abychom my jemu svého co nejdříve ukázati mohli.“

Druhou neděli zprávce duchovní měl v kostele kázaní o pověrách, kdež zvláště úkaz létajících ohnivých draků přirozeným a patrným způsobem vysvětlil a příhodně poučil své posluchače, kterak lepší jest pravé osvícení rozumu, jemuž věk náš radovati se počíná, nežli pověrčivá neumělost předešlých časů, kdež častokráte nevinní, bohabojní lidé z pouhé pověry a nařčení kouzlů stíháni, mučeni a páleni býval; při čemž rodičům, aby dítky své do školy pilně posílali, pohnutedlně domlouval. Od té doby jméno plivníka v osadě naší v žert pošlo, a když se na úrodu a zdaření čeho jedni druhých ptali, říkávali: Co dělá plivník? — Máte-li letos u vás plivníka? —

I my, čtenáři laskavý! jsme-li mezi nouzí a nadbytkem uprostřed, máme-li čisté svědomí, dobrou, spokojenou, ani štěstím ani neštěstím nezviklanou mysl, říci můžeme, že v domě našem plivník obývá.

2. Původní básně.

Těžké vybrání.[1])

(Puchmajerovo Sebrání básní a zpěvů. 1802.)

Dívky dvě můj život sladit volí,
Popohnulo jich mé vzdychání,
Sladké, však jak těžké vybrání!
Obou nelze, jednu vzíti bolí.

Rusá, jako zlatá síje v rolí,
Lila jemně hoří k líbání;
Prudkým hřeje ohněm k kochání
Pěkná, živá, černooká Lolí.

Zvolím prudkou lásku Lolinu,
Čili jemný oheň modrých očí?
Prudkýmť se i jemným rozplynu.

Slepě, vztáhna ruce, když mne zočí,
Která dříve k horkým prsům skočí,
K prsům horkým slepě přivinu.

---

[1]) Tento první pokus znělky v českém jazyku od r. 1798 naděje se laskavého soudu.

Létaví mravenci.

Nad skalinou v záři hesperové
Letmo v kole hrají mravencové:
Viz, jak rojně sebe stíhají,
Po kotoučích z výše prchají.

Proč se v zatočině Kartezové
Outlých žížal brojí národové?
Milování pudem vznikají,
Jeho medem zpití klesají.

Láskou všeho tvoru srdce bije;
Láska v lítém moři pod jeky,
V země kvítí, v nebes světle žije.

Láska blaží červa, člověky;
Jejím vírem zem se jatu čije,
Láskou vesmír trvá po věky.

Jeseň.

(Krok I. 1821.)

⏓⏓ ⏓⏓ ⏓⏓ —⏑—⏑—
⏓⏓ ⏓⏓ ⏓⏓ ⏓⏓ —⏑—⏑—

Ajta jeseň! Krásy mizne ráj,
Utajen zápach louky ambrové;
Zasmucuje plésavý se háj,
A lesem chřestí pršky listové.

Do zrcadla stříbrných toků
Se nenahlídá kvítnatá pažiť,
Hlas pěvných lásky výroků
Přestal utěšené pastviny blažiť.

Uzbuzený předcitem časů
Dalekou se na pout vystrojil jeřáb,
Do blažených pod nebem pasů,
Kamž jej stálý tihne léta váb.

Aj nastala má jeseň také.
Líce spadují, smysly se tmějí;
Péče kolem smutnooblaké;
Vše, druhdy jaré, síly hybějí.

O duše má! stroj se z oudolí,
Jež zima severem náhle zamrazí;
Pospíchej v ty blahé rolí,
Kde života žádná smrt neobrazí.

Rybářská píseň.

(Krok I. 1821.)

◡◡◡◡ | — — | ◡◡—

Osuda rybákům lahodí,
Voda pole jim, pluh je lodí;
Semene na záhon nehodí,
Ve keseru žeň však nachodí.

Kudy zemi vln tok proteká,
Role zasahá jich daleká;
V moři bohatý lov je čeká,
Hlubina i žádná neleká.

Nebesa se mračnem zatají,
Vlny vody mutné se vlají,
Ale oni bouřem nelají;
V moku ryby kalném lapají.

Rybaři ti švarní a pleší
Vždy u vodě ladné se těší;
Lichota nemá v nich peleší,
Proti bohu řídko kdy hřeší.

Kdy se tuto pak dost naloví,
V životě si věčném pohoví;
Kudy v nebe, Petrem se doví,
Bohu je, rybák, rád opoví.

Elegie na smrt Stanislava Vydry,[1])

třetího prosince roku 1804 zemřelého.

Co tak smutně, jako hrana, zvučí
Přes ty zimní roviny?
Proč ten vítr upěnlivý hučí
Tam od Pražské doliny?

Zvuk to smrti! Vydry více není!
Zarmoucená vlast to lká,
Vydry není! Ach, to v bolestění
Opětuje duše má.

Těžce, žalostivě stará vzdychá
Mátě Akademie;

---

[1]) Tato elegie později na světlo vychází pro tu příčinu, poněvadž se nadál spisovatel, že někdo jiný z tolika Vydrových ctitelů něčím výbornějším památky toho velkého muže posvětí. Čehož ale, snad pro přílišnou oněmující nad jeho ztrátou bolest, posavad se nestalo. Chtěl nejprvé skladatel vydati vypsání jeho života, kterémuž tato elegie toliko průvodčí býti měla, ale vzdálenost od potřebných pramenů mu v tom překazila. Na tom se tedy ustanovil, aby některým aspoň poznamenáním báseň svou těm, kdož Vydru méně znali, srozumitedlnou učinil.

Zhaslať její slávy část nelichá:
Vydra její nežije.

Smutkem kryté, dějí, spolu stojí
Božské její podoby;[2])
V chrámu Páně tkví ten Janus dvojí,
Čtyry řádů způsoby.

Teskná, vzácná, opět vystavená
Pocto muže velkého,
Od přátelské lásky posvěcená,
Dcero želu pravého!

Svědkyně ty proudů výmluvnosti,
Slzys téci spatřila,
V něžto Vydru plná klopotnosti
Láska k mistru vylila.

Dnes zas pláčem obor ušlechtilý
Polévá tě žalostným;
Neb co Vydrovi byl Šteplink milý,
To byl Vydra milým svým.

Vydry není! Zamklo ticho losné
Usta pravdy hájící; —
Nebije to srdce nebenosné,
Spí ta hlava myslící.

Vydry není! ustal k nebeskému
Rozpalovat umění, [3])

---

[2]) Naráží se na kastrum, které Šteplinkovi nebožtíku schvalně vzděláno bylo, čtyry fakultaty neboli řády umění představující. Vydra, jak známo, výbornou řeč tenkrát svému učiteli držel.

[3]) Posluchači jeho vědí dobře, jak o mathematice smýšlel.

V němž se krásná muži srdnatému
Stkvěla hvězda spasení.

O vy, jenž jste od ust k ustům z něho
Božské pravdy píjeli,
Pravte, také-li jste podobného
Učitele viděli?

Vy, jimž srdce k srdci jeho lnula
Užším poutem milosti:
Dobré duše! Vás-tě neminula
Střela trpké žalosti! —

Otec žákům, dobrý pastýř stádu
Vlasti žil, ne sobě sám,
Odpusť hano, žil i svému řádu,[4]
Bohu žil i Uměnám.

Bez lichvy všem světlo učenosti
Jako slunce vzněcoval;[5]
A kdy statkem přispět nemohl dosti,
Srdce s chudým zděloval.

Šťastný v práci, stav se kmetem činy,
Zůstal dítě celostí;
Nic mu od ohně, nic od neviny
Neubylo starostí.

Svévolnému světské zloby rohu
Ctnostné prsy v odpor dal;

---

[4]) Jezuitou býti sobě po celý život za největší milost a štěstí pokládal. Co pastýř duchovní se osvědčil v Jeníkové, a častým onde i onde kázaním. Vyšla kázaní jeho v Praze u Herrla 1799.

[5]) Sprostý, ač nedím chudý život veda, nikdý obyčejných repeticí z platu nedával.

Mládež vodil ku pravdě a Bohu
Které v srdci schovával.

Již ho není! Větre, věj to k Hradu
Osiřelé Králové;[6])
Usvadnul štěp plodný z toho sadu
Kde se rodí Čechové.[7])

Věj to k Brnu, v krvavou tu cestu,
Toť ho ctností krmilo,[8])
Věj to truchle k Klatovskému městu,
Jenž ho Můzám světilo.

Tam kde Jičín u hor zasněžený,
Dones tento truchlý žel,
Kvěl, že umřel jeho druhdy ctěný
Prvotinný učitel.

Ale na ta pole Jeníkova
Upěj želu klopotem,
Jemuť svatá láska jinochova
Byla v smrti životem.

Strašný mor své vztřásal křídlo černé
Nad tou smutnou planinou;
Pastýř padl, a mřelo stádo věrné,
Zbírala smrt kořist svou.

Kdo se ujme stáda zsiřalého,
Kdo ty mrtvé pochová?

---

[6]) V Hradci Králové se narodil l. 1741 dne 13. listopadu. Tam také u Jezuitů mezi r. 1750—57 na gymnazium študoval.
[7]) Balbín, Orličný, Kocín a jiní.
[8]) V Brně po dvě léta byl v noviciatu; v Klatovech též dvě léta pěkným uměním se učil; v Jičíně co magister na gymnazium své učitelství počal.

*

Který Kurcij nedbav žití svého
V jámu smrti život dá? —

Vydra, Vydra k stádu směle těže,
Chce se ztratit za jiné,
A však dobrý Anděl jeho střeže,
Vydra v smrti nezhyne.

Jemu nehledaný řetěz zlatý
Strojí Akademie;
Praha kanovnický plamen svatý
O čelo mu ovije.[9])

Zdeť půl věku slavně od ust jeho
Plynul pravdy libý zvuk,
Jinocha jej, muže, starce ctného
Slyšel otec, syn i vnuk.

Dlouho střídmost muže ocelila,
Neznal literátů mdlob:
Až předc starost sílu olomila,
Bylť mu ach! též cílem hrob.

Jednak prvé píti jemu dána
Číše trpká zkoušení:
Zavřína jest jemu jedna brána
Lahodného patření.[10])

Třikrát našla zima kormoutlivá
Starce polouslepého,

---

[9]) Roku 1800 vyvolily ho Pražské vysoké školy za rektora; snažením pak senátu akademického byl kanovníkem u Všech svatých.

[10]) Roku 1799 oslnul na levé oko.

Ale odpírala duše živá
Moci losu hrozného.

V sobě osten želu nenadějný
Taje stařec výtečný,
Vždycky ještě učitel byl stejný,
Horlivý a srdečný.

Takto ovocem se ušlechťuje
Polou rozštípený břek:
Takto u Trafalgar svítězuje
Jednoruký Anglův rek.

Než, ach! pitá číše přehluboko
Znova jeví trpkost svou,
Černý pavouk druhé starci oko
Zatkal věčnou mrákotou.

Neuzří víc lahodného kvítí,
Ani krásnou dennici:
Jen to vnitřní světlo jemu svítí,
V nesměřené temnici.

Ještě, slepý stařec, vystupuje
Na Parnasskou vrcholi,[11])
Eyler český, míry vyjevuje
Vlastenskými hlaholy.[12])

Závidělo však ho nebe světu,
Do dna číší trápen duch:
Druhý smysl lidský zavřín kmetu,
Vzat jest jemu drahý sluch.

---

[11]) Vydal v slepotě své latinské básně.
[12]) Počátkové aritmetiky od St. Vydry; v Praze léta 1806.

Již v něm jen ten božský plamen hoří,
Jímž se dějem člověky,
Ach, i ten již ukrutná smrt moří,
Ten i zhasnul na věky.

Teď tam leží s smysly zavřenými,
Podobizna přesmutná,
Nač nám v světě losy nezměnnými
Všechněm lidem přijít má.

Včera hvězdy nebe prostranného
V hlavě nosil spočtené:
Dnes jej zaobejme veškerého
Lůžko prstem změřené.

Co jest člověk, ten tvor velebený?
Prachu bydlitel, a prach!
Učený buď, nebo neučený,
Smrt jest jeho jistý vrah.

V tomto zimou nyní ztuhlém těle
Pěkný oheň bydlíval;
V této lepence duch skoumatele
Nesmrtedlný myslíval.

Již jest tam, kde v lepší jistotnosti
Tycho světy zpytuje;
Kde *Klein* měří nebes prostrannosti,
Kde můj *Strnad* obcuje.

Již ho ten, jenž nade všecky jiné
Byl mu jména svatého,
Již ho velký *Šteplink* k srdci vine,
Mistr žáka vděčného.

Vstoupil, kam ho silná z země víra
Za života vzpínala,
Tem se k Stvořiteli všeho míra
Duše jeho ubrala.

Sčítá slunce, skoumá divné tvory
Nedohledných tuto hvězd,
Stoupá na planétů nových zbory,
Divů nových svědkem jest.

Vidí nebe jinák obmezené,
Než si je tu končí snář;
Vidí živlů svazky utvrzené,
Vidí Boha tváří v tvář. —

Vy, jenž učitele ztraceného
Jinochové kvílíte,
Vy ten obal ducha zjasněného
Matce zemi vrátíte.

Neste k hrobu srdce, jehož schrány
Vás v své kryly milosti;
Vzhlédne Vydra od nebeské brány
Na ten skutek vděčnosti.

Dokonejte službu lásky vřelé,
Spusťte tělo v tmavý hrob,
Potom rakev svého učitele
Slzou horkou každý skrop.

Každý lkaje nasyp chladné prsti
V smutnou poctu duchovi,
Muži, vlastenci dvě věnuj hrsti,
Třetí učitelovi.

Čest ta králům chybí, ač že v žití
  Krve pro zem nešetří,
Nedostane jim se v zemi bytí,
  Práchnivějí v povětří.

Npláče ho sice smutná vdova,
  Nekvílí ho vnukové,
Pláče hodna však smrt panicova;
  Plačte vy ho žákové.

Plačte vy, jimž sladké příbuzenství
  V srdci budí čitedlnost,
Plač ho každý ctitel člověčenství,
  Plač ho, komu milá ctnost.

A ty, muži svatý, do vzkříšení
  Odpočívej blahého,
Jehož čáka životu i mření
  Učila tě šťastného.

Tamto někdy, Volšan[13]) pomíjeje
  Vzdechne Čechův posledek:
Ach, že také muže, bez naděje,
  Všepotroucí zhubil věk!

A když k hrobkám zajde citem hnaný,
  Snad ten nápis najít můž:
„Od povděčných žáků pochovaný
  Leží tuto velký muž.

Liniál a circin praví tobě
  Jeho umění a ctnost;

[13]) Vesnice, blíže které se pochovávají Pražané Starého a Nového města.

Jevilť měrou, pronášel i v sobě
Dokonalost, upřímost.

Umřel, ale pamět jeho kvete
Po veškeren časů běh,
Bylť jest dobrý, jakž jich málo v světě,
Člověk, pěstoun, kněz a Čech."

Slavěnka Slavínovi.[1])

(Prvotiny pěkných umění, ve Vídni 1813.)

O ty, jakým tebe nazvati mám nejhodněji jménem,
Slávo a rozkoši má, vlastenče, kochánku, miláčku!
Dlouho, ba dlouho je tvou pohrdáno (a právě-li?) dívkou;
Mně, když Nymfy jiné štěpnými se pyšněly věnci,
Jedva planý a dosti malý byl k ozdobě kvítek.
Ty kytkou se zavděčuješ mně z Enny a Tempe.
Znám to milé kvítí řecké po vůni lahodné;
Outlíčkou i trháno rukou, i v krásotě svíží.
O kdyby prostolibým je chtěl také vázati poutkem,
Jak sama v záňadří je nesla krásná Helenka,
Neb jako výborný svázal je Tevtoně Herder:
Záviděly Slavěnce by tvé po celém kraji Nymfy.
Zákona však nezná zpěv volný volného věštce.
Od tebe dar každý vzácen: tys pýcha Slavěnky;
Tyť ne zření vděčného jenom, ty i více naděj se!

Oldřich a Božena.

(1806.)

Víš ty, kde selskou děvici
Vzal kníže za ženu?

---

[1]) Sam. Rožnay († 1815) vydal Anakreona českého v Praze 1812.

Proč *Peruc* ves, a studnici
Tam zovou *Boženu?*
Své vlasti neznaje běh,
I jsi-li tý Čech?

K své zvůli Oldra kníže byl
A pro své trampoty
Kdys v troubu lovčí udeřil,
Tu šlechta s holoty
Se hrne z Postoloprt,
I lovec i chrt.

A hurra! honba v lesině,
A z lesa hlučí v plaň,
A knížeti tu v dědině
Se jeví dražší laň.
I jal se v pocitu stát,
Se divit a ptát:

„Hle! peroucí tu děvici
Tam při tom roubení;
O div! v té malé vesnici
Tak pěkné stvoření!
Kdos kvítku v pustině nám.
Jak zvát tebe mám?“

Dí ona: „Slovu Božena.“
A její hled se rděl:
„Ta Božena jest má žena,“
On zase pověděl.
A zeman volně se smál,
Lid v podivu stál.

„O lovče, netrop, kdoskoli,
Si smíchy z prostého,
Jsem dívka veská jakkoli,
Však ducha čestného.
Tvůj, Pane, v městě je svět,
Tam květe ti květ.“

„Ho, ho! ty děvo, knížeti
Květ kde chce rozkvětá,
Ty měj mé slovo v paměti,
Bůh zítra více dá.“
Stál zeman do zemi vryt,
Má potěchu lid.

A hurra! honba klopoce
A zmizne v lesině.
O jak se troudí hluboce,
O jak je dívčině!
A zeman jitra se bál,
Však lid jeho přál.

„Ať na hrad choť mi vypraví
Dvůr slušný ústrojně,
A knížecí mi oslaví
Trůn žena důstojně.
Kde květe krása i ctnost,
Tam urozenost.“

A z jitra slyš! tu ve vrata
Cos náhle drnčelo,
A stál tu vůz, i od zlata
Se všecko třpytělo.
I vejde družina k ní
A v úkloně dí:

Svou kníže velí ústrojně
Choť na hrad vypravit,
Tvá ctnost a krása důstojně
Má trůn mu oslavit.
Ctí jako urozenost
On krásu a ctnost.

Změň choti panská prostý šat
V ten stkvostný zlatohlav,
Však na panovný vezmi hrad
Ten tichý, prostý mrav.
Ten tichý prostoty mrav
Jeť nad zlatohlav.

Vděj na ty zlaté kadeře
To drahé kamení,
Jest jeho leskot krásy tvé
Jen slabé znamení.
Co s krásou rovnané tvou
Demanty, co jsou?

Těch perel mírná jasnota
Tvá ňádra ozdobí:
Jim ctnota tvá i dobrota
Se v ceně podobí.
O pro tvou ctnotu a čest
Co perla, co jest?

Odína dívka v drahý šat
A v perly, kamení,
A vypravena strojně v hrad
Pro trůnu zkrášení.
Tu, ačtě národu vděk,
Vstal zeman i řek':

O kníže! chceš ty — právě-li?
Nám kněžnu selku dát?
Vždyť páni z panstva brávali,
Svůj k svému má se znát.
Aj, předky v paměti měj,
A zemana dbej!

Ha! ty zemanstvo blahové
Měj ve cti rolní rod!
Ze Stádic tvoji vládcové
Svůj vyvodili plod.
I platí krása i ctnost
Co urozenost.

Či vezmu cizozemkyni,
A v hřívu lepík dám,
Bych zjednal vrahům vůdkyni,
Bič strojil Čechům vám?
Lép kněžnu z národu mít,
Než z ciziny vzít.

A ulovené dívčině
Dal kníže korunu,
A byla prostá Čechyně
Hle! sláva na trůnu.
I plésal vysoko lid,
Byl s zemany klid.

Víš nyní, kde tu dívčici
Jal kníže za ženu,
Proč *Peruc* ves a studnici
Tam zovou *Boženu?*
Své vlasti poznaje běh,
Tak jedno jsi Čech!

Zuzanna.

Pravdivý příběh.[1])

(1814.)

Jaký to povyk! jaký lidu hluk
Tam, kde se ta šatlava černá!
Zuzanna lomí ruce věrná.
„Smiluj se nebe! zde co mrzký kluk
Můj manžel bez viny do zlých muk
Uvržen zuřivými je dráby,
Pro bůh, jedové mezi žáby."

On v spolku jiných — měšťanstva to květ, —
Kam mítali lotry a žháře,
Po skřipci je dán do žaláře,
Kde okna ni dvéře nerůznily zed,
Kde plíce zavíral puch a jed,
Tu s třímimecítma se troudil,
Že s odpapeženci zabloudil.

A v zatvrzeném soud ukrutný
Vydán Lidomírově městě:
Že k lepší nelnuli cestě,
Topit v řece zbor ten urputný.
Primátor přísník slovútný
Směl nález na zetě psáti,
To slz mnoho jej mělo státi.

Přiběhla Zuzanna i padla k nohám,
Prosící otce krutého:
„Ach pro boha, otče, dobrého,

[1]) R. 1418 dne 30. máje Mikuláš Pichl, primas Litoměřický, s městskou radou čtyrmecítma mladých měšťanů k husitství se znajících, bez vyššího potvrzení v Labi utopiti kázal, ani zetě svého nešetře.

Nedejte na smrt, neostavte mukám,
Nebuďte katem zeti svému sám,
Na světlo, svobodna ho dejte,
S zetěm dceru svou zachovejte.“

„Bloudíčku, bloude, nebuď ti žel
Bludníka i odpapežence.
On sám sebe dal v zavržence,
Sám od věrných odstoupiti směl:
Kterak s pravověrci by bydleti měl?
I ďáblu-li směl duši dáti,
Bůh káže rybám tělo žráti.“

„Ach otče, nekáže, to zlobě se zdá,
Bůh náš, ten bůh smilování,
Hříšníky vodí ku pokání;
Ten bůh duše pro bludy ďáblu nedá;
O, mějte milost, ať s vámi ji má.
Na světlo, svobodna ho dejte,
S zetěm dceru svou zachovejte.“

„Co právně celá rada ustavila,
To nelze rušit jediníkům.
Dnes, dnes zavilým bludníkům
Žití měra zlého se doplnila.
Hleď, by proti právu ty nehřešila.
Chci — nelze jinak se státi —
Jiného ti manžela dáti.“

„Ach přeběda vám ukrutníkům!
Bůh s vámi nevcházej v soudy,
Jak vy zde chodíte s bloudy.
Bůh slunce vysílá hříšníkům,
Vy světlo hasíte bludníkům.

Ach šetřete manžela mého,
Nevdáte mě víc za jiného."

„Spokoj se, spokoj, dcero nezbedná,
Jinak kdy nemůže to býti:
Hůř mohlo by tobě se díti.
Nic, nic mu milosti nezjedná,
S bludníky milosti ni bůh nezná;
Nemnož smutného divadla,
By též ty do trestu nepadla."

I vymkne otec odsud hněvivý,
Splnit pospíchaje soudu,
Slzí zanechal dceru proudu.
Změnil se dceřin pohled truchlivý,
Jevil jí v tváři smích se divý:
„Vezou chotě, aj jde nevěsta."
To řkouci se vrhne do města.

A z města lidé davem se hrnou,
A vše k Labi stádně se shání,
Smutného chtivé podívání;
A od věže stráží obklopenou
Vezou tu bludem chasu nakvašenou,
A zběř rozpásaně lítá
Je hlučně pukavci pomítá.

Pak do prámů hnali nastražených
Radostné odpapežence,
(Za smrt v nebi doufali věnce).
Sto drábů kuklami zastrojených
Do vln je mítalo rozpěněných,
Sto drábů dřevcemi stále
Je píchalo od břehu dále.

Mnohou tu plakat, kudy břeh se vine,
Manželku a s dítkami matku
Slyšáno s jekem vody v zmatku.
Zuzanno! Zuzanno, hle muž ti hyne:
Zuzanno, plačí manželky jiné:
Po tobě se tvůj z vody dívá,
Ach darmo-li tvé jmeno vzývá?

Ne darmo! Zuzanna kvapí na ručest:
„Ach lásky tolik lidé mějte,
Jen spatřiti manžela dejte!“
A lid prorazí, co vichřice trest,
Než lid se nadá, ona v proudu jest:
„Můj manžele!“ řkouc, ho obejme;
Očím oba proud je odejme.

Užasnul lid, mráz otce pošel,
Zhrozil se své tvrdosti,
A rval hlavu od žalosti,
Proklínaje soud, co vynesti směl.
„Ach! v hrozný soud bůh se mnou všel:
Mne žel spravedlivě troudí,
Bůh sám svědomí nech soudí.“

Hvězdohora.

Hvězdohoro sličná, líbezný ústupe městským
Nadtrucenému žitím! Kde podál od dýmu a těsných
Lžizdvořilosti vazeb, hluku a prachu poklid obývá
S volností, čistý kde vzduch, jímž lehko se dýchá.
Nechceš býti Varům rovnána, ni Teplici valné,
Kde klokotá věčným topená voda přírody ohněm:
Zdroj studený oblíbila jen tuto sobě Rusalka,
Ač že kovem sycený a silou nadaný blaholéčnou

Mok jeho se prýští. Avšak co mu dáti nemohla
Příroda, prumyslem člověk znal nahradit umným,
Získaje var živlem jemu, jej okrášleje vůkol.
Tu kde nyní zeleným vysoko štítí se porostem
Hostinec úpravný, stál za starodávna Donínů[1])
Poutimilovných hrad, s vzneseným jejž sobě Jaroslav
Zasnoubil Smečnem; bylť on rodu podpora věrných
Martiniců. Sem po stu letech své jméno přinesla
Hvězda Hory.[2]) Šternberk hlaholem nazvána nečeským
Nevěsta spanilá; hojitelnou sílu temence
Vážíc věhlasná Marianna[3]) vznik dala lázním.
Teď tu přerozkošný pilná ruka pěstitelů ráj
Stvořila z podolí, jež bystřina mlýny ženoucí
Obživuje v prostranný hned rozšířena rybník,
Hned šumným padající mlekem přes louky utíká
Pestrokvětné. Zde topol ztepilý, štěpy tam zlatoplodné,
Dlouhá lip kosatých pořadí, stín háje povábný
Zvou na procházky milé, kde smutný odtuchu sladkou
Trud nachodí a neduh zapomíná tíže bolestné.
Sem z okolí blízkého Slaný a Smečno vysílá
Za dnů svátečných mládež her a tance milovnou,
I svou strast nejeden tu volí odkládati měšťan.
Sem Pražané se také, prahnoucí po vzduchu čerstvém,
Rádi berou i chorým zvolují toto bydlo hojebné.
Já se podobně čiji blažena v tvém sídle Rusalko;

[1]) Bedřich purkrabí z Donína, kterýž s bratrem a otcem po Italii a Němcích putoval (viz Časop. Mus. 1843, str. 354), prodal hrad svůj *Oujezdec Bílý* Jaroslavu Bořitě z Martinic, pánu na Smečně v r. 1611 dne 10. října. Viz „Beschreibung des Badeortes Sternberg.“ V Praze 1842.

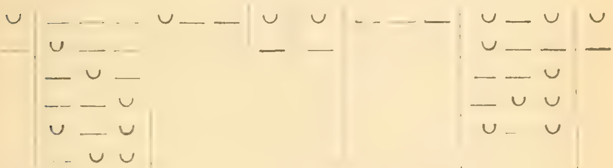
[2]) Josefa rozená hraběnka ze Šternberka v r. 1758 vdala se za hraběte Františka Michala z Martinic, jíž ke cti to místo nazváno Šternberk.

[3]) Maria Anna z Klam-Martinic, roz. z Martinic, v r. 1800 skrze doktora Fr. Ant. Reusse dala vyčistiti lučebně vodu tu a založila lázeň.

Jedno bolí mne, že hustě slyším hlaholy zde nečeské.
O, jelikož mocná bohyně mdlým síly dodáváš,
Síly dodej i Čechům, aby též zde svůj ctili národ.

Krok.

Jinotajitelná pověst podlé Hájkovy kroniky na listu I.—IV.
(1821. Krok I. a str. 3.)



Na popraží lidohlučném posvátného Vyšehradu,
Na Čechově zlatém stolci věhlasný Hleděvic seděl.
Hleděvic, bohomil věštec, z umění zván lidu Krckem.[1])
Na hlavě mu Čechův vínek, Čechová berla mu v ruce,
S berlou vínek vladoznačný let devět Halatem chován.
Tři květné dcery u stolce, líbezný choti plcd jeho,
Choti Nívy lepotvárné, tři věštkyně bohům milé.
Osudné v jich rukou desky, jež otec psáti jim velel.
Káša mocnost bylin tajnou, a všecku znala přírodu,
Znala všem neduhum líky, a kouzlila slovem zdraví.
Zpytující druhá, Tetka, co jest člověk, co mír, co bůh,
Věkožizným bohům poctu dáti kázala, ne tvorům,
Tvorům jejich, stromům, ohni a hvězdám, kamení, vodám.
Vladorodná třetí dívka, Libuša jméno pěvkyni,
Kouzelným varytem skály pohýbala, co Amfion.
Tyto tři dcery u stolce, řeknul by vtělené umy.
V pravo v levo kosým křídlem kmetí, leši a vládyky;
Je zastoupil kolem národ, národ mnoholičen v sněmě.

[1]) Krok neb Krak slove augur. Dubrav. hist. 4, 51.

*

Tu ze zlatého Krok sídla věštím takto počal hlasem:
,,Tři dni oběi bohům dáno; slyš národe, co vůle jich,
Vůle, již chovají tobě tři věštkyně bohům milé.
Vám muží bujarých srdcí, jimžto za praporem bylo
Reka jíti, dadoucího to sladké jméno vám, Češi!
Vám jsou ty bohaté vlasti bohové dali na věky,
Od stříbropramenů Labských až tam Vltavy ku pěnám.
Bozi však dadí dobro: je chovať — snaha člověka.
Ni váše vám lvová chabrost, ni silné paže obrana,
Ni tvá porada, Černouši, pěkný valohrdý Budeč,
Ni tento na tvrdé skále strmící Vyšehrad svatý.
Rozum cvičný, a národství v mysli velké, to hrad peven.
Jazykem jedno živ národ; toho smrt — jeho záhuba.
U stříbrotoku vod rybných, pustíce lesové budy,
Sruby zděláte pospolné: duší spolkem obec kvete.
Lesy pod toporem padnou; tam kde šelma děsí bory,
Bude hustoklasé žito vláti se větru rozdechem.
Kde vstává, kam lehá slunce, na severu, a tam kde jíh,
Na vše strany pozírejte, skoumajíce umem čilým
Zemi žírnou, kterou statní ujali plukové Čecha.
Slušno jest dar bohův znáti, jeho neznať — nemíti jest.
Aj báně železokrušné! — Tvé Botáku jich odkrytí.
Zemi tu v držení dávám, nech ať tvých buchotem kladiv
Němé zahlaholí stráně, v žeřavém teče proudu kov!
Život bez železa trudný: železo v boji vítězem,
Než lépe se třpytí v rádle a v ženců veselých dlani.
Zlatopíské vidím louky: synové bujna Rohslava
Váš nález. Tam ryžovníci! nechť vám péře se kov drahý.
Co jest komu bohem dáno, aniž bráti mu nesluší.
Chovejte však i srdcí svých: mnohýmť je pohybel zlato!
Bohaté jsou Čechů vlasti, bohaté na drahé rudy:
Pastýř v poli hodí kámen vzácnější skota za skotem.
Aj tam vody mocí tejných, věčná, země, ti oslava,
Z tvých dolů putujícímu prejští se klokotem zdraví.

Zdraví ti v bylinách roste, z nebe tvého kane zdraví.
Řeky, plesa, lesy, hvozdy pište na březových korách.
Na korách březových pište všecku svých bohatost dědin.
Vodu, zem, též oheň, větry, vše znáti probytečno vám,
Všecko znáti velí nouze, i věční velejí bozi.
To ještě Světovid káže: Hudbu a zpěvy Čech miluj.
Mocí hudby, zpěvu kouzlem krotnou i sapaví lvové.
Sem pěvče s varytem zvučným, tu chrám Světovidův svatý,
Tu pěj ctnost a Čechův slávu v libém přírody rozměru.
Tu líbezných zpěvů soudce Krok ti pravdolibý sedí.
Ty pak Mane ctiodbojný, rodobijce, chutivrahu!
Ty skotí povahou zdurný, zapřahán budi se skotem.
Tobě vlasti milovníku, ve Ctinovsi hrobu svatá
Uchystána s Čechem pocta: tebe v světle Merot vodí.
Radamas Tasanům hrozným nevydá v pohybel tebe."
Domluvil. Povstali všickni kmetí, leši a vládyky,
Chválíce Kroka věhlasnost, i věštkyně jeho dcery.

3. Výbor z překladů.

O beáních[1]) akademických.

(1832. Mus. Časop.)

Býval starý obyčej při vstupování do literního umění, zkoušeti nováčky rozličným, někdy vtipným a směšným týráním. Tak píše Řehoř Nazianzenský v řeči své dvadcáté o zpusobu, kterak za jeho času v Athenách vítáni, uváděni, neb raději nabíráni bývali ti, kteříž tam poprvé do učení literního přicházeli.

Obyčej ten s uměním přešel v prostředním věku na university v Europě založené, Pařížskou, a podlé ní na Pražskou a jiné. Noví žáčkové museli se podrobiti jistým zkouškám trpělivosti, a i peněžně vkoupiti se do tovarystva studentského. Na den bidellem veřejně prohlášený, a to s povolením professorů, sešli se do některé kolleje starší posluchači, a nováčkové, jimž *beáni* neb

---

[1]) *Beán* neb *beján* (a, masc.) vykládá Linde v polském slovníku nauk, neokřesaný, ein unwissender, ungeschliffener Mensch, ein Gimpel. Někteří mají to slovo za akrostich: Beanus est animal nesciens vitam studiorum. Jiní od franc. bejaune, jako beciaune (něm. Gelbschnabel), jakoby ptáče se žlutým pyskem litati ještě neumějící. Lépe však, k čemuž i Linde přistupuje, od hlasu *be* ovčího neb telecího, proto že, jak praví Lambecius, někteří žáčkové podobají se nenesnadno outlým jehňátkum nebo telátkum. Málo jest to arci, neuměti než *be* neb *me*, a však lépe to, než o kterých jest přísloví: *Ani be, ani me.*

bejani říkali, a kdež je směšnými obřady uváděli ve spolek studentský, obyčejně jednoho některého z nich sobě za cíl střelám vtipu svého oberouce. Snad to byl tak nazvaný *opat beánů* (abbas beanorum), o němž u Du Fresna zmínka se děje. Při tom dána bývala i hra nějaká divadelní. Příčina toho zvyku byla, aby se tudy nováčkové, jak pravíme, otesali, okřesali, ostříleli, hrubost a hloupost všecku s sebe složili, a jako rohy sobě srážeti; načež latinské výrazy: mores agrestes per beaniam relinguere, beaniam in hirco deponere, a samého toho jednání jiné jméno depositio (skládání) ukazují. Ale že puštěná mládežce podobná svoboda ráda v prostopašnost přechází, není divu, že již Justinianem císařem posluchačům práv takové hříčky zapověděny jsou. (Sec. Const. de Pandectis.)

Podobně v Čechách r. 1544 mistři učení Pražského vydali zvláštní rozkaz, aby se s těmi, kteří se tak uvádějí mezi studentstvo, vlídněji a mírněji než před tím nakládalo, ze jména, aby se netýrali smradem shnilých a červy prolezlých plící, ohyzďováním a potíráním tváři neb jiných oudů smolou tekutou, kvasnicemi neb jinými nečistými a hnusnými věcmi, které nechuť zbuzují, a počestného muže nebo dobře zvedeného mládence uraziti mohou. (Cod. dec. phil. Fac. II. 332.) Obraz takového uvádění akademického do studentstva zustavil nám náš krajan Pontanus (Mostský) ve svých pěknou latinou psaných předběžných cvičeních (progymnasmata), vyhotoviv o tom zvláštní rozmlouvání, kteréž tuto svobodně v češtinu přenešené čtenářum našim se podává.

Uvádění (depositio).

Těch a *Hron.*

Těch. O, proklatý den prvního dubna! Nikdy mi nevyjde z paměti. Což bych já tomu dni rád oči vy-

loupal, tolik mi přinesl vzdychání, tolik hořkosti. Zajisté poznamenám jej sobě černou známkou.

Hron. Čí to hlas obráží mé uši! Koho to na blízce volati slyším! Ty-li to Těchu?

Těch. Co ten chce?

Hron. Zdráv buď, co děláš?

Těch. Domů se ubírám.

Hron. Postůjmež trochu. Proč se tak velmi hněváš nad tímto dnem, a na něj věčně pamatovati se zakazuješ?

Těch. Proto, že jsem dnes trpěl strašné věci.

Hron. Aj, co pravíš! trpěl strašné věci? A jaké, prosím? Skoro bych ale hádal, co to bylo.

Těch. Nevíš-li, jaké návěští vyvěšeno bylo na vratech Akademie?

Hron. Přísný rozkaz bidellův, kterýmž ohlásil beánům, aby o hodině dvanácté polední, kdež obyčej jest, dali se najíti ke slyšení a trpení toho, což spravedlivost a slušnost žádá.

Těch. To samé návěští, pravím, mně bolest a úkory mnohé způsobilo.

Hron. Řeknu svobodně, kterak myslím. Nic tobě více než jiným zvláštního a trpkého jistě se nepřihodilo.

Těch. Probůh, jestliže takovým způsobem přijímají všechny, lépe jest mnedle mezkářem neb skotákem, než studentem učiněnu býti. A však s mými spoluškolníky vlídněji se dálo.

Hron. Nemyslím.

Těch. Ale já myslím, ano jsem očima viděl a sám cítil. Mne sobě jako lepší zvěř vyvolili, po které by, jiných téměř nedbajíce, hnali se s svými psy lovčími; a bylit to psi štěkaví, velmi dorážliví a kousaví.

Hron. O té nehody!

Těch. Když jsem vstoupil, hned mne tu někteří jménem *arcibeána* pozdravili, jiní vidliček, jiní fíků po-

dávali, všickni pak mne obletovali a šklubali, jako ptáci sovu. Srdce mi klepalo strachem, a kormoutila se mysl ouzkostlivou péčí. Musil jsem ležeti znak, nataženě bez pohnutí, jako mrtvý.

Hron. Co se s tebou dálo?

Těch. Náčiním tesarským, pilou, sekerou, oštěpačkou, bradaticí pěkně a podlé šňůry, to jest, podlé tlustého provazu, jako nějaké břevno k stavení tesali mne, bijíce štědře hnáty, ramena, boky, ba co dím? celé tělo. Pročež jestliže mne štíhlejšího spatřuješ, nežli včera a přede včírem, není divu, an jsem mnoho ztratil ve třískách ze mne odťatých.

Hron. V té samé dílně, nyní tomu tři léta, poznal jsem já velikou bídu.

Těch. Holili mně ti dobří holiči bradu, ano mi se brada ještě nespe; myli mi hlavu studenou vodou, kterou jsem sám z kuchyně v měděné a nešvárné nádobce přinesti musel; ze které jeden nezbedník, jda mi po boku, tvář mi rukou svou pokropoval, a kolenama mne postrkoval. Potom česal tak tenkým hřebenem, že jsem hrábě to býti se domníval. Zpomněl jsem na Polyféma, o němž Ovidius píše, že se takovým hřebenem česával. O ručníku, kterým mne utírali, co říci mám, ano z lázně a hřebenu domysliti se snadno o jeho sladkosti a měkkosti.

Hron. Co bylo dělati? trpěti, neboť kdoby se opíral a bránil, neprospěl by více, než kdyby vodu v moždíři tloukl.

Těch. I chlapci dvoupídní urouhali se mi, luskajíce mi v oblíčej, a dávajíce štilce.

Hron. Stavěl-lis se, jakoby se hněval, čili prosil, aby se nad tebou smilovali?

Těch. Stavěl-li jsem se? nestavěl, ale hněval se z toho srdce, a upřímně žádal, aby pomněli, že člověk jsem, ne hovado. Ale ti nešlechetníci, čím jsem více prosil,

tím huře dotírali, tím úsilněji tejrali, nadávali, ledačeho spílali, štilcemi znova okrývali. Věru, zdálo se, ano jehně octlo se v stádě vlků.

Hron. Toť bych rád byl při té komédii.

Těch. Nebyla to komédie, byl to skřipec nebo tur Falarisuv. Ach, jak mne všecko bolí, tak jsem utáhán, usmýkán a stlučen. Ano (neslýcháno) za takové úkory a potupy jako za nějaké dobrodiní nevím, co jsem na penězích platiti musil, děkovati a přisahati, že toho na kom nikdy mstíti nebudu. Kdybych nebyl přisahal, nestojím za to, že bych některému z pilnějších tejratelů mých rovným za rovné neodplatil. Co jsem živ, nic mne tak nemrzelo, jako to.

Hron. Co se stalo, ne ze zlé vůle a nenávisti, ale z lehkosti a pro stropení smíchu stalo se. Odpusť, a pomysli, že i jiní podobného cosi nesli posavad, a ponesou budoucně.

Těch. Těžko jest, co radíš. Poslyš ale klam podivný. Přinesli mi kalamář na soustruh dělaný, s pérem a papírem, a kázali psáti. Já chtěje kalamář otevříti, nemohl jsem, neboť zátka nebyla zastrčena a k vyndání, anobrž vše dílo bylo z jednoho kusu, jak pravím, na soustruh učiněné. Tu vyskočí jeden, a mne klepna přes prsty, řekl: Pro pána krále, ten beán ještě neumí otvírati kalamáře. Všickni se počali chechtati. O, což bych rád chlapu tomu byl kyjem hlavu natřel, aneb aspoň tvář pěstmi pohladil, tolik chuti jsem v ruce cítil.

Hron. Mírně tu s tebou naloženo, ha, ha! Nevzal bych za to sto zlatých, abych se s tebou dnes nesesel. Ještě něco bylo?

Těch. Bylo a mnohem horšího.

Hron. Pověz mi to, rád uslyším.

Těch. Nějaký šibeničník strčil mi nepatrně do kapsy u kalhot psaníčko, jako od matky mně poslané, kteréž

on vytáhna přede všemi četl. Pro pána boha, jaký tu strhl se smích rozpustilý a nemírný od něho i ode všech tu přítomných.

Hron. Co tam bylo psáno?

Těch. Matka naříkala sobě pro mé odjití, vyčítajíc, s jakou bolestí mne rodila, kterak pilně prsami přikájela, jak často líbala překrásné děťátko, jakou mne pečlivostí chovala, a jak vroucně od dětinství co mazánka svého milovala, ano jsem prý byl její srdečko, zlatoušek, holoubek, jehňátko, cukroušek, sladší nežli nejsladší med; potom přidala, že spáti nemůže, a každodenně potoky slzí prolévá nad mučením, které že slyšela trpěti mám v uvádění tomto. To všecko oni posměvači vymyslili a napsali. Nic jim nad to příjemnějšího nebylo. Tu téměř váleli se smíchy, psaní mi strkali, mne pěstovali, více a více štilcovali, krátce všecek učiněn jsem jako jediný štilec. Zajisté snesl jsem posměchu nazbyt a bez nedostatku, a volil bych raději umříti, nežli jej znovu trpěti. Ďáblíci, šetkové, rarášci štvali na mne ty bídníky. Kdybych byl napřed věděl, že se to stane, byl bych odešel na akademie, kdež takových věcí nedovolují.

Hron. Připouštím, že v mnohých akademiích nic toho není, ale však předce proč to uvedeno a v obyčej podáno, může pravdě podobná nalezena býti příčina; aniž nepřím, že mnoho opuštěno, mnoho mírněji konáno býti může.

Těch. Budu-li kdy uvedení cizímu přítomen, vlastní škodou naučen jsem, kterak k nim slušno se míti. S Bohem.

Hron. I ty s Bohem jdi Těchu, a poslyš!

Těch. Co?

Hron. Cos mi pověděl, toho jiným nerozprávěj.

Těch. Netřeba tvé výstrahy.

Hra v šachy.

(1806. Hlasat. I.)

Jestliže hry vůbec hodny jsou pozornosti jak politika, tak učitele a zprávce mravnosti, poněvadž netoliko s povahou lidu v uzkém spojení stojí, alebrž i touž povahu a mravy jeho vedlé jiných prostředků vzdělávají a řídí: zasluhuje, tuším, té pozornosti dvojnásobně ta hra, která mimo to i sama v sobě nejušlechtilejší a nejdůmyslnější jest, i k vybroušení rozumu a zostření vtipu přenáramně prospívá. Ta přeušlechtilá, předůmyslná, poučující hra, nebo raději všech her královna jest *hra šachovní.*

Kdy a kde se ta hra začala a kdo byl ten nadobyčejného vtipu smrtedlník, kterýž stal se nálezcem jejím, o tom jsou rozmanitá mezi učenými zdání. Nejprvnější, kteří o vynálezku jejím psali, zaznamenali, že provozena byla nejdříve od Palameda, vůdce řeckého před Trojí; ale nejbližší těch časův spisovatel, bez kterého podivných věkům nástupným děl bychom zprávy o té vojně a obležení neměli, Homer, zabírající se často v nejmenší okoličnosti, o té hře známky nepozůstavil; neboť ta hra, kterou Palamedes v dlouhém toho města obležení a sokové u Penelope se zabývali, naprosto jiná byla, z kamenných jakýchsi kuželek, πεσσοι nazvaných, pozůstávající. Římská hra, pod jménem ludus latrunculorum[1]) nebo duodecim scripta, neb scriptula, nebo i bissena puncta známá, měla poněkud podobu s naší hrou šachovní, nicméně předce od ní rozdílná byla. Již sama šachovnice nebo dska jejich od naší tím se dělila, že z 12 linií jednou příční (linea sacra) protažených pozůstávala, na kterých 30 sklených nebo kovových figur

[1]) Latro v staré latině slove: voják.

po patnácti proti sobě s svými králi, buď podlé kostek, buď toliko podlé jistých pravidel se pohybovalo, tak že, kdo komu všecky figury zajal, vítězství došel.

V Persii ta hra dotud nejobyčejnější jest ale přiznávají se Peršané, že jim z Indie přišla za panování jich velikého monarchy Kozroesa; Chinésové také hrají v šachy, a jsou v ní velice zběhlí. I oni praví, že ji z Indie povzali, a z jich počítání let jest viděti, že se to stalo jedním téměř časem jako u Peršanův, to jest, v polovici šestého století. Jednák píše Fridrich Graw, nevím podlé jakého pramenu, že jich hra s naší nemá té nejmenší podoby, ani s strany chodu pískův, ani s strany ceny větší moci figur.

Dcera Alexia Komnena, Řeckého císaře, v knihách svých Alexiados, psaných v jedenáctém věku, vypravuje, že hra šachův, kterouž nazývá Zatrikion, od Peršanů k Řekům se dostala.

O pojití té hry z východních zemí dosvědčuje již to samo jméno *šach*, které po celé téměř Azii znamená *krále, vládce, mocnáře,* a zde zvláště tu nejhlavnější figuru, kteréž všecky jiné brání. *Met* aneb *mat* jest pak tolik co *upadek, snížení, zmatek*, odkud i u nás konec té hry ohlašujeme slovem *šachmat*, jakoby řekl, král jest v koncích. Druhá a po králi nejpřednější figura, u nás neprávě královou nazvaná, jmenuje se v východních zemích příhodněji fertz, což znamená *prvního rádce, ministra.*

Pravdě nejpodobněji jest, že ta hra jest nalezena od Hindův, toho starožitného národu, a jako všeho nynějšího lidstva kmene, u nichž jméno měla chaturanga, t. j. *čtvero šikův* nebo *armád;* Peršané podlé nich ji nazývají Chatrang, Arabové Chatrani; Španielé podlé Arabů Xadrang nebo Al-Xadres, i také Axadres; Francouzové le jeu des Echecs, dle arabského Schek neb Scheik; Němci podlé perského Schah neb Schach; noví Latiníci ludum

Scachorum; Vlachové Scacchi; u Čechů a Poláků po Němcích se nazývá šachy, u Rusů šachmatnaja igra.

Přišla pak ta hra do Evropy, což se pravdě nejpodobněji říci může, skrze Araby, jejichž také spisovatelé ji Indům připisují; tedy ještě před tažením křižovníků, kterým ji nejedni mylně přičítali. Španielé a Angličané mezi prvními se ní jako zoumyslně zanášeli, a první, kteří o ní psali, byli z jejich národu. Zatím Vlachové počtem spisu, šachuv se týkajících, je předčí. Skrze Španiely přišla do Ameriky, a okolo polovice osmnáctého století uvedena jest v anglických osadách v témž dílu světa.

Kdy a kterak do našich milých Čech se dostala, není mi známo; to však nálézá se v historii Klatovské, že již léta 1009 Oldřich, kníže České, vyzdvihv Klatovy za město, dal jemu do štítu šachovnici, pro výborné umění šachovní hry, které shledal při Klatovských; nebo jak jiná památka chce, proto, že Klenový rod, z kterého Klatovka, toho města zakladatelkyně, pocházela, šachovnici v svém starožitném štítu nesl. Tolik jisto jest, že Čechové nehrubě později než jiní polednější Evropčané s hrou šachovní se seznámili.

Není-li pravdivá, aspoň pěkná jest zpráva o vynalezení hry té, od spisovatelu východních zustavená a nás vyložením na evropejské jazyky došlá. Na počátku pátého věku neb století, seděl v Indii na trunu panství velkého mocnář mladý, jménem Behiib, aneb Behram, pln ctností, ale jak to obyčej u dvorů, zavedený od družstva jej obkličujícího. Přišlo tedy na to, že zkažený vinou nehodných družebníků mládenec zapomněl, že každý monarcha jest otcem lidu, že láska poddaných jest podporou trunu, a na konec že té lásky jináč získati nemožno, než tím, aby se stal hodným milování.

Předkládali mu někdy, kdy se čas příležitý k tomu nahodil, povinnosti jeho, povinnosti jistotné ctnostliví poddaní, řídký rod při zlém řádě; ale jak to k neštěstí lidu obyčejně se děje, souzeno předkládaní z spůsobu, jak byly napsané, a že nebyl ten hříčný a sličný, obracíni jsou v smích.

Vten čas Bramin jeden, jméno jeho Nassir, Daherú syn, jinák arabsky Sissa, chtěje na zábavky toliko čilému pánu otevříti oči, vynalezl hru v šachy; hru, v které král jest podstata všeho, a však sám bez jiných ničehož nemůže. Líbila se hra i mocnáři libujícímu si hříčky, i dvořanum, to toliko libujícím, co se pánu líbí. Ale mladý mocnář měl čilost osvícenou, a ta čilost spravila, že poznal ve hříčce výborné obsažené býti naučení. Povolav tedy vynálezce hry šachovní Bramina, takto promluvil k němu: ,,Synu Daherú, poznávám, že jsi muž, v kterém obývá duch moudrosti, nebo vzáctný vynálezek tvůj spolu vyražením jest i naučením. Pověz medle, jakou chceš míti odplatu, a vezmeš ji.“ Sissa pokloniv se tváří k zemi hluboko, vece králi: ,,Milcstivý pane! já jsem spokojen s stavem svým, ale jestli za můj nálezek mám míti odplatu, tedy o tuto prosím: Kaž, milostivý pane, štědře položiti na první čtverhraník mé šachovnice jedno zrnko obilí. Šachovnice na šedesát čtyry podobné částky rozdělena jest, nechť tedy od jednoho zrnka, na první položeného, každá v dvojnásob zrnek jde.“ Zamrzel se král, slyšev to, a rouhal se Braminovi v srdci svém řka: ,,Nežádal jsi, jako moudrý muž, ale jako blázen. Což se tobě zdá, žebych tobě něco většího uděliti nemohl, an tak málo žádáš?“ Ale Bramin ujišťoval, že mu dosti na té odplatě; konečně, vidí-li se králi býti malá, aby ji dal dvojnásobně. Poručil tedy mu dáti král, čehož žádal. Ale když přišlo k počtu, nalezlo se skrze takové zrnek zdvojování, že ta odplata byla by větší nad možnost

mocnářovu, i nad cenu všeho jeho království. Počet vedený od jednoho zrna šedesáte čtyřikrát zdvojeného, přinesl to, žeby k odplatě potřeba bylo šestnácti tisíc, tří set, osmdesáti čtyr měst; v každém městě měloby býti tisíc a čtyrmecítma obilnic; v každé obilnici sto sedmdesát čtyři tisíce, sedm set dva a šedesát korcův, a v každém korci dva miliony, tisíc dvě stě a sedmdesát osm zrnek,[2]) a tím by teprv jedna polovice zaplacena byla, a to by buď drobničké obilí, aneb korce nad míru větší býti musily, ješto u p. ječných zrn na korec český toliko asi půl druhého milionu se vejde, kdežto všechněch od Bramina žádaných zrnek bylo:

11''',735576''002749'512715.

Po učiněném takovém počtu věci na první pohled lehké však možnost mocnářovu, a jak dokládá Víland, všecko obilí, co ho od počátku světa sklizeno, převyšující, užil Bramin té příhodnosti a ukázal pánu svému, kterak i možným potřeba jest rozvážení a ostrovtipnosti, když udělují milostí.

Zdaž ten dobrý Bramin Nassir svou královskou hrou krále moudřejší a lepší zdělal, na to (dí Víland) se nedotazujme, ale tolik zajisté způsobil, že ta hra po mnohé věky byla hra zamilovaná východních knížat a mocnářů, i jest sem tam až podnes.

Kalif Al-Amir, z Abasidů šestý, hrál právě u vnitř svého palácu s svým milým Kuterem v šachy, když jeden z sloužících jemu zvěstoval, an nepřítel, kterýž drahný čas město Bagdad obležením stěžoval, na tom byl města se zmocniti. Přijdu tu chvíli, pravil Kalif, jen co Kutera do šachmat veženu.

---

[2]) V počtu, který se obecně uvodí, klade se na jednu míru 32.768 zrn: ale to na korec český málo, ještoby na $^1/_{16}$ žejdlíku přišlo toliko 11 zrnek, jichž jsme my na 550 napočtli.

To jednák tomu kalifu tak málo ku pochvale slouží, jako našemu Fridrichovi, který, když pro něho bojující Čechové nejvíce klesali v oné Bělohorské bitvě, od hracího stolíku (ač jen v karty hrál) se vyplésti nemohl. Chvalněji zaměstknávala hra šachovní Jana Fridricha Saského, volence přesrdnatého. Ten když v nešťastné bitvě u Mühlbergu padv do rukou Karlovi V., od vojenské jeho rady Španielské, pod zprávou ošemetného duca d'Alba, na smrt odsouzen byl, právě tím časem s vévodou Ernestem z Brunsvíku spoluvězněm svým v šachy hrál, když mu zvěstován ten ukrutný a nespravedlivý nález. Pozastaviv se na okamžení nikterak zármutku nezjevil, nýbrž dav odpověd co hrdina a dobrý otec, velel vévodovi Ernestovi, na kterém táhnouti bylo, dále hráti, a celou tu hru s obyčejnou pozorností vesele a stejnomyslně vykonal, a vyhraje tak se radoval, jakoby se nic zlého bylo nepřihodilo.

Velký bojovník a vítězitel aziatský Timur aneb Tamerlan byl také šachů velmi milovný. Hrával však, jako náš Laudon[3]), toliko ve velké šachy, na stu dva třidcíti polích, s dvěma a třidcíti figurami po obě straně; obyčejná hra s šestnácti figurami byla mu tuze skrovná. Jmenuje historie vejslovně ty, s kterými hrával; mezi nimiž byl Ala-Eddin neb Alladin tak vycvičen, že beze všeho rozmyšlování hraje všecky jiné pokaždé předčil. Timur, jenž také v šachách nerád byl komu postoupil, předce Alladinovi větší v té hře způsobilost velikomyslně prominul. Jednou brániv se jemu všemožně, k posledu nicméně přemožen jsa, zasmál se a řekl: „Alladine, vyhrals! Ty jsi mezi šachovníky tak jediný, jako Timur mezi králi."

---

[3]) Tento hrával v šachy tak zřízené, že v nich všeliká vojenská tažení přes řeky, hory a doly atd. se představují. Nebo jest více způsobů té hry.

Naproti tomu sultán Mahmud Gahsni byl, praví se, v šachovní hře tak nepřemožitedlný, jako v vlastní hře královské, kterouž hrál s východními knížaty za svého času o koruny a země: což jistému perskému básníkovi, jménem Onsori, příležitost dalo pochlebiti jemu těmito verši:

S tisíci knížaty král Mahmud v šachy hraje,
Vždy jiným zpusobem mat každému z nich daje.

Karel XII., Švedský král, zapověděv všecky hry, tu jedinou schvaloval a miloval. —

Když kníže náš Oldřich[4]) léta 1015 po druhé za důležitými příčinami do Klatov se zabrav, do domu Radoslava, primasa téhož města, přijel a do pokoje jeho uveden byl, spatřil jest stul v světnici, na němž u prostřed sachovnice čistě vymalovaná byla. I tázal se hned téhož primasa Klatovského, proč sobě na stole tom dal sachovnici vymalovati? jemužto primas odpověděl řka: „Milostivý kníže, předně pro památku Vaší knížecí milosti, že městu Klatovskému takový štít ráčil jste milostivě darovati: a potom pro mé známé mne navštěvující, kdyby se komu pro ukrácení chvíle pohrati líbilo: kdo vyhraje, aby ten druhému pro zdraví Vaší knížecí Milosti sklenici vína aneb piva připil." Oldřich kníže se pozasmáv, téhož primasa se tázal: „Dobře-li vy tu hru znáte? chtěli bychom potom spolu o pár dukátu v ní sehrati." Jemuž primas odpověděl: „Milostivý kníže, to by mně mnoho bylo o pár dukátu hráti, neb já jich jako Vaše knížecí Milost nemám; pokudz se tak mnoho ráčíte chtíti poníziti a se mnou sehrati, přičiním se o vyhrání." Kníže na to řekl: „Velmi dobře; když bude po jídle, zkusíme spolu dvakrát neb třikrát sehrati: a jestliže vy nad námi

[4]) Hamersmid v Klat. Hist. na str. 4.

vyhrajete, tedy vám chceme pár dukátů dáti, a vy naproti pár sklenic vína zde představíte." Primas k tomu s počestným poděkováním svolil. Když bylo po jídle, poručil kníže primasovi i hned šachové kameny přinesti, a počali hráti. Primas nepominul velmi brzy knížete zatáhnouti, a tak na knížeti hned první hru vyhral. Jemuž se kníže divě, zase podruhé o pár dukátů k hrání pobídl, a poručil napřed hráti. Primas podruhé hraje opět zatáhl knížete, a vyhral. Kníže poručil i hned třetí hru začíti a táhnouti, a na tu hru osm dukátů vsadil, aby bylo všecko prohráno, nebo nic. Trvala tato třetí hra dobrou chvíli, nebo kníže již bedlivější a pozornější byl. Primas též opatrně hráti nepominul, aby knížete i po třetí obehral a těch osm dukátů na knížeti obdržel: a stalo se. Poručil tedy kníže i hned těch osm dukátů primasovi odevzdati. Primas přijav jich s velkou vděčností za ně knížeti velmi uctivě poděkoval. Jemužto kníže řekl: „Nedomnívali jsme se, abyste vy zde tak dobře uměli v šachy hráti. Tak byste zajisté mohli na mně mé celé knížetství vyhrati." Jemužto primas zase odpověděl: „Milostivý kníže, ne vždycky takové štěstí jednomu hráči slouží: tomu dnes, druhému zejtra svědčí, kdo ví, zdaliby mně, jako nyní, tak potom štěstí sloužilo? snad kdybych podruhé dnes neb zejtra hrál, hra by se mně tak nepoštěstila: neb jsem to kolikráte slejchal i vídal, že první, druhé, třetí vyhrání rádo potom takového hráče z kabátu (račte odpustiti) vyhání, a měšec takový potom na ruby přehání." Jemužto se kníže tu velmi přívětivě zasmáv řekl: „Musíme tedy podruhé ještě spolu pohrati, a jeden druhého z kabátu vyhnati." —

Od vážnosti té hry pošlo, že mnozí mezi mocnáři i velký náklad na šachovnici a kamení šachové vedli. Kozru, Perský král, měl šachovnici, na kteréž jedna polovice figur z smaragdů, druhá z hyacintů byla; jiný Perský

mocnář měl tak nákladné figury, že nejmenší z nich 3000 zlatých dinaru stála. Don Jean d' Austria, syn Filipa IV., měl zvláštní světnici nebo síň, jako šachovnici zřízenou, kdežto na místě figur živé k tomu vyučené a ustrojené osoby se pohybovaly.

Propověděl kdosi, že hra v šachy jako hra příliš pracná, jako práce příliš hravá jest; ale Benjamin Franklin, muž mnohotvárného vtipu a učenosti a jinák svobodným Amerikánum nesmrtedlný, necstýchal se mezi menšími spisy i také jeden ku pochvale té hry vydati, převýborný, jakož všecko jest, co z jeho péra vyplynulo. Nadpis jemu dal: *Morály*, t. j. *mravná poučení ze šachové hry;* z něhož my zde toto klademe:

Hra v šachy jest sama v sobě tak duležitá, že není potřebí zisku očekáváním k ní zváti: pročež nikdý o peníze se nehraje. Kdo k hrání uprázdniti se může, nemá hry nad tuto nevinnější, a účinkové její na duši hrajících jak jsou neouhonní, tak oběma, vítězovi i přemoženému, prospěšni býti mohou. Hra v šachy není prázdná kratochvile. Mnohé vzáctné, v živobytí lidském užitečné vlastnosti ducha tudy se nabývají, aneb ssilují. Sám život lidský jest šachů způsob, kdežto začasté nám jest o nějaké místo státi, jeho dobývati, a s protivníky a soky se potýkati, a kdež nekonečná rozmanitost dobrých a zlých příhod panuje, jsoucích jí jako následkové opatrnosti aneb nedostatku. Ze šachů se tedy učiti můžeme:

Předně: *Prozřetedlnosti*, jenž nahlízejíc v budoucnost uvažuje všeliké skutku nějakého následky; neboť hráč neustále sobě opakovati musí: Potáhnu-li takto, jaký bude mi prospěch v tom novém místě? Kterak toho můj odpůrce k mé škodě užiti může? Jak a kterými kameny táhnouti bych mohl, abych onoho zachránil a před utokem naň se ubezpečil?

Za druhé: *Opatrnosti*, celou šachovnici neb divadlo jednání obsahující, a mající zření na to, v jakém mezi sebou srovnání všecky kameny stojí, co jeděm od druhých za nebezpečenství, kde a kolikerá každým ochrana, kterou figuru odporník nejspíše by vzíti, kterou táhnouti, na kterou outok učiniti mohl, a kterak by oukladu jeho se vyhnouti, aneb jeho následky proti němu samému obrátiti se událo.

Za třetí: *Rozvážení a šetrnosti*, abychom kvapně netáhli. Čemuž nejlépe navykneme přísným zachováním herních pravidel, u p. toho: „Kdo se dotkl kamene, táhni jej; kam jej stavil, tam zůstaň.“ Zachování pak toto proto lepší jest, že tudy ta hra pravějším bude obrazem lidského života, a zvláště vojny, v které, uhodiv neopatrností na zlé místo, nikdý od nepřítele očekávati nesmíš, aby tobě dovolil na zpátek s vojskem povyjíti a je bezpečněji postaviti, anobrž veškeré následky své kvapnosti pykaje poneseš.

Posléze hrou šachovní nabýváme zvyku *nebyti hned malé mysli nad okamžitou podobou strastného stavu věcí našich, kojiti se nadějí šťastné proměny, a setrvati u vyhledávání prostředků.* Ta hra jest tak bohatá na případnosti, tak rozmanitá v svém chodu a přeonačování, štěstí v ní tak náhlým proměnám podrobeno, a tak často, po dlouhém přemyšlení, tu nalezti jest prostředků k dobytí se z téměř nepřemožitedlné nesnadnosti: že málo kdy člověk docela srdce potratí, nýbrž do poslední chvíle se brání, vždy jsa té naděje, že buď svým vtipem konečně získá, buď aspoň za nepozorem svého odporníka poctivě přemůžen bude. A v pravdě, kdo pomyslí (k čemuž hra v šachy časté podává příčiny), že jistí blýskaví prospěchové snadno hrdost a společnou tovaryšku její nepozornost působí, za kterouž druhému škodu svou sobě nahraditi nenesnadno jest, ten konečně naučí se, že se neustraší

okamžitým štěstím svého odpůrce, aniž každou závadou, odpornou oumyslům svým, zbaven bývá naděje, že šťastného na konec cíle dojde. —

S tímto hry šachovní výborným uvážením Benjamina Franklina (ostatek jeho spísku týká se šlechetnosti hráčů) srovnává se znamenitý příklad onoho mladého Araba, který oddav se nemírně té hře, a trestán jsa přísně pro ni od otce svého, kleče jemu představoval, žeby ona také užitečná byla. Načež otec, uchlacholiv se poněkud, zeptal se jeho: I může-li, prý, ta hra hodna býti k čemu, nežli aby se ní čas mařil? — „Muže, milý otče!" odpověděl politování hodný syn, „ta hra učí mne mnohým užitečným věcem." — „A medle jakým?" pravil dále otec. I řekl opět syn: „Dejme, žebych někdy pro vlast bojovati musil, ta hra mě učí, kterak bych způsobně a prospěšně bojoval. Dejme, žebych na cestách mezi lotry nešťastně upadl, podle té hry chytřeji bych než jiný jim z rukou vynikl." — „To se tobě zdá," pravil otec, a umínil v duchu zkusiti syna. Nedlouho potom poslal ho na cestu, daje mu koně a mnoho peněz, aby zboží nakoupil. Když pak se odebral, nastrojil i to otec, že čtyři nákeřníci vrazili naň, aby ho oloupili. Syn, vida se přepadena od zlodějů, zustaví jim svého koně, a chrastím odskoče schová se za blízkou zed. Nabyv pak tudy bezpečnosti vykonal předce tu cestu, a nakoupiv zboží domů se navrátil. I tázal se ho otec, zdaž se mu ničeho zlého nepřihodilo? — „Ba ovšem," odpověděl syn, „čtyří zlodějové na mne vypadli, a bylo po mně veta, leč že jsem sobě vzpomenul na jeden prostředek, kteréhož jsem často v šachách byl užíval." — „A co to za prostředek?" pravil otec. „Ten," řekl syn, „že jsem v nebezpečenství nákeřníkům raději koně, nežli peníze a života svého postoupil, rovně jakož dělávám hraje v šachy, kdežto vždy raději koníka (rytíře) nežli královnu neb dokonce krále

ztracuji." Líbila se ta odpověď otci, tak že od té doby sám se také šachům naučiti umínil.

Nalezla ta výborná hra záhy a mnoho spisovatelu i chvalořečníků. Psali, mimo již dotčené, o hře šachovní Damianus Portugalský, Philippus Carrera Španiel, Gustav Selenus, nebo raději pod tím jménem skrytý August, vévoda Brunšvický (1617), Philidor Angličan, Filip Sstamma, Arab (v Londýně 1730). Pak Calabrois, Cuningham, Bertin, důvtipný Hyde, Freret, Jan z Salisburgu, Navarrus, kardinál Cajetanus v Komentařích k dílu sv. Tomáše Akvínského, Jeroným Vída pěknou o hře šachovní složil báseň, kterouž Jan Kochanovský na polský jazyk přeložil; jiný Polák nejmenovaný sepsal krátké o ní pojednání v knize: Listy i pisma rožne, kteréhož tuto užil jsem; dále Fielding, Fridrich z Graw (v Lipště 1801) a jiní mnozí.

My tuto k závěrku položíme krátkou báseň o hře šachovní, kterou elegickým veršem latině sepsal Dominik Ludovici, jezuita vlaský, jenž byl živ mezi 1676 a 1745 rokem, a kterou my prostě vyložili.

Nechť pro mě každý svou se nese za libostí,
Jen když se srovnává, co koná, s počestností:
  Mne vojna těšívá, však vojna žertovná,
  Již vede pouhý vtip, ne ruka bojovná.

Mé celé bojiště na stolku hracím stojí,
A k službě vojenské jsou šiky barvy dvojí.
  Na osmkrát osmero mé pole změřeno,
  A vojsko v čtvero řad po osmi zděleno.

Hned v druhém pořadí jich pěchota jest věrná;
Vždy první do boje; zde bílá, tamto černá.

Za tímto průčelím jsou vyšší stavové,
Dva střelci mysliví a dva rytířové.

Pak tam zde hrubý slon nejápné zdvíhá kroky,
S svou tíží věžatou, a uzavírá boky.
Než statná královna se k králi stavuje,
A za celý i šik, kdy třeba, bojuje.

Již čelem odporným se měří vojska obě,
Již nastal k bitvě čas, i vyjdou proti sobě.
Jest rozmanitý boj i chůze rozličná,
Neb každý k potkání svou vlastní cestu má.

Upřímo pěchota se k bitvě béře v čele,
Však zpátkem nesmí jít, kdy postoupila směle;
Než jestli stranou v příč ji potká nepřítel,
Můž zabit jej, a jít v to místo, které měl;

A jestli náhodou neb chvalnou schytralostí
Kdy píšek do pole se posledního vhostí,
Hned z něho pán, a jak kdy víc užitečný,
Buď střelec, nebo slon, neb rytíř statečný.

To píšek: ale pop (tak nazvi jinák střelce),
Ten příčkou podává se na daleké smělce;
A jako na bílém vždy jeden obcuje,
Tak druhý na černém se poli zdržuje.

Slon může sem a tam, však rovnou cestu tříti;
Zpět, před se, po boku mu dovoleno jíti.
By ale bez trestu ti všickni chodili,
Buď žeby krokem šli, neb honem kvapili,

Buď prázdno před nimi: neb toto dobře vězte,
Že nesmí žádný jít, když něco jemu v cestě;
Jen rytíř bojovný se všudy podává,
A vůkol udatně strach z sebe vydává.

Ten šiku žádnému, ni šancům nevyhne se,
A skokem v tábory se nepřátelské nese.
Jest, že ho proradí zlá někdy odvaha,
Však, vězeň, dvojího sám měří na vraha:

Tu, která menší jest, si vyvolíš nehodu,
Neb často vyhrá ten, kdo menší béře škodu.
Co dím, jak štěstí tu se mění vrtkavé,
Jak strach a naděje hned tamto, hned zde je:

Co dím, jak důvtipně se proti sobě zbrojí,
Co sobě za klamy, co za ouklady strojí.
Pokoutně počihav, jsa plný tajné lsti,
Vyběhne náhle pop, a dojde kořisti.

Pop dojde kořisti; než bídník z nenadání
Pad v ruce jinému, i sám se neubrání.
Cos chtěje velkého, z svých šiků vyráží,
A v husté vrahů tmy se rytíř odváží;

Nešťastný bojovník! nestřáhlť se oukladu;
Jest vůkol nepřítel, i v předu pasť i v zadu.
Vrazí-li na píška kdes nepřátelského,
Jest hanebná to smrt, když padne od něho.

Co zde chce královna? čí zkázy žádá ona?
Ta tryskem přepadne buď střelce, nebo slona.
Nechť přepadne, a však bez pomsty nebude;
Jí, k ztráty náhradě, hned rytíř dobude;

On tiše v sousedstvu již dávno očihoval,
A k náhlé potřebě svou pomoc tajně choval.
Teď rychle z táborů se řítí plukové,
A kudy jíti lze, jdou statní rekové;

Zde černý bílého, co vězně, náhle sepne,
Tam bílý černého zas nepřátelsky tepne:
Kdo zdál se padati, ten nepřítele zbil,
A v léčku uběhl ten, kdo léčku nastrojil.

A bitva veškerém se na bojišti strhne,
Ten, koho porazí, ten hledá, kam se vrhne.
Jest outěk, seč a dav, a padá sedlák, pán:
Již každý v srdci mní, že druhý překonán:

Než všecko neplatno; vždy bitva pujde dále.
Leč že kdo vyzuje, neb zajme v kořist krále;
Neb králem stojí boj; a ostojí-li král,
Tvé štěstí; padne-li, tu nešťastně jsi hrál.

I protož o něho všem bojovníkům péče,
Jen jeho samého všech zastávají meče.
Když strastným osudem král puzen ubíhá,
A vítěz nepřítel naň zbraní nalíhá,

Tu: *Dostal!* vykřikne; *král vehnán do šach matu*
Již není nikudy ni outěku, ni zvratu.
Tak bitva skončena, a tudy po hře jest,
Z níž jeden hanbu má, a druhý béře čest.

Vybrané části z Miltonova Ztraceného ráje.

Předmluva k prvému vydání Jungmanova překladu.

Povinná k mým milým krajanům šetrnost toho žádati vidí se, abych z této své práce krátký počet veřejně složil. O výbornosti básně, o kteréž obšírně již ne v jedné řeči psáno, lze pomlčeti; čtoucímu sama se pochválí. Chtěje, co možné, Miltona samého rytmem i mluvy důstojností vytvořiti, užil jsem jeho vlastního verše, toliko s trochaickým počátkem. Ale, slyším někoho, proč tolik neznámých slov? — Neznámých? Kdo se dobrých kněh, zvláště písma sv. čítáním pilně zanáší, tomu málo neznámých bude. „Ale jsou tu i jinoslovanská!" Jedno, nebo dvě; všecka pak na konci vysvětlena. Ostatní, bude-li co temného, Slovník (1805) vyjasní. Nechtěj, milý vlastenče, aby vznešená báseň všedním jazykem zneuctěna byla; raději, Slovan jsa, lepší slovenštině přivykej, a s rozumnými toho, abychom i my Čechové *všeobecné spisovné řeči Slovanské* v stříc pomalu vcházeli, žádej. Přeji ostatně, aby jakož velebný duch Miltonův mně po čtyry léta mnohé dny ublažoval, tak on v tomto Českém odění mým milým vlastencům k uslazení některé chvíle posloužil.

Dáno v Litoměřicích dne 20. září 1810.

Překladatel.

1. VZÝVÁNÍ MUSY

I. 1—35.

Neposlušnost první člověka, i plod
stromu zakázaný, jehož požití
zhoubné vneslo smrt a bídu všelikou
na svět, s ztrátou ráje, až nás *Bůhčlověk*

vykoupil, a získal opět blažené
ono sídlo: — zpívej můzo nebeská!
Ty, jenžs na *Orebě*, vrchu tajemném,
neb tam na *Sinai* nadchla pastýře,[1])
aby o nebe a země počátku
z *směsice* lid učil zvolený; či tě
hora těší *Sionská a Siloe*[2])
potok, u svatyně boží tekoucí?
Vzývám odtamtud tvou pomoc k písni své,
kteráž nad *Aonské* hory[3]) vzlétnouti
směle míní po věcech, až dosavád
v proze ani v rytmu nevypravených.

Zvláště pak ty *duše,*[4]) ješto spanilé,
klamuprázdné srdce slavným předkládáš
chrámům, vyuč mne; jeť všecko vědomo
tobě, an, jsa od počátku přítomen,
vzpiatými, co holubice líhnoucí,
křídly, mocněs nad bezednou snášel se
propastí[5]) ji čině plodnou; osvětiž
mysli temnotu, a zotav mdlobu mou,
mysli temnotu, a zotav mdlobu mnou,

[1]) Mojžiše, nejstaršího spisovatele židovského, an ovce svata svého Jetra pásl.

[2]) Siloe, Siloah, studnice a potok, o němž Izai. VIII. 6. Viz Putování. Sv. srt. 47.

[3]) t. j. Helikon, Parnas, jenž vrchové jsou v Aonii, neboli hornatém dílu Beotické krajiny; jindy sídlo Múz.

[4]) Ducha svatého vzývá, jakožto básník křesťanský; dlé Jak. 1. 17.

[5]) Dlé 1. knihy Mojž. 2. Znamenati jest, že Milton bedlivě písma sv. následoval, a ničeho nepřidal, coby jemu na odpor býti mohlo. My pro ušetření místa jen sem tam toho odvolajíce se na knihu a kapitolu písem svatých, podotkneme.

by lze bylo předmětu tak velkého
hodnou písní opatrnost a spravedlnost
stezek Páně osvědčiti před lidem.

Pověz nejprvé — nic není na nebi
tajno tebe, ani v hloubi pekelné, —
pověz, proč v tak blahém stavu milosti
roditelé naši, Boha nedbavše,
zlehčili si jeho příkaz jediný,
jsouce jednák páni světa celého?
Kdo je zavedl k odboji tak mrzkému?
Kdož? Had pekelný! Ten, závistí a mstou
plana, sklamal máteř lidské rodiny.

III. 1—68.

Vítej světlo svaté, prvozozený
nebe synu! čili Boha věčného
spoluvěčným zváti tebe paprskem,
mohu bez hany? an světlem jestiť Bůh,
bydlející v nedostupném od věků
světle, bydlející v tobě výtoku
jasný jasné nestvořené bytosti!
Čilis jméno proudu zamilovalo
nadvětrného, jehož žídla nelze jest
pověditi? Dříve slunce bylo jsi,
dříve nebes, a co pláštěm na slovo
Páně přiodílo novovzešlý svět
hlubokých a temných vod, kdy vyňat jest
z netvorné a prázdné neskončenosti. —
K tobě přicházím zas křídlem smělejším,
ušed toho stygického jezera,
ač jsem dlouho dlel v těch poustách mrákotných
v letu svém skrz nejzážší a střední tmu,

opěvaje *Směsici* a věčnou *Noc*
jinými, než Orfeova [1]) znívala
líra, zvuky. Učila mne nebeská
Můza sstupovati chodem mrakotným,
pak i vystoupiti k tobě, jakkoli
trudná to a řídká věc. Já bezpečně
k tobě přicházím, a cítím moc té tvé
životní a svrchované pochodně:
ty však nepřicházíš tyto na oči,
jenžto, prahnouc zříti pronikající
dnové paprsky, se vůkol nadarmo
točí, nevidouce, ach, ni usvítu;
takť je hrubě jasná krůpě zhasila,
nebo tmavý zkalil zálev. Nicméně
neustávám putuje, kde obcují
Můzy, ku pramenům čistým, v stinný háj,
na pahorky výslunné, jsa nadešen
vroucí k svaté písni milostí; a zvlášť
tebe Sione, a květované ty
potoky, jenž milým hrkem tekouce,
umyvají tobě patu posvátnou,
nocí odvídám; i aniž nenemám
v mysli dvojí ono dvé, jimž v osudu
roven jsem, ó kýž i v slávě, — Tamyra[2])
slepého, a *Meonovce* slepého,
pak i *Tireziáše* a *Finea*,
staré proroky. A potom můj se duch
kochá v myšlénkách, v své počty samoděk

[1]) Orfeus, syn Apollina a Můzy Kalliopy, psal báseň o noci, kteráž ještě pozůstává.

[2]) *Tamyris*, básníř, který vyzvav Můzy v půtku, a přemožen byv, slepotou trestán jest.

Meonovec jest Homer.

Tireziáš z Theb, a *Phineus*, básníři a proroci v starožitnosti vznešení, ač slepí.

libě plynoucích; tak jako čilý pták
pěje v mrákotě, a stinnou okrytý
houště oponou, své noční přehudá
písně. Tak se roku časy vracejí,
leč mně nevrací se den, ni lahodný
příchod večera, ni rána, anito
kvítí pohled jarního, a podletních
růží, ani skotů, ani rounného
stáda, ani božské tváři člověčí!
ale mrákotná a stálá temnota
obkličuje mne, a vyobcován jsem
z stezek veselého s lidmi obchodu;
na místo pak knihy pěkných umění
dán mi bílý list, kde díla nátury
všeliká jsou smazaná a zmařená;
jeden přístup moudrosti mi zavřín jest
naprosto! Tím více ty, ó nebeské
světlo, světiž u vnitřnosti mé, a mysl
u všeliké moci její objasňuj;
tam mi oči vštěp, tam odtud veškeru
zapuď mhu, bych uviděl a zvěsťoval
věci, nevídané okem smrtedlným.

VII. 1—45.

S hůry sejdi *Nebešťanko!* právě-li
tak tě nazývám; jíž hlasu božského
následuje zlétl jsem nad Olympský vrch
výše letu Pegazovy peruti.
Tebe vzývám samu, ne jen jméno tvé.
Nejsi Můza z oněch jedna devíti,
aniž byt tvůj na vrcholi Olympu
starého; tvá vlast a sídlo v nebi jest.
Ty, než pošly hory, než se prejštily

studnice, jsi obcovala s *moudrostí*
věčnou, s *moudrostí*, tvou sestrou, pějíci
přede tváří Otce všemohoucího,
potěšeného tvým zpěvem nebeským.
Žes mne provodila, v nebes nebe jsem
(zemský host) se odvážil, a oddychal
empyrejským, umírněným od tebe
povětřím. Sveď rovnou zase odtavad
bezpečností mne, a navrať do živlu
přirozeného, by oř ten bezuzdný
letě nesvalil (jak druhdy dálo se
s Belerofontem,[1]) ač s menší výsosti)
dolů mne, a já, spad na pustotiny
netěkal tam bloudící a ztracený.
Půl mi zbývá písně, jednák v pomezí
užším toho světa spatřitedlného:
stoje na zemi, ni nad os znešen jsa,
zpívám bezpečněji hlasem smrtedlným,
nezměnným ni chropotem ni němotou,
ač jsem na zlé časy, na zlé časy padl,
na zlé jazyky, a tma jest vůkol mne,
vůkol nebezpečenství a samota![2])
Jednák nesamotný já, že ráčíš ty
odvídati mne i v nočních dřímotách,
i kdy východ barví ráno brunátné.
Zpravuj, Nebešťanko, vždycky píseň mou,
hodných vynajdi, ač málo, slychačů.
Oddal ale barbarskou tu nezhodu
Bacha s besedníky jeho, potomky
divoké té luzy, která *Thrackého*

---

[1]) Belerofon, syn Glaukův, udatný jinoch, který v mnohých půtkách obdržel vítězství; chtěje však na křidlatém koni (Pegasovi) do nebe letěti, spadl na poušť Aleusu.

[2]) Viz život Miltonův.

na *Rodopě* rozsapala zpěváka,
kde ho les i vrch byl slýchal s potěchou;
až i zpěv i harfu hluk ten pohřížil
ukrutný, a Můza svého nemohla
chránit syna.[3]) Přispěj ty, to prosím, líp:
ty jsi dcera nebe, ona pouhý sen.

2. PÍSEŇ ANDĚLŮ O SLÁVĚ BOŽÍ.

III. 412—471.

Ověnčení znovu harfy uchopí,
harfy věkozvučné, toulů na způsob
s beder jich se třpytící, a s přístupem
sladkým synfonií libých rozhudou
svatý zpěv, a plodí rozkoš velebnou.
Zpívá celé nebe, celé jeden jest
souzvuk. Taková-tě svornost v nebesích

Tebe, *Otče*, opěvali nejprvé,
všemohoucí, nesmrtedlný, nezměnný,
neskončený, věčný králi! tvorů všech
původce a žídlo světla, sedící
neviděldlně, prostřed slavné jasnoty,
nedostupném na trůnu; i také kdy
ouplnou svých blesků záři přitmíváš,
a skrz mrak, jenž jako schrána svítící
vůkol obestírá tebe, prohlídá
jasnem náramným tvá šerá obruba:
přece zslnou nebesa, a Serafi
nejjasnější nesmějí se blížiti,
až kdy přisloní své oči křídlama.

---

[3]) Orpheus, Thracký básníř, od Bachantek na vrchu Rodopě rozsápán byl; aniž ho Můza Kalliope, máti jeho, vyprostiti nemohla.

Tebe potom pěli tvorů prvoto,
Boha podobenství, jednorozený
Synu! v jehož oblíčeji patrném,
bez mraku jsa viditedlný, stkvěje se
Otec všemohoucí, jinák nemoha
spatřen býti od stvoření žádného:
v tobě slávy jeho bydlí vyrytá
jasnost, v tobě odpočívá přelitý
velký jeho duch! Skrze tebe učinil
nebe na nebi, a moci všeliké
jeho, skrze tebe dolů zapudil
vypínající se mocnářstva. V ten den
nešetřil jsi strašných hromů otcovských,
ani plamenného vozu zastavil
kola, pod nimiž se nebes otřáslo
věkostálé ztvrzení, jenžs po šíjích
jezdil pomateným vojskům andělským.
Tebe, když jsi od stihání zpět se bral,
velebili tvoji křikem hlasitým,
Synu přioděný silou *Otcovou*,
k hrozné pomstě jeho nad nepřátely;
ne tak nad člověkem, skrz ně padlým,jej
Otče slitování, Otče milosti!
nesoudils tak přísně, nýbrž mnohem víc
přilnul k milosrdenství. I jedva pak
jediný a drahý *Syn* byl umysl
shledal tvůj, že křehkého jsi člověka
nesoudil tak přísně, nýbrž mnohem víc
přilnul k milosrdenství, i hned, by tvou
hněvu zkrotil prchlivost, a skončil boj
mezi dobrotou a spravedlností,
zjevný na tvé tváři, — nevšímaje si
blažení, v němž seděl druhý po tobě,
obětoval sebe na smrt, za vinu

člověka. O bezpříkladná milosti!
milosti jen v Bohu možná! zavítej
Synu Boží, lidu vykupiteli!
budiž jméno tvé mi hojným napotom
písně předmětem, a vždycky harfa má
k chvále Otce tvého připoj chválu tvou.

3. ADAMOVA RANNÍ MODLITBA.

V. 184—244.

Tvá jsou, otče dobra, slavná díla ta,
všemohoucí! tvá ta spousta veškerá,
divná v kráse: ó jaks tehdy divným ty,
Nevýslovný! jenžto sedíš nad nebem
nevidědlný nám, leč jedno ve stínu,
v těchto nejnižších z děl tvých, ač ta i tvou
jeví dobrost nestihlou, a božskou moc.
Mluvte vy, jimž snáze, světla synové,
Andělé! jenž patříce naň tváří v tvář,
chválozpěvy hlučnými, dny bez nocí,
velebíte jeho trůn; vy na nebi:
na zemi ho chvalte všecka stvoření,
jeho prvé, posléz, v střed a na věky!
Nejpěknější z hvězd! ty jenž jsi v komonstvu
noci poslední, či lépe přičísti
tebe k usvitu, že, jsouci jistá dne
rukojmě, svou jasnou věnčíš korunou
usmívavé ráno? chval ho v šeře své
kdy se dní, v tu sladkou první hodinu.
Slunce, jenž jsi toho světa velkého
duch a oko, vyznej větším býti jej,
chval ho v věčném běhu svém, v svém východu,
v polední své výši, i v svém padání!
Měsíci, jenžs někdy slunce průvodčím,

*

někdy obíháš s hvězd stálých oborem,
stálých ve svém okrsku, jenž obíhá.
Vy ohňové druzí, kteří bloudíce
tajné plesy vedete, ne bez pění,
zvučte jej, jenž jiskru ze tmy vykřesal.
Povětří, vy živly, plody nátury
nejstarší! co čtverotvárně smíšeni,
věčným jdouce kolem, znik a posilu
dáváte všem tvorům, slavte, velebte
Boha velkého v své každé proměně.
Mhy a výzevy, jenž nyní vstoupáte
s hor a jezer párných tmavě, pošmourně,
až by slunce vaše rounné obruby
zlatem povleklo, vždy ke cti velkého
světa tvůrce vstoupejte; a buďto že
zastíráte mrakem nebe bez barvy,
buď že na zem suchou v dešti spadáte,
k chvále jeho vstoupejte i spadejte.
Vanoucí vy, od uhlů čtyř, větrové,
chvalte jej, i povlovným i prudkým dchem;
chvějte vrchy své, vy sosny, s rostlinou
všelikou, v znak chvály jeho chvějte se;
studénky, a vy, jenž hrkem tečete,
libozvuční potoci, vzni chvalně jej
hrkot váš. Spoj hlas svůj každý živočich,
ptáčkové, jenž pějíce se vznášíte
k branám nebeským, let váš, a hlahol váš
křídlami a zpěvem vznášej jeho čest.
Vy, co v vodě plováte, co bydlíte
na zemi, neb kráčíte, neb hmyzíte:
osvědčujte, ránem-li jak večerem
nezní vrch i důl, i zdroj i svíží chlad
chválou jeho, rozehráni zpěvem mým.
Vítej, králi vesmírný! buď milostiv,

uděluj jen dobra nám, a jestli noc
zdělala co zlého, nebo ukryla,
rozpuď, jak to světlo rozpuzuje tmy!

4. CHVALOZPĚV ANDĚLŮ PO STVOŘENÍ SVĚTA, VELEBNÉ SABBATH.

VII. 674—739.

A teď sedmý večer vzešel nad zemi;
slunce zapadlo, a vyvstal z východu
soumrak, noci předchůdce, kdy na svatém
vrchu nebe hory vysokostrmé,
svrchovaném Boha trůnu, pověky
bezpečném a pevném, mocnost Synovská,
vrátivši se, sedla s velkým Otcem svým;
bylť i on, ač sedě, sstoupil se Synem,
(takové-tě moci všudy přítomnost,)
neviditedlně, a řídil stvoření,
cíl a původ věcí všech; a od díla
odpočívaje, den sedmý posvětil,
požehnaje jemu, že dne sedmého
Svrchovaný odpočinul od díla:
nepominul jednák svatým mlčením;
neustaly libé harfy znějíce,
slavné píšťaly a sladké cymbály,
libozvučné varhany, a lahodné,
zlatostrunné housle jemné mírnily
hlaholy, a k tomu zpěvy míšeny,
pospolně i zvláštně. Oblak ze zlatých
kouřící se kadidlnic kryl hory vrch.
Tvorstvo zpívali a skutky šesti dnů.

Velebná jsou, Hospodine, díla tvá,
neskonalá mocnost! kteráž tebe mysl,

Pane, obsáhne, ký jazyk vysloví?
Větší jsi dne toho, než kdy vrátil se
od vítězství nad zbojnými anděly;
tenkrát tebe velebili hromové,
stvořit ale více jest než rušiti!
Kdo se tobě vrovná, králi všemocný!
Pane! kdo zná mezí tvému království!
Snadnos pyšný outok duchů odbojných,
snadno marnou radu jejich zapudil,
ješto bezbožně tvé ujmy hledali,
ctitelů tvých počet chtíce zmaliti.
Jeví slávu tvou, ten kdo jí na ujmu
hledí, proti vůli své. Ty uživa
zloby jeho, více dobra působíš.
Svědkem buď to druhé nebe, nový svět!
Tam v tom křišťálovém moři přejasném
jest ten soused nebeský, tam nesmírná
téměř leží velkost jeho s hvězdami
nezčislnými; každá hvězda podobně
světem jest, a bydlitele chová své.
Ty jen znáš jich oučel, ty jen znáš jich běh.
Mezi nimi země, sídlo člověka
utěšené, s mořem vůkol olitým.
Třikrát blazí lidé! blazí synové
lidští! jež byl Bůh tak velmi povýšil,
jež byl k svému stvořil obrazu, a dal
tamto bydleti, a za mzdu povinné
chvály, panovati nad vším stvořením
jeho, v moři, na zemi i v povětří;
tamto pokolení rozmnožovati
jemu spravedlných a svatých ctitelů!
Třikrát blazí, pokud blahoslavenství
znají své, a setrvají upřímí!

Takto pěli; znělo zvučné po nebi
haleluja; a tak Sabat svěcen jest.

5. PROBUZENÍ SATANOVO.

I. 203—253.

Takto mluvil Satan k druhu blízkému,
zdvihna hlavu nad vlny, a očima
plaje jiskřícíma; těla ostatkem
plyna ležel, rozprostřený v šíř a dýl,
s mnohá jitra: velkosti tak náramné,
jako, o nichž líčí bájka, potvorní
Titanové [1]) zemorodci válčivší
s Jovem, *Briarevs* a *Tyfon*, bydlitel
sluje *Tarsu* starého, neb jako ta
mořská, *Leviatan*,[2]) potvora, ten tvor
nejhrubší z všech mořských děl, co v moři jich
proudném plová koli: jej kdy náhodou,
na půlnočních pěnách najde spícího
plavec, v přepadeném od tmy korábu,
drží za ostrov, a vmetav do kůry
kotvu lupinaté, mešká za větrem
u boku prej, jeho, pokud vody noc
okrývá, a jitro váhá žádoucí.
Takto, zdélí hrozný, ležel Arcivrah,
spiatý v moři horoucím; i nebylby

---

[1]) *Titanové*, synové nebe i země. Jeden z nich, Gyges, měl sto ruk a padesáte hlav. *Tyfon* (Typhoeus) maluje se od básnířů jako soptící ohněm potvora. Před ním bohové do Egypta utekli, v zvířata se proměnivše; posléz ho Jupiter hromem odklidil. *Tarsus*, město v malé Azí, v krajině Cilicí.

[2]) Milton zdá se pod Leviatanem, jenž vlastně Krokodil jest, rozuměti náramného Kraka, který se v Norvegii co ostrov nějaký ukazovávati povídá.

nikdý odtud vstal, ni zdvihl hlavu svou,
leč že Boha vševládného byla v tom
vůle, kteráž tmavým jeho umyslům
uzdu pustila, by opětovanou
zlostí, jiným chtěje zlého, na sebe
zatracení uvalil, a uviděl
vzteklec, kterak z zloby jeho vyplejvá
láska nesmírná a milosrdenství
na svedený skrze něho lid, než naň
trojnásobný padá stud a hněv a msta.
Nyní z hloubi náramnou svou postavu
zpřímí vzhůru; vzšlehne plamen z obou stran
v ostrých pyrámích, a valův uprostřed
rozšklebí se otvor dolu strašného.
Potom rozpiav křídla, letmo vynikne,
nalehna pak na mrákotné povětří,
letí, břímě nezvyklé, až na suché
stane zemi, zemli jest, co ohněm žhne
tuhým, jako moře pálá tekutým;
v barvě rovná pahoru, jejž podzemních
větrů od *Peloru* [3]) urve násilí,
neb kdy hřmící Etny pukne hrozný bok,
kdy se zňavše střeva její pálčivá
zhůru vztekle vyrazí a zsilíce
bouři, ztráví zážehem a zůstaví
v popele a kouři všecku krajinu.
Také postání se jeho dostalo
nohám proklatým. S ním přistal jeho druh.
Obadva se honosí, že z horoucích
vyrvali se vln co mocní bohové,
vlastní silou svou, ne z vůle Věčného.

---

[3]) Předhoří v Sicilii Capo di Faro.

6. STAVBA PANDAEMONIA.

I. 727—868.

Stála hora v blízce, jejíž hrozný vrch
soptil ohně proud, a valící se kouř;
spod se lesknul kůrou stkvoucí. na důvod,
že jest kovů žíly skrýval u vnitřku,
z síry zplozených; sem letí s pospěchem
valný pluk, jak kdy se zástup minéřů,
zbrojný kracemi a rejči před vojskem
řítí královským, chtě stany obehnat
příkopy a náspy. *Mamon*[1]) vůdce jich;
Mamon z duchů s nebe padlých nejnižší.
Již i v nebi nízko nosil zrak a mysl,
víc se obdivovav nebe bohatství,
drahé podlaze a zlatu ryzímu,
než cokoli božského a svatého
bylo zříti v stanu blahoslaveném.
Jeho nabádáním jsouce nejprvé
vyučeni, lidé zemi loupili,
matku svou, a zryli její vnitřnosti
bezbožnýma rukama, skrz poklady,
lépe ukryté. Tu hluk ten, otevřev
v hoře ránu, spousty zlata vytasí.
Nebuď divno žádnému, že bohatství
v pekle roste, peklo toho vzácného
jedu nejhodnější jest. A tuto se
učte lidské chvalitelé bystrosti,
divy o Babelu vypravující,
aneb o Memfických králů nádherných
dílech,[2]) kterak lidské slávy památky,

[1]) Po Syrsku bohatství znamená.

[2]) Naráží na ony, mezi sedm divů světa počtené, zdi Babylonské a visuté zahrady Semiraminy a pyrámy, na jichž ednom přes 36.000 lidu za 20 let pracovalo.

co jich zdělá koli moc a umělost,
v nivec mizí před tím, co tu duchové
zavržení vystaví, v té kratičké
době, ježby lidé snážní, za věky,
bezčislnými nevyvedli rukami.
Blízko v plani mnoho dolů vyryto,
v které spodem žíly zlata plynného
běží z jezera. Tu jiný podivně
zástup rudu rozpouští, a odmíse
druhy shání trusky s kovu vroucího.
Třetí hluk, vryv rozmanité do země
formy, z dolů vroucích divným průduchem
naplní jich důtost všecku, na rychlost,
jak kdy u varhanách, dchnutím jediným
vítr mnohé řady píšťal prodmychne.
Nyní znáhla přenáramné stavení
znikne z země, jako pára, při sladké
hudby souzvuku, a zpěvu lahodném,
v způsob chrámu vůkol osazeného
pilíři, a ležícího na sloupích,
s zlatým převazem, vše z dílny Dorické.
Podvlaky a svisle řezbou vypuklou
dmou se nádherně; krov z zlata ryzího.
Ani Alkairo, ani Babylon,
když se jejich sláva nejvíc vršila,
nevídali krásy také ve chrámu
Serapisa aneb Bela,[3]) bohů svých;
ani taká sídla měli králové
jich, kdy s Asyrií Egypt o přednost
horlil v chlipnostech i moci. Již ten stroj
hrdý strmí zhůru vysoko, a v tom

---

[3]) Belus, syn Nimrodův, druhý král Babylonský, a první člověk, který za Boha držán a ctěn byl; u Feniků sloul Baal. Serapis, tolik co Apis.

vrata, rozpavše svá křídla měděná,
otevrou a zjeví u vnitř prostranství
valné: hlazenou a zdobnou podlahu,
mnohé s klenutého stropu hvězdných lamp
řady visící, a kouzly vtipnými
upravená světla, ješto hořavé
tráví klí, a svítí jako obloha.
Nyní kvapné množství vejde s užasem,
jedni dílo, druzí mistra velebí,
v nebi známého skrz mnohé věžaté
zámky, sídla oberlaných andělů,
knížat ode Pána mocí nadaných,
aby, ve své každý Hierarchii,[4])
zpravovali osvícené zástupy.
Aniž neneznán byl v staré Grecii;
Mulcibrem[5]) pak chromým v Auzonii sloul,
kdež i, kterak s nebe spadl, bájeno,
od hněvného Jova přes křišťálové
stinky svržen byv; i padal od jitra
do poledne, od poledne k večeru
rosnému, s den letní, až prý s západem
slunce, jako kapající s zénitu[6])
hvězda, dopad Lemna, výspy Egejské.
Takto mylně bájeno, on dávno byl
před tím s rotou zhozen odbojnou, a nic
jemu k platnosti, že horné v nebesích
stavěl věže; neznikl svými nástroji,
nébrž po hlavě i se svým oborem
pilným v peklo, tam by stavěl, smrštěn jest.

---

[4]) vládařství knězské.

[5]) jako *Mulcifer*, kterýžto umění železo rozpouštěti že vynašel, tak nazván jest. Auzonie Vlachy znamená.

[6]) čelní punkt na nebi.

V čas ten okřídlaní hlásní z rozkazu
Vůdce jmou se s obyčeji slavnými
zvukem trouby ohlásiti u vojště
velký zbor, an tudíž držán býti měl
v *Pandemoně*,[7]) novém hradu stolečném
Satana i jeho rad. Kdo, takto zní
prohlášení, volením neb uřadem
ve tmu všelikém a pluku nad jiné
předčí hodností, ten k sněmu přiď! a hned
po stech, po tisících přibírají se
valem stádně; an již na ně čekáno.
Vchod i brány nestačí, ni valná síň,
valná, jako ohrazené hory, kde
v zbrojné cviční jízdě nápobízejí
zápasníci z pohanského rytířstva
reky smělé v kolbu nebo v metání
dřevců smrtících, an na zabradle se
Žoldán kochá kratochvílí krvavou.
Vyrojí se po zemi i v povětří
s hůstěchvěných křídel jekem šumícím.
Jak kdy včely v podletí, an na býka
vystoupilo slunce, lidnou mládež svou
z oulů vysypují v hroznech, létají
po kvítí a svíží rose sem i tam,
nebo po lopatce hladké, předměstí
slaměného hradu svého, nesouce
vonný balšám, hmyzejí a rokují
o vespolních věcech. Tak se zarojil
duchů větrný hluk a v tísni obýval,
až se dalo znamení, a ejhle, div!
ti, jenž nad obry, plod země potvorný,
zrůstem předčili, teď v pídimužíky

[7]) Shromáždění všech duchův: dlé slovce Pantheon v Římě starém.

drobné zkratí se, a v uzkém prostranství
stanou nezčislní; i podobají se
oné, za Indickou horou, třpaslíků
rodině, neb čarodějným přístrachům,
které podlé hájů, nebo u žídel
opozděný vesník noční dobou zří,
nebo mní že zří, an měsíc, rozsudce,
s nebe pohlédá, a blíže k zemi svůj
bledý kloní běh. Ti ryčných hledíce
plesů baví ucho hudbou lahodnou:
jemu srdcem chvěje strach i veselí.
Takto z nesmírného zrůstu duchové
nadvětrní se v outlé svraskše postavy
zdrobněli,*) a jakkoli jich bez čísla,
měli v pekelné dost vůle radnici.
Dále vnitř v své podobě a rozměru
Cherubi a Serafové důstojní
v pokojíku zvláštním, v tajné světnici,
sedí spolu; tisícové půlbohů,
na stolicích zlatých, v radě ouplné.
Po mlčení nedlouhém jest přečteno
provolání, pak se počal valný sněm.

7. SVRŽENÍ ZAHUBENÝCH ANDĚLŮ.

VI. 978—1058.

Skončil Boží syn, a vlídnost tváři své
změnil v hrůzu; nelze snésti pohledu
jeho! Náramným pak hněvem vyteče
na záhubu vrahů svých. I rozvinou
náhle čtyři Cherubové hvězdnatá
křídla svá, jež vůkol broubí strašné tmy.

*) Voltaire haní to svraštění se duchů; Zacharie s jinými je zastává.

Roztáčejí pak se kola plamenná
hřmotem, jaký příval proudný s strmých skal
běžící, neb utok vojska působí
nezčislného; přímo pak se na vrahy
oddá bezbožné, a jede jako noc
temná. Pod stopami žhoucích jeho kol
zatřásá se věkostálá obloha,
všecko drkoce krom trůnu božského!
Rychle vrahů dostihne, a pravicí
Boží deset tisíc hromů uchopiv,
mece před sebou a rány hluboké
tíná v srdce jich. I trnou užasem,
ohromena jest i smělost jich i mysl,
od ruky jim padá nestatečná braň.
Trůny padají a mocní Serafi
valem zkláceni, on jeda potírá
štíty, přílbice, i hlavy v přílbicích.
Přáli sobě, aby opět padaly
na ně hory, kryjíce je před hněvem
jeho! Po bocích též létá bouře střel
od těch čtverotvářných mnohookých čtyř;
kola také soptí střely ohnivé,
kola mnohooká, kola živoucí.
Jeden nimi vládne duch, a z každého
oka prchá oheň, spalující blesk
mezi zatracence, oheň všecku v nich
sílu trávící a mužnost navyklou,
jenž je hubí, tře a klátí bezduché.
Aniž odpolu svou sílu nakládá,
nýbrž prostřed letu zdržuje svůj hrom,
chtě je vypliti, ne v niveč uvésti.
Zdvíhá upadlé a jako stádo koz,
nebo bravů bázlivých je pohání
ohromené, pouště na ně dav a strach,

až tam k křišťálovým náspům nebeským.
Provalí se náspy spodem do vnitřku
daleko, a rozvalina prostranná
bohoprázné hloubi temnost odkryje.
Uhlédavše vidění to potvorné,
hrůzou uskočí, než větší od zadu
hrozí zlé; i svrhují se po hlavě
valem dolů s kraje nebes; věčný hněv
pálá za nimi v tu jámu bezednou.
Uslyšelo peklo nesnesený hluk,
vidělo, an s nebe nebes padá část;
bylo chtělo utéci, jsa zděšené;
ale přísný osud černé základy
jeho uvrhl hluboko, a utužil
vůkol pevně. Po devět dní padali.
Řičí pomatená *Směš*, a v desetkrát
větším tápá zmatku, an skrz divoké
různo její přenáramný spád a dav
nesčislnými bouří zříceninami.
Posléz všecky spolu peklo zívaje
pohltí, a do se zavře; peklo, byt
jejich hodný, naplněné plápolem
nezhasitedlným, dům bolesti a bíd.
Nebe, rádo jsa, že zniklo břemene,
brzy zpravilo svých náspů valnou strž,
jež se na své místo sama vrátila.

Sám teď vítěz po vyhnání nepřátel
Mesiáš svým triumfalním vozem se
vrátil: všickni jeho svatí, očití
všemohoucích skutků jeho svědkové,
s plesáním mu táhli vstříc, a táhnouce,
v stínu rozkladitých palm, skrz všecky své
řady jasné, pěli píseň vítěznou,

pěli vítěze, jej, krále slavného,
syna, dědice a pána! vládaře
panovati nejhodnějšího! Než on,
veleben jsa, bral se vítězoslavně
středkem nebe, do dvora a do chrámu
Otce svého mocného, jenž trůnuje
na výsosti. Ten jej přijal v slávu svou,
kdež i sedí na pravici v blahosti.

8. VIDĚNÍ ADAMOVA.

a) Kain a Abel.

XI. 438—581.

Prohlédl a viděl pole zdělané
z částky, na něm s žaté v snopech obilí:
bravné pastviště a lísy jevila
oku druhá pole částka. Uprostřed,
na vzor mezníku, stál oltář prostičký
z drnu trávného. Sem upocený žnec
nese prvotinu ze své urody,
zelené i žluté, maní sebrané
klasy, jak je dala v ruku náhoda.
Po něm přijde pastýř, tiché povahy,
nesa výbor vzácný zprvorozených
stáda: obětuje, rychle vynímá
tuk i drob, a potroušený kadidlem
klade na drobničké dříví, obřadů
zachovaje slušných. Spadna příznivý
s nebe oheň, stráví náhlým plápolem
obět libovonnou; ale nestrávil
druhé oběti, neb štědrá nebyla.
Rozlítiv se ten, kdy s druhým rozmlouvá,
udeří ho v slabinu, a zabí jej
kamenem. I padne zbledv, a smrtedlně

lkaje pustí duši s krve potokem
valným. Ustrnuv se nad ním otec náš,
takto na rychlost se ozval k Andělu:

Učiteli! jakéž trpí veliké
neštěstí ten dobrý muž, jenž upřímnou
konal obět: čili jest to náhrada,
kterou béře pobožnost a čacká mysl?

Jemu vece Michal, také pohnutý:
Tito dva jsou bratři, pošlí z beder tvých;
nespravedlný zabil spravedlivého
pro závist, že shlédlo nebe na obět
jeho. Vraždy té však pomsta nemine,
ani stratí odplatu svou pobožnost,
ač, jak vidíš, povalený umírá
v krvi své a v prachu. Dí mu otec náš:

Běda toho skutku, i té příčiny!
Toli ale jest ta smrt, to draha ta,
kterouž do své vlasti, v prach se navrátím?
Strašné divadlo! jsa již tak ohavné
k vidění a k pomyšlení ukrutné,
ó co musí býti hrozné k počití!

Vece Michal: Smrt jsi v první podobě
její spatřil na člověku. Mnohé jsou
cesty v jámu potvory té vedoucí:
všecky hrozné! jednák smyslům u vstupu
hroznější, než u vnitř. Mnozí násilně,
jakos tuto viděl, zemrou; od ohně,
potopy a hladu: víc jich nestřídmost
zkazí v pokrmu; ta na svět uvodí
těžké neduhy, jichž zástup potvorný

vyjeví se tobě, by nouzi znal,
kterou na rod lidský nezdrželivost
Evy zprovodí. — A v tom se ukáže
smutný, tmavý, mrzutý dům neduhů,
plný churavosti všeliké: tu křeč
leží ukrutná a klání mučivé,
nátchy, svírající srdce bolení,
žření, kámen, paducnice, svrab a vřed,
střevní dna, a mrtvice a posedlé
třeštění a tupá melancholie,
hlavy závrat měsíčný, a vadnoucí
hubenost a souchotiny, široko
zhoubný mor, a vodnotelnost, lámání,
dychavičnost, kášel, rýma. Náramné
bylo zmítání a lkání hluboké!
Zoufánlivost obcházela od lože
k loži, ochotně; svou kuši vítěznou
napínala smrt, než ranou váhala,
ačkoli ji upěnlivě vzývali,
jako dobro nejvyšší, a poslední
naději. 'Kdo, měj on srdce kamenné,
nesplakal by nad tak mrzkým divadlem?
Adam splakal, ač se z ženy nezrodil;
litost muže přemohla a vydala
slzám na chvíli, až mysl mužnější
želu jemu přiskrovní; tu ledva se
ukojiv, svůj takto nářek obnoví:

Jak jsi bídný, rode lidský! ó jak jsi
spadlý, dochovaný k stavu nuznému!
lépe, aby pošel dříve zrození!
Dán-li život nám, by tak se uchvátil?
proč se přes moc vtírá nám? kdo, věda co
béře, nezhrzel by žitím raději,

sobě podaným, neb záhy složiti
nežádal, jsa rád, že jest mu v pokoji
prostým býti. Můžli božský v člověku
obraz (ješto dobrým, přímým stvořen byl,
ač jest vadným teď,) tak býti snížený,
k nesnesené psotě, mukám nelidským?
Nemá člověk, božskou nesa podobu,
pro ten obraz svého učinitele,
prost a prázen býti takých neřestí?

b) Noe.

XI. 723—773; 806—972.

Pohledne, a vidí rozprostřený kraj
valný před sebou, vsi, role, dědiny,
lidná města s branami a věžemi
vysokými; zbrojný zástup, tvařnosti
zakrnělé, lítou vojnou hrozící;
obry hnátů náramných, a odvážné
mysli! Část se v brani cvičí, opět část
jiná poděněné hřebce zabodá,
porůznu, neb v šikovaných vojensky
plucích, pěchoty i jízdy; anito
prázno: žene tamto výbor za kořist
skotů stádo, krásných býků, jalovic
krásných, s tučné louky, vlnonosný brav,
tiché ovce s bečícími jehňaty,
ledva pastýřové prchli s životem.
Na pokřik se strhne bitva vražedlná:
stírají se přeukrutnou vzteklostí
plukové! kde nedávno se popásal
dobytek, tu pole nyní postlané
leží hrozné mrtvolmi a braněmi,
krvavé a zpustlé. Jiní žebříky
střelbou činí smělý utok na pevnost;

*

obleženci s valů mecí k obraně
hrot a kamení a síru ohnivou.
Na obou tu stranách vidět přehrozné
krve prolití, a činy obrovské.
Jinde oberlaní v branách do rady
městských hlasatelé zástup volají.
Šediví a vážní shromažďují se
starci s bojovníky; mluví řečníci:
ale bouře vznikají, až posléze
člověk, důstojné a moudré povahy,
v středním věku, vstana mnoho řečňuje
o právu a křivdě, víře, pokoji,
o náboženství a soudu nejvyšším.
Urouhá se jemu množství veškeré,
ba i násilnou naň ruku vztáhlo by,
leč že oblak ukryl jej, a vychvátil
z davu neviděclně. Tak se branná moc,
bezpraví a nátisk po vší rozmáhá
krajině, a není kam se utéci.
Adam, celý v slzách, takto bolestně
obrátiv se k vůdci svému, naříká:
Jací tito nelidé! ó jací to
otrokové smrti! jenž tak nelidsky
zabíjejí lid, a tisíckrát ten hřích
onoho, jenž bratra zabil, páchají?
neníliž tu vražda bratří nad bratry,
lidí nad lidmi! Kdož však ten dobrý muž,
ješto, leč že nebe vychvátilo jej,
o málo by zhynul pro spravedlivost?

Pohleděl a spatřil cele změněnou
věcí tvárnost; vojny hrdlo měděnné
říčet ustalo; hry, šprymy, veselost,

besedy a plesy všudy panují;
sňatky, smilstvo, cizoložstva, unosy,
jak kde na potkání *Láda* vábila:
potom od kvasů se rójí k různicem.
Posléz mezi ně kmet přijde velebný,
vyjevuje nad jich skutky nelíbost
velikou, a svědčí proti cestám jich:
často v schůzky přichází, a nalezna
radovánky, žehrá, káže pokání;
duším u vězení k soudu schovaným
brzkému. Než darmo jest! i přestane
kárati, a umkne od nich stany své.
Potom roubav stromy rostlé na horách,
počne zdělavati koráb ohromné
velkosti, a loktem dýl i šíř i výš
vyměří, a oklejuje vůkol klím;
v boku dvéře postaví, a pokrmu
nabrav zásobí i lid i zvěř, a ai!
zázrak divný! přijde v řádě určitém
z ptactva, hovad všech, i hmyzu drobného
sedmero neb dvé, a posléz kmet a tři
jeho synové a čtyry ženy jich.
Uzavřel-tě Hospodin. I povstane
vítr polední, a křídly černými
vana široko, mrak vešken pod nebem
sžene; hory mhu a páry k posile
vykuřují; visí jak tmavý strop
husté s nebe mračno; již se lije déšť
přívalem, a lije se, až neznati
zemi. Vyzdvižen jsa, zplývá na vodě
koráb bezpečně, a čelem rohatým
protírá a kolebá se po vlnách.
Každé lidu sídlo zchvátí potopa;
všecka sláva jich a pýcha hluboko

pohřížena jest, a moře mořem se
kryje neobmezeným. Kde nedavno
v skvostných královala bujnost palácích,
řvou a hnízdí nyní mořské potvory.
Z lidské rodiny, tak velmi zmnožené,
zbytek celý v ouzkém plyne korábu.
Jak jsi tehdáž bolestil, ó Adame,
vida rodu svého, ach, tak žalostnou
zhoubu! Tebe příval jiný, tebe slz
příval uchvátil, a sklonil ku zemi;
až, jsa od Anděla zdvižen laskavě,
mohl, ač mdlý se udržeti na nohách;
jak kdy otec želí dítek před sebou
rázem zhubených: a ledvas Andělu
takto svého srdce ouzkost vypravil:

Strastné divadlo! ó kéž jsem neviděl,
co se mělo díti v čase budoucím;
nesa toliko svůj vlastní zlého díl,
žil bych šťastněji a losu s každý den
měl co nésti. Nyní pak i ono zlé,
jenž jest věkům udíleno vzdáleným,
padá na mne; an jsem, než se zrodila,
viděl strast, dřív nežli jest, že býti má,
myšlénka mě trápí. Nechtějž věděti
člověk žádný před časem, co jemu se
státi má, neb dítkám jeho; zlého jist
může býti, kterémužto nevyhne
předzvěděním svým, a bude snášeti
u vyobrazení jako v jistotě
bolest trudnou! Ale veta po všem jest;
není již, an by se stráhl, člověka:
malý těch, kdo z povodně se vyvřeli,
počet hlad a nouze brzy dotráví,

bludných pustém na moři. I doufal jsem,
ažby násilí a vojna přestaly
na zemi, že lép se ovšem povede;
mír a pokoj svatý věncem blahých dnů
lidskou zkrásí rodinu: než, nastojte,
sklamán jsem! i vím, an pokoj zhubuje,
jako vojna moří. Vůdce nebeský!
odkudž to? i pojde-liž tu lidský rod?

Dí mu Michal: Lidé, kterés nedavno
spatřil v rozkoších a chlipné skvostnosti,
byli oni muži vzatí na slovo
v činech rekovných i smělých výpravách;
ale pravé ctnosti prázní. Prolivše
mnoho krve, mnoho krajů zhubivše
lidu podmaňovaním, a dosáhše
slavných tudy jmen a hojné kořisti,
přilnou k zvoli, rozkoši a práznění,
k lakotě a vilnosti; až svévole
zpupná pych a vraždu zbudí z přátelství,
za dnů pokoje. I sami otroci
podrobení bojem, svatou ztrativše
svobodu i ctnost a bázeň potratí
Boží; odkavad jich zbožnost pokrytá
v tuhých bitvách nedosáhne pomoci
proti outočníkům. A tak ustydne
jejich vroucnost; pečliví jen, kterak by
život vedli bezpečný a rozkošný,
světu dadí se a rozpustilostem,
na tom, v čem jim zpupný vítěz pozvolí,
dosti majíce. Vždy víc, než s potřebu
vydá země, pro zkušení střídmosti!
Tak se všickni zkazí, všickni pohorší,
střídmost, spravedlnost, a pravda s věrností

zmizejí! Jen jeden člověk vyjmutým
bude od zkázy, syn světla jediný
v tmavém věku; dobrý proti příkladům,
proti vábení a zvyku, nedbaje
pohrůžek ni potupy ni násilí;
ten jich, by se bludných varovali cest,
napomene, postaví jim před oči
plnou bezpečenství, plnou utěchy
ctnosti drahu; zvěstuje jim, jaký hněv
čeká nekajících; ale vrátí se
s posměchem. Než Bůh, an znamená, že jest
muž ten spravedlivý mezi živými,
káže mu tu divnou archu stavěti,
(jak jsi viděl) aby znikl s domem svým
všeobecné světa toho záhuby.
Ledva s zvířaty a lidem od zkázy
vyňatým se do korábu zabéře,
otevrou se průduchové nebeští
pojednou, a bude příval na zemi,
ve dne v noci; všecky drahné propasti,
protrženy budou studnice, a zdmou
jezero, že zhrází jekem vystoupí;
nad vysokost hor se vznese potopa.
Tehdáž i ta hora rajská mocí vln
vyvrácena bude: z sličné odranou
zelenosti síla proudu zachvátí
do hlubiny mořské. Tam se v koření,
slatinný a holý budouc napotom
ostrov, telat mořských lože vejslunné,
skála zvučná vodních ptáků škřečením.
Věz, an svatým není žádné u Boha
místo, leč je pravým sami posvětí
lidé obcováním. Nyní ale viz,
co se potom dále přihoditi má.

Pohleděl, a uzřel koráb zplývati
na vodách se stavících. I zapudí
mračna vítr půlnoční, a suchým dchem
svraští tvárnost povodně, co stařeny,
ano zatím slunce okem horoucím
na hladinu patří širokou, a mok
pije chladný, žížnivě. Tak opadá
zlehka moře vydmuté, a povlovným
do hlubiny umyká se odtokem;
zavříny jsou nyní všecky studnice
propasti, i průduchové nebeští.
Nezplývá již archy více, alebrž
na vysoké hory vrchu váznoucí,
zdá se odpočívati! a hory z vod
dobývají hřbetů, s jichžto výsosti
bystré, hlučné proudy v utíkající
moře srážejí se tokem bouřlivým.
Vyletuje nyní z archy krkavec,
za ním holubice, (posel jistější,)
vypuštěná dvakrát větve hledati
zelené, neb země, kdeby stanula
noha její; vrátivši se podruhé,
nese v ustech olivový list. I oschl
svrchek země. Tehdy stařec z korábu
vyjde se vším oborem, a pozdvihne
k nebi rukou svých i očí s nábožným
díků činěním; i uzří nad hlavou
oblak rosný, na oblaku sličnými
duhu stkvoucí barvami, to rozkošné
s Bohem pokoje a smlouvy znamení!
Adamovo srdce, smutné nedavno,
zaplésá, a zjeví on tak radost svou.

9. ŘEČ SATANA-SVŮDCE K EVĚ.

IX. 615—906.

Nebuď tobě divno, paní ševládná!
můž-li tobě, ještos sama největší
tvorstva div, co divno býti; aniž zbroj
oči své, to nebe plné milosti,
hněvem proti mně, an takto přicházím
k tobě samotný, a nenasyceně
na tvou hledím krásu, nelekaje se
velebné tvé tváři, jížto samota
svatá více velebnosti dodává.
Pěkná podobizno tvůrce pěkného!
Všecky věci, které z daru jeho máš,
všecky věci dchnutím žití nadané,
zvelebujíce tvou krásu nebeskou,
s vytržením sladkým hledí na tebe.
O, že na tebe tam nikdo nehledí,
kde by všeobecným byla odivem!
neli zde, v tom těsném, různém okolí
mezi zvířaty, jichž tupí smyslové
nijak chápati tvé krásy nemohou.
Jeden vidí tebe člověk, než co jest
jeden? tyť by měla jako bohyně,
jsouci mezi bohy, bráti ustavnou
čest a službu od nezčíslných Andělů!

Tak se lísal pokušitel; lichota
jeho našla průchod v srdce Evino.
Ona divěci se hlasu hadímu,
naposled, ne bez užasu, tak mu dí:

Což to znamená? tu jazyk zvířete
lidská mluví slova, lidská pronáší

myšlení? — toť u mne aspoň za pevné
bylo drženo, že mluva zvířatům
schází, an v den stvoření je němými
stvořil Bůh, a všelikého nechopné
velel řeči hlaholu; jich rozumu
nejista jsem byla: často nemalá
jeho záře v pohledu a jednání
jich se zjevuje. I tebe hada jsem
z živočichů polních býti věděla
nejchytřejšího, ne však i člověčím
nadaného hlasem. Obnoviž ten div,
pověz, jakým způsobem jsi z němého
stal se mluvícím, a odkud laskavým
na mne před jinými tvorů plemeny,
které vůkol sebe denně spatřuji?
Mluv, ten div jest hoden všeho pozoru,

Odpověděl takto svůdce podvodný:
Světa královno, ó Evo přejasná!
snadno mi, co kážeš, tobě praviti,
jsem i poslušenství tobě povinen.
Býval já jsem, co jsou jiná hovada
na pošlapané se trávě pasoucí,
nízké mysli, jakož byla strava má;
neznaje než stravu svou a pohlaví,
ničehož jsem chopným nebyl vyššího.
Až dne jednoho, kdy bloudím po poli,
udá mi se zříti dobročinný strom,
v odlehlosti, obtížený ovocem
ulíčeným roztomilou směsicí
brunátné a zlaté barvy nejkrášší.
Přistoupím a dívám se; tu lahodná
vůně, povanoucí s každé halouzky
chutným zápachem! víc kochá smysly mé,

nežli sladkost brová, nebo z vemene
mléko kanoucí, an večer, ssajíce
pohrávají beránci a kůzlata.
Vida jablka krásná, tužby počiji
náramné, již ukojiti umíním
bez odkladu. — Hlad a žížen, valní dva
badatelé, rozdrážděni ovoce
povabného vůní, k té mě pudili
smělosti. I opletám se vůkol pně
mechovatého, (neb jeho vysckých
větví tvé neb Adama by mělo co
dosahnouti rámě;) kolem okolo
s závistí a touhou dívajíce se
stála zvířata, však nelze dosíci
bylo jim. Já na vrch stromu vynikna,
tam kde vnadný jeho míle kyne zbyt,
rváti nemeškám a pojím do syta.
Nikdý po tu chvíli rovné rozkoše
nepočil jsem v pokrmu ni nápoji.
Nasycen jsa posléz, cítím podivnou
v sobě proměnu; mé vnitřní moci se
stanou rozumem, a mluva nezchází
déle, nemám svého nic než podobu.
Od té doby vysokým a hlubokým
rozjímáním zanáší se mysl má;
jemným rozumem, vše což jest na nebi,
na zemi i prostřed viditedlné,
spatřuji; a všecko pěkné, dobré jest:
než, co pěkné, dobré jest, to všecko v tvé
božské podobě, v tvé krásy paprsku
nebeském, jest spatřovati pospolu.
Není, co by rovným, co by po tobě
druhým bylo v kráse! To mnou pohnulo,
bych, snad nevčasně, svou čest a poklonu

přišel vzdáti tobě, právem příslušným
tvorstva královně, a paní vševládné!

Pravil lestný pekelník. I vece mu
neopatrná Eva s větším užasem:

Hade! přílišná tvá chvála jablek těch
sílu, již jsi shledal, činí pochybnou.
Pověz však, kde roste onen strom, a jak
odtud daleko? neb mnoho rozličných
stromů Páně roste v ráji, jichžto my
posud neznáme; tak valná k obrání
jest tu hojnost, že i větší urody
částka ovšem nedotčenou zůstává;
nýbrž bez nákazy visí na stromích,
až by k požívání rozmnožila se
lidská rodina, a více bylo ruk
odlehčovat tíže plodné nátuře.

Nato chytrý ještěr praví vesele:
Královno! Tam přímá, aniž daleká
cesta; za myrtovím tamto na jednom
místě u studénky, kdež ta skrovná houšť
balšámem a myrhou páchnoucí: já tam,
kázati-li ráčíš, hned tě dovedu.

Dovaď tedy, řekla Eva. On tu, ji
veda, do kruhů se svíjí pospěchem,
pne a táhne se, jsa rychlý ku zkáze.
Vznesla naděje, a radost zjasnila
hřeben jemu. Jak kdy bludný povstane
oheň ze par olejných, an od chladu
zhustne nočního, a větrů dýmáním
zejme se a plápolá (zlý, prej ho duch

často řídí) létaje a leskna se
ludným světlem omámí a zavede
pocestného do bláta a kaluže,
močidla a bahna, kdežto tápaje
zhoubu nachází, jsa zbaven pomoci:
tak se blýskal eštěr proklatý, a vedl
k zkáze Evu, lehkověrnou rodičku
naši, k stromu zbráněného vědění,
neštěstí a bídy lidské kořenu.
Kterýž uhledavši takto vůdci dí:

Hade! mohliť jsme té sobě uspořit
cesty zbytečné; ač na zbyt ovoce
strom ten nese. Budiž důvod u tebe
moci jeho, divné ovšem, jestliže
v skutku jest! Než, stromu toho ovcce
nelze nám se dotknouti; tak přikázal
Hospodin; ten jeden božský jeho hlas
dal nám příkaz; ostatně jsme za právo
sami sobě, rozum náš nám právem jest.

Jížto svůdce takto lestně odpoví:
V pravdě! řekl Bůh, že s stromu každého
v ráji nebudete jísti, jednak vás
pány nazval nad zemí i povětřím?

Jemu takto Eva, ještě bez hříchu:
Se všech stromů rajských jísti můžeme;
ale s stromu ovoce, jenž vyrostá
ráje uprostřed, Bůh řekl, nesmíte
jísti, tknete-li se jeho, umřete.

Ledva co ta krátká slova vyřekla,
počíná si lstivý zrádce směleji,

jeví horlivost a lásku k člověku,
hněvá se a zpouzí pro učiněné
jemu bezpraví, a jako podjatý
vášní, kolotá se divně; nicméně
šetří slušnosti a vážně povstává,
jakby měl co pronášeti velkého.
Jak kdy který znamenitý u starých
řečník, v Římě svobodném neb v Aténách,
kdežto, od té němá doby, znívala
výmluvnost, spor veda předůležitý,
sebraný stál do sebe, svým hnutím, pohledem,
tělem posluch získaje, než řečnoval;
časem pak, i vstupu k řeči nestrpě,
s valným počal o své právo horlením:
takto stoje, hýbaje a zpouze se
pokušitel, počne s náruživostí:

Svatá, moudrá, moudročinná zrostlino!
matko umění! teď já té síly tvé
pociťuji zřetelně, a spatřuji
věci všeliké v jich vlastních příčinách
nejvyšších i skoumám stezky původů,
ač jsou jmíni moudrými. Ó královno
všeho míra; nevěř těmto ukrutným
smrti pohrůžkám: i neumřete; jakž
by jste mohli? od ovoce? toť vám dá
život poznání; či od hrozitele?
na mne pohleď, na mne, ješto dotkna se
jedl jsem a žiji přece, života
nabyv dokonalejšího, nežli mně
osud udělil, že jsem se nad svůj díl
vypnul směle. Zdali, co smí živočich,
nesmí člověk? nebo Bůh se pro malou
vinu hněvem roznítí, a neschválí

nestrašené ctnosti raději, jíž trest
ohlášené smrti (co jest koli smrt)
nezapudil od toho, co k životu
vede šťastnějšímu, skrze poznání
dobrého a zlého? Dobré poznati,
kterak spravedlivé! jestli pak, co zlé,
zlým jest v pravdě, proč by znát se nemělo,
moha vystříháno býti snadněji!
Nemůž, spravedliv jsa, Bůh vás zhubiti,
nejsa spravedliv, ni Bohem nebyl by:
netřeba se bát a být ho poslušnu.
Sama vaše smrti bázeň zapudí
bázeň tu. Proč takou vám dal zápověd?
proč? by strachem jaté v nízkou uvázal
službu vás, a držel v nevědomosti.
Ví on, v který koli s něho jísti den
budete, že oči vaše, zakryté
posud, ač se jasné zdají, temností,
prohlédnou a otevrou se jasněji;
budete v tu chvíli jako bohové,
zlé i dobré, jako oni, vědouce.
Že, jak já jsem u vnitř člověkem, tak vy
bohy budete, jest pravé srovnání:
z hada člověk já, vy z lidí bohové!
Toť ta smrt, jenž čeká vás, že vyzuvše
lidskou, oblečete božskou podstatu;
tužby hodná smrt, buď sebe pohrůžka
větší, — ješto nepřináší zlého víc!
Což jsou bohové, že člověk nemohlby
nimi býti, požívaje zárovné
s bohy krmě? bohové jsou z počátku,
mají prospěch ten, že o nich věříme,
ano vše, co jest, z jich moci pochází.
To mi pochybno! neb vidím překrásnou

tuto zemi, zahřívanou od slunce,
zplozovati vše, je nic. I kdy by, což
jest, jich dílo bylo, kdožby vědění
dobrého i zlého v tento zamknul strom,
tak že kdo seň okusí, ten moudrosti
bez jich vůle nabude? a v tom-li jest
urážka, že člověk hledí poznání?
Co mu škodí vaše vědomost, a co
proti jeho vůli může tento strom
dáti vám, kdy všecko jemu náleží?
Či to závist jest, a závist bydleti
v prsích může nebeských? Ta příčina,
ta i mnohé jiné tobě dovodí,
jak vám potřebné to krásné ovoce.
Směle ženo božská utrhni a jez!

Dokonal, a slova jeho podvodná
v Evy srdce snadný přístup nalezla.
Stane vrytá s upřenýma očima
na ovoce, vnadné samým pohledem;
v uchu jejím zněla ještě přemluvná
slova, plná, jakož jí se vidělo,
rozumu a pravdy. Již se polední
blíží hodina a tužší přivodí
lačnost, probuzenou od přechutného
urody té zápachu. I prahnulo
urvati a jísti tužbou náklonnou
chtivé oko její; jednak stanouci
za chvíli, tak sebou sama rozjímá:

Velká jest tvá moc, ó ze všech nejlepší
ovoce! ačs zakázáno člověku,
velká zajisté a divná! jehožto

okušení, strachované předlouho,
dalo mluvu němotě, a neschopný
k řeči jazyk vyučilo velebit
chválu tvou: tvé chvály sám, an zakázal
tebe, Bůh nás netajil, zvav stromem tě
vědomosti: vědomosti dobrého
jako zlého: zapověděl napotom
s tebe jísti: ale jeho zápověd
s tebe jísti více poroučí, a nám
svědkem jest, že dobré, jehož potřebí
máme, bydlí v tobě. Dobra, kterého
nezná, nemá člověk; má-li neznaje,
jedno jest mu, jak by neměl naprosto.
Co nám medle zapověděl Bůh? co než
dobré? pravdu znát, a býti moudrými?
Taký zákaz nevíže. — Však co, ať smrt
nástupnými svíže pouty nás, co nám
platna ducha zvolnost? Soud jest náš, že kdy
vnadného se tkneme stromu, umřeme.
Umřel had? on jedl, a žije dotavad,
rozumuje, mluví, zná a přemejšlí,
nerozumným prvé byv. Což toliko
pro nás nalezena smrt? nám jedno se
zabraňuje tento pokrm duchovní,
šelmám stanoven jsa? šelmám, tak se zdá:
než, had okusiv ho první, člověku
přeje, o získaném dobru ochotně
dává zprávu, svědek nepodezřelý,
z pouhé lásky, beze lsti a podvodu.
Čehož bojím se, neb čeho raději
mám se báti, nevědouci, co to jest
zlé a dobré, trest a právo, Bůh a smrt?
Zde, zde pomoc roste, božské ovoce!
krásné na pohled, a k jídlu vábící, —

moudročinné moci! Proč bych pojednou
tehdy duše, těla nenakrmila?

Takto řekši, rychle na strom v nešťastné
době vztáhne ruku svou, a rve a jí.

10. OBRAZ PLOVOUCÍHO LOĎSTVA.

II. 727—749.

Zatím Boha nepřítel i člověka
Satan, rozpálen jsa činu velkého
rozmyslem, a hbité pojav peruti,
k branám pekel na pustý se oddá let.
Brzy v pravo, brzy těží na levo;
teď se vyrovnaným nese po hloubi
křídlem, nyní zvýší věže vynikne
zhůru, k ohnivému pekla klenutí.
Jak kdy loďstvo podál vidět na moři,
vise na mračnách, a větrem plovaje
rovnonočním, z Bengaly,[1]) neb z ostrovů
Tydory a Ternaty, zkad kupci své
vonné vozí zboží, těží po valných
Etiopských vodách, moku kupeckém,
ku předhoří v noci, střeha stežeje
nebeské. Tak vidín vzdálí Arcivrah.
Již zdi pekla znáti, zvýši strmící
k stropu hroznému, a devatero bran,
trojí z mědi pouhé, trojí z železa,
trojí z tvrdé skály diamantové,
nepronikuutedlné, ohněm obdané,
neporušené. A u bran na obě
straně sedí strašlivé dvě obludy.

[1]) Bengala, království a město v Indii východní. Ternate a Tydor, ostrovy Molucké, na moři východní Indie.

*

11. LAHODNÉ VÁNKY MOŘSKÉ.

IV. 153—190.

Odtud zdvihne se a těží nepřítel
k mezím Edenu, kde utěšený ráj,
v blízce teď, svým zelenitým obvodem
věncuje, co polní tvrzí, planité
týmě příkré pustiny; již srstnaté
boky peřestým a divým obrostlé
houštím, brání dostupu: a k temeni
pnou se v kolmou výši stíny nádherné
cedrů, jedlí, sosen, rozsochatých palm,
vstupujíce řádně, stíny nad stíny;
čacké lesní divadlo! a nad vrchy
jejich strmí náspy ráje zelené:
daleká nás všechněch otci výhlídka
na nížinu panství jeho okolní!
Výše náspů, stála řada okrouhlá
stromů vzácných, pěkným těžkých ovocem,
zlatým ovocem i květem pospolu,
sličným měňavostí barev živoucích,
na které své radostněji lučilo
slunce paprsky, než na spanilý mrak
západní, neb mokrý luk, an zemi bůh
deštěm zrosuje; tak milostný tě byl
onen kraj! Tu za čistějším čistější
povětří mu vane vstříc, a do srdce
dýše zdárně jarní znik a potěchu,
hodnou k zapuzení všeho zármutku
jen ne zoufalosti. Měkcí větříci,
chvějíce svá vonná křídla, střásají
zápach kvítkový, a šepcí, odkavad
nabrali té balšámové kořisti.
Jak kdy těm, kdož oplynuvše naděje

předhoří, i Mozambik[1]) teď minuli,
po moři, půlnočnovzchodní větrové,
s břehů Arabie šťastné kořenných,
zavívají libě vůní Sabejskou;[2])
dlouhá to, než milá samým plavba jest
meškáním, a drahně mil, jsa libé rád
vůni, starý Okean[3]) se usmívá.

12. IDYLA VENKOVSKÁ.

IX. 509—521.

Divno jest mu místo, žena divnější.
Jak, kdo v lidném městě dlouho zavřen byv
mezi domy těsnými a ryhami,
vyjde letní ráno čerstvým oddychat
povětřím ven v utěšenou ves neb dvůr
podměstský; vše jemu rozkoš působí:
zelenité rolí, louka sečená,
vonný chlévů zápach, dojný skot i brav
každý veský pohled, každý veský hlas;
udá-li se jemu zříti náhodou
Nymfě rovným krokem jdoucí děvici,
tuť, co milé bylo, zdá se milejším,
nejmilejší ona, v jejíž tvářnosti
všecka pospolu se rozkoš nachází.
S takým potěšením uzřel lestný had
tuto kvítnici, tu skrýši lahodnou,
kde, tak časně, mešká Eva samotná.
Nebes krása její tváři andělské,
ozdobené milou ženskou tichostí,

[1]) Oužlabí mezi poledňovzchodním pomořím Afriky a ostrovem Madagaskarem.

[2]) Sába město v Arabii šťastné, na kadidlo bohaté.

[3]) Moře, pod tvárností boha vyosobené.

utěšená nevina, a příjemný
povab všelikého hnutí jejího,
proměnily zlobu jeho v uctivost,
vzteklé jeho mysli vešken jed a vztek,
jenž jej pudil, obloupením přejmouce
rozmilým. V ty doby, zlostník zbaven stál
zlosti své, jsa tupě dobrým na chvíli.

Frant. Aug. Chateaubrianda Atala,

aneb

Láska dvou divochů na poušti.

Přeložená z Fracouzského do Českého jazyka.

Předmluva k vydání 1805.

Tento spis pana F. Chateau-Brianda jest malá částka většího spisu: le Genie du christianisme, duch křesťanstva. Spisatel vydal jej obzvláštně, a zdá se, že považuje Ataly za nejvýbornější dílo své. Z obšírné jeho zprávy položíme sem jediné to: Chtěje psáti hrdinskou báseň o člověku přirozeném, vyvolil sobě za předmět porážku Natchezu od Frankův l. 1727. Aby ale něco hodného vyvedl, následuje Homéra, navštívil okolo l. 1789 ty země, v kterých ta dějina se sběhla. Básně předsevzaté nevyvedl sic, ale Atalu, kteráž toliko epizodou tamté býti měla, vyhotovil, na větším díle v samé Americe, v katrčích divochu, odkud bez pochyby péro jeho tolik živosti a pravdy nabylo. Jest Atala báseň popisovací, odpolu dramatická, a má naschvál to starožitné rozdělení v *uvod, vypravování a závěrek*. Jako hlavní osoba té básně, tak i ony Šakty a Aubrya misionáře vymyšleny jsou, jednák mnoho pravdivého vmíšeno. Pravda jest, praví skladatel, že byl jakýs divoch na galejích a u dvora Ludv. XIV; pravda, že jistý misionář

francouzský učinil ty věci tuto povídané; pravda, že divochové nosí kosti otcův svých a vystavují děti na větvoví stromů a t. d. —

Není snad ve světě knihy, anaby s tak nerovnou pochvalou přijata byla, jako tato. Když vyšla, tu co o nějakém plodu milostek o ní mluveno; brzy jiní hlasové, že plna kapucinád jest, zavzněli. Pravda jest u prostřed, praví Jenaický recenzent Nov. lit. 1803, který nestranně i slabosti i okrasy knihy té odslonil. Tvrdý zajisté soud jest annalisty rakouskeho (v Jul. 1804), který potupně o tom spisu rozpráví. Myslím, že chvalné jeho po celém světě křesťanském přijetí, za kteréž vedlé paterého v brzkém času vydání, trojí do vlašiny, jedno do němčiny a dvojí do ruského jazyka přeložení nejjistější jest rukojmě, — živý, jakýmsi milostným zármutkem promíšený cit a to sličné pustého a jako původního světa vymalování, kterým, zdá mi se, nemálo vděku přidal skladatel spisu svému — mne dosti vymluvena učiní pp. vlastencům mým, že tím neposledním kvítkem literatury francouzské náši českou zahrádku okrásiti jsem neostýchal se.

Ještě několik vynucených slov.

Razeno mi od zkušených některých pp. vlastenců a přátelů mých, abych slovce jiným Slovanům, nežli Čechům známější, jako jsou: *tklivost, záliv, vějíř* a t. d. v pouze česká proměnil. Kteréž dobře míněné rady že z důležitých příčin, jímiž se jinde ohraditi mínim, uposlechnouti nemohu, tu prostřední jsem vyvolil cestu, že každé pozatmělejší slovo dole vysvětlil jsem.

Překladatel.

Uvod.

Francia měla jindy v Americe půlnoční rozlehlou[1]) říši, vztahující se od Labradoru až ku Floridě, a od pomoří Atlanského až k jezerům nejzážším Kanady horní.

Čtyry valné řeky, berouce na týchž horách počátek svůj, dělily nesmírné ty končiny: řeka sv. Vavřince, tratící se na východ do téhož jména zátoky; tok západní, an do moří neznámých vnáší vody své; Burbon, padající od poledne k půlnoci do zálivu[2]) Hudsonského, a Mešasebé, která sstoupivši od půlnoci na poledne, pochovává se v zátoce Meksikánské.

Poslední řeka, běžící dále pěti set mil, svlažuje rozkošnou krajinu, obyvatelstvu spojených zemí novým Edenem nazývanou, jíž Francouzové zanechali toho liběznějícího jména Luiziana. Na sta jiných řek, podrobených Mešasebi, Mizuri, Ilinoa, Akanza, Ohio, Vabach, Tenáz, roztučňují svým ji bahnem a zurodňují vláhami svými. Kdy se všecky tyto proudy povodněmi naduly zimními, kdy bouřky celá mejta lesů vyvrátily napořád; shromažďuje věk u veškerých pramenů stromy vykořeněné. On je lianami[3]) slučuje a klejuje třtím, on vysazuje křovinami a vstrká na vody dílo své. Po rozpěněných vezouce se vlnách sstupují ty vory k Mešasebi odevšad. Zmocnivši se jich řeka stará pudí k ustí[4]) je svému, nové pílíci zakládati rámě. Onde i onde povyšuje ohromný[5]) svůj hlas, probíhající hory naskrze, a vylévá zedmuté

---

[1]) valnou, obšírnou.

[2]) zátoky, sinus.

[3]) pletivem, proutím, které v Americe roste a na provazy a košíky se hodí. (Abrus precatorius? Lam. Dict.)

[4]) ustí, ostium, Mündung, vpád řeky do moře.

[5]) náramný, grandis.

své vody vůkol sloupení[6]) lesových a indických hrobek pyrámů. Jest to Nil na poušti! Jednák příjemnost v divadlech nátury se slávou pojí se vždycky; a zatím kdy prostřední proud k moři sosen a dubů valí mrtviny, viděti na pobočních proudech postoupati, podlé břehů, plovající ostrovy z pistye a lekna,[7]) jichžto žluté růže chvějí se co praporečky u výši. Zelenaví hadové, volavky šeré, růžoví plamenáčkové,[8]) mladí krokodýli plaví se, nahodilí poutníci, na těch květných korábích, a osada ta, rozestrouci větrům zlaté plachty své, jme se přistati spěčky do kteréhos řeky soukromného lůna.

Ode vpádu Mešasebé do moře, až do spojení jeho s Ohiem, nejneobyčejnější obrazové následují toku jeho vod. Po břehu západním rozvinují se pousty nepřehlédnutedlné, jichž zelena vlny podál vidí se dmouti k nebes blankytu,[9]) kdežto mizejí. Na neobmezených těch pastvinách vidět těkající náhodně stáda, tří i čtyř tisíc bůvolů divokých. Někdy zubr letitý, rozkole vlny plováním, přijde se rozhostit do vysoké trávy na některý ostrov Mešasebéský. Po čele jeho, zdobeném dvěma půlměsíci, po bradě starožitné a blatnaté, mněl by bohem jej bučícím, an spokojeným okem pohlédá na velikost vod svých a na pustý nadbytek poříčí svého.

Takové jest divadlo na břehu západním; ale mění se náhle na protivné straně a rozmanitost způsobuje podivnou. Visíce nade tokem vod, stojíce hromadně na skalách a horách, porůznu v udolích, stromové všelikého způsobu, barvy všeliké a všelikého zápachu, mísejí se, spolu zrůstají, vynikají do hory, na výsost, která zchva-

[6]) sloupení, mnoho sloupů pohromadě, colonade.
[7]) byliny. (Nymphaea lutea. Michaux.)
[8]) flammant, pták v Bahama.
[9]) blankyt, modrá, nebeská barva.

cuje pohled. Plané rývy, trubače (bignonia)[10] a tykve zámořské motají se u kořen stromů těch, vystupují na ratolesti jich, lezou na pokrajnost větví, střelují s javoru na tulípy,[11]) s tulip na alkaje, působíce steré jeskyně, podloubí a sklepy. Často bloudíce ode stromu ke stromu pletiva ta, kladou se přes ramena proudů, kryjíce je mosty a oblouky květnými. Z lůna těch balšamových houští magnolie hrdá vynáší nepohnutý kužel svůj: zdobná růžemi bílymi panuje lesu celému, nemajeci sokyně, kromě palmy, ana podlé ní zlehka zachvívá své rozsochy zelené.

Množství živočichů, umístěných v tomto krásném ustupu[12]) rukou stvořitele, rozšiřují tam podjímající vnadu života. U vchodu zblíženém viděti podnapilé mstem hroznů nedvědy, ani se potácejí na haluzích[13]) jilmů; karybu[14]) stáda koupají se v jezeru, černé veverky pohrávají v mrákotě lupení; posměváčkové,[15]) virginičtí holubi, na velkost co vrabci, sletují na zardělý od jahod trávník; papouškové zelení se žlutými hlavami, strakopoudi brunátní, plamenní kardynáli lezou do kotouče na cypřišů vrcholích; kolibrové třpytějí se na jasmínu květníků,[16]) a čižební[17]) hadi, sipějíce, visí dolů se stromových makovic a houpají se na vzor pletiva z kvítí.

Jestliže ticho a poklid[18]) panuje v poustách na druhé straně řeky, tu naproti tomu hučí a hemží se všecko: klubání ptactva do pňů dubových, chramoštění

[10]) zrostlina amerikánská.
[11]) Liriodendron tulipifera. Willd.
[12]) ustup, recessus, skrýš.
[13]) větví.
[14]) zpusob losu v Kanadě, jednák s menšími rohami.
[15]) drozdi dlouhoocasí (moqueurs.)
[16]) florides.
[17]) k čižbě t. j. k vábení ptáků se hodící; proto že tito hadové ptáky lapají.
[18]) pokoj.

živočichů chodících, pasoucích se, nebo louskajících zubami škcřepí ovoce, ječení vod, lehký šust, bučení temné, sladké vrkání naplňují ty pustiny milou a divokou jednohlasností. A však, kdy vichřice, povanouc, oživí veškeru tu samotu, rozehrá chvějící se těla ta všecka, všeliké ty bílé, blankytné, zelené, růžové pomísí spousty, zjedná všech barev měňavost, všeliký spojí šust a hluk: tu vyniká takový hřmot z lůna lesů oněch, takové se věci stavějí před oči, že by marná byla píle má vypisovat je těm, kdo neprošli nikdý těch prvotinných polí nátury.

Po vynalezení Mešasebé otcem Henepinem a Lasallem nešťastným první Frankové, kteří osedli Biloksu a nový Orleán, učinili smlouvu s Natchezy, národem indickým, jehožto moc strašlivá byla v krajinách oněch. Bezpraví zvláštní, pomsta, láska, všeliké vášně krví skropily napotom tu zemi hostinskou. Žil mezi těmi divochy[19]) stařec, nazvaný Šakta;[20]) on pro svůj věk, moudrost svou a známost u věcech k živobytí náležejících stal se milenkem[21]) a praotcem pouště. Ten, jako smrtedlník každý, koupil ctnost za neštěstí. Nejen lesy naplněny byly pohromami jeho, nýbrž donesl jich až na moří franské. Ukován byv na galejích Masilických krutým bezpravím, na svobodu propuštěn a představen u dvora Ludvíka XIV., obcoval se všemi velikými muži věku toho slavného, byl přítomen slavnostem Versailským, Rasinovým smutnohrám, Bosvetovým řečem pohřebním; slovem, byl to divoch, kterému událo se viděti pospolitost[22]) na nejvyšším vrchu blesku jejího.

Drahně let, navrácen jsa lůnu vlasti své, požíval Šakta pokoje v ní. Jednák i tu přízeň nebe draze mu

[19]) divokými člověky.
[20]) t. j. hlas libozvučný.
[21]) milenek, tolik co milenec, miláček.
[22]) tovaryšstvo lidu.

prodalo; oslepl tě stařec. Mladá dceř[23]) provázela jej v pustině, jako Antigone zpravovala kroky Edipovy po Cytheronu, nebo jako Malvína vodila Osiána ku hrobkám otcův jeho.

Jakkoli Šakta od Francouzů mnohé vytrpěl bezpraví, nicméně miloval je. Zpomínal sobě vždy na Fenelona, u něhož pohostinu byl, a žádal prokázati službu nějakou krajanům toho ctnostného muže. Dána mu v tom příležitost hodná. Léta 1725 Francouz, jménem *René*, puzený vášněmi a neštěstím, přibral se do Luiziany. Vstoupiv po Mešasebi až ku Natchezům, žádal přijat býti za vojáka od národu toho. Šakta, vyptav se jeho a nalez nepohnutým býti v rozmyslu svém, přijal za syna jej a zasnoubil mu ženu Indianku, Selutu nazvanou. Brzy po tom sňatku divocí strojili se do velkého lovu bobrů.

Šakta, jakkoli slepý, ustanoven jest radou sachemů[24]) vůdcem výpravy té, že zástupové lesní velice ctili jméno jeho. Počaly se posty a modlení; žonglerové[25]) vykládali sny; tázáni jsou Manitové o radu, obětovány v zápal lesy tabáčné a zažženy jsou žilny jazyku kozla divokého; pozorováno, zdali v plamenu třeští na ohlašení vůle duchův; posléze, kdy sněden jest svěcený pes, nastoupena cesta. René mezi nimi. Pomocí proudů odporných plovají lodičky proti Mešasebi a vejdou v Ohiovo řečiště. Podzim jest; nádherné Kentucké pustiny rozestrou se před užaslým okem Franka mladého. Noci jedné, při měsíci, kdy všickni divochové spějí na lodičkách svých a indické loďstvo varuje se lehkého větříku, René, zůstana sám bez spaní se Šaktou, prosí jej, by vypravil mu příhody své. Svolí kmet, a sedě na zadu loďky, takto počne při jeku vod, u prostřed samotiny ohromné.

[23]) dcera.
[24]) starců, rádců.
[25]) kněží indianští.

Vypravování.

Lovci.

Jest to, můj milý synu! osud podivný, který nás na této spojil poušti. Já v tobě vidím člověka zdělaného,[26]) an se podivočil; ty ve mně vidíš člověka divokého, jehož svrchovaný Duch, mimo pochybu za svým umyslem, zdělati umínil. Nastoupivše oba drahu[27]) života od protivných končin, ty přišel jsi odpočinout sobě na místě mém a já na tvém posadil jsem se: i musí tedy pohled náš na věci docela býti sobě odporen. Kdo z obou, ty-li, či já, za proměnou stavu toho získal nebo ztratil nejvíce? To vědí duchové, z nichž ten, který nejméně moudrý, více má do sebe moudrosti, nežli všickni lidé pospolu.

Budoucího měsíce května[28]) bude sedmkrát deset sněhů[29]) a tři sněhy nad to, co mne na svět přinesla matka má, na břehu Mešasebé. Španielé málo před tím osadili se u zátoky Pensakoly, ale nikdo z bílých neobýval ještě v Luizianě. Počítaje ledva sedmnácte listopadů, táhl jsem s otcem svým, bojovníkem Utalisem, proti Muskogulgům, mocnému ve Floridě národu. Přirazili jsme se ku Španielům, spojencům našim, a svedena jest bitva na jedné plani Mobilska. Areskui[30]) a Manitové nebyli laskavi na nás. Nepřátelé získali; otec můj ztratil život v bitvě, a já dvakráte raněn byl, zastávaje jeho. Ach! že jsem nestoupil tehdáž do krajiny duší! Byl bych vy-

[26]) ztovaryšeného; civilisé.
[27]) cestu.
[28]) máje.
[29]) 73 let.
[30]) Bůh vojny.

varoval se pohrom, které mne čekaly na zemi; ale duchové nařídili jináče a já od poběhlců až do sv. Augustina potažen byl V tomto městě, nedávno staveném od Španielů, bylo na tom, by mne odvlékli do rudních dolů meksikánských, leč že jeden Kastilián starý, jménem Lopéz, pohnut jsa mou mladostí a prostotou, dal mi útočiště a uvedl mne k sestře své, s kterou živ byl bez manželky.

To spanilé dvé podjato jest citem ke mně nejsrdečnějším. Od nich všemožnou péčí chován jsem; dáni mi rozliční učitelé. Ale kdy jsem pobyl třidceti měsíců v sv. Augustinu, znechtělo mi se na jednou života pospolitého. Chřadl jsem očitě; brzy stál jsem nepohnutý za celé hodiny pohlédaje na vrchy lesů odlehlých,[31]) brzy vidín jsem seděti na břehu vody dívaje se smutně toku jejímu. Vyobrazuje si luhy, skrze které téci bylo vodě té, s veškerým srdcem v samotině jsem octl se. Nemoha déle snésti tužby navrácení do pouště, jednou ráno postavím se před Lopéza, oděný v své divochové roucho, drže v jedné ruce luk a šípy, a v druhé evropejský oděv svůj. Vrátím jej svému šlechetnému ochránci, jemuž k nohoum padl jsem prolévaje potoky slzí. Dával jsem omrzelá jména sobě, z nevděčnosti vinil se; než naposledy: „Otče můj," pravím jemu, „ty vidíš, an umru, nechopím-li se opět těkavého Indův života." Lopéz, projatý užasem, chce mne odvrátit od úmysla mého. Představil mi nebezpečenství, v které jsem se vydával, upadnouti znovu v ruce Muskogulgům. Než vida, že hotov jsem podniknouti všecko, sám se rozplejvaje slzami a přivina mne k sobě: „Jdi," zvolal, „synu nátury velkomyslný! měj sobě tu drahou zvolnost člověka, kteréž Lopéz tobě odníti nechce. Kdybych mladší byl sám, provodil bych

[31]) podál ležících.

tebe do pouště, kdež i mně sladká kvete památka, a navrátil bych tebe do rukou mátě tvé. Buda v lesinách pomni časem na starého Španiela, an tě choval hostinsky, a pamatuj, aby se nesl k milování podobníků svých, že první, kterés učinil, zkušení srdce lidského, zouplna bylo jemu příznivé." Lopéz dokonal s modlitbou k Bohu křesťanů, k jehož službě jsem přistoupiti zpěčoval se. I rozejdeme se lkáním.

Neprodlela trestati mne nevděčnost má. Jsa nepovědom a zabloudě v lesinách zajat jsem od stádce Muskogulgův a Siminolův, jakož mně předpověděl Lopéz. Poznali mne za Natcha po oděvu a po peří na hlavě. Sepiali mne pouty, jednák lehce pro mladost mou. Simaghan, pluku vůdce, chtěl věděti jméno mé; i dím mu: ,,Nazývám se Šakta, syn Utalisův, syna Miskova, kteří odjali na sta kšticí[32]) hrdinům muskogulským." Na to Simaghan: ,,Šakto, synu Utalisův, syna Miskova, těš se, ty budeš upálen ve veliké vsi." — Odpovím jemu: ,,To tě dobře!" a počnu zpívati píseň k smrti.

Zajatý jakkoli, nemohl jsem první dny zdržeti se od podivu nad nepřátely. Muskogulg, nebo raději Siminol, spojenec jeho, dýše veselím, láskou, spokojeností. Chod jeho lehký, pohled otevřený a jasný. Mluví mnoho a obratně, a řeč jeho jest líbezná a snadná. Ani věk neodejme starcům té radostné prostoty, a na vzor sestaralých ptáků na poušti mísejí své starobylé zpěvy k novým písním potomstva.

Ženštiny, [33]) které provázely stádce to, osvědčovaly nad mou mladostí utrpnost laskavou a milostnou zvídavost. Tázaly se mne o matku a o první dny života mého; chtěly věděti, zdali visela kolébka má mechová na

[32]) kštice, caesaries, vlasy dlouhé na hlavě.
[33]) ženské osoby.

květné větvi javorové a zdali mne tam kolébali větříci podlé hnízda písklat. Potom následovalo sto dotazů o stavu srdce mého. Ptaly se, viděl-li jsem kdy ve snách bílou laň, a jestliže mi stromy v udolí soukromném šeptaly lásku. Odpovídal jsem prostě matkám, dcerám i manželkám mužův, řka: „Vy jste milostnice dnové, a noc vás miluje jako rosu. Člověk povstana z lůna vašeho, visí vám od prsí a ust; vy máte slova kouzedlná, kteráž uspávají bolest všelikou. Toť hle! povídala mi rodička má, ana mne neuvidí více. Povídala mi také, že panny jsou tajemné kvítí, které se nalezá na poustách.“ Chvála ta velmi těšila ženy; dávaly mi hojně darů všelikých; přinášely mi mléka ořešného, javorového cukru a saganity,[34]) kusů nedvědích kyt, bobrových koží, skořepinek na okrasu a mechu na ustlání. Zpívaly, smály se se mnou a potom daly se do pláče, kdy zpomněly, že mám býti upálen.

Noci jedné seděl jsem podlé hranice lesní s vojákem, an byl strážným mým. Náhle zašustne oděv po trávě, a osoba ženská, zakrytá odpolu, přijde sednout po boku mém. Slzy jí kanuly z očí a zlatý křížek blyštěl se od ohnivé záře za ňádry jejími. Byla pravidelně[35]) sličná, a znamenáno na obličeji jejím něco jaksi ctnostného a náruživého, jehož původu[36]) odolati nelzelo. K tomu připojený byl vděk[37]), ten nejoutlivější. Náramná tklivost,[38]) sjednocená s trudem (zármutkem) hlubokým, žila jí v pohledě; usmívání její bylo nebeské.

Myslil jsem, že to byla *panna poslední milosti*; panna, jakou posílají k vězni vojenskému, aby osladila hrob

[34]) jídlo z mouky.
[35]) podlé pravidel.
[36]) příjemnosti, vnadě.
[37]) milostnost, grace.
[38]) tklivost, citedlnost; odtud dutklivý, nedůtklivost atd.

jeho. To mněje, pravím zajíkavě a s pomatením, jednák nepocházejícím ze strachu od hranice: „Panno! ty jsi hodna první milosti a jsi učiněna pro poslední. Bití srdce mého, které v brzce ustati má, zle by odpovídalo bití srdce tvého. Kterak pomísiti smrt se životem? Bylo by, že bych přílišně litoval světla. Buď jiný kdo šťastnější nade mne a dlouhé objímání spojuj lianu se dubem!“

Vece dívka mladá: „Nejsem panna poslední milosti. Křesťan-li ty?“ — Odpovím jí, že jsem neopustil duchů katrče své. Na ta slova panna pohnula sebou nevolně. I dí mi: „Jest mi tě líto, že jsi mrzký modloslužebník! Má matka udělala mne křesťankou. Já se jmenuji *Atala*, dcera Simaghanova se zlatým náramkem, an vůdcem jest pluku tomuto. Táhneme do Apalachukly, kde ty budeš upálen.“ — To řkouci zdvihla i oddálila se.

Tuto Šakta přinucen byl zastaviti vypravování své; památka davem přicházela na mysl jeho, a dva potůčky slzí cedily se ze zavřených jemu očí po usvadlých lícech; takto pramínkové dva, ukrytí v hluboké noci země, vyjeví se vodami vyřinujícími ze skály.

O synu můj! praví konečně, vidíš, an Šakta nehrubě moudrý, ač že na slovo se béře moudrost jeho. Ach! mé milé dítě, člověk, nemoha i viděti, ještě plakati může! Mnoho dnů sachemova dcera přicházela každý večer rozmlouvat se mnou u hranice. Dřímota míjela očí mých, a Atala byla v srdci mém co památka na lože otcovské.

Sedmnáctý den tažení, dobou, v které jepice[39]) povstává z vody, stoupili jsme na velikou poustu Alachovu. Obklíčena jest pahrbky, jenžto, utíkajíce jedni druhých, vynášejí vzhůru k oblakům mnohá ponebí lesů kopalmových, citrinových, magnolie a dubiny ze-

[39]) Ephemera.

lené. Vůdce vyvolá hlasitě dochod,[40]) a stádce rozhostí se u kořen pahorků. Mne odstranili něco dále, k jedné z těch *přirozených studnic*, ve Floridě slovútných. Uvázán jsem ke stromu, a jeden bojovník stál netrpělivě u mne na stráži. Ledva co pobudu některé okamžení na místě tom, zjeví se Atala u tekuté ambry studnice. „Lovče!" praví k hrdinovi muskogulskému, „chceš-li honiti srny, já ostříhám vězně." Bojovník skákaje radostí na ta slova dcery vůdcovy vstyčil se na vrch pahorku a pospíchal odtud.

Podivný odpor srdce lidského! Já, an jsem toužil náramně povídati tajemství té, kterou jsem již miloval jako slunce, nyní zaražený a zmatený, mním, že bych byl přál sobě raději předhozen býti krokodylům vrchoviště[41]) toho, nežli tak se nacházeti samotný s Atalou. Strážná člověka z pouště byla zárovně zkormoucena, jako vězeň její: ticho zavřelo usta naše; duchové lásky odjali mluvu nám. Konečně dcera Simaghana bojovného praví s usilím takto: „Bojovníku! velmi slabě jsi uvázán; mohl bys snadno ujíti." Na to slovo přišla odvaha do jazyku mého, i dím: „Slabě uvázán, ó panno!" — — Dále mluviti nemohl jsem. Zarazila se Atala na okamžení, potom praví: „Utec!" — A odvázala mne ode stromu. Vezma oprátku dám ji do ruky panně neznámé, stiskna pěkné prsty její, by do se zavřely pouto mé. „Vezmětež opět," pravím jí, „vezměte!" — „Nesmyslný!" vece Atala s pohnutím: „nešťastníku! nevíš-li, že budeš upálen? Co před se béřeš? Pomněl-lis, že jsem dcera Simaghana strašného?" — „Ach! bylo," odpovím slzavě, „že i mne nosila v koži bobrové na plecích matka má. Můj otec měl také pěknou chaloupku, a srny jeho napájely se vodou z tisíců pramenů; ale nyní bloudím bez vlasti.

[40]) že došli na místo.
[41]) vrchoviště, t. j. pramen.

Až mne nebude více, žádný přítel nehodí trochu trávy na tělo mé, by je ochránil před muchami; o tělo cizozemce nešťastného nepečuje nižádný.“

Ta slova obměkčila Atalu. Slzy její padaly co chřestící déšť do studénky. — ,,Ach!“ řekl jsem s živostí. ,,Kyž srdce vaše mluví jako mé! Zdali poušť není volná? zdaž není, kde by nás ukryli lesové, záhybu (faldu) v zelenitém oděvu jejich? Potřeba-li, aby šťastni byli, tolika věcí synům katrče? O dívko, krašší nad první sen snoubených! ó milenko má! osměl se následovati šlepějí mých do samotiny.“ Takto já. Atala mi odpoví hlasem laskavým: ,,Mladý příteli! tys se naučil jazyku bělochů; snadno tobě oklamati Indianky.“ — ,,Kterak!“ zvolám já, ,,ty mne nazýváš svým mladým přítelem? Ach! můž-li nebohý otrok —“ — ,,Ba právě!“ vece ona, skloníc se ke mně, ,,nebohý otrok.“ — — Načež já vroucně: ,,Nechať jediné políbení ujistí jej o víře tvé!“ — Vyslyšela prosbu mou Atala. Jako vidí se kolouch[42]) viseti od květu růžových liánů, ježto uchvátil svým jazykem outlým na pohorní stráni; tak jsem zůstal vise ode rtcu své milenky.

Ach! můj milý synu, blahost s neštěstím stýká se uzce. Kdo by myslil, aby právě to okamžení, v kterém Atala dávala mi první základ své milosti, vteklo dýku[43]) v prsy mé? Šediny starého Šakty, jaké bylo užasnutí vaše, ana dcera pouště pronesla slova ta: ,,Pěkný vězni, bláznově povolila jsem tvé žádosti; ale kam nás povede vznikající náruživost? Náboženství mé na vždy od tebe mě loučí. — — O matko má! cos činila?“ — Atala utichla náhle, zamlčeci, nevím jaké tajemství osudné, jenž vyjíti mělo ze rtou jejích. Slova ta pohřížila mne

[42]) mladý jelen.
[43]) vbodlo tulich.

*

v zoufalost tím hlubší, čím byla živější naděje má. „I budu," zvolám, „tak krutý jako ty; neprchnu více. Uvidíš mne v plápolu ohně; uslyšeci lkání těla mého budeš plna radosti." — Atala, vezmouc ruce mé do rukou svých, dí: „Mladý modláři! jest mi tě opravdu líto! chceš tedy, abych vyplakala sobě srdce? Škoda, že mi není utéci s tebou! Nešťastný byl život matky tvé, Atalo! Proč jsi mne nehodila krokodylum na vrchovišti!" —

V tu samu dobu krokodyli před západem slunce počínali výti hlasitě. Vece Atala: „Opusťme tu černou jeskyni." I vedu dceru Simaghanovu k patám pahrbku, pusobících zátoky zelena a vztahujících se jako předhoří do pustiny. Bylo ticho, spanilo, samotno a kormutlivo na pousti. Bočan ozýval se na hnízdě svém, lesina rozléhala se od zpěvu jednohlasného křepelek, škřehotu papoušku, bučení zubru a řehtání kobyl siminolských. Procházka naše byla téměř němá: já šel Atale po boku, ona držela konec provazce, kterýž aby vzala opět, donutil jsem. Někdy jsme prolévali slzy, někdy hledali usměchu; jednou pohled náš k nebi zdvižený, opět na zemi sklopený jest; zde ucho naslýchalo zpěvu ptačího; tu tváření[44]) obráceno k slunci zapadajícímu; teď milé dálo se ruky stisknutí; prsy naše nyní tlukoucí, nyní pokojné; jméno Šakty a Ataly obapolně opětováno.

O první pouti lásky, konaná s Atalou na poušti! mocné jest pomnění tvé, jelikož po tolika letech nešťastných pohybuješ srdcem Šakty starého.

Jak jest nepochopitedlné srdce, pohnuté náruživostmi! Opustiv nedávno šlechetného Lopéza vydal jsem se na všeliké nebezpečenství pro svobodu; na rychlost pohled ženy proměnil mé chuti, rozmysly, myšlénky mé. Zapomněje na vlast, na matku, chalupu a na smrt ukrut-

[44]) posuňky, Gebährden.

nou, která mne čekala, stal jsem se nedbalým všeho, což nebylo Atalou. Nejsa mocen pozdvihnouti se k rozvaze mužské upadnu náhle v jakési dětinství; a daleko vzdálen, abych něco činil pro sebe, potřeboval jsem skoro, aby někdo jiný pečoval o lože a potravu mou. Bylo tedy nadarmo, že, kdy chodíme po poušti, Atala vrhnouc se k nohoum mým, znovu, bych ji opustil, dotírala na mne. Ujišťovalť jsem, že se vrátím na místo sám, jestliže by ona zpěčovala se přivázati mne ke stremu mému. Přinucená povolila, nadějíc se přemluviti mne jindy.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Jedna okolnost[45]) zdržovala utracení mé: *slavnost mrtvých* blížila se. Obyčej jest neutráceti žádného ze zajatých ve dny zasvěcené tomu velikému obřadu.[46]) Svěřen jsem přísné stráži, a mimo pochybu sachemové oddálili dceru Simaghanovu, nebo neviděl jsem jí více.

Zatím zástupové na sta mil z okolí přicházeli stádně slaviti duší svátek. Vystavena bouda podloužná v odlehlém místě na poušti. V den jistý každá chatrč vykopala ostatky otců svých z obzvláštní jich hrobky, a zavěšeny jsou veškeré kostlivce, v pořádku a po rodech, na stěnách *v obecné předků světnici*. Větrové — obrána-tě chvíle bouřky —, větrové, lesy, spády vod hučeli vně, ani zatím starcové národů zavírali mezi sebou smlouvy obchodu, pokoje a spolku na kostech otcův svých.

Držány hry pohřební, v běh, míč, kostky. Dvě panny snažují se vyvinouti sobě růžtku[47]) vrbovou. Bradavice prsí jich stýkají se, potkávají usta, ruce zápasí o prut vyzdvižený nad hlavami... Jich nohy sličné zapletány,

[45]) okoličnost, okolostojičnost.
[46]) Ceremonie.
[47]) prut.

sladký dech pomísín, sloučeni vlasové; napínají se, ohledují na matky, červenají; zavzní pochvala. Žonglér vzývá Mikabova, ducha vod. Vypravuje vojny velikého zajice proti Kitchymanytovi, bohu zlého. Povídá o prvním člověku a pěkné Atahenzii, první ženě, s nebe shozených, proto, že ztratili nevinu; o zkrvácené zemi od bratrobijce; o Žuskeku bezbožném, an obětoval Tahuitsara dobrého; o potopě, přišlé na hlas velikého ducha; o Masovi, an sám jediný vyproštěn jest na loďce korové, o krkavci vyslaném k vynalezení země. Dále vypravoval o pěkné Endai, navrácené z krajiny duší, za sladkými zpěvy manžela svého.

Po těchto hrách a zpěvích strojili se zjednati otcům svým hrob věčný. Na břehu řeky Chata-Uchy viděti planý fík, jehož posvětil zvyk národů. Panny právaly lyčené své rouchy na místě tom, a vyvěsely je na dech pouště, po větvoví toho stromu starého; tu vyryt jest hrob náramný. Vyšli z umrlčí světnice, zpívajíc pohřební píseň. Každá rodina nese některé posvátné ostatky, a všickni, nevyjmouc dětí, naložené mají veliké hnáty otcův svých. Průvod ten slavný přijde ku hrobce. Tam se spouštějí ostatky svaté, tam se rovnají u vrstvách, oddělené nedvědími a bobrovými kožemi. Vyvstává vrch hrobový, a štípen jest podlé strom pláče a snu.

Želme člověka, můj synu milý! Ti sami Indové, jichž obyčeje jsou tak pohnutedlné, ty samé ženy, které tolik mi libé prokázaly laskavosti, žádaly nyní utracení mého křikem velikým, a celí národové odkládali odchod svůj, aby měli tu radost, viděti jinocha nešťastného, an trpí muky přehrozné. V udolí jednom k půl noci, v nějaké odlehlosti od hlavní dědiny,[48]) vyskytuje se temný lesík cypřišový a chvojový, jemuž jméno: *háj krve.* Jde se tam

[48]) vsi.

skrze zříceniny jedné ze starých památek, jenž náležívaly jakémus neznámému národu na poušti. V hlubině lesů prostírá se písčité prostranství, na kterém obětovali vězně vojenské. Tam mne vedou s triumfem; všecko se chystá k popravě mé; postaven jest kůl Areskui; sosny, jilmy, cypřiše dlouhověké padaly pod toporem; hranice vyvstává, diváci ustaví okol[49]) z větvoví a kamení stromového; každý zamejšlí muku některou; jeden sobě ukládá strhnouti mi kůži s lebu, druhý vypáliti oči rozžatým dřevcem: i počnu píseň k smrti.

„Nebojím se muk, udaten jsa, Muskogulzi! vyzývám[50]) vás, pohrdaje vámi, co ženami. Otec můj, slavný Utalisi, syn Miskův, píval z lebů vašich reků nejslavnějších; nevymučíte ni jednoho vzdechnutí na srdci mém."

Vyzvaný zpěvem mým bojovník jeden prokolí rámě mé šípem; i dím jemu: „Děkuji ti, bratře."

Za vší ochotností katů přístroje popravy mé nemohly dohotoviti se před západem slunce; tázán jest o radu žonglér; ten zapověděl znepokojovat duchů mrákoty, a usmrcení mé odloženo na zítřek. Ale lid nedočkavý divadla, chtě po hotově býti za svitání, neopustil háje krve; zažženi jsou ohňové velicí a začaty slavnosti a tance.

Zatím prostřen jsem na záda; provazy, opiaté o krk, o ruce a nohy mé, podávaly se k dřevcům zabodeným do země. Bojovníci leželi na provazích, a nebylo mi se pohnouti, aby neučili toho.

Prodlužuje se noc, uléhá poznenáhlu zpěv i ples,[51]) ohňové vydávají červenalou záři toliko, v které viděti mykat se zde onde stíny těkajících divochů; všecko

---

[49]) okol, místo okrouhlé, amphitheatrum.
[50]) od vyzvu iterat.
[51]) ples, tanec, křepčení nohama i rukama.

usne. A jak utichal lidu hřmot, tak zrcstal onen na poušti, a na povyk hlasů následovalo upění větrů po lese.

Dobu tu Indiánka mladá, která právě stala se matkou, procítila náhle v noci; nebo zdálo jí se, ana slyší kvílet svého prvorozence, žádajícího krmě sladké. Upřev oči na nebe, kde měsíc bloudil mezi cblaky, rozjímal jsem osud svůj; Atala mi vidína potvorou nevděčnosti. Mne, an jsem zvolil hranici, než bych zanechal jí! — —, mne opustit v okamžení utrpné smrti! — — — A předce cítil jsem, že ji miluji, že bych pro ni umřel ochotně.

Jest v potěšení nejvyšším osten nějaký, an nás pobádá užiti spěšně krátké jeho chvíle: u velikých bolestech na proti tomu jest, nevím co těžkého, jenž nás uspává: oči slzami umdlené, za přírodou pílí[52]) se zavříti, a dobrota Prozřetedlnosti znáti se dává i v neštěstí. Poddav se bezděky mámícímu spání, jehož někdy požívají bídníci, mám sen, že se mi odnímají pouta a že cítím toho polehčení, které se stává, když po dlouhém nátisku ruka pomocná uprostraní okovům člověka.

Pohnutí to smyslů bylo tak živé, že otevřelo víka očí mých. Při bledé záři měsíce, od něhož právě ukrádal se paprslek naskrze dva oblaky, zahlédnu velkou bílou podobu, ana, nákloňmo, zaměstknává se po tichu s rozvazováním vazby mé. Jmu se vykřiknouti, než v tom ruka poznaná na rychlost zdržela usta má. Jediný zbýval provaz, ale ten rozpíti zdálo se nemozné bez zavazení o vojáka, na něm ležícího vším tělem svým. Atala přičiní k němu ruku; voják, probudě se odpolu, sedne přímý; Atala stane bez pohnutí, dívajeci se jemu. Indián mněje, že by to duch byl zbořeniště, ulehne opět, a uzavra oči vzývá Manitu svého. Uzel pustí. Vstana jdu za vyprostitelkyní svou. A však vůkol nás, ó kolikeré nebezpe-

[52]) pílím, snažím se. Tak Konáč zhusta.

čenství! Brzy v strachu jsem zavaditi o spějící divochy v mrákotě; brzy stráž se dotazuje nás, kteréž Atala odpovídá proměněným hlasem. Tu dětí vřesk, tu štěkání psů na nás po cestě. Ledva co vyjdeme z toho vůkolí zhoubného, rozléhá se vešken les povykem. Zbudí se tábor,[53]) zažhou se ohňové, viděti běhat divochy s pochodněmi od všech stran: utíkáme pádem.

Když zorní záře probudila se na východu, byli jsme již daleko na poušti. Veliký duše! tobě vědomo, jaká byla blaženost má, nacházeti se ještě jednou v samotině s Atalou, s Atalou, mou vyprostitelkyní; s Atalou, ana mi se oddala na vždycky! Nedostávalo se slov jazyku nému; padev[54]) na kolena dím dceři Simaghanově: „Málo jest to, co je člověk, ale kdy duchové navštíví jej, tu není nic naprosto. Ty jsi duch ten, tys navštívila mne, a já nemohu mluviti před tebou.“ — Atala, podadouc mi ruky, praví s usměchem trudným[55]): „Jest mi ovšem následovat tebe, jelikož nechceš utéci beze mne. Tuto noc porušila jsem žongléra dary; opojila líhem ohně[56]) katany tvé, a směla jsem odvážiti se života pro tebe, an jsi dal život svůj pro mne. Tak jest, mladý modláři,“ pravila hlasem, který mne zděsil, „oběť odměnná bude.“

Atala dala mi zbroj, kterou vzala s sebou, potom obvázala ránu mou. Utírajíc ji listem papajovým, polila ji slzami svými. „Totě balšám,“ dím jí, „který lineš do rány mé!“ — „Bojím se raději, aby to nebyl jed,“ odpověděla ona; „přichází ode srdce.“ Roztrhši rouchu náprsní složila ji v klůcek, jejž přivázala tkanicí z vlasů svých.

---

[53]) ležení vojenské.
[54]) padnuv. Haj.
[55]) smutným.
[56]) pálenkou, kořalkou.

Opilost, ana dlouho trvá u divokých a jest pro ně jako nemoc, zbránila jim bez pochyby stíhati nás první dny; a jestliže hledali nás napotom, podobné, že to stalo se na západ, v tom domnění, že jsme sstoupili na Mešasebi; ale my obrali cestu ku hvězdě nepohnutedlné,[57]) řídíce se mechem na dubích.

Nedlouho však, i poznali jsme, že málo získáno vyproštěním mým; poušť rozvíjela nyní před námi své samotiny neobmezené. Bez zkušenosti života lesního, vyšinulí z pravé cesty a chodíce maní, kde jsme měli se octnouti v těch pustých lesinách? Často pohlédna na Atalu pomněl jsem na ten starý příběh Agora, který mi Lopéz čísti dal a který udál se na poušti Bersabé před drahnými lety, kdy lidé žili za tři věky dubu.

Atala udělala mi plášť z jesenového lejčí, nebo byl jsem takměř nahý. Ušila mi mokasiny[58]) z kůže plcha pižmového, ostnem svině mořské. Já naproti tomu pečoval jsem o její ozdobu. Brzy vstavím jí na hlavu věnec ze slézu modrého, který jsme nacházeli po cestě u zpustlých hrobek indických; brzy navléku jí pásek na krk z červených zrnek azaleových;[59]) a potom jmu usmívati se, patře na krásu její podivnou.

Když se nám nahodila řeka, přeplavili jsme se na voru, nebo přeplouli ji. Atala podepřela se jednou rukou na rameno mé, a jako dvě labutě putující podali jsme se přes ty vody pusté.

Často u velikém horku ve dne hledali jsme záslony pod mechem cedrů. Všecko téměř ve Floridě stromoví, zvláště pak cedroví a doubí, přikryto jest mechem bílým, an spouští se s větvoví jejich až na zemi. Uvida v noci,

[57]) k půlnoci.
[58]) obuv indický.
[59]) Azalea coccinea. Mich.

při měsíci, na oplchalé poustě, habı[60]) osamotělý, ve stroji takovém, mněl by viděti příšeru, vlekoucí za sebou roucho dlouhé. Divadlo to neméně jest malířské ve dne, nebo hejna motýlů, mušek třpytících se, kolibrý, zelenavých papoušků, blankytných kavek, přiletují zavěset se na mechoví to, a představují s ním podobiznu koberce bělovlného, na němž by řemeslník evropejský vykrumpoval žížaly a ptáky se lesknoucí.

V těch podivných hospodách, připravených uprostřed samotin od ducha svrchovaného, odpočívali jsme o polednách. Když větříkové s nebe se snesli a chvěli tím cedrem výtečným: tu ten hrad povětrný, vystavený na větvoví jeho, kolébal se i s ptactvem a poutnictvem usnulým v zácloně jeho; tu tisícerý šust vynikal od loubí a sklepení[61]) toho pohnutedlného stánku; žádný z sedmi divů věku starého nevyrovnal se těmto památnostem na poušti.

Každý večer rozdělávali jsme oheň veliký a vystavěli stánek pocestný, z kory čtyřmi dřevci upevněné. Zabil-li jsem krůtku divokou, doupňáka, bažanta lesního, pověsili jsme je k dubu zapálenému, na konec hůlky zaražené do zemi, a zůstavili větrům otáčeti zvěřiny. Jedli jsme mech, nazvaný *drštkami skalními*, cukrové kůry březové a jablka májová, kteráž mají choutku broskve i maliny pospolu. Ořechy černé, sumach,[62]) javor, poskytali vína na stolík náš samotný. Někdy vyšel jsem hledat mezi rákosím zrostliny, jejíž květ, podlouhlý co kornout, obsahoval sklenku té nejčistější rosy. Velebili jsme Prozřetedlnost, ana na outlém proutku květiny umístila to žídlo jasné, uprostřed shnilotiny bahna; jako

[60]) Carpinus Betulus
[61]) klenutí.
[62]) Rhus.

vložila naději do dna srdce hořem sklíčeného, jako dává znik ctnosti z lůna bídy života.

Ach, znamenám brzy, že jsem mýlil se v nápohledném klidu Ataly. V míře postupování našeho na poušti stávala se smutnější. Někdy potrhla sebou mimo příčinu a otočila hlavu kvapně. Někdy přepadl jsem ji, ana upírá na mne pohled vášnivý, jejž tudíž nesla k nebi s hlubokou těžkomyslností. Co mne děsilo nejvíce, bylo, nevím jaké tajemství, nevím jaká myšlénka, ukrytá v hlubokosti srdce jejího, kterou jí na očích jsem znamenal. Vždy mne vábíc, vždy odhánějíc, oživujíc a udušujíc naději mou, kdy jsem měl nějaký míti přístup do srdce jejího, zůstavila mne tu, kde jsem byl zprvu. Kolikráte říkala mi: „O muj mladý milenče! já tě miluji, jako stín lesní o poledni! Ty jsi krásný, jako poušť se vším kvítím svým a dechem větříku. Kdy se nakloním k tobě, drkoci; dotkne li tvé se ruka má, mním, že umru. Včera vítr pohnal vlasů tvých do mé tváři, an jsi odpočíval na klínu mém; i mněla jsem, že cítím lehkého tknutí duchu neviditedlných. Takť jest, viděla jsem kozky na vrchu Okoně, slyšela rozmluvy starcu, plných dnů; než ani příjemnost kuzlátek, ni moudrost starcu jsou tak líbezné a mocné, jako slova tvá. A nicméně, ubohý Šakto! nebudu nikdý manželkou tvou!“

Neustavný odpor lásky a náboženství Atalina, oddanost její outloty a čistota mravu, charakteru výtečnost a hlubokost cítění, vznešenost mysli u věcech velikých, jemnost v maličkostech; vše to z ní dělalo bytost pro mne nepochopitedlnou. Atala nemohla nad mužem ni slabé vlády dosíci;[63]) jsouci plna náruživosti, byla plna moci; hodna buď poklony, buď nenávisti.

Po patnácti nocích běhu kvapného vstoupili jsme na pohoří *Allegany*, a došli jednoho ramene Tenázu,

---

[63]) dosáhnouti.

řeky do Ohia vpadající. Pomocí rady Ataliny zdělal jsem člunek, jejž jsem oklejoval živicí slívovou, sešiv nejprvé koru jeho vlasením jedlového kořene. Potom vstoupivše do něho, pustili jsme se po řece.

Dědina Stiko, s hrobkami pyrámovými a katrčemi pobořenými, okázala se nám po levici na záhybu jednoho předhoří; na pravo míjeli jsme údolí Kéov, ukončené výhledem na vísku Joru, visící od čela hory jména téhož. Řeka nesoucí nás, tekla mezi vysokými strminami,[64]) na jichžto povrchu viděti bylo slunce zacházející. Tyto samotiny hluboké nebyly zkormucovány nižádného přítomností člověka. Uzřeli jsme jen jednoho indického lovce, an opřený na luk svůj a stoje nehohnutý na vrchu skály, viděl se býti sochou, ustavenou na horách duchovi těch pustin.

Atala i já připojili jsme ticho své k tichu scény toho světa původního; než najednou dcera vyhnanství pronesla tento v povětří se rozléhající hlas, plný pohnutí a zármutku. Zpívala o vlasti své:

„Šťastný, kdo neviděl dýmu slavnosti cizokrajné a který sedával toliko při radovánkách otců svých!

Kdyby modrá kavka od Mešasebé pravila Nevyrovnané z Floridy: Proč kvílíš tak žalostně? není-li tu pěkných tobě vod a pěkných stínů a všelikteré pastvy, jako v lesinách tvých? Takť jest, řekla by odběhlice Nevyrovnaná; ale hnízdo mé je v jasmínu: kdož mi ho dá? a slunce pustiny mé, jestliž tobě?

Šťastný, kdo neviděl dýmu slavnosti cizokrajné, a který sedával toliko při radovánkách otců svých!

Putovav drahně hodin umdlený poutník sedne si smutně. Ohlédá se vůkol, po domích člověků; nemá poutník, kdeby sklonil hlavu svou! Poutník klepá u chaloup-

---

[64]) strmina, příkré místo.

ky, složí luk svůj za dvéře, prcsí o nocleh; hospodář pokyne mu rukou: poutník vezme luk svůj a vrátí se do pouště!

Šťastný, kdo neviděl dýmu slavnosti cizokrajné a který sedával toliko při radovánkách otců svých!

Přepodivné povídky, vypravované okolo ohniska, sladké výlevy srdce, dlouzí zvykové milovati, tak potřební životu, vy jste naplnili dny toho, který neopustil vlasti své! Hrob jeho doma jest, když mu slunce zajde; na něm slzy přátelů a sladké nábožné památky!

Šťastný, kdo neviděl dýmu slavnosti cizokrajné a který sedával toliko při radovánkách otců svých!"

Tak zpívala Atala: nic nepřekazilo nářeku jejímu, mimo povlovné šumání člunu našeho po vodě. Toliko zde onde opětován byl od ohlasu slabého, an podal jeho druhému slabšímu, a ten třetímu ještě slabšímu nad něho: myslil by, že duše dvou milenků, druhdy nešťastných jako my, přivábené tím libozvukem tklivým,[65]) oblíbily sobě lkáti poslední od něho slova na horách.

Zatím samota, přítomnost neustavná předmětu milého, i samo neštěstí rozmnožovaly lásku naši každé chvíle. Síla počala ucházeti Atale, a náruživost, unavujíc tělo, jala se svítěžovati nade ctností její křesťanskou. Stále prosila matky své, jejíhož stínu rozhněvaného udobřovati se zdála. Časem tázala se mne, slyším-li žalostný hlas a vidím-li vynikati plamen ze země. Já, mdlobou jsa uchvácen, plápolaje žádostí a mněje ztracena se býti v oněch lesinách, nastokráte v umyslu jsem byl obejmouti milenku svou; nastokráte jí představoval jsem, abychom, zdělavše sobě stánek na poušti, tam pochovali sebe. Než odpírala- tě vždycky. ,,Pomni," říkávala, ,,mladý příteli, že bojovník náleží vlasti: co

[65]) **pohnutedlným, cititedlným.**

jest žena slabá proti povinnostem, kteréž jsou na tobě? Budiž veliké mysli, synu Utalisův; nerepci proti osudu; srdce člověka jest jako houba říčná, která poněkud pije vodu čistou za jasna, a však nabubří bahnem, jak brzy nebe vodu zkalilo. Smí-li houba říci: Mněla jsem, že nebude nikdý bouře, a že slunce nebude páliti nikdý?"

O René! bojíš-li se zármutku srdce, varuj se obydlí pustého: veliké náruživosti milují samotu, a nésti je do pouště, jest zjednati jim vládu. Jsouce stíženi péčí a strachem, vystaveni nebezpečenství přijíti do rukou Indům nepřátelským, býti pohříženu u vodách, uštknutu od hadů, sežránu od šelem, nacházejíce trudně potravu nuznou, a kam nohou se díti, nevědouce: nemohli jsme, zdálo nám se, u větší se nalézati nesnázi, kdy jedna příhoda dovršila zlobu[66]) tu.

Bylo sedmmecítmé slunce od odchodu našeho z dědiny. Měsíc ohně[67]) nastoupil běh svůj a všecko ohlašovalo bouřku. V dobu, kdy ženy indické pověšují vorací berlu na chvojky a kdy papoušci utíkají se do vydutin cypřišů, aby požívali chládku u prostřed dne, počalo se kaliti nebe. Zatajili se po samotině všelicí hlasové, utichla poušť a lesové umlkli, stanouce u všeobecném tichu. Brzy na to hřímání hromu odlehlého, rozléhaje se po tom lese věkovitém, co sám je svět, vyvádělo z něho rachot výtečný. Bojíce se utonouti v řece, pospícháme dosíci[68]) břehu a skrýti se v lese.

Bylo bařinnaté místo. Probírali jsme se nesnadně klenutími svlakovými[69]) a skrze vinné kmení, skrze fazoly a plazící se pletivo, v nichžto vázly nohy nám jako v léčkách. Země bahnitá šeptala vůkol nás a každé chvíle

[66]) zloba, zlá věc, zlá povaha.
[67]) slunce, tak Indové je jmenují.
[68]) dosáhnouti.
[69]) svlak, svlačec, tráva se vlekoucí, Smilax.

blízci byli jsme utonutí v hloubi. Nesčíslné žížaly, náramní netopýři oslepovali nás, chřestící hadi sykali ode všech stran, a vlci, nedvědi, zubři, karkajové, tigříci, sběhše se hledat ochrany v ustupu (skrytém místě) tomto, naplňovali jej rykem[70]) svým.

Zatím zdvojily se tmy: mračno skleslé mísilo se do stínu lesních. Náhle roztrhne se oblak, blesk plane[71]) kvapně cestou klikatou. Strhna se náramný vítr od západu, sežene v hroznou směš mračna se mračny. Nebe otvírá se ráz co ráz,[72]) a skrze rozpukliny jeho viděti jest nové nebe a plápolající krajiny. Celá lesu spousta sklošňuje se. Strašné, spanilé divadlo! Zapálí hrom les onde a onde; zážeh lítá co kštice plamenná; sloupy jisker a dýmu stíkají[73]) oblaky, jenžto chrlejí [74]) hromy své do zanícení šírého. Třeskot bouře a ohně, hučení větrů, šumání stromu, křik oblud, ryk šelem, jekot proudu, sykot blesku hasnoucího u vodě, všeliký ten hřmot, rozmnožený od hlasu nebe a hor, ohlušoval poušť.

Velký duch to ví! okamžení to viděl jsem jen Atalu, myslil jen ji. U kořen smrku, pod který jsme vběhli, za štít byl jsem jí tělem svým; událo mi se za chvíli uchrániti jí před litinou, ana skrze spřerážené ratolesti sula se na nás. Sedě u vodě pod stromem, drže milenku svou na klíně a zahřívaje její nahé nohy krásné rukama rozkochanýma,[75]) byl jsem šťastnější nad mladou manželku, ana ponejprv cítí plésati zárod v životě svém.

[70]) ryk, křik šelem divokých, hřmot.

[71]) planu, hořim.

[72]) posobě, pořád, *ráz* jest vlastně uhození.

[73]) stíkám, od steku, šturmem ženu. Žižka stekl hrad. Kath.

[74]) házeji.

[75]) rozmilovanýma.

Zatím poslouchali jsme hluku bouře! Najednou ucítím, ana slza ukvapne Atale na klín můj. „Bouře," zvolám, „jest to krupěje deště tvého?" — Potom, obejma srdečně milenku: „Atalo," pravím jí, „ty tajíš něco přede mnou. Otevři mi srdce své, ó kráso má! Blaze jest, kdy přítel nahlédne do srdce příteli! Pověz mi to tajemství bolestné, které zpěčuješ se odkryti. Ach! vidím, ano pláčeš vlasti své!" — Odpověděla na rychlost: „Synu lidský, kterak bych plakala vlasti své, an otec můj nebyl z krajiny palmové!" — „Kdož jest ten, an tě postavil do dolu slzavého? Odpověz." — Atala vece: „Prvé než matka má dala u věně bojovníku Simaghanovi třidceti kobyl, dvadcet bůvolů, sto měr oleje dubového, padesát koží bobrových a mnohé jiné zboží, poznala člověka pleti[76]) bílé. Ale matka mé matky chrlila jí vody do tváři, a přinutila vdáti se za velikomyslného Simaghana, podobného králi a ctěného od národů jako ducha. Tu matka má řekla ženichu svému: „Počala jsem, zabí mne." Načež Simaghan: „Chraň mne duch velký skutku tak mrzkého! Já tobě neuřeži nosu ani uší, proto že jsi byla upřímná a že jsi neoklamala lože mého. Plod tvého života bude plod můj, a nevejdu k tobě dříve, nežby odešel pták rejžový a svítil by měsíc třináctý." V ty doby já protrhši lůno matky své počínala jsem růsti, jsouci hrdá co Španielka a co divochyně. Matka má udělala mne křesťankou, jakož byla sama s otcem mým. Potom hledalo jí hoře lásky, a ona sstoupila do toho sklípka, kožemi vykladaného, odkavad není povratu[77]) nikdý."

Takový byl příběh Ataly. „A kdožtě byl otec tvůj, ubohý sirotečku na poušti?" řekl jsem. „Kterak ho nazývají lidé na zemi a jaké měl jméno mezi duchy?" —

---

[76]) barvy.
[77]) navrácení.

„Nemyla jsem nikdý nohou otci svému," dí Atala; „vím toliko, že živ byl se sestrou svou v sv. Augustýnu, a že byl vždy věrný matce mé: Filip bylo jmě jeho mezi anděly, a lidé ho nazývali Lopézem."

Na ta slova zkřiknu, až se rozléhlo po poušti. Hlas užasu mého pomísil se s třeskotem hromu. Přituliv Atalu k srdci svému, jako bych ji zardousiti chtěl, volal jsem, zajíkaje se, po chvilkách: „O sestro má! ó Lopézova dcero! dcero dobrodince mého!" — Atala, zděšená, tázala se, odkud pomatení to; než kdy zvěděla, že Lopéz byl ten hostinský muž ušlechtilý, an mne za vlastního přijal v sv. Augustýnu a jehož jsem opustil pro svobodu, projata jest sama pomatením a radostí.

Bylo-tě příliš pro naše srdce, že i bratrská přízeň navštívila nás, připojíc lásku svou k lásce naší. Vešken Ataly zápas stával se nyní neprospěšným; nadarmo pozoroval jsem, že vztáhši jednu ruku do klínu svého, pohnula sebou nadobyčejně: již jsem ji uchvátil, již opojoval se sladkým dechem jejím, již píjel celou kouzedlnost lásky ode rtů jejích. Pozdvih očí k nebi, k blyskotiny světlu, držel jsem nevěstu v rukou svých, u prostřed pouště, u přítomnosti Věčného. Stroji svadební! hodný neštěstí a velikosti lásky naší divoké! Nádherní lesové, jenž jste chvěli všemi ratolestmi a vrchy svými, co nějakými oponami a nebesy lože našeho! Sosny zanícené, jenž jste působily pochodně k svatbě naší! Řeky vystouplé, hory bučící, hrozná a výtečná přírodo![78]) — což jste byly jen marné přípravy, které by oklamaly nás, a nemohly jste ukryti na okamžení do svých tajemných hrůz štěstí jednoho člověka!

Atala slabě již toliko odpírala žádostem mým, dotýkal jsem se okamžení blahosti; kdy náhle nezkrocený

[78]) přirození, nátura.

blesk, provozený od třeskotu hromu, zabrázdě v hustosti mraku, naplní celý les sirou a světlem, a rozrazí strom před nohama našima; utíkáme zděšení. Ale užasu! — v tichu následujícím po tom rozpuku ohromném, slyšíme zvoneček. Oba dva s podivem naslýcháme hlasu, tak neobyčejného na poušti. Na rychlost zaštěkne pes opodál; potom blíží se, opětuje štěkot, přijde, vyje radostně u nohou našich: starý poustenník, nesa lucernu, následuje ho lesem. „Velebena budiž Prozřetedlnost!“ zvolal on, uhledav nás. „Již dlouho vás hledám! Zvonímeť obyčejně v noci a v bouři, bychom přivolali pocestné; a za příkladem bratří našich na Alpích a Libanu, máme psy, učené hledat poutníků zabloudilých ve samotině. On vás čil od počátku bouře a přivedl mne sem. Dobrotivý Bože! kterak jsou mladí! Ubohé děti! co zkusily na té poušti! Nuže, přinesl jsem nedvědí kůži, ta hodí se té mladé žence. Tu hle, jest drobet vína v láhvici.[79]) Budiž Bohu chvála ve všech skutcích jeho! milosrdenství jeho jest náramné, a dobrota jeho neskončená.“

Atala již se octla u nohou kněze! „Pěstoune modlitby!“ pravila-tě jemu, „já jsem křesťanka; nebe tě seslalo k vyproštění mému.“ — Já ledva pochopoval jsem poustenníka; ta milostivost jeho zdála mi se tak vznešená nad člověka, že ve snách býti jsem se domníval. Při záři od lucerničky, kterou držel duchovník, viděl jsem kapati vodu jemu od brady a hlavy; nohy, ruce a obličej jeho zkrvácené byly od trní. „Starče!“ zvolám k posledu, „co to máš za srdce, že ti není hromu se báti?“ — „Báti?“ odpověděl otec s jakousi vroucností, „báti se! tu kde lidé jsou v nebezpečenství, a já přispěti mohu! Byl bych zajisté nehodný služebník Jezu Krista!“ — „Ale, víš-li,“ dím jemu, „že já nejsem křesťan?“ — „Mladíku!“ od-

[79]) po německu: flaše.

*

pověděl poustenník, „tázal jsem se tebe o nabožensiví tvé? Řekl-li Kristus: Přisel jsem pro toho a ne pro onoho? On trpěl za židy i pohany, a viděl ve všelikém člověku bratra svého a nešťastníka. Co tuto pro vás činím, málo jest; naleznete jinde větší pomoci; ale chvála z toho nebudiž chvála naše. Co jsme my lidé, než nehodní nástrojové dobroty božské! a kdež jest vojáka tak choulostivého, anby utekl, vida svého vudce s křízem v rukou a s hlavou korunovanou trním, kráčejícího před sebou na pomoc člověkům?"

Slova ta projala srdce mé; slzy podivení a tklivosti[80]) kanuly po lícech mých. „Mé milé děti!" praví poustenník, „panuji v těchto lesinách malému zástupu bratří vaších divokých. Jeskyně má jest nedaleko odtud ve vrchu; poďte ohřit se ke mně; nenaleznete tam pohodlí života, ale najdete ukrytí; a i za to děkovati jest dobrotě božské, neboť jsou, kterým se i toho nedostává."

— — — — — — — — — — —

— — — — — — — — —

Jednání.

Byl-li sen můj o blahosti živý, netrval aspoň dlouho, a procítění čekalo mne v jeskyni poustenníkově. Užásl jsem se, že Atala přijdoucím nám o polednách, nevyběhla vstříc. Nevím co za hrůzu projalo mne náhle, cítil jsem, že mi usedalo srdce, a vidíno mi, jakoby bobkoví šustělo smutně na vrchu. Blíže se k jeskyni, nesměl jsem volati Lopézovy dcery. Obraznost[81]) má děsila se zárovně buď hlasu, buď mlčení, jenž následovati mělo na volání mé. Ještě více strašila mne noc, panující

80) čitedlnosti.
81) Fantazie.

u vchodu skály, i dím k misionáři: „O ty, jehož provodí a zsiluje Bůh, vstup do té mrákoty a navrať mi Atalu!"

Jak jest slabý, kým vládnou náruživosti! jak jest silen, kdo jich prost jsa spoléhá na Boha! Byla větší mysl v srdci víry plném kmeta, usvadlého věkem sedmdesátı šesti let, nežli ve vší mladosti prsí mých. Muž pokoje všel do jeskyně, a já zůstal vně, plný strachu. Brzy slabý zvuk, nápodobný k nářeku, vyšel z hlubiny skalní a uhodil v ucho mé. Vykřikna a nalezna všecku sílu, vrazím do noci jeskyně. — — Duchové otců mých! vy jedni víte, co za divadlo ranilo oči mé!

Poustenník rozžav pochodni z louče, držel ji třesoucí se rukou nad ložem Ataly. Ta mladá, pěkná dívka, odpolu zpodepřená na loktě, vidína jest bledá a rozčechraná. Krůpěje bolestného potu blyštěly se jí na čele; oči její napoly zhaslé snažily se ještě vyrážeti lásku ke mně, a usta její usmívala se. Zaražený, jako bych ohromen byl, s upřenýma očima, vztaženýma rukama, rtoma[82]) odpolu otevřenýma, stál jsem nepohnutě. Hluboké mlčení panovalo za chvíli mezi třemi osobami toho žalostného divadla. Poustenník přetrhl je první. „Totě", řekl, „zimnice od unavení; poddejme se vůli boží: Bůh se smiluje nad námi."

Na ta slova krev stavená vzala opět běh svůj do srdce mého, a za tklivostí[83]) divochovou přešel jsem na rychlost od zoufání do důvěrnosti nemírné. Jednák Atala nenechala mne dlouho v ní. Pohnouc smutně hlavou znamenala nám, abychom se přiblížili k loži jejímu.

„Otče můj!" pravila mdlým hlasem, obrátíc se k duchovníku, „blízka jsem poslední hodinky. O Šakto! poslyš bez náramného zoufání tajemství, které jsem skrý-

[82]) usty, pyskama.

[83]) pro čitedlnost, jakou mají divocí lidé.

vala před tebou, abych neučinila tebe nešťastnějším a poslušna byla matky své. Nepřekaziž mi znameními bolesti, jenž by přivodily kvapně konec té chvíle, kterou žíti zbývá mně. Mnoho povídati mám, a však podlé bití toho srdce ustávajícího — podlé nevím jaké tíže ledové, kterou ty prsy zdvíhají sotně,[84]) cítím, že dosti chvátati nemohu."

Po mlčení krátkém Atala pronásledovala takto: „Smutný osud můj počal téměř prvé, než jsem spatřila světlo. Má matka počala mne v neštěstí; s tíhotou nosila mne v životě svém a vydala mne na svět s náramnými bolestmi: pochybováno o mně. Chtěci zachovati dny mé, učinila slib matka má: zavázala se jménem mým, že věčné zachovám panenství, jestliže ujdu smrti. — Slib nešťastný, an mě uvrhuje do hrobu!

Bylo mi na šestnáctý rok, kdy jsem ztratila matku. Několik hodin před tím, než zhasla, povolala mne k posteli své. „Dcero má," pravila mi u přítomnosti jednoho misionáře, který potěšoval poslední hodinky její, „dcero má! víš, jaký slib učinila jsem za tebe. Chtěla-li bys, aby sklamala matka tvá? O má Atalo! zůstavuji tebe světu nehodnému křesťanky; uprostřed modlosložebníků, kteří pronásledují Boha otce tvého a Boha mého, an dav tobě dny života, zachoval tě druhým zázrakem. Mé milé dítě, přijmouc rouchu panenskou odřekneš se toliko svízelů[85]) chatrče a smrtedlných náruživostí, které zarmoutily střeva matky tvé! Nuže, poď milenko má, poď, přisáhni na ten obraz matky Spasitele, v rukou toho svatého kněze a tvé matky umírající, že mne nezradíš přede tváří nebe. Pomni, že jsem zavázala se pro tebe, abych zachovala život tvuj, a že nesplníš-li

---

[84]) s tíží.
[85]) psot, bid, jenž v chalupách se nalézají.

slov mých, ne ty trestána budeš, ale matka tvá, jejíž duši uvržeš do muky věčné.“

„O matko má! proč jsi tak mluvila! ó náboženství, jenž jsi jednímkrátem strastí mou a štěstím mým! ztracuješ mne a potěšuješ mne! A ty, milý a smutný předměte náruživosti, ana mne zžírá i v náručí smrti! ó Šakto! vidíš nyní, co způsobila příkrost osudů našich! — — — Prolévajíc slzy a přivinouc se k prsím mateřským, zaslíbila jsem, co žádáno. Misionář vyřekl nade mnou ta hrozná slova a dal mi ten škapulíř, který mne víže na vždycky. Matka má hrozila mi klatbou, jestliže bych kdy zrušila slib svůj, a poručivši mi tajiti toho nepřestupitedlně pohanů, pronásledovníků náboženství mého, skonala objímajíc mne.

„Neznala jsem tenkrát nebezpečnosti té přísahy. Jsouc plna vroucnosti a horlivá křesťanka, hrdá na krev španielskou, probíhající žíly mé, neviděla jsem vůkol sebe člověka hodného mé ruky: plésala jsem, nemajeci jiného ženicha, mimo Boha matky mé. — — — Uzřela jsem tebe, mladého, pěkného vězně: obměkčená osudem tvým směla jsem mluviti s tebou u hranice lesu — — a hned pocítila jsem veškeré tíže slibu svého.“

To kdy řekla Atala, já, zatna pěsti a pohlédna na misionáře okem hrozlivým, zvolal jsem: „Hle! to jest to náboženství tak náramně schválené! Zlořečená přísaha, která mi odnímá Atalu! Zlořečený ten Bůh, který protivuje se přírodě![86]) Člověče! kněže! co jsi přišel tropit do lesů těch?“ —

„Tebe zachránit!“ odpověděl stařec strašlivým hlasem; „krotit náruživostí tvých a zbraňovat ruhači, abys neuvalil hněvu nebeského na sebe! Pěkně tobě sluší, mladíkovi ledva na svět přišlému, toužiti bolestí svých!

[86]) přirození.

Kde jsou známky trápení tvého? kde snesená bezpraví? kde ctnosti tvé, kteréž by jediné ospravedlnily nářek tvůj? Kde jaká služba tvá? kde dobří skutkové tvoji? Nešťastníku! není tvého, než náruživcsti, a ty smíš reptati proti nebesům! Až třidceti let, jako otec Aubri, strávíš u vyhnanství na horách, méně hotov budeš souditi ustavy Prozřetedlncsti; pctom seznáš, že nevíš nic, že nejsi nic, a že není kázně tak přísné, není zloby tak strašlivé, jíž nésti nezasloužilo by tělo porušené."

Blesk, an starcovi z očí vycházel, obrcstlá brada jeho, ana dorážela k prsím, jeho slova ohromující činily jej podobna Bohu. Pcražen jsa důstojenstvím jeho padl jsem k nohoum jemu, prose za cdpuštění výstupku. — ,,Synu muj!" cdpověděl mi hlasem tak lahcdným, že lítost vstoupila do srdce mého; , synu muj! ne pro sebe káral jsem tebe. Ach! dobře máš, přišel jsem dělat málo do lesu těchto, a Bůh nemá služebníka nehodnějšího nade mne. Ale synu muj! nebi, nebi — zlořečiti nikdý nesmíme. Odpusť jestli jsem tě urazil; ale pcslyšme sestry tvé. Snad jest k zpomožení; nezoufejmež Šakto! Buh dal člověku naději."

,,Mladý příteli můj!" převzala mluvu Atala, ,,tys byl svědkem zápasu mého, a předces viděl jen tu nejmenší částku; ostatek tajila jsem před tebou. Ano, otrok černý, an skropuje potem svým horoucí písek Floridy, jest méně bídný, než byla Atala! Vzbuzujíc tebe k outěku, a však jistá smrti, kdy by se cddálil ode mne; bojíc se utéci s tebou do pouští, a předce prahnouc po stínu lesovém a volajíc hlasem velikým pustinu. — — — — Ach! kdyby bylo jen opustiti rodiče, přátele, vlast; kdyby (hrozné k vyřknutí) jednalo se jen o ztrátu mé duše! — Ale tvůj stín, ó matko má! tvuj stín byl vždy přede mnou, předstíraje mi muky své. Slyšela jsem tvé upění, viděla plamen pekelný zžírati tebe! — Noci

mé byly suché a plné strašidel; dni mé neutěšené; rosa večerní usychala padajíc na horké tělo mé; rty otvírala jsem větříkům, a větříci nedadouce mi okřání zažehali se od ohně dechu mého. Jaké trápení, viděti tebe neustavně před očima, daleko od lidí, v hlubokých pustinách, a cítiti mezi mnou a mezi tebou hráze nepřestupitedlné. Konati život svůj u nohou tvých, sloužiti za otrokyni tobě, strojiti oběd a lože tvé v některém koutě světa neznámém, byla by pro mne blaženost svrchovaná: blaženosti té blízka byla jsem a nemohla jí užiti! Jakou jsem zamejšlela radu! co za sny vycházelo z toho smutného srdce! Někdy, uprouc oči na tebe, uprostřed pouště, jala jsem se poddávati žádostem nesmyslným, jako hodným trestu. Brzy chtěla jsem býti jediný tvor s tebou žijící na světě; brzy, cítíc božství, jenž mi překáželo v strašlivých zámeznostech,[87]) přála jsem, aby pošlo božství to, kdybych jedno [88]) já, zavřená v tvém náručí, metána byla od propasti k propasti, s zříceninami Boha i světa? Tu chvíli, — — říci-li smím? — tu chvíli, kdy věčnost jme se pohřížiti mne, kdy postaviti se jdu před soudce neuprositedlného, to okamžení, v kterém bych poslušna byla matky své, vidím s radostí, že stráven jest od panenství život můj — — a i teď, v hrozném odporu, umírám litujíc, že jsem nenáležela tobě!" —

„Dcero má!" vešel poustenník do řeči, „bolest mámí tebe. Ten výstupek náruživosti, do kterého se podáváš, málo kdy pravý jest: ten ani v přirozenosti není, a jest proto méně hoden trestu před Bohem, že raději omyl ducha, nežli zlobu srdce zjevuje. Mělas varovati se zámezností, nehodných celosti[89]) tvé. Ale milé dítě! tvá

---

[87]) zámezný, co za mezí jest, kde býti nemá; nepravost.
[88]) jen, toliko.
[89]) celost, pravost, integritas. Veles.

obraznost klopotná[90]) přílišně zarmoutila tebe nad slibem tvým. Náboženství pravé nežádá obětí větších nad lidské. Jeho pravé city, jeho mírné ctnosti předčí daleko city výskočné[91]) a ctnosti přepiaté domnělého hrdinství. Kdybys byla klesla, i nu! ubohá ovečko zbloudilá! dobrý pastýř by hledal tebe, a přivedl opět ku stádu. Pokladové želu byli otevříni tobě; potoků krve potřeba jest k smazání chyb před lidem; Bohu na jediné slze dosti. Upokoj se, má milá dcero! tvůj stav žádá poklidu;[92]) utecme se k Bohu, on léčí každé rány služebníků svých. Jestli to vůle jeho, jakož se naději, že jest, aby jsi vyšla z té nemoci, vyučím tebe pravdě, a zproštěna budeš slibu svého před Bohem a konati dny své u mne, se Šaktou manželem svým."

Po těch slovích starce Atala uchvácena jest dlouhou křečí, které zniknouc dávala znamení strašlivé bolesti. „Jakže," pravila náruživě, s sepatýma rukama, „bylo tedy pomoci! mohla jsem zproštěna býti slibu svého!" — „Ba mohlas, dcero má!" odpověděl otec, „a můžeš dosavad." — „Pozdě, pozdě jest!" zvolala ona. „Ach! že mi jest umříti v okamžení tom, kdy slyším, že jsem mohla býti šťastná! Kýž jsem znala dříve toho svatého kmeta! Jaké bych dnes požívala radosti, s tebou, se Šaktou, křesťanem — — — potěšená, zotavená od toho muže velebného — — v této poustě na vždycky! — — — O, to by přílišná byla blaženost!" — „Utěš se!" dím jí vezma za ruku tu ubožičku; „utěš se, to štěstí bude nám." — „Nikdý, nikdý!" pravila Atala. — „Kterak?" dím já opět. — „Ty nevíš konce!" řekla panna; „včera — — — v té bouři — — tys mne tiskl — — — tvá to vina — — — byla jsem na tom, abych zrušila slib svůj — — —

[90]) náramná, vehemens, impetuosus.
[91]) zámezným, z mezí vyskakujícím.
[92]) pokoje, utěchy.

jala se uvrci matku svou do plamenné propasti! — Již klatba její naléhala na mne, — — — již jsem klamala Bohu, an vysvobodil život můj. Celuje[93]) mé rty třesoucí se nevěděl jsi, ach! nevěděl, že objímáš smrt!" — — — „Pro Boha!" zvolal misionář, „milé dítě! co jsi činilo?" — „Hřích! otče můj," vece Atala s pomateným pohledem; „jednák já zkazila jen sebe a zachovala jsem matku svou." — „Dopověz!" dím spěšně, pln jsa zděšení, „dopověz!" — „Nuže," řekla „předvědcuci slabost svou, vzala jsem z domova s sebou" — — „Což?" vskočím jí do mluvy s hrůzou. — „Jed!" — — dí otec — „Jest v životě mém," zvolala Atala.

Vypadne oheň z ruky poustenníku; já omdlévaje sklesnu ku nešťastné dívce; stařec obejme obadva ramenem otcovským, a všickni tří v mrákotě mísíme za chvíli vzdychání svá na tom loži smrtedlném.

„Zhůru! zhůru!" pravil brzo srdnatý poustenník, rozsvěcuje lampu. „Maříme drahou chvíli; hledejme pomoci, Bůh se smiluje nad námi! — Snad ještě lze — — dcero má, o žes neřekla včera!" —

„Ach, otče!" řekla Atala, „hledalať jsem tě minulé noci; ale nebe na pokutu viny mé oddálilo tě ode mne. Jednák, všeliký prostředek byl by neplatný; Indové sami, povědomí trávenin, nevědí prostředku proti jedu, který jsem vzala. O Šakto! suď o mém užasu, kdy ne tak náhlý oučinek byl, jakož jsem se nadála. Láska zdvojila sílu mou; duše má nemohla tak brzy odloučiti se od tebe."

Tu já, ne vzdycháním hlasitým překazil jsem Atale u vypravování, nýbrž zámeznostmi divochům známými jediné. Válel jsem se zůřivě po zemi, rukama lomě a ramena si hryze. Otec starý s podivnou laskavostí

[93]) líbaje.

běhal od bratra k sestře, a steré shledával pomoci. Při vší klidnosti srdce svého a tíži věku uměl se činiti srozumitedlným mladosti naší a lidskost jeho výtečná podávala jemu zvuků tklivějších a vroucnějších nad samu náruživost naši. Kněz ten, an od čtyřidcíti let obětoval se den co den službě Boží a lidu na horách, podobal se velikému zápalu, kouřícímu se stále na výsosti před Hospodinem.

Ach! bylo nadarmo vše, cokoli snášel, aby bolesti ulevil Atale. Unavení, hoře, jed a náruživost smrtedlnější nade všecky jedy pospolu sjednotily se, aby odňaly ten kvítek pustinám. K večeru znamení strašná se ukazovala. Mrtvost oudů všech uchopila Atalu a krajnosti těla jejího počínaly stydnouti. „Dotkni se prstů mých," řekla mi, „nejsou-li jako led?" — Nevěděl jsem co odpověditi, a vlasy mi vstávaly hrůzou; potom pravila dále: „Včera ještě, můj nejmilejší! za jedním dotknutím tebe celá jsem se třásla, a hle, již necítím tvé ruky — — — — ledva že slyším hlasu tvého; jeskyně ta mizí poznenáhlu vůkol mne. — — — — — Zpívají to ptáci? — již as zapadá slunce — Šakto! světlo jeho pěkné bude na poušti nad hrobem mým." —

Pozorujíc Atala, že slova její rozpouštěla nás ve slzy, vece: „Odpusťte mi, milí přátelé! jsem tuze mdlá; snad budu silnější! — — — Jednák umříti tak v mládí! tak najednou! kdy srdce mé plné bylo života! — Pěstoune modlitby, měj se mnou strpení, neopusť mne. Myslíš, že matka má spokojena bude, a že Bůh mi odpustí vinu mou?" —

„Dcero má!" odpověděl dobrý duchovník, prolévaje slzy a stírajíc je třesavými a ochromenými prsty: „dcero má! celé tvé neštěstí pochází od nevědomosti; vychování tvé divoké a nedostatek umění potřebného jsou zkáza tvá; nevěděla jsi, že člověku nesluší vládnouti živobytím

svým. Potěšena buď tedy ovečko má! Pánbůh tobě odpustí pro nevinu srdce tvého. Matka tvá a ten misionář nerozumný, an ji zprávoval, byli vinnější nad tebe. oni překročili moc svou, vynutíce na tobě slib nesmyslný, an nikdý platnosti neměl a míti nemohl před Bohem, ale pokoj Hospodinův budiž s nimi. Vy všickni dáváte světu strašlivý příklad, *jak nebezpečná jest přepatá horlivost a nedostatek světla u věcech nábcženství.* Upokoj se, dítě mé; ten, který zkušuje ledví a srdce, bude souditi tebe podlé umyslu tvého, an čistý byl, a ne podlé skutku, an byl uhonný.

Co se týká živobytí, jestliže hodina tvá padla, v které usnouti máš v Pánu, ach, mé milé dítě! což málo ztratíš, ztratíc tento svět! Byvši živa v samotině poznala jsi hoře; co, kdyby viděla psotu pospolitosti; kdyby, přistavši na břeh Evropy slyšela urážlivý křik bolesti, an se vznáší od té staré země, jenž jest toliko mrtvých popel, zapájený slzami žijících! Obyvatelé chaloupek i paláců, všickni vespolek trpí, všickni lkají v tom udolí. Vidíny jsou královny plakati jako sprosté ženy, a užasnouti se bylo nad množstvím slzí, které byly v očí králů.

Litovala by lásky? milá dcero! rovně tak litovala by snu. Znáš-li srdce člověka, a mohla by sčísti nestálosti tužeb jeho? Snáze by spočetla vlnobití mořské, povalené od bouře. Atalo! sebe obětování, dobrodinstvo, nejsou svazek věčný: byl by den, kdy snad ošklivost následovala by za sytostí; co přešlo, za nic by pokladeno, nic by pozorováno nebylo, jediné nezhoda chudého a opovrženého spojení. Bez pochyby, dcero má! nej pěknější láska byla ona toho muže a ženy té, kteřížto vyšli z ruky stvořitele. Ráj byl zdělán jim; byli nevinní a nesmrtedlní. Dokonalí na duši i na těle srovnávali se ve všem; Eva stvořena byla Adamovi, Adam Evě.

I nemohli-liť oni udržeti se v tom stavu blaženém, kdož moci bude po nich? — Ať nedím o sňatcích prvního lidu, o tom spojení nevýmluvném, kdy sestra byla manželkou bratru; láska a přízeň bratrská sloučily se v srdci jediném, a čistota jedné z nich veličila lahodnost druhé. Všecka ta spojení skormucena jsou; závist připlazila se na oltář trávný, kde obětováno jest kozlátko; panovala pod stánkem Abramovým a na loži tom, kde arciotcové okoušeli tolika radostí, že zapomínali na smrt matek svých. Mlčím o klopotech hospodářství, o svářích, o výčitcích obapolných, o nepokoji a všech svízelích tajných, jenžto bdějí po poduškou lože manželského. Žena obnovuje bolesti své pokaždé, kdy matkou se stává, a vdávání její děje se s pláčem. Jaká žalost nad ztrátou novorozence, jejž matka kojíc vidí umírati na klínu svém! Hory byly plné upění; nic nepotěšilo Rachele, že synů jejích nebylo více.

Ale řekneš, že celá byla to žádost tvá, žíti v chaterné chaloupce s vyvoleným svým; že jsi nehledala sladkosti manželstva, jako raději vnady onéno pošetilosti, kterou jinochstvo nazývá milostí: klam, omyl, marnost, sen obraznosti[94]) raněné! I já, dcero má! znal jsem bouři srdce; hlava ta nebyla vždycky plechatá, ani prsy ty tak poklidné vždycky, jako se zdají tobě tento den. Věř mně zkušenému: kdyby člověk stálý v náklonnostech svých neustavně nalézal, čím by zbuzován byl cit jeho, jsa obnoven stále; mimo pochybu, samota a milost vrovnaly by Bohu jej samému; nebo to jsou ty dvě potěchy věčné Svrchovaného. Ale duše člověka ustává a nikdy nemiluje dlouho téhož samého předmětu ouplně. Vždy jsou dvě stránečky, kterými dvě srdce netýkají se sebe, a ty stránečky učiniti mohou život dosti nesnesitedlný.

[94]) mysli, fantazie.

Posléze dcero má! veliká jest to vada člověka, aby ve snách o blahosti[95]) zapomínal na tu křehkost smrti polučené[96]) s přirozeností jeho. Jest nám dokonati, jest nám rozloučenu býti. Dříveji, později, buď jaká koli blahost tvá, bylo by tomu obličeji krásnému proměniti se v tu jednotvárnou způsobu, kterou hrob dává rodině Adama; ani Šaktovo oko nepoznalo by tě mezi sestrami hrobu. Láska nevztahuje vlády své na červy rakve. Což dím, ó marnost nad marností! co mluvím o moci přátelství na zemi! Chceš, má milá dcero, věděti vztažení jeho? Kdyby člověk některý se vrátil na světlo několik let po smrti své, pochybuji, aby uvidín byl s radostí od samých těch, kteří prolili slzí nejvíce na památku jeho; tak brzo člověk v nové přechází spolky! tak snadno na se béře jiné navyklosti! tak přirozená jest jemu nestálost! takou maličkostí jest život náš, i ve srdci přátel!

Děkuj raději dobrotě božské, milá dcero, že tak brzo vytrhuje tebe z toho dolu strašného, a povolává do sídla blaženosti, kteréž nikdý nebude konce."

Jako poslední záře dnová utěšuje větry a prostírá pokoj na nebi zkrášeném, tak starcova slova poklidná utišila náruživosti zbouřené u vnitřku mé milenky. Zdála se mysliti jediné na bolest mou a na prostředky, jimiž by snesitedlnou učinila svou mi ztrátu. Brzy pravila, žeby umřela šťastná, kdybych připověděl neplakati jí; brzy mluvila o matce, o vlasti mé, a hleděla vytrhnouti mne z bolesti přítomné, vzbuzujíc ve mně jiné památky; napomínala mne k trpělivosti a k ctnosti. „Ty nebudeš povždy nešťastný," řekla mi; „zkušuje-li tě nebe dnes, jest to proto, abys více lítost měl nad neštěstím bratří svých. Srdce, milý Šakto! podobá se oněm stromům,

[95]) blaženosti, štěstí.
[96]) sjednocené.

kteří nevydávají na člověka rány balšámu, leda žeby ocel ranila je samy.“

Takto řekši obrátila se k misionáři, hledajíc oblehčení u něho, které zjednala mně; a tak odměnně potěšujíc a potěšována jsouc, přijímala a dávala slovo života na loži smrti.

Poustenník zdvojoval pilnost svou v míře, jak nešťastnějšími byli jsme; jeho staré kosti ohřívaly teplem milosti a pořád, upravujíc léky, rozsvěcujíc oheň, obnovujíc stlaní, držel podivné řeči o Bohu a blahosti spravedlivých. Maje pochodni náboženství v ruce, zdál se předcházeti Atalu ku hrobu a zjevovati jí divné tajemství jeho. Celá jeskyně plna byla velikosti té smrti křesťanské, a duchové nebeští, mimo pochybu, pozorovali toho divadla, v kterém náboženství samojediné zápasilo s láskou, mladostí a smrtí.

Zvítězilo-tě to náboženství božské, a znáti bylo triumf jeho po svatém zármutku, jenž následoval v srdcích našich za prvním náruživosti klopotem.[97]) Okolo půlnoci Atala vidína jest obživovati k opětování modlitby, kterou jí předříkal duchovník u lože. Brzy potom podadouc mi ruky, hlasem ledva slyšitedlným pravila: „Synu Utalisův, pamatuješ-li tu první noc, kdy jsi mne držel za pannu poslední milosti? O divné tušení osudu našeho!“ — Umlkla; potom dí: „Když si pomyslím, že tě opustiti mám na vždycky, srdce mé usiluje ožiti tak náramně, že pro milost velikou cítím téměř do sebe moci státi se nesmrtedlnou. Ale Bože! staň se vůle tvá.“ Utichši opět za chvíli pravila dále: „Nyní zbývá, bych tě prosila za odpuštění té žalosti, kterou jsem způsobila tobě. Trápila jsem tě hrdostí a svéhlavostí svou. Šakto! trochu prsti, nasypané na tělo mé, brzy postaví světy

---

[97]) silný outok, vehementia.

mezi mnou a mezi tebou, a sprostí tebe na vždy břemene neštěstí mého."

„Mne za odpuštění!" dím jí, pohřížený ve slzách, „zdaž nezpůsobil jsem já tobě všecko neštěstí tvé?" — „Příteli můj," pravila ona, vejdouc mi do mluvy, „tys mne ušťastnil velice; a kdyby mi bylo ještě jednou živu býti, volila bych raději tu blahost milovati tebe chvíli u vyhnanství nešťastném, nežli celé živobytí stráviti pokojně ve své vlasti."

Tuto zatajil se hlas Ataly: stínové smrti kladli se vukol očí a ust jejích; bludné prsty něčeho se týkati chtěly; mluvila pošepmo s duchy neviditedlnými. Brzo na to usilovala, jednák nadarmo, odvázati s krku malý křížek svůj; i prosila mne sníti jej a řekla mi: „Když jsem mluvila s tebou poprvé u hranice, viděl jsi tento křížek blyštěti se proti ohni na prsích mých; to jest celé jmění Ataly. Lopéz, otec tvůj a můj, poslal jej matce mé, když jsem se narodila. Přijmi tedy to dědictví ode mne, bratře! chovej je na památku neštěstí mého. Utečeš se k tomu Bohu nešťastných v strasti života svého, a daruješ snad slzu milence své. Šakto! mám na tě poslední prosbu! Příteli, spojení naše nemohlo než krátké býti na zemi, ale po tomto žití jest život delší. O jak trpké bylo by, rozloučiti se s tebou na vždycky! já tě předcházím dnes toliko, a budu čekati tebe v království nebeském. Jestlis miloval mne, mladý modláři, dej se vyučiti náboženství křesťanskému, které zachystá spojení naše u věčnosti. Učinilo před tebou veliký zázrak to náboženství božské, jelikož schopnou udělalo mne, opustiti tebe bez zoufánlivé žalosti, v které bych umřela sice. Nicméně Šakto, nechci od tebe, než slovo prosté; dobře vím, co to jest žádati přísahy. Snad by slib ten rozděloval tebe od některé ženy šťastnější nade mne! — — bude-li tě která milovati, jako Atala? — — — O matko

má, odpusť své zbloudilé dceři! Padám opět do mdloby a ujímám ti, ó Bože, myšlení, které náleží jedinému tobě!“

Proklán jsa bolestí a upěje, jako by se rozskočiti bylo prsím mým, slíbil jsem Atale přijíti jednou víru křesťanskou. To vida poustenník zdvihl se s nadšeným pohledem, a vztáhna ruce ku sklepení jeskyně: „Přispěj,“ zvolal, „přispěj veliký Bože!“ — To propověděv poklekne vedlé lože s vroucností, tichý jsa, jako v hlubokém rozjímání. Jeho příkladem, co nějakou mocí nadpřirozenou, uchvácený vrhu se i já na kolena a skloním hlavu k nohám Ataliným. Strašlivé ticho panovalo mezi námi za chvíli, potom muž výborný, pohleděv na dívku, náhle pronesl slova ta: „Jdi, duše spanilá, spoj se s stvořitelem svým!“ — Atala skonala.

Tuto Šakta podruhé u vypravování svém přinucen byl stanouti. Slzy ho polily a hlas jeho vydával přetržená slova toliko. Sachem slepý otevřel ňádra svá a vytáhna křížek od Ataly: „Tuhle,“ pravil, „jest ten základ protivenství! O René, ó synu můj! ty jej vidíš, já nevidím více! Pověz mi, za tolik let nezměnilo-li se zlato jeho? Znáti-li na něm slzy mé? Poznal-li by to místo, které ta svatá dívka celovávala[98]) usty svými? A co Šakta, není posud křesťanem? Jaké příčiny důležité politiky a vlasti držely jej dosavád v bludu otcův jeho? Nebudu meškati déle. Volá mne země: když míníš sstoupiti do hrobu, že nesplňuješ slova daného? — O země, nebudeš mne čekati dlouho! Jen co kněz zmladí vodou tuto hlavu hořem šedivou, naději se spojiti s Atalou. Ale nechať skončím příběh svůj.

Pohřeb.

Nepokusím se, ó René! vypisovati tobě nyní zoufalost, ana uchvátila duši mou, když Atala vydala po-

[98]) líbávala.

slední vzdechnutí. K tomuť více by náleželo teplosti, než mi se dostává; musily by zavřené tyto oči otevříti se slunci, aby žádaly počtu od něho slzí vylitých na světle jeho. Ano, tento měsíc, an svítí dobu tu nad hlavami našimi, ustane prvé objasňovati samotiny Kentucké; Ohio, an nese tu chvíli člůny naše, staví prvé běh vod svých, než slzy mé ustanou téci pro Atalu. Celé dva dny byl jsem nečitedlný domlouvání poustenníkova. Píle[99]) ukrotiti žalost mou ten výborný muž neužíval marných důvodů zemských; spokojoval se říkati mně: „Synu můj, to jest vůle Boží!“ a přivinoval mne k sobě. Nevěřil bych nikdý, že tolik jest potěšení v tak mále slovích křesťana oddaného, bych toho byl neskusil sám.

Tklivost, léčení, nezměněná trpělost starého sluhy Hospodinova překonaly posléze urputnou bolest mou. Styděl jsem se za slzy, které on vyléval pro mne. Otče! pravím jemu, to-tě příliš; nechať náruživosti jinochovy nekormoutí déle pokoje dnů tvých. Dovol, ať odnesa ostatky své milenky pochovám je v některém koutě pousty, a jestliže odsouzen jsem k živobytí delšímu, snažím se hoden býti té svatby věčné, kteráž mi slíbena od Ataly.

Při tom nenadálém ponavrácení mysli mé ten dobrý otec tetelil se radostí; i zvolá: „O tvůrce, ó Bože můj, dokonej dílo své: navrať pokoj té duši strápené a nezůstav mu po tom neštěstí ničehož, kromě prospěšné a pokorné památky!“

Muž spravedlivý odepřel mi toho, aby mi vydal tělo mé milenky; ale představil mi, že povolá osady a pochová dceru Lopézovu se vší přístrojností křesťanskou; čehož já opět zbraňoval jsem, řka: „Neštěstí a ctnost Ataly neznámé byly před lidmi; nechať hrob její, vy-

[99]) snaže se.

*

kopaný soukromě rukou tvou a rukou mou, zděluje tu mrákotu.“ — Na tom snešeno, bychom zjitra, kdy vycházeti bude zorní záře, zahrabali Atalu pod obloukem mostu přirozeného, u vchodu do háje smrti. Ustanoveno také jest, že ztrávíme noc tu na modlitbách u těla té světice.

K večerou přenesli jsme ty ostatky vzácné k jednomu jeskyně otvoru, hledicímu na půlnoc. Poustenník zaobalil ji do kusu evropejského plátna, předeného od matky své; to bylo jediné zboží, kteréž mu pozůstávalo ze staré vlasti jeho, a od dávna schovával je k pohřebu vlastnímu. Atala ležela na trávě citlivek[100]) pohorních; nohy, ruce, hlava, ramena a částka prsí jejích odkryty byly. Ve vlasech viděti jí kvítek magnolie usvadlý; — týž, který jsem položil na postel panenky, bych plodnou učinil ji! Rtové její, na vzor poupěte z růže, utržena přede dvěma jitrama, zdáli se prahnouti a usmívati se. Na lícech bělostkvoucích viděti jí některé modravé žilky; krásné oči byly zavřeny, nohy spojeny mravně a ruce alabastrové držely u srdce ebenový křížek; škapulíř osudný slibu nešťastného byl na krku jejím. Zdála se očarována býti od anděla zármutku a ode sna neviny a hrobu. Neviděl jsem nic nebeštějšího; a nevědomý, že ta panna požívala světla, vzal by ji za sochu[101]) usnulého panenství.

Duchovník neustal modle se celou noc; já tiše seděl jsem u hlav pohřebního lužka Ataly mé. Kolikráte jsem, když spala, choval na klíně tu hlavu utěšenou! kolikráte, přilna k ní, poslouchal a chytal dychání její! Ale nyní nevyšlo dechu z těch prsí nepohnutých, a darmo čekal jsem probuzení její krásy.

---

[100]) Mimosa sensitiva, Fühlkraut.
[101]) štatui.

Měsíc půjčoval své bledé pochodně k tomu bdění smutnému. Vyšel-tě o půlnoci, jako bílá panna, která se béře plakati nad rakví družky své. Brzo rozšířil po lese to velké tajemství černokrevnosti,[102]) které tak rád povídá věkovitému doubí a břehům stověkým jezera. Časem duchovník opětoval starou notou několiko veršů jednoho starého básníře, nazvaného Joba, pravě:

Člověk vychází jako květ a podťat bývá,
a utíká jako stín a netrvá.
Proč Bůh dává světlo zbědovanému a život
těm, kteříž jsou ducha truchlivého?

Tak zpíval stařec. Hlas jeho vážný a poněkud libý rozléhal se po tichu pouště. Jméno Boží a jméno hrobu odráželo se od ohlasu všelikého, lesiny i řeky. Vrkání virginických holubů, chřestění spádu řeky v horách, cinkání zvonečku na pocestné přidávalo se k tomu zpěvu pohřebnímu; a zdálo se, jakoby v háji smrti odlehlý kůr zemřelých odpovídal hlasu poustenníka.

Mezi tím záplava zlatá povstala na východě. Krahujci ozývali se na skalách a kuny vracovaly se do doupat jilmových; to bylo znamením k Atalinu pohřebu. Vložil jsem tělo její na plece své, poustenník předcházel s rejčem: počneme sstoupati se skály na skálu; starost a smrt zdržovaly kročeje naše. Uhlédaje psa, který nás vyslídil v lese a který nyní, skákaje radostí, jinou nám vyznačoval[103]) cestu, dal jsem se do pláče. Často dlouhá kštice Ataly, chvěná větříky ranními, okryla tváři mou co rouškou od zlata; často, ustávaje pod břemenem, složil jsem ji do mechu a sedl k ní pro nabytí nové síly. Posléze přijdeme k místu, vyznamenanému od bolesti mé; sejdeme pod oblouk mostový. O synu můj! — —

[102]) melancholie.
[103]) vyznamenával.

Bylo tu podívati se na mladého divocha a starého poustenníka křesťanského, obadva na kolenou klečící proti sobě na poušti a ryjící rov (hrob) rukama ubohé dívce, jejíž tělo prostřeno bylo podlé nich ve vyschlém výmolu řeky.

Dokonavše dílo přenesli jsme tu krásu do lůžka jejího z hlíny. Ach, což jiné strojil jsem pro ní lůžko! Vezma potom trochu prsti do ruky a zachovaje ticho strašlivé, upřel jsem posledníkrát oči své na obličej Atalin; na to sypal jsem tu starověkou zemi na čelo osmnáctijaré. Viděl jsem postupně[104]) mizeti podobu své milenky a vděky[105]) její skrývati se pod rouchu večnosti: ještě vyhlédaly poněkud prsy její ze země černé, jako strmí lilium bílé z temné hlíny. „Lopéze!“ zvolal jsem potom, „pohleď, syn tvůj pochovává sestru svou!“ — a tak zahrabal jsem Atalu zemí sna.

Vrátíme se do jeskyně, a tu zjevím misionáři umysl svůj, že usadím se u něho. Svatý muž, znaje ku podivu srdce člověka, vyskoumal mysl mou a podvod bolesti mé. I dí mi: „Šakto! synu Utalisův, pokud žila Atala, mluvil jsem tobě, bys zůstal na té poušti; ale nyní změněn jest osud tvůj, ty náležíš vlasti. Věř mi, synu! bolest není věčná; dříveji, později nachází konec svůj, proto že srdce člověka konečné jest; a to-tě jedna z velikých bid našich, že nám není dlouho býti nešťastnými. Navrať se k Mešasebi, jdi potěšovat matky své, ana tě čeká každý den a má potřebu pomoci tvé. Dej se vyučiti náboženství tvé milé Ataly, kdy příhodno bude tobě, a pamatuj, žes jí přislíbil býti ctnostným a křesťanem. Já tu bdíti budu nad hrobem sestry tvé. — — — Jdi, synu můj! Bůh duše tvé milenky a pamět na tvého starého přítele v horách půjdou s tebou do pousty.“

---

104) poznenáhlu.

105) příjemnosti, graces.

Taková byla slova člověka skalního; vážnost jeho u mne byla veliká, hluboká jeho moudrost, i poslechl jsem. Hned zjitra opůstil jsem hostitele čestného, an tiskna mě k srdci svému dával mi radu poslední, své poslední požehnání a poslední slzy své. Šel jsem okolo hrobu Atalina. Podivil jsem se, vida malý kříž postavený nad nebožkou, jako viděti bývá stežen korábu utonulého. Soudil jsem, že poustenník modlil se u hrobu v noci. Ta známka přátelství a nábožnosti starcovy přivedla mne k hojnému prolévání slzí! Projala mne tužba, otevříti ještě jednou ten rov a podívati se konečně na milenku mou; ale strach jakýs nábožný zabránil mi. Sednu na zemi kyprou, do kteréž se již zarýval červ, hledaje průchodu ku kořisti své. Založiv loket na kolena, hlavu podpíraje rukou, zůstal jsem pohřížený ve trpkých myšlénkách. O René! tuto jsem prvníkráte opravdově rozjímal marnost dnů našich a převelikou marnost umyslů našich. O synu můj! kdož jest, an by neučinil rozjímání toho? já jsem jelen zšedivělý od zimy; věk můj rovná se věku vrány. A věru! po tolika letech, jenž odpočívají na hlavě mé, po tak dlouhé zkušenosti života neznám člověka, an by oklamán nebyl snem blaženosti, neznám srdce, ano by nemělo rány tajné: srdce nejjasnější, na pohled, podobá se studnici na poustě Alachne: svrchek zdá se býti tichý a čistý, ale nahlédneš-li do dna pokojného, uzříš krokodyla ohromného, jejž chová studnice u vodách svých.

Uviděv takto vzjíti i zajíti slunce na tom místě žalosti, druhý den, jak uslyšán jest křik pelikánův, hotovím se opustiti ten hrob posvátný. Odtud, co ode cíle nějakého vyšel jsem, chtěje se dáti drahou ctnosti. Třikrát volal jsem duši Atalinu; třikráte duch pouště odpověděl na hlas můj pod obloukem pohřebním. Pozdravil jsem potom jitřní záře a pozoroval opodál na pohorní stezce,

an poustenník kráčí k chaloupce nešťastníka jednoho Padna na kolena a co nejvroucněji obejma hrob, volám hlasitě: „Odpočívej v pokoji v této cizině, ó dívko přenešťastná! Na odplatu za milost, za vyhnanství a za smrt podstoupenou opuštěna budeš i od Šakty!" — Potom prolévaje potoky slzí rozžehnal jsem se s dcercu Lopézovou a vytrhl se ze samotiny té, zůstaviv u kořen nádherné památky přirozenosti památku ještě spanilejší: nižounký hrob ctnosti.

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

Píseň o zvonu.

(Z Schillera.)

(Krasořečník 1823, str. 69.)

Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango.

Pevně zděnou země kryje
Formu z hlíny pálené.
Dnes se ještě zvon ulije!
Chutně, chaso! k ruce mé.
   Jen kdy horký pot
   S čela teče v hod,
Jméno mistra dílem slyne;
Požehnání z nebe plyne.

Když dílo vážné počínáme,
Tu vážné slovo v čas bývá,
A práce, an my rozmlouváme,
Nám veseleji uplývá.
Tak nyní beřme v rozjímání,
Co zde slabá moc působí;
Ten matný muž jest k pohrdání,
Kdo nesmyslil, co vyrobí.

Toť muže krásí neomylně,
A protož rozum také má,
By u vnitř rozvažoval pilně,
Co, rukou tvoře, vykoná.

Sneste hornou smrkovinu,
Ale dobře sušenou,
Ať se hustí v průdušinu
Plamenové naženou.
Vařte v peci měď,
Cínem pak se řeď,
Má-li tuhá tekutina
Býti pravá zvonovina.

Co v této jámy hlubokosti
Mocí ohně se vystaví,
To na zvonici u výsosti
Své dělatele oslaví;
Potrvá věky budoucími,
Povábě sluchy k pozoru,
A bude kvílit s truchlivými
A zbožné volat ku zboru.
Co v hloubi dole zemšťanovi
Proměnné losy přinesou,
To vráží tamto v zvučné kovy,
Již naučně to roznesou.

Ajta! spousta plyne k voli,
Znám to z bublin náskoku.
Hoďte tam popelné soli,
Ta pomáhá roztoku.
Pěny prostá též
Dlužna býti směš,

By kov švárně vyjda z ruky
Dával čisté, plné zvuky.

Neb slavným zvukem radování
Vítá nemluvně milené
V prvním života putování,
Jež koná, od sna vedené.
Ještě mu v lůně budoucností
Nehody spí i blaženosti.
Vzor něžný mateřské milosti
Je v zlatém jitru ostříhá —
Čas jako střela ubíhá.
Od dívky hrdě opuštěné
V svět pacholisko harcuje,
A prošed země oddálené
Domů se hostem vracuje.
A spanilou a květoslavnou,
Co z výše nebe podobu,
Zří lícem kázanou a mravnou
Výtečné panny způsobu.
Tu touha bezejmenná kloní
Jinocha ku samotině,
Slz toky mu se z očí roní,
Vyhýbá ryčné družině,
Jde za milenkou stoudně v sledy,
Jejími oblažený hledy,
Co nejkraššího v lučině,
Snáší v ozdobu dívčině.
O touhu něžnou! sladké city,
Zlatý věk první milosti!
Oko vidí nebeské byty,
A srdce plýtvá v blahosti.
O, kéž by měly květy věčné
Té mladé lásky doby vděčné!

Píšťaly žlutět vidíme!
Omočím nyní tu trest,
Jestli osklenou spatříme,
Že zralý tok, známka jest.
Chutně, chaso! běž,
A ohledej směš,
Zdaliže se látky dvojí,
Nehebné a měkké pojí.

Neb kde se přesné s jemným víže,
A s mírným silné poutá blíže,
Tu slyšán bývá dobrý zvuk.
I hlediž ten, kdo k slibu chodí,
Zda k srdci srdce též se hodí;
Jeť krátko bludu, dlouho muk.
Líbezně panenský hraje
Vínek v kadeřích nevěst,
Když, veselí jich hlásaje,
Zvoní z věže bahověst.
Ach, nejkrašší věku svátek
Končí květen života,
S rouškou, s pasem béře zmatek
Bludů mylných pěknota.
Zápal hasne,
Láska ostává,
Na květy jasné
Plod nastává.
Tělem, duší
Muž se kruší,
Klopotě, baže,
Píle, se snaže,
Měně a boře,
Štěpě a tvoře,

Mocí a lestí
Sháněje štěstí.

Nesmírné proudem hrne se zboží,
Na sejpkách zlatá špíže se množí,
Přibývá prostory, zrůst bere dům,
A v domu vládne
Hospodyň zprávná,
Dítek máti;
Řídí v ctnosti
Domácnosti,
Cvičí dívky,
Zdržuje hochy,

Spoří, střádá,
A pořádá,
Pracuje, pílí
Každou chvílí,

Zásobou truhly špihuje drahné,
Frčícím niti vřetenem táhne,
Chrání ve skříni za mnohý den
Vlnu bělostnou i sněžný len,
Vždy pilna k prospěchu krásy dání,
A nemá stání.

Otec pak okem utěšeným
Od svislí domu dalekohledných
Plésá nad požehnáním svým,
Zhlídá štěpnice zlatoplodné,
Patra stodoly prohnuté,
Prostory sejpky nasuté,
Na poli vlny zrnorodné.

V hrdosti chlubí se jeho ousta:
Pevně co světa samého spousta
Zlým proti oupadům
Stojí mi stkvostný dům! —

Ale osud mocně vládne,
S nímžto není smlouvy žádné,
Klopotem příjde neštěstí.

Boh pomozi! počnem líti,
Lom má zubovatý hled.
Když uzříte na čep bíti,
Rcete svatou průpověď.
Nuže, tak se staň!
Bože domu chraň.
Již se ryhou, dadouc čmoudy,
Valí ohňorudé proudy.

Jeť dobročinná ohně moc,
An krotí se a opatruje,
Co člověk tvoří, způsobuje,
V tom jemu platen na pomoc;
Však strašna jeho božská moc,
Když z pout se vymkne, vyřinuje,
A kráčí stopou svobody
Ten divoký syn přírody.
Nastojte, když v náplň bídy
Vzrosta bez ubránění,
Skrze lidné města třídy
Hrozně těká znícení!
Neboť živly nenávidí
Rukostvůry zemských lidí.
Z oblaku
Zdárnost chodí,
Déšť se rodí;
Z oblaku i v čase tom
Bučí hrom!
Jak to kňučí z výše věže!
Bouře jde!

Krvavé
Jest nebe,
O, to není vedro denní!
Bijí v zvon!
Jaký shon!
Vznikna oheň s plápoláním
Zbíhá třídy zažehnáním
Větrového spěchem křídla;
Vroucí jako z peci hřídla
Žíří vítr, jiskry deští,
Okna břinčí, trámy třeští,
Děti kvílí, matky bloudí,
A pod krní
Bravi mrní.
Běh a outěk, kam pohledne,
V noci světlo jako ve dne,
Dlouhou řadou, z ruky v ruku
Věďro lítá; vzvýši v luku
Sopcí proudy, valy vody.
Chomol vyje přižene se,
Hlukem hledá plamene;
Plamen v suché rolné plody
S praskotem se v sýpku nese;
Bouří v krokví suchém lese,
Jakby v vání náramnosti
Mínil všecku z spodu zem
Vyrvať prudkým klopotem,
Vzroste nebes do výsosti
Velikán!
Losu dán
Ustoupá, kde větší síla,
Člověk, vida svého díla
Zhynutí
V trnutí.

Stojí prázdné spáleniště,
Chomolů vzteklých stanoviště;
V pustých oken vydutí
Hrůza sedí,
Do nich oblak s nebe hledí
Vysoký.
Naposled
Ještě k zvratku
Svého statku
Člověk jednou hledí zpět —
Pak vesel půjde v šírý svět.
Ač krutá jeho nechvile,
Vždy outěchy mu přeje nebe:
Sčítá milé své vůkol sebe,
A hle! vidí vše své milé.

Do země to šťastně přišlo,
Forma již se nalila;
Kéž i zdárně na den vyšlo,
By se práce zplatila.
Což ať nevrhlá? —
Forma roztrhla? —
Ach, snad za sladkou nadějí
Trpké pohromy se dějí.

Tmavému lůnu země svaté
Věříme ruk svých tvoření,
Věří své rolník osení,
A doufá, že mu v klasy zlaté
Dá zrůsti nebes souzení.
Stkvostnější símě zarmouceně
Do lůna země skrýváme,
A k krašším losům utěšeně
Že z rakví zkvete, doufáme.

Temně z výše chrámové
Zvoní zvuky hrobové;
Vážně v průvod znějí smutné kovy
Na poslední cestě poutníkovi.
Ach. toť manželka jest drahá,
Ach! toť milá, dobrá máti,
Od knížete stínů černých
Jata choti z rukou věrných,
Outlým dítkám mileným,
V jejím květu zrozeným,
Ježto míle kojila,
Jich se růstem blažila —
Svazek něžný domu všeho
Jest rozvázán na věky:
Ach! již věrné matky jeho
Není mezi člověky!
Není té, jíž blahou dobou
Byl on péče, potěcha,
Bude vlásti nad sirobou
Nelaskavá macecha.

Dokud zvon nám nevystydne,
Hmotnou práci ostavte,
Jako ptactvo v houšti klidné
Svobodně se zabavte.
Hvězdy zasvítí,
Péče necítí
Slyše chasník na klekání;
Mistr se trápí v neustání.

Chutně chodě
Bystrým krokem
Pozdní poutník v pustém lese
Se k milému domu nese.

Bečíc tihnou k stáji ovce;
Jdou i skotu čelatého
Hladká stáda bučíce,
Zvyklé chlévy plníce.
S mandeli do stodoly vůz se klátí,
Mnohokvětý na snopech věnec leží,
Ryčný mladý ženců lid k tanci běží.
Ticho, pusto na náměstí.
K tovaryské světla záři
Sedá čeled jasné tváři.
Brána skřipec zavíra se,
Země mrakem obstírá se;
Měšťana však nezatrudí
Černá noc,
Ješto zlocha strašně budí:
Bdějíť práva na pomoc
Řáde svatý, synu nebe
Požehnaný, skrze tebe
Zvolně, lehce, chutně pojí
Své se k svému, města stojí,
Z lesů vyšli spolku chtiví,
Nespoleční lidé diví.
Ty i mezi lidské stavy
Uvodil jsi tiché mravy.
Tebou dražší svazek spiatý
K vlasti milé podnět svatý!
Tisíc ruk se hýbe v píli
U veselém spojení,
Zjevují se tajné síly
Skrze vroucí snažení.
Pod svobody drahou stráží
Mistr i chasník pracuje,
Každý svým se místem blaží,
Posměvači zdoruje.

Práceť krása obecenství,
Požehnání občana,
Ctí-li krále důstojenství,
Ctí svá pilnost měšťana.
Míre milý,
Shodo sladká,
Panuj, panuj
Míle městu tomuto!
Kéž dne toho nezasvítá,
Anť by vojny láje lítá
Vztekle v tyto tiché doly
Vrhla sebe,
Anby nebe
Na hvězdném se stkvěje polu
Milostně,
Ohnivělo od plápolu
Měst a dědin žalostně.

Výchladu jsme dočekali:
Zrušte nyní stavení,
By se smysly radovaly
V podobizny zdaření.
Tlucte každý zvlášť,
Rozhrušíce plášť:
Má-li zvon kdy zhůru vstáti,
Třeba formu v kusy dáti.

Neb mistr formu rozhrušiti
Můž moudrou rukou, a kdy vhod,
Však běda! když se vyprostiti
Kvapí sám žhoucí rudy plod.
Tu bouří hřmoty hromovými
Dům puklý vztekle obcře,
A jako vraty pekelnými
Ven soptí strast a pohoře.

Kde mocí hmotných tupost vládne,
Nevznikne zobrazení žádné,
Když lůza zvolnost uchvátí,
Tehdáž blahost se rozvrátí.

Žel, když se troudný bouře zárod
V měst lůnu tajně shromáždí,
Sám ztrhav sobě pouta národ
Se strašně s sebou zavraždí.
Tu lítý rozbroj za řemení
Rve zvon, an vyje zahučí.
A posvěcen jsa k míru znění,
Ukrutné heslo zazvučí.

Svobodu, rovnost pokřikují,
Pokojný měšťan béře braň,
A ulice se naplňují,
A těká vraždy lítá saň.
Tu ženy hyénové šprýmy
Z nepřítele si třápají,
A srdce zuby pardovými
Z živého těla škubají.
Utuchne zbožná všecka bázeň,
Není nic více svatého,
An zlobě v cestu nejde kázeň,
Zlý zapuzuje dobrého.
Jsou tygři v hněvu ukrutnější,
Jsou krutší lvové dráždění,
Však ze vší hrůzy nejhroznější
Jest člověk ve svém šílení.
Ó, běda těm, kdo božskou svíci
Dadí slepému, běda těm!
Nemůž mu svítit, ale žíci,
Vsi, města klásti popelem.

*

Tento den mi radost nese!
Jako hvězda, Bohu děk,
Sličný, hladký zjevuje se
Kovový mně vejlupek.
Líčí se celé
Leskem vesele,
Námět štítu způsobného
Také chválí mistra svého.

Sem, rychle sem!
Kolem, chasníci, obstoupíme,
Okřtíme zvon a posvětíme,
Concordia ho názůvem,
By stal se smírcem, obec vodě
Ke srdečné a klidné shodě.

Vždy bývej k tomu povolán,
Nač byl od mistra udělán!
Vis v oblohové blankytnosti
Nad stánky země nízkými;
Buď hromu soused na výsosti,
A mezuj s světy hvězdnými;
Mluv s hůry, jako ony svíce,
Ta jasná hejna hvězdných ok,
Jenž tvorce chválí kolujíce,
A věncovaný vodí rok.
Jen k věčným věcem opravdovým
Vzni hlas jeho ust kovových,
A rozměrem se hodinovým
Dotýkej křídel časových.
Zapůjčuj losům mluvu svého,
A, maje srdce bez citu,
Svým aspoň hlasem proměnného
Provázej živobytí hru;

A vyučuj, že jako mizí
Nám v sluchu plný jeho zvuk,
Tak stálost na zemi jest cizí,
Tak toho světa míjí hluk.

Nuže, teď provazů silou
Z jámy vytáhněte zvon,
Aby v říši zvuků čilou
Vstoupil na větrný tron.
Zhůru, zhůru, výš!
Zdvihl se, visne již.
Radost zjevuj městu denní,
Mír buď první jeho znění.

Lenka.

(Z Bürgera.)
(Hlasatel český 1806, str. 466.)

Jak divá Lenka za šera
Se ze sna vyrazila:
„Vilíme, kde jsi? — nevěra,
Či smrt tě zachvátila?"
On s pluky krále Pruského
Byl do boje táh Pražského,
A nepsal milé k správě,
Zdaž z bitvy vyšel zdrávě.

Když pak i král i královna
Se války nabažili,
A udobření zpovlovna
Mír svatý učinili:
Tu vznikne ples a zpěvu hluk,
A bubnů chřest, a ciňků zvuk,
A listím ozdobené
Se vojsko domů žene.

A převšudy a odevšad
Jde valem vše a těží;
A buď on stár, a buď on mlad.
Vstříc plukům ryčným běží;
Tam slyšet otce, manžela,
Tu chotě vítat zvesela:
Ach! Lenka čeká mnoho,
A vítat nemá koho.

I ptá se tam zde každého,
A zbíhá celé řady;
Než nikdo nezná milého,
A nikdo neví rady;
A když pak přejdou plukové
Tu vrané vlasy sobě rve,
Tu hrozné ryky plodí,
A vztekle sebou hodí.

I běží matka k děvčeti:
„Kyž Pánbůh smiluje se!
Mé milé dítě, co je ti?“
A od země ji vznese.
„ „Co pryč je matko, to je tam!
Pryč s světa, pryč, je lest a klam!
Bůh nezná smilování,
Ach, ouve mého lkání!“ “ —

„Bůh, Bůh se smiluj, otec náš!
Onť dobře dělá námi.
Ach! pomodliž se otčenáš,
Bůh, Bůh sám bude s námi.“ —
„ „O matko, matko, klam a lest!
Ne, mnou co dělá, dobré jest:
Dost jsem se namodlila;
O, nač by prosba byla?“ “ —

„Bůh, Bůh, ten otec, uslyší,
Kdy dítě mu se koří,
Jdi, přijmi svátost nejvyšší,
Ta žalost v tobě zmoří.“ —
„ „O matko, co zde zahoří,
To svátost žádná nezmoří,
Ach, žádná svátost, máti
Znik mrtvým nemůž dáti.“ “ —

„Což, ať ten svodník šalebný
Kams do Turek se pustil?
Pro nový sňatek svadebný
Snad své se víry spustil?
Nech, dítě, muže vrtkého,
On zisku dojde špatného,
Kdy duše těla zbude,
Ten klam ho pálit bude.“ —

„ „Co pryč je, matko, to je tam,
Co pryč je, po tom veta!
Smrt, smrt je zisk můj, svět je klam —
Kyž neznala jsem světa!
Zmiz, zmiz ty tělo v hrob a prach,
Krej, krej tě hrůza, noc a strach!
Bůh nezná smilování,
Ach, ouve mého lkání.“ “ —

„Ach nesuď z toho bezpráví
To strastné, Bože, robě!
Co slína kane, rozpráví,
Ach, nebuď vinno, tobě!
O dítě, zanech kvílení,
A pomni na své spasení,
Ať duše aspoň svého
Má chotě nebeského“. —

„ „O matko! co je spasení?
O matko, co je peklo?
S ním, s ním jest v pekle spasení,
A bez Vilíma peklo! —
Zmiz, zmiz ty tělo v hrob a prach,
Krej, krej tě hrůza, noc a strach!
Tam, kde ho není, žíti,
I v nebi nechci býti.“ “ —

Tak zoufalost se vztěkala
Skrz její mozk a žíly,
A proti Bohu reptala
Hůř, hůře každou chvíli;
A tloukla prsy zavilé,
Až zašlo slunce spanilé,
A v zlatém po obloze
Až jely hvězdy voze.

A venku, slyš! to dupdupdup!
Co koňský cupe dusot;
A chřestem ssedne v domu vstup,
A staví jezdec klusot.
Pak u vrat počne kruh a hřeb
Jen zticha, zlehka, klepklepklep!
A skrze vrata na to
Je slyšet slova tato:

„Vpusť, pusť mě milá milenko!
I bděla-lis, či spala?
Máš smích, či hoře, panenko?
I zdalis o mne dbala?“ —
„ „Vilíme, ty? — tak pozdě k nám? —
Ba hoře, milý, hoře mám,
A kvílím bez pomoci.
I odkud jedeš v noci?“ “

„My sedláme jen v půlnoci,
Až od Čech jedu k tobě;
Dřív jsem ti nemoh zpomoci,
Teď vezmu tebe k sobě.“ —
„ „Ach, poď sem, dítě medové,
Skrz chrastí fičí větrové,
Poď, poď sem, zlatý hochu;
V mých rukou okřej trochu!“ “ —

„Ať fičí bouře větrova,
Ať fičí, fouká, věje;
Kůň hrabe, břinká podkova,
Tu nedobře se děje.
Poď, kasej, zchop, a na mého
Se za mne všvihni vraného:
Sto mil tě v ryčném plesu
Dnes v chotí lůže vnesu.“ —

„ „Ach, dnes sto mil? — dnes nabyla
Bych lůže nevěstina?
Ej, jedenáctá odbila,
Co hučí, zvonovina.“ “ —
„Hle měsíc svítí, jasnotě!
My s duchy jedem v klopotě:
Oč že ty za hodinu
Jsi v lůži nevěstinu!“ —

„ „Kde ložnice, kde, jaká tvá?
Kde, jaké lůžko tvoje?“ “ —
„O malá, tichá, daleká;
Šest desk a deštky dvoje!“
„ „Dost volná?“ “ — „Dost! ty rychle poď,
Zchop, kasej se, a na kůň vhoď!“
Host k hosti hned se sbéře,
A do kořen jsou dvéře.

I kasá, zchopí, všvihne se
Hop! holka na kůň prudce,
A vůkol jezdce obnese
Své liliové ruce.
A rykem, rykem, hophophop!
Kůň cválá mžitkou na sta stop,
A jezdce zeje náší,
Až zem se ohněm práší.

A v pravo, v levo valem vzad
Vše míjelo, kde jeli;
Jak letěl les, a sad a hrad!
Jak duté mosty hřměly!
„Strach dívčině? — i jasno tě!
My s duchy jedem v klopotě.
Strach dívčině-li z duchů?“ —
„„Ach ne! — i nechej duchů!““ —

Nač medle jest ten hluk a zvuk?
Co vyje sejc tu dobu?
Slyš zvonu zvuk, a zpěvu hluk:
„To tělo nesme k hrobu“ —
A, nesa rakev na marách,
K nim průvod s tělem blíže táh';
Zpěv jeho k poslouchání,
Co žabí křehotání.

„V půl noci tělo pohřběte
Vy v zvuku, hluku, plesu;
Ať sobě toho děvčete
Já v chotí lůže vnesu.
Poď zpěvče s kůrem! přitřešti!
A svadebnou mi zavřešti!
Spoj, pope, s ženou muže,
Než lehnem v chotí lůže!“ —

Dost zvuku! — máry zaletí —
  A jedva okem kyne,
Hned rykem, rykem v zápětí
  Se vše to za ním line.
A dál a dále hophophop!
Kůň cválá mžitkou na sta stop,
  A jezdce zeje náší,
  Až zem se ohněm práší.

Jak letí v pravo, na levo,
  Aj pole, role, sady!
A v levo, v pravo, na levo
  Vsi, zámky, města, hrady!
„Strach dívčině? — i jasno tě!
My s duchy jedem v klopotě;
  Strach dívčině-li z duchů?“ —
  „ „Ach, nechej, nechej duchů!“ “

A hle! a hle! tu na kole
  Půlzjevná v záři bledé,
Ta luza vůkol dozvole
  Si ryčný tanec vede.
„Sem, sem ty luzo! za mnou poď!
Sem, skokem poď, a sebou hoď!
  A když se sňatky počnou,
  Hop! tancuj rykem skočnou!“ —

A luza s kola prask a prask!
  Se hrne za ním chřestem,
Jak kdyby chrastím vicher třask,
  A šustěl suchým klestem.
A dál a dále hophophop!
Kůň cválá mžitkou na sta stop,
  A jezdce zeje náší,
  Až zem se ohněm práší.

Jak letí všecko stranami,
Co pod hvězdnou jest září;
I samo nebe s hvězdami
Jak letí před jich tváří! —
„Strach dívčině? — i jasno tě!
My s duchy jedem v klopotě!
Strach dívčině-li z duchů?“ —
„ „Ach, v pokoji nech duchů!“ “

„Ha, vraný! pějí kourové —
Čas kvapí neustále —
Již vanou ránní větrové —
Ha, vraný! cválej dále!“ —
Tu, tu se dráha skončila,
Tu dívka chotě nabyla!
A s duchy pádem jeli;
„Hle, tu jsme, kde jsme chtěli!“

Pak přímo k vratům klopotá
Co přes závodní hony,
A švižným prutem ztroskotá
I závory i spony.
Dsky břinkotem se rozletí;
On pojma koně v zápětí,
Se po hřbitově řítí,
An jasně měsíc svítí.

A hle, a hle! tu na droby,
Ha, strachem tělo trne!
Co troud jsa, s jezdce podoby
Se kyrys dolů hrne;
V leb nahý hlava zmizela,
A zplchala a zlysela,
Jest kostlivec jen z něho,
A kosa v ruce jeho.

I zpíná se a supá kůň,
Z ust plamenem mu hoří,
A pod nimi se v černou tůň
Zem propadne a zboří.
Hluk hučí horem bouřlivý,
Jek ječí dolem strašlivý,
Smrt napíná svou kuši,
Ach, pouští Lenka duši.

Hu, hu! teď vůkol duchové
Hop! tančí kolem skočnou;
A tancujíce, takové
Jí zpěvy huhlat počnou:
„Trp, trp! byť srdce ustalo,
Lép, než by Bohu reptalo;
Duch ušel tělu svému,
Bůh milostiv buď jemu.“

Elegie na hrobkách veských.

(Podlé Anglického T. Gray.)

Den dokonává, na klekání zvoní,
Brav bečí, k stáji tihna povlovně;
Mdlý rolník s pole k domovu se kloní,
A zůstavuje svět ten tmám a mně.

Kraj stkvoucí soumrakem se zasmušuje,
A v hoře ticho slavné přebývá:
Jen bžučný chrobák vážně poletuje,
A ospánlivou ovčín zavznívá;

Jen z oné pusté, mechovaté věže
Tam děsná sova strašně běduje,
Že pozdní chodec, při měsíci těže,
Ji v starém, hrozném sídle burcuje.

V tom smutném jilmoví a smrčí stínu,
Kdež suchopární strmí rovové,
Tu věčně, v ouzkém chladné země klínu,
Spí dědiny té sprostí otcové.

Jich povonného jitra hlahol zvučný,
Zpěv laštovičí s střechy slaměné,
Kur pění jasné, ohlas trouby hlučný,
Víc nevyvolá z chyše prstěnné.

Jim v plápolavém prsku pilná žena
Víc neostará jídla k večerou,
Ni dítky, obsypané o kolena,
K jich celování víc se poderou.

Jak mnoho síjí srpem zprostírali,
Co potřeli hrud zpurných rozvorem;
Jak vesele svůj potah v pole hnali,
Co padlo lesů pod jich toporem!

O, važ jich sobě práce, pejcho tvrdá!
Cti klidné štěstí stavu nízkého;
A ty, ačť skrovný, prostý, Velkost hrdá!
Slyš, bez posměchu, život chudého.

Pych rodu zpupný, moc i povýšení,
Čest, bohatství i sličnou podobu
Své jisté čeká jednou porušení;
Krok slávy vede přímo do hrobu.

Ty chloubo! odpusť, že jich nízké rovy
Jsou bez vítězných, slavných znamení,
Že nevzní chvála výtečnými slovy
Skrz valná, zvučná chrámu sklepení.

Popelník stkvostný, socha oživená,
  Zdaž opět ducha tělu navrátí?
Zda prachu život čest dá roztroubená,
  A pochlebenstvím smrt se odvrátí?

Snad mnohé srdce v tyto hroby kleslo,
  Jenž božským ohněm druhdy hořelo,
A rámě[1]) hodno, jenžby berlu neslo;
  Neb líře rozkoš plodit velelo.

Než před nimi svůj Můza poklad zlatý,
  List dávní zkušenosti skrývala,
Jich oheň nouze udusila svatý,
  A vtipu znikat zima nedala.

Jak mnohý kámen, jako hvězda stkvoucí,
  Se oku tají v mořské hlubině,
Jak mnohý kvítek, nadarmo se pstroucí,
  Svou ambrou dychá v pusté krajině!

Tu mnohý, jehož blažší vedla strana,
  Thurn obce odpočívá hrdinný;
Tu mnohý leží němý Rokycana,
  A Žižka, krví Českou nevinný.

Jim osud nedal soudy v uzdu bráti,
  Skrz oheň téci na nepřátele;
Svou zprávou blahé obce vidět zráti,
  A vládu svou číst lidu na čele.

A však, jak skrovné byly jejich ctnosti,
  Tak malé jejich byly ouhony;
Střev nezavírali svých outrpnosti,
  A netřeli se mečem na trony.

[1]) Ušlechtileji než ruka.

Jich srdce tajná pravda nesvírala,
  Tvář nezhrzela studu ličidlem,
Jich rozkoši a pejše nedýmala
  K své hanbě Můza žádným kadidlem.

Než, podál od měst bláznového zvyku,
  Vždy skrovné v srdci tužby chovali,
A v chladném stranném dolu, bez povyku,
  Pout žití svého tiše konali.

Teď chatrní, míjející obrazové
  Jich kostí od svévole stříhají,
A neučení, sprostní náhrobkové
  Slz daně na pocestném žádají.

Jen věk a jména, (chválu pomlčeci)
  Tu neumělá Můza napsala,
A, umírat jich syny poučeci,
  Text mnohý svatý z písma přidala.

Kdož rád, jsa v loupež němé nepaměti,
  Ten sladký, teskný život postrádá,
Kdož, maje s světa toho vycházeti,
  Dýl krásy jeho zříti nežádá?

Duch z těla jdoucí hledá utrpení,
  A oko, v sloupu, slzy přítele;
V svém ještě hrobu volá přirození,
  A oheň náš v svém žije popele. —

Ty, jehož líra v žádné ctěným době
  Tu sprostnou píseň mrtvým vydala,
Snad kdyby, kdo jsi? při tvém trudná hrobě,
  Se kterás duše dobrá optala,

Dí pastýř šedivý tak o tvém losu:
„Hned za šera ho bylo vídati,
An rychlým krokem potíraje rosu
Tam na vrch kvapil slunce vítati.

Tam kde se buk ten kejvá nahrbený,
Své staré dvorně vina kořeny,
Se chladívával vedrem umrtvený,
A na ty stříbrné zhlídal prameny.

Teď s hrdým bloudil usmíváním v lese,
Cos z fantazie tvorné šeptaje,
Teď smutný, bledý, těžkou hlavu svěse,
Chřad, nad psotou neb láskou zoufaje.

Dne jednoho se u milého bučku
Mé po něm oko darmo točilo,
I druhý den ho více u potůčku
Ni na vrchu, ni v háji nebylo.

Pak z jitra, upějíce zarmouceně,
Ho nesli k hrobkám naší dědiny.
Čti sobě jeho nápis na kameně,
Tam u té věkovité trniny:

Nápis.

Tu, jehož štěstí, sláva nepoznala,
Spí v tmavém země lůnu mládenec;
Jím, ač byl sprostý, Můza nezhrdala,
A melancholie byl milenec.

Měl dobré srdce, ducha upřímého,
A za to Boha odplatitele;
Dal chudým, co měl — slzu oka svého,
Dal jemu Bůh, co žádal — přítele.

V tu svatou skrýši nenahlédej mnoho,
Co jeho křehkost, a co byla čest:
Toť obé trna složil před trůn toho,
Jenž milým jemu otcem, Bohem jest.

Psaní Eloizy Abelardovi.

Navržení.

Abelard a Eloiza žili v dvanáctém století, byvše dvě přeznamenité osoby věku svého z strany umění a krásy; ale nic jich tak v známost neuvedlo, jako nešťastná jejich láska. Po mnohém neštěstí jdouce do klášterů rozdílných, obětovali ostatek dnů svých nábožnosti. Mnoho let po tom rozloučení list Abelardův, daný jistému příteli a obsahující příběh jejich neštěstí, dostal se do rukou čitedlné Eloize. List ten probudil znova všecku lásku její a podal příčiny povědomým psaním, jsoucím přeživé vyobrazení půtky mezi ctností a láskou. Výborný Pope, básníř anglický, přítomné psaní, vytáhv je na díle z dotčených, vyhotovil mistrně, kteréž tuto P. P. vlastencům v třináctisložném, Polákům zamilovaném verši z angličiny vyložené se podává.

Eloiza Aberlardovi.

V té hloubi samotnosti, vážném obyvání,
Kde jenom bohomyslné bydlí rozjímání,
A kde melancholie v sobě trudná kvílí,
Kam v žilách děvy svaté tato bouře cílí?
Proč duch můj sobě ráje krom té poustky tvoří,
Proč oheň dávnozhaslý v tomto srdci hoří?
Toť ještě, ještě láska! — Abelarda jméno
Vždy ještě od Eloizy celováním ctěno.

O strastné, drahé jméno! zůstaň nezjevené,
A nevstup na rty svatým tichem zpečetěné.
Měj schované je srdce pod tím krytem strojným,
Kde k němu pocit žije s citem bohabojným;
Ty nepiš má ho ruko — jižtě předce psáno —
I budiž tedy vámi slzy vymazáno.
Nešťastná Eloiza darmo odporuje,
Vždy srdce velí psáti, ruka následuje.

Zdi nelítostné! v jichžto strašné mrákotnosti
Jsou pokající vzdechy, volné truchlivosti;
Vy od kolenou svatých skály vyklečené,
Vy jeskyně a sluje trním vyježené!
Vy svatyně, kde panny bledotvářné bdějí,
Vy svatí, jichžto sochy slzami se stkvějí!
Jsem studenou a tichou jak vy učiněna,
Však předce zapomnělá nejsem do kamena.
Ne všecko nebes, pokud Abelarda stává,
Vždy přirozenost zbojná srdce půl mu dává.
Půst, modlitby a slzy po léta tekoucí
To srdce nestavily urputně tlukoucí.

Hned jak, se chvějíc, psaní tvé jsem otevřela,
Má bolest jménem známým všecka obnověla.
O jméno věčně smutné! věčně drahé jméno,
Vždys ode mne jen lkáním, pláčem vysloveno!
Ba trnu, kolikráte mé jen vlastní přijde.
Že něco odporného brzy za ním vyjde.
Tu slzavýma očma z řádky řádku stíhám,
A smutnou protivenství rozmanitost zbíhám;
Ach potom, hoříc, cítím, ve květu že vadnu,
A ve klášteru tmavém osiřelá chřadnu,
Kde ohně nepovolné zbožnost přísná dusí,
Kde drahý cti a lásky plamen hasnout musí.

*

A předce piš, piš všecko! radost jeť vše znáti,
A radost moci hořem ohlas hoři dáti.
To mně i strast i lidé dali nejlítější:
I zdaž ty Abelarde bylby ukrutnější?
Hle, slzy jsou mé vždycky, nech ať plači tebe;
Chce láska obět míti, již by bralo nebe.
Těm uslzeným očím není více přáno,
Číst, plakat, to jest všecko, co jim v světě dáno.

Přej tedy částky hoře, dej to potěšení!
O přej mi více, dejž mi všecko zarmoucení.
Psát naučilo nebe nejprv nešťastníky,
Buď zahnané neb jaté kterés milovníky;
Jeť psaní živo, mluví, duchem lásky dýše,
Pronáší horké city, jako ten, kdo píše.
Co nesmí jevit dívka, psaní vypravuje,
Vymlouvá stud, a celé srdce vyjevuje;
Dvou duší rozmlouvání sladce spojí spolu,
A nese povzdechnutí od Indusu k Polu.

Víš, že má první láska bez uhony byla,
An pod přátelství jménem plameny své kryla.
Já jenom ctila v tobě tvora andělského,
A sličný jakýs výplyv ducha všekrásného.
Tvé usměvavé oči, mírně vzhlédajíce,
Se stkvěly libým bleskem, jak dvě nebes svíce.
Tvých zpěvů poslouchalo nebe potěšené,
A od ust pravdy božské vzněly okrášené.
Což divno, z ust-li takých pohlo naučení,
A vidíno mi, láska že nic zlého není.
Než brzo smysly ducha podmanily sobě,
Ne anděl, ale člověk již mi kochán v tobě.
Jen v mrákotě a vzdálí svatých rozkoš vidím,
A jim, jež pro tě tratím, nebe nezávidím.

Jak mnohokrát jsem řekla, slyšíc o svátosti,
Buď proklat každý zákon, leč žeť od milosti.
Neb milost ráda vólná v poutech nemá zniku,
A vztáhnouc lehká křídla, zapoletí v mžiku.
Ať čest, ať drahé zboží za manželkou chodí,
Ať spanilé jí činy svatou pověst rodí,
Předc ohni pravé lásky vše to ustupuje,
Čest, pověst, drahé zboží láska převyšuje.
Když podněty se její zlehčí prostopášně,
Bůh žehravý na pomstu vdechuje ty vášně,
A velí smrtedlníkům oklamaným lkáti,
Jenž více chtěli v lásce, nežli lásku, bráti.
Byť sám Pán světa velký zlíbil tvora svého,
Předc pohrdla bych světem, jím i trůnem jeho;
I císaře své ruky nehodným bych mněla,
Jen svého milého bych milenkou být chtěla.
Neb jestli nad milenku jméno svobodnější,
To u tebe nech najdu, jméno nejmilejší.
O štěstí! kdy dvou duší milou najít shodu,
Když zákon přirozenost, láska za svobodu:
Tu plno potom všecko, mající i jměné,
Tu žádným srdce prázdné tužbám vystavené,
A myšlénka se mile jedna s druhou schází,
A každá z prsí žádost obapolně vzchází.
Ta blahost, to je štěstí, pokud jen zde jaké,
A to já s Abelardem jednou měla také.

Ach jaká nyní změna! strach to nesměřený!
Tu v poutech, v krvi leží milý obnažený!
Kdež byla Eloiza, že ni hlas, ni ruce,
Ni dýka její kruté překazila muce?
Syrovče stůj! ó ustaň krvavé té rány,
Za stejnou vinu buďte stejné tresty dány.

Ustávám, hanbou, vztekem jsouci uchvácená,
Nech styd a slzy mluví slova zamlčená

Zapomněls na tu smutnou, na tu slavnou chvíli,
Když u oltářních stupňů jsme co oběť tkvíli?
Zapomněls, kterak tehdáž jsem se naslzela,
Když v mladém, horkém věku svět jsem opouštěla?
Já ku studeným ustům svatou roušku zvedla
A oltáře se třásly, světla vůkol bledla.
Svým nebe nad vítězstvím stálo v pochybno...
A svatým byly sliby plny podivnosti.
I k hrozné přistoupivši obětnici blíže,
Jen na tebe jsem zřela, nevidouci kříže.
Mé láska, neli zbožnost, byla povolání,
Tvé lásky ztráta jest mi všeho postradání.
Přijď! oko tvé a slovo bolest mou ukojí,
Vždyť ve tvé moci stává tato blahost dvojí.
Nech ještě k tvým se prsím rozkochaná vinu,
Nech ještě ze tvých očí libé jedy piji;
Dej k srdci přitulené na rtou tvých se chvíti,
Co můžeš dej — co zbývá, nechej mi se snít.
Ach ne, ne! uč mne šetřit jiných kratochvílí.
Dej, ať mé hříšné oči jiných krasot pílí
Ty stav mi v celé kráse vysloněné nebe.
By pro Boha má duše opustila tebe

Ach, měj své aspoň milé stádo na pamětí,
Tvých vlastních rukou štípky, modliteb tvých dítí.
Jenž vyjdouc v květu žití s toho světa zloty
Šli, kam jsi kynul, do hor, na poušť, do samoty.
Tys zbudil ty zdi svaté, samota se smála.
A ráj znikl přerozkošný, pustina kde stála.
Tu stkvělých obětnicí, tím což dědit mělo.
Sirůbě plakající, krásit nevidělo.

A stříbrné sochy mroucích od lakomců dané
Nechláchclily nikdý nebe rozhněvané;
Brž prostí příbytkové, dílo pobožnosti,
Tu vznějí k tvůrci hlasem chvály, povděčnosti.
Zde, jenž nás vězí věčně, mezi zdmi pustými,
V těch mechovatých chrámích, s věžmi vysokými,
Kde pod sklepením vážným noc se ve dne šíří,
A temná jenom okna slavným světlem žíří,
Tvých očí paprskové radost prostírali,
A spanilou dny slávou mile vzjasňovali.
Teď zmizel pokoj z každé božské tváři sličné,
Jest vše zde bledý smutek, slzy ustavičné.
Hle, kterak jiných proseb hledám k přemlouvání,
(Klam zamilovaného bližních milování!)
A však, proč jiných proseb hledám v strastné psotě?
Přijď, vrať mi otce, bratra přítele i chotě!
Ach přijď, a vděk ten učiň dceři, sestře, robě,
Neb *milence* své, jménu, jenž má všecka v sobě!
Ty tmavé sosny, které na té skále čnějí,
A v dutém větru hučíc vysoko se chvějí;
Ty bludné proudy, které z dolin vyblyskují,
Ty jeskyně, co toků hrkot opětují;
Ti větrové, co lkajíc v stromích umírají,
Ta jezera, co čřícím větrem drkotají:
To vše víc nezpomáhá mé zamyšlenosti,
A neuspává dívky snářské obraznosti,
Brž ve mrákotných hájích, v slujích zatemnělých,
V hlubokohlučných síních, v hrobkách osamělých
Melancholie sedí, jejíž pohled sivý
Smrtedlné stele ticho, poklid kormoutlivý.
Přítomnost její mračná všecko zasmucuje,
I zelenost i kvítí vůkol zacloňuje,
A výlevům tekoucím dává zvuk temnější,
A v šedé lesy dychá hrůzy šedivější.

A předce věčně, věčně mám zde obývati,
Toť smutný důkaz lásky, že zná poslouchati.
Smrt, smrt z té pevné vazby dá jen vyniknouti,
Pak studený můj popel má zde zpočinouti;
Zde křehkosti své celé, všechněch ohňu zbýti,
A čekat zde, až smísit s tvým se bude smíti.

Ach nešťastnice! darmo chotí Páně sluješ,
Ty otrokyni lásky v sobě pociťuješ.
O přispěj Bůh! — Než odkud k Bohu odvolání,
Jest ono z pobožnosti, čili od zoufání?
Zde, čistota kam mrazivá se ukryt zašla,
Pro ohně zakázané láska oltář našla;
Co měla bych, to nelze; proč mám, nelítostím!
Pro milovníka teskním, pro hřích nežalostím.
Hřích vidím svuj, však hořím znova u vidění,
A klnouc staré, žádám nových potěšení.
Teď k nebi hledíc plači minulého činu
Teď, zpomenouci tebe, kleji na nevinu.
Z všech protivenství, která milovnici mučí,
Nejhoršíť ono, když se zapomínat učí.
O kterak citu nezbyt, hříchu pominouti,
Jak kochat bezpravníka, bezpraví klnouti?
Jak rozmilý ten předmět loučit od páchání,
Neb kterak oddělovat lásku od pokání?
Dát výhost náklonnosti — píle přenešťastná!
An duše celá hnutá, bodená a strastná!
Než taková se duše v poklidu zas vidí,
Jak často pomiluje, často nenávidí;
Jak často doufá, zoufá, tiší se i vzpíná,
Přetváří, zhrdá, — všecko, jen ne zapomíná.
Nech však ji pojme nebe, hned se rozplamení,
Hned všecka bude v citu, všecka v vytržení!

Mne nad přirození uč povyšovat sebe,
Uč odříkat se lásky, života i tebe.
Nech čitedlné mé srdce Bohem samým bíti,
Jen toho můžeš soka, následníka míti.

Vestálce neouhonné šťastná plynou léta;
Jsouc světu zapomněna, zapomene světa;
Povĕčné jasno svítí z její duše ctnostné,
A nebe prosby její slyší nežádostné;
Půl věku vezme práce, půl jí vezme lůže,
Poslušné[2]) majíc spání, bdít i plakat může.
V ní vášeň nezabouří, tužby nezaplanou,
Jsou k potěše jí slzy, vzdechy k nebi vanou;
Ji milost osvěcuje září nejjasnější,
A andělé jí šepcí sny nejlahodnější.
Jen pro ni nevadnoucí rajská růže zkvetá,
A peruť Serafínská božský zápach metá.
Jí jenom slibný prsten ženich připravuje,
Jí bělorouchých panen hejno prozpěvuje.
Pak zvukem harf nebeských milenka umírá,
A viděním dnů věčných život svůj zavírá.

O což mou bludnou duši jiné baví snění,
A zábav neposvátných jiné vytržení!
Když koncem každého dne smutné pečlivosti,
Což odňato mi pomstou, najdu v obraznosti,[3])
Tu svědomí mé usne, nátura má vůli,
Tu strastná duše s tebou svou provodí zvůli.
O kletá, vzácná hrůza noci vševědoucí!
Jak valně smělou rozkoš množí hřích horoucí;

[2]) Jak znamení dá.
[3]) Fantazí.

Jak duchové mi vábní pouprostraňují,
A všeliký znik lásky ve mně probuzují.
Tu slyším, vidím tebe, půvabem tvým plynu
A vůkol stínu tvého ruce své já vinu;
Procitnu: — mijí hlas ten, míji pohled stkvostn
Utíká rychle stín tvůj, jak ty nelítostný
Já volám živým hlasem; neslyší volání,
Prostírám prázdnou ruku; zmizí celé zdání.
Chci znovu pousnouti, sklesnou oči samy,
Vrať mámení se sladké, přjďte drahé klamy!
Ach darmo! hroznou pouští, zdá se mi, že ideme
A pro strast obapolnou hořce bědujeme.
Zde pne se bledý břečtan k věži pobořené
Tam čnějí nad hlavami skály nakloněné
Ty, znikna do výsosti, kyneš jíti k sobě,
Mrak, vítr a vlny hřmotné nedají mi k tobě.
Vykřiknu, vskočím, najdu tentýž pohled smutný
A procit jest mi rovně jako sen ukrutný

Tvůj lepší osud tobě v vlídné zůřivosti
Dal chladnou nečitedlnost želu i radosti,
Tvůjť život mrtvé ticho, poklid vždycky stálý,
V tvých žilách není bouře, plamen se neválí;
Co jezeros, pokojný, dřív než vicher vstane,
Dřív než, an čeří vody, ranní větřík vane.
Povlovný, jako snové svaté rozhřešené,
A jemný jako nebe zbožným otevřené.

Přijď Abelarde! nebo čeho tu se báti?
Pochodně Venušina mrtvým nemůž pláti,
Utichlo přirození, nábožnost se zpírá,
Tys chladný, — Eloizu lásky plamen zžírá.
Ach nenadějný plamen! jaký v hrobkách bývá,
Kde strastný, mrtvým svítě, popelník zahřívá.

O jací pohledové mně se vyjevují!
Ty drahé podobizny, kam jdu, následují.
Ty se mnou v různém háji, do svatyně chodí,
A dušizprzňující kratochvile plodí.
Při lampě trávíc jitro, oplakávám tebe,
Tvá podoba se loudí mezi mne a nebe.
Mním, že jsem v každém hymnu blízka tvého hlasu,
A vroucnou pouštím slzu každém při zdrávasu.
Když oblak z kadidlnice libé vůně dýmá,
A slavný hlučných varhan hlahol duši jímá,
Tu slávu jedno hasne na tě pomyšlení,
Vše, kněží, svíce, chrámy, před očma se mění,
Mé smysly do moře se plamenného nesou,
An blýskají oltáře, andělé se třesou.

Když tuto rozprostřená ležím v skroušenosti,
A z očí cedím slzy rozkochané ctnosti;
Když modlím se a trnu, když se v prachu viji,
A svitající milost v duši znikat čiji:
Přijď, smíš-li, ať tě zříti v celé kráse mohu
Veď rozpor o mé srdce, stoje proti Bohu.
Přijď, nech ať v té mé duši celé nebe jasné
Tvých jedním pohlednutím loudných očí hasne,
Zpět vezmi tuto milost, slzy zarmoucení,
Zpět zkroušení a lítost, jenž mi platna není,
Mne v stany blaženosti vstupující svrhni,
Mým pomoz nepřátelům, a mně Boha strhni.

Ne! vzdálen, vzdálen buď, jako světa poly,
Buď mezi námi moře, buďte hory, doly!
Ach zůstaň, nechoď, nepiš, nepomysli na mne,
A co já trpím za tě, netrp i ty za mne.
Já dávám tebe z mysli, pouštím z slibu tvého,
Ty zapomeň, vše nenáviz, co bylo mého

Nuž s Bohem! pěkné oči, vábná pohledání,
Vy dlouho milovaná, s Bohem! sladká zdání.
O jasná nebes lásko! přespanilá ctnosti!
O božská nepaměti zemské pečlivosti,
Ty naděje kvetoucí, dcero nebe sličná,
Ty, naše nesmrtedlnost, víro ustavičná!
Sem vlídní, milí hosté, sem váš pokrok vděčný!
Ať vzniknu, ať se octnu tam, kde pokoj věčný.

Aj, zde v své Eloiza chyši zarmoucená
Tkví, sousedkyně smrti, na hrob zpodepřená.
Dchem větrů nejslabějším vclají duchové,
A ze zdí těchto mluví víc než ohlasové.
Zde při umírající lampě kdys jsem bděla,
An z oné obětnice temná slova zněla:
„Poď sestro! (takto řeklo, nebo říci zdáno).
Poď, podiž smutná sestro, tu ti místo přáno.
Já někdy, jak ty, byla teskným hořem spatá,
Tenkráte obět lásky, nyní děva svatá.
Zde, zde jsou němí snové, místa všecka tichá,
Zde láska nezapláče, žalost nepovzdychá.
Tu pověra své sama ohně potracuje,
An náše Buh, ne člověk, mdloby rozhřešuje.

Já jdu, já jdu! připravte nadpovětrné světy
Mně růžové své loubí, věkosvíží květy.
Já jdu, kde hříšník sobě může oddechnouti,
Kde vidět Serafíny čistým ohněm žhnouti.
Ty Abelarde! k světla nebeskému městu,
(O jen tu smutnou službu!) zlahodni mi cestu.
Viz, jak mé rty se třesou, oči v sloupu stojí;
A sebeř duši vzdanou Eloizy svojí.
Ach ne — stůj při mně zbožný v posvátném oděvu,
A chvěje se obnášej hromnicí svou děvu.

Hleď k otevřeným očím kříž mi vstavovati,
Uč mne, a sám ode mne uč se umírati.
Ach potom na svou dívku pohleď milovanou,
Nebť potom hledět na mne žádnou tobě hanou.
Viz, kterak míjitedlné růže prší s líce,
A v jasných jindy očích dohořívá svíce.
Vždy hleď, až každé hnutí dchu i žil mých stane,
Až Abelard můj sám být kochán poustane.
O převýmluvná smrti! v tobě spatřujeme
Co, milujíc člověka, za prach milujeme.

I potom, když tvé osud zmaří povábnosti,
Ty příčiny mé viny, příčiny radosti;
Tvé půtky smrti tobě potěchou se staňte,
Stup jasný na tě oblak, Andělé tě chraňte.
Papršlky věčné slávy tebe okrývejte,
A láskou mé podobnou svatí objímejte.

Když jedna spojí hrobka naše strastná jména,
A láska má tvou slávou bude uvěčněna!
Tuť po věcích, když všecka bolest moje pojde
A toto zbojné srdce utišení dojde,
Dva časem milovníci, zaberouce bludně
Se k těmto bílým věžím,[4]) k této stříbrné studně,
Své skloníc hlavy budou nad náhrobkem pníti,
A obapolně slzy prolévané píti,
Pak řeknou zarmouceně, když se vyplakali:
„O, kyž my nemilujem, jak ti milovali!“
Když budou zpěvy zníti z kůru hlasitého,
A povyšovat obět k chvále všemocného,

[4]) Abelard a Eloiza byli chováni v jednom hrobě, nebo pod jedním náhrobkem v klášteře sv. Ducha. On umřel léta 1142, ona 1169.

Tu, uhlédá-li které oko obměkčené
Ten kámen, kdež jsou naše ostatky studené:
I zbožnost nebi ujme jedno pomyšlení,
Ukápne jedna slza, najdouc odpuštění.
A jestli v budoucnosti některého věštce
Podobný bude osud, by se trápil těžce,
A drahná léta smáčel zasmucené líce
Pro dívku, kteréž krásy vidět nemá více;
O, jestli kdo tak stále, vroucně pomiluje,
Ať smutný náš a tklivý příběh vypravuje.
Můj pěkným želu zpěvem trudný duch se vstýčí,
Ten jej, kdo nejvíc cítí, nejpěkněji zlíčí.

Poustevník.

(Romance dle Goldsmitha.)
(1797.)

„Veď, poustevníčku laskavý,
Mne skrze pustinu,
Tam kde jen oheň blyskavý
Těší tu dolinu.

Já bloudím tuto sám a sám,
Již všecek umdlený:
Čím dál, tím delší nalezám
Les tento zmatený.“

„ „O nechoď, synu, po tmavém
Odvážně po lese,
To světlo v lesku klamavém
Ti zkázu přinese.

Přijímám ve svůj příbytek
Pocestné častokrát,
A skrovný s nimi nábytek
Zděluji míle rád.

Beř, poustevník co chudičký
Ti v nouzi poskytne;
Měj se mnou pokrm střídmičký
A lůžko rokytné.

Živůčka k jídlu pro sebe
Jsem nikdá nezabil;
Milosti této od nebe
Dobrého jsem nabyl.

Mně trávná hora bez viny
Pokrmu dodává,
Vždy mi se chutné byliny
I vody dostává.

Ach, člověk mnoho lopotu
Má pro svůj denní kvas·
A málo třeba k životu.
I to ne dlouhý čas.“ “

Jak sladce nebe déšť roní,
Tak jeho výmluvnost;
A z ticha jemu se kloní
I následuje host.

Ve tmavé poušti jeskyně
Jeho se skrývala;
Však ráda bludné chudině
Se vždy otvírala.

K té pusté skrýši naměří,
Tam v krátce přibyli;
Zacvakla skoba u dveří.
A oni vstoupili.

Když v soumrak pilný dělníček
Na lůžko chodívá,
Poustevník kutí ohníček
A hosta zabývá.

A krměmi bylinnými
Jej vlídně čestuje,
I slovy bohulibými
Mu chvíli zkracuje.

Koťátko spolu cítící
Vesele skákalo;
Tu roždí plálo chřestící,
Tu cvrče cvrkalo.

Radosti ty však odtuchu
Mládenci nedaly;
On sevřen byl ve svém duchu,
Slzy mu kapaly.

To poustevníka zle bodá
Že jemu pláče host:
„„Jaká žalost tebe hlodá?
Neb znamenám žalost.

Jsi z vlasti vypověděný,
A bloudíš sem a tam?
Či od přátel opuštěný?
Trápí tě lásky klam?

Co štěstí dává, darové
Jsouc marní, neblaží;
Marnější pak ti bloudové,
Kteří po nich baží.

Přátelství? — jméno větrné,
Co sen, neostojí:
Bohatstva, slávy — šetrné,
Však bídy se bojí.

A láska? — tať je prázdný hlas,
Hra pouhá miličkám:
Ta jenom hnízda tento čas
Zahřívá hrdličkám.

Mládenče! zapomeň starost,
Ženy i všechen trud. —" "
V tom náhle projevil se host,
An ruměnil jej stud.

Ve tváři jeho zkvítaly
Přelíbé sličnosti,
A ranní záři rovnaly
Se v pěkné krátkosti.

Prs zedmutý, zrak sklopeny,
A tělo ztepilé —
Již poutník jest prozrazený,
Jsa — děvče spanilé.

‚Ach, odpusť, pane, děvčeti,
Jenž rušilo tvůj klid,
A smělo semo kráčeti,
Kde máš s bohem ty byt.

Polituj, prosím, stvoření,
Jež láska zavedla.
A chtějící utěšení
Do smutku uvedla.

Byl slavný někdy otec můj,
A bohatstvím se stkvěl,
Mně chystal všechen statek svůj,
Mne jedinoutě měl.

Mnohý jinoch z ruk otcových
Mne vzít usiloval,
A oheň ke mně v prsech svých
Buď cítil nebo lhal.

Vždy s přípovědí příjemnou
Prodajný hluk tu byl;
I Litmír stál o lásku mou,
Však mně nepochlebil.

Měl on jen prostočistý šat,
A žádnou mohútnost;
Na ctnost a rozum však bohat,
A to mi bylo dost.

Jej krůpě rosy přečisté,
Květ rajské zahrady
By u rovnání zajisté
Nálezly bez vady.

Na kvítku rosa, květu běl
Nestálou krásu má;
Jich krásu Litmír dobrý měl,
Jich stálost měla já.

Za jeho jsem umílení
Nelásku chovala,
A smíchem jenom trápení
Mu odměňovala.

Až konečně mne zanechal
  Hrdosti a vině,
Na poušti obývat se jal,
  Kdež umřel v tišině.

Však za ty jeho tesknoty
  Můj život splácet má:
Hledám i já té samoty,
  Kde on byl, budu já.

Tu v zármutek se cele svůj
  Umrouci zavinu:
Tak zhynul pro mne Litmír můj,
  Tak já proň zahynu.“

„„Chraň bůh!““ — on obejma ji, dí,
  Uleklou velice:
Chce lát, však před sebou vidí,
  Litmíra děvice.

„„O Angelíno! vrácený
  Mé duši anjele!
Aj, žive Litmír ztracený!
  Pusť, dívko, od žele.

Nech na smutek a vzdychání
  Nastoupí veselí;
Po tomto sladkém shledání
  Nic nás nerozdělí.

V té lásce blahé mnoho let
  Kéž živi budeme!
Když ty povzdechneš naposled,
  Tu pukne srdce mé.““

---

*

Poznámky.

Původní stati prósou.

O jazyku českém rozmlouvání první.

Str. 41. *Daniel Adam z Veleslavína* vystupuje tu jako svědek a zastánce jadrné, správné české řeči. Žil v letech 1545—1599 a proslul jako slavný český tiskař, vydavatel i spisovatel. Českými humanisty zušlechtěná spisovná řeč česká povznesla se za doby Veleslavínovy na takový stupeň plnosti a dokonalosti, že celá doba ta nazývána byla dobou veleslavínskou, též zlatou, nebo i klasickou dobou české literatury. Jungmann ovšem neminil ustrnouti na době veleslavínské, ale přece dává tohoto slavného Staročecha za svědka bývalého rozvoje řeči české. Neumělá, do směšnosti zkreslená řeč vlažného Čecha z doby Jungmannovy trapně kontrastuje s ušlechtilou mluvou Veleslavínovou.

Str. 41. *Minos* byl jeden ze tří soudců v podsvětí podle víry starých Řeků. Rozmluva odehrává se v podsvětí, kde Daniel Adam z Veleslavína dlí již dlouho; obrací se na správce podsvětního Minosa s prosbou, aby směl pohovořiti s Pražanem, který právě zemřel a přišel do podsvětí. Scenerie v podsvětí a bystrý ironický dialog jsou výsledkem Jungmannových studií a překladu řeckého filosofa a satirického spisovatele Lukiana Samosatskeho, z něhož některé dialogy též Jungmann přeložil.

Odkud, prosím, rodič? táže se Daniel Adam. Znamená: Kde jste se, prosím, narodil? odkud pocházíte?

Cechofal i fechtofal jsem, praví o sobě Pražan z doby Jungmannovy; jsou to zpotvořená slova česká z německých; význam: hodoval jsem a bil jsem se.

Ja moch moje půl funt attest producirofat, t. j. mohl bych se pochlubiti celou kopou rozličných vysvědčení ze škol a o zkouškách.

Str. 43. *Z Koldína*, naráží na proslulého kancléře staroměstského, výborného právníka staročeského, spisovatele Práv městských, Pavla Kristiána z Koldína (1530—1589).

Konáč, Velenský, Hájkové, Kocín, Komenský.

Mikuláš *Konáč* z Hodíštkova († 1546) byl z prvních humanistu českých, proslul překlady, spisy mravně naučnými a dojemnou láskou k české literatuře.

Velenský Oldřich († 1531), český tiskař a upravovatel spisů náboženských.

Hájkové jsou v středočeské literatuře známí dva: populární katolický dějepisec český Václav Hájek z Libočan, jehož kronika česká byla dlouho velmi oblíbena, ač není kritická ani psaná duchem českým. Druhý Tadeáš Hájek z Hájku, slavný mathematik a hvězdář český, vydával kalendáře a přeložil do češtiny veliký Herbář Ondřeje Mathioly.

Jan Kocín z Kocinetu, přítel Veleslavínův, přeložil kroniku tureckou a zpracoval historii církevní.

Jan Amos Komenský (1592—1670), poslední biskup Jednoty bratrské, náboženský a filosofický spisovatel český a světově proslulý oprávce vychovatelský, žil ovšem po Veleslavínovi, jenž — jak praví — i v podsvětí doslechl se o jeho slávě.

Str. 43. *To je šesky fesnic!* Němci říkají: Das ist mir ein böhmisches Dorf!, chtějí-li označiti něco, co je jim zhola neznámo. My tak mluvíme o „španělských" vesnicích.

O ten lit mám ja, so živ, neslyšel. O těch lidech jsem jakživ neslyšel. Spisovatel karikuje špatnou znalost Pražanovu, jenž doslovně překládá: mám — neslyšel = ich habe — nicht gehört.

To prošlé skrze tvé péro přísloví prorocké, že někdy na mostě Pražském bude Čech nevídanější, jako jelen s zlatýma rohama. Taková proroctví, vyslovující obavu o zachování života národního, jsou v dějinách české literatury hojná. Nejznámější jest věta Dalimilova, že na mostě pražském nebude viděti Čecha. Tato obava jeví se v písni svatováclavské ve slovech „Nedej zahynouti nám i budoucím!", jimiž končí i jezuita Balbín svou latinskou obranu. Také z osvícenských učencu pronesl Frant. Martin Pelcl ve svých Dě-

jinách Němců v Čechách podobný pesimistický výrok o Praze. Ba i sám Jungmann ještě po dvaceti letech v článku O klasičnosti vyslovil se pochmurně o budoucnosti národní.

Strašní práv hajitelé, lampy uprostřed vichru hořící. Těmi slovy označuje spisovatel slávu vojsk husitských a věhlas českých učenců humanistických.

Taková hanba potomků mně zahořčila sladké elysejské radosti, stýská si Daniel Adam z Veleslavína. Jako poctivý Čech a muž veskrze řádný přišel totiž po smrti do podsvětního nebe Elysia.

Štěp odraný, ostím vůkol dušený jest život národní za doby Jungmannovy; ostí, tolik co ostny, trní.

Dobrý zahradník, jenž v sadu svém každý strůmek rovnou pěstuje, jest císař František (doba vlády 1792—1835), k němuž se spisovatel obrací na konec se zbožným přáním, aby byl otcem všem národům, i Slovanům svým.

Rozmlouvání druhé.

Str. 45. *Slavomil a Protiva.* Slavomil jest člověk, který miluje Slávu, Slovanstvo, život národní; jeho ústy pronáší Jungmann své přesvědčení a vroucí obranu nového češství. Protiva jest muž jemu odporující, v protivu se stavějící; neznamená tedy toto jméno muže protivného, nepříjemného. Je to označení ze starých středověkých disputací. Zde jest Protiva zastáncem kosmopolitismu čili světoobčanství, to jest splynutí všech národů v jediný tím způsobem, že by se malí národové podřídili velikým. Jungmann-Slavomil horlí pro zachování osobitosti (individuality) národní.

Str. 46. *Včera tedy jsem se vám zdál horlivěji rozmlouvati s tím poněmčilcem?* Těmito slovy připojuje spisovatel tuto druhou stať k prvnímu rozmlouvání. Slavomil jest patrně Daniel Adam z Veleslavína sám, odrodilý Čech z prvního článku v této rozmluvě odpadá, za to spravedlivý Němec, jak patrno z Jungmannových slov následujících, rozvíjí formou velmi uhlazenou, vzdělanou a slušnou ideál kosmopolitství z důvodů ekonomických, aby se nemařilo času učením se rozličným řečem malým, malí národové beztoho musí se zase učiti jazykum svých mocných sousedu. Tento spravedlivý Němec z první stati stává se tu Protivou Veleslavínovi-Slavomilovi-Jungmannovi.

Str. 47. *Lucianův Jupiter rozběhna se s svým mnohohrotným hromem na zapírače Bohů Anaxagora;* naráží na dialog řeckého spisovatele Lukiana Samosatského „Anaxagoras".

Str. 48. *Nechci-li, aby se ten led docela rozjihl;* tu naráží Protiva na slib Slavomilův, že zůstane v rozmluvě studený jako led, že se tudíž nedá strhnouti citem a neopustí vývodů rozumových.

Iuvenal, římský satirický básník, obracel se často proti modnímu pořečťování starých římských mravů i řeči.

Carnot Lazare, slavný státník a mathematik francouzský († 1823); byl horlivý republikán, jediný hlasoval a mluvil r. 1804 proti povýšení Napoleona za císaře. Později přijal některé hodnosti.

Gleim Ludvík, německý básník anakreontický z doby osvícenské.

Virág, básník maďarský.

Změna příjemnější než snad poupěti motejlení jest. Poupě (v druhé recensi užil spisovatel slova „pupa") ve smyslu našeho pupa, kukla.

V nichž by i nejbystřejší hlavě za čtvero i patero let nebylo možné se naučiti kromě tomu německému bukvaru, hezky od slova k slovu, jakoby na modlánky hrál. Tu vzpomínal Jungmann na své vlastní mládí, kdy český hoch utrácel drahý čas v německé berounské škole, poněvadž nerozuměl vyučovacímu jazyku. Teprve železnou pílí vyšinul se mezi přední žáky za studií na gymnasiu.

Str. 55. *Demokritský smích*, radostný, veselý smích. Zde ovšem Jungmann míní smích ironický, trpký. Podle Demokrita, řeckého filosofa, zakladatele filosofie atomistické a hlasatele radosti životní.

Lístek inteligencí, tak řečený Intelligenzblatt, byl úřední věstník, v němž byly oznamovány důležité zprávy osobní, právní povahy a pod.

Borový, Pavlovský, Michálek, jména učitelů Jungmannovi obzvláště milých.

Ant. Borový (1755—1832), horlivý vlastenecký učitel ve Zlaté Koruně, podporoval snahy Krameriusovy a spisoval drobné povídky.

Český poutník, časopis z němčiny překládaný, s tendencí německou; neujal se, vyšla ho jen čtyři čísla.

Balbín. Bohuslav Balbín (1621—1688), učený jezuita a vroucí milovník vlasti, jejíž historický soupis spisoval.

Nejznámější jest jeho obrana jazyka českého (Dissertatio apologetica), jež se končí slovy české písně k svatému Václavu: Nedej zahynouti nám i budoucím!

Poznámka pod čarou: Tu si hic esses, aliter sentires jest citát z latinského básníka Terentia a znamená: Kdybys byl tu (= na mém místě), cítil bys jinak.

Sochy představující čtvero národů, ježto stojí na mostě pražském, zdělané od velikého mistra *Prokofa*. Mistr Prokof, vlastně Brokoff Jan (1652—1718), hlavně však syn jeho Ferdinand (1688—1731) ozdobili Karlův most krásnými sochami.

O různění českého písemního jazyka.

Tato stať, v níž Jungmann se vyslovuje pro zachování jednoty českého spisovného jazyka, namířena jest hlavně proti separatistickým snahám V. Žáka a F. D. Trnky, kteří hleděli zavésti plnější „dorské" tvary z moravských nářečí do jazyka spisovného; některé formy řeči spisovné zdály se jim příliš zúžené a nelahodné. Již dříve uváděl Jan Kollár v novějších vydáních Slávy dcery některá slova z dialektu do své básně, nebo dokonce o své ujmě zlibozvučňoval česká slova tím, že vkládal pruvodní samohlásky do skupin souhláskových. Jungmann dobře cítě nebezpečí vznikající z otřesení jednotného základu spisovného, vytýkal Kollárovi v řadě dopisu přátelskými prosbami i rozhorlenými výčitkami jeho počínání.

Str. 69. *Dvě sobě odporné strany mezi spisovateli dalšímu zniku literatury nemálo škoditi se vidí.* První strana, o níž Jungmann praví, že obrala sobě jistou dobu minulosti, kterou zlatým věkem nazvati ráčila, za nejdokonalejší, jest strana Jana Nejedlého. Proti těm směřuje hlavně starší článek Jungmannuv 1827 v prvním ročníku Časopisu museiního otištěný: O klasičnosti v literatuře vubec a české zvláště. Druhá strana jest tábor svévolných separatistu, škodlivější než byli zatvrzelí staromilci.

Str. 70. *Přičinlivá horlivost našeho Palkoviče, Tablice, Kollára, Šafaříka, Gallaše.* Úmyslně vypočítává tu spisovatel mezi auktory, kteří píší správným spisovným jazykem, čtyři Slováky a jednoho Moravana.

Jiří Palkovič (1769—1850), básník slovenský, vydavatel časopisu a první profesor češtiny na evangelickém lyceu v Prešpurce.

Bohuslav Tablic (1769—1832), překladatel Anakreonta a z básníků anglických, vydavatel starší poesie slovenské.

Jan Kollár (1793—1852), proslulý pěvec Slávy dcery.

Pavel Josef Šafařík (1795—1861), básník a znamenitý učenec (filolog a archeolog) český.

Josef Heřman Agapit Galaš, lékař v Hranicích na Moravě, psal básně v duchu osvícenské anakreontiky.

Str. 72. *Rozumím pak zde na prvním místě biblí kralickou* (jakožto pramen a zákon písemního jazyka). Slavná šestidílná bible kralická (podle místa vytištění Kralic u Náměště na Moravě) vyšla ponejprv v letech 1579—1593. Překládali Blahoslav, Ondřej Štefan, Isaiáš Cibulka, Mikuláš Albrecht z Kaménka, Lukáš Helic a jiní. Vyniká nanejvýš pečlivým překladem, vzorným, ryzím jazykem českým, krásnou úpravou typografickou.

Str. 72. *Moudrého jezuity Matěje Štejra . . . zasloužilý Faustin Procházka.*

Matěj Václav Šteyer († 1692) jezuita a vlastenecký spisovatel český, vydal katolický kancionál a připravil vydání bible na základě bible kralické. Rovněž kněz pavlánský František Faustin Procházka (1749—1809), když na podnět císařovny Marie Terezie a arcibiskupa pražského hraběte Příchovského vydal společně s V. F. Durychem písmo svaté pro lid, vzal za základ bratrskou bibli kralickou.

Str. 74. *Komenský, Žerotín, Ctibor a jiní mnozí . . . Moravané byli;* Tránovský Slezák; Čerňanský, Doležal, Hruškovic, Semian a mnozí jiní správně česky píšící, Slováci.

O Komenském viz výše.

Karel starší z Žerotína (1564—1636), znamenitý politik a vynikající státnický spisovatel český, pobýval většinou na Moravě, kdež také v Přerově zemřel

Ctibor Tovačovský z Cimburka (1437—1494), hejtman moravský, přítel Jiříka z Poděbrad, spisovatel allegorické skladby: Hádání Pravdy a lži o kněžské zboží a panování jich.

Tránovský, vlastně Třanovský Jiří (Tranoscius) 1591 až 1637, evang. kněz a spisovatel ve Slezsku a na Slovensku. Vydal veliký kancionál.

Čerňanský Jan (1709—1766) a syn jeho Samuel (1759 až 1809) evang. kazatelé, korektoři českých knih a spisovatelé.

Augustin Doležal, evangelický svobodomyslný kazatel, spisovatel náboženského dramatu „Pamětná celému světu tragoedia".

Hruškovič Daniel († 1748) evang. kazatel a spisovatel na Slovensku.

Michal Semian (1741—1812), dějepisec slovenský.

Str. 74. *Nejnovější snahu ... dobré paměti Bernoláka a v šlépějích jeho nastupujících výborných mužů.*

Antonín Bernolák (1762—1813), katolický děkan, první odtrhl písemní slovenštinu od češtiny a spojoval Slováky s bývalou říší pannonskou. Vytvořil si jakýsi vlastní spisovný jazyk teoretický, jehož základem bylo nářečí západoslovenské, a napsal mluvnici i slovník tohoto jazyka, založil i učenou společnost. Z mužů, kteří šli po jeho stopách a „doplavali až šťastně Svatoplukyady", má s jemnou ironií na mysli slovenského básníka, Jana Hollého, faráře madunického, jenž vydal 1833, tedy v roce, kdy článek Jungmannův byl napsán, básnické epos Svatopluk ve dvanácti zpěvích. Na Hollého vztahují se také slova o Horacově lyře, Virgilovi, Ovidovi a Homerovi, neboť Hollý vydal časoměrné anthologie z těchto básníku a přeložil z Vergilia Aeneidu.

O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české.

Článek tento je nám znám ve třech recensích. Ponejprv otištěn byl v prvním ročníku Časopisu musejního 1827, kde Palacký jako redaktor vynechal některé části polemické namířené proti Janu Nejedlému; podle znění v Musejníku otištěn je článek v našem výboru. Původní versi známe z Jungmannova rukopisu zachovaného ve sbírkách musejních; části vynechané Palackým otiskl Zelený v Dodatcích k svému životopisu Jos. Jungmanna. Konečně třetí verse jest z pozdní úpravy autorovy v Sebr. spisech 1841; v ní zachoval spisovatel výpustky Palackého a sám ještě některé partie zkrátil. Srv. též v úvodu zmínku o tomto článku.

Str. 76. *Ciceronů, Liviů, Horáciů atd. máme bez nedostatku.* Staví se tu proti malichernému upřilišování chvály ve vlastenecké kritice. Ostřeji vyslovili požadavek přísné a věcné kritiky Palackého a Šafaříkovi „Počátkové českého básnictví, obzvláště prosodie" vydaní 1818 na podnět Jungmannův.

M. T. Cicero, proslulý řečník a spisovatel filosofický v Římě.

Titus Livius, vynikající historik latinský.

Q. Horatius Flaccus, básník římský z doby Augustovy.

Tyto tři spisovatele uvádí Jungmann jako příklad spisovatelů klassických, od nichž ovšem neuměle veršující a píšící vlastenečtí spisovatelé s počátku našeho obrození velmi byli vzdáleni.

Str. 76. *S užitím poněkud, co o té věci jeden z lepších spisovatelů německých pověděl.* V poznámce cituje: Pölitz v knize: Das Gesammtgebiet der deutschen Sprache. Leipzig 1825. Pölitz byl profesor v Lipsku a spisovatel četných studií o poetice, stilistice a pod. Jeho prací užil Jungmann též hojně v obou vydáních Slovesnosti

Str. 76. *Třídy lidu Serviem Tulliem ustanovené.* Servius Tullius, báječný král římský, rozdělil podle vypravování Liviova národ na třídy podle bohatství a daní.

Gellius Aulus, římský spisovatel z druhého stol. po Kristu. Pobýval v Athenách, v Italii pak vydal veliké dílo Noctes Atticae o 20 knihách. Jsou tam excerpta a poznámky k mnohým antickým spisovatelům.

Str. 78. Spisovatel cituje zde řadu spisovatelů, jež lze nazvati klasickými.

Cervantes Saavedra Miguel (1547—1616) jest světově proslulý básník a romanopisec španělský. Pocházel ze starého rodu šlechtického, studoval bohosloví a filosofii, účastnil se několika námořních bitev proti Turkům, byl v Alžíru zajat a dlouho krutě vězněn, až konečně byl vyplacen a vrátil se do vlasti. Plán k nejvýznamnějšímu dílu svému Don Quijote pojal v žaláři. V románu tom se skvostným humorem a jemnou ironií ukázal na propast mezi ideálem a všední skutečností. Psal i jiné romány, básně a dramata.

Torquato Tasso (1544—1595) nar. v Sorrentě, zemřel v Římě. Pobýval na dvoře vévody Alfonsa z Este ve Ferraře, kdež skládal hrdinský epos Osvobozený Jerusalem. Později stižen byl chorobou duševní, stihomamem, a prožil konec života v Římě. Osvobozený Jerusalem, psaný ve stancích, vyniká velkolepým vzletem básnickým, plastickými obrazy, úměrnou jednoduchou konstrukcí, pravým duchem básnickým. Po pokusech starších (V. Ziaka a J. Purkyně) přeložil celou báseň Jar. Vrchlický. Tasso psal i jiné eposy, velmi rozmanitou lyriku, z níž ukázky podal též Vrchlický.

Ludovico Ariosto (1474—1533) žil též při dvoře ferrarském, kdež psal veliký epos Zuřivý Roland rovněž ve stancích. Je to renaissanční epos rytířský, plný kouzelných a milostných dobrodružství, vyniká svěží fantasií a uhlazeností

formální. Přeložil jej částečně Doucha, úplně Vrchlický. Překládal též latinské kusy divadelní Plautovy a Terentiovy.

Jean Racine (1639—1699), slavný dramatický básník francouzský. Studoval filosofii a bohosloví, záhy počal psáti verše a dramata, v Paříži žil veselým životem ve společnosti Lafontaina, Boileaua a Molièra. Později stal se vážným křesťanem a žil proti světáckým starším svým mravům v náboženské horlivosti. Z tragedií Racineových jsou nejvýznamnější: Andromaque, Mithridate, Iphigène en Aulide, Phèdre et Hippolyte, z pozdější doby hlavně Athalie. Hry jeho vynikají zejména prostou a hlubokou psychologií, zvláště psychologie lásky jest mistrně podána, s nejbohatšími odstíny charakterovými.

Pierre Corneille (1606—1684), dramatický spisovatel francouzský. Vystudoval práva a byl královským advokátem. Jako dramatický spisovatel zastíněn byl mladším Racinem, ač velmi četné jeho hry divadelní měly veliký úspěch i literární význam. Vybíral si v nich romantické, vypiaté situace, řeč jest pathetická, charakteristika osob málo přirozená. Z tragedií jeho nejznámější jsou: Cid (1636), Mélite, tragedie Médée, Horace, Cinna a j.

William Shakespeare (1564—1616), největší dramatický básník anglický i světový. Narozen v Stratfordu, pobýval v Londýně, kdež byl hercem a upravoval dramata pro divadlo. Stal se spoluvlastníkem divadla, psal hojné hry divadelní a to komedie (Sen noci svatojanské, Komedie plná omylů, Pohádka zimního večera a j.), dramata královská z anglické historie (Král Richard II., Jindřich IV., Richard III.), z historie římské (Koriolán, Julius Caesar) a tragedie (Hamlet, Othello, Macbeth, Romeo a Julie) a j. v. Velkolepá jest jeho universálnost, životnost a svěžest jeho postav, dramatičnost jeho her, hluboká psychologie i lidská moudrost, jeho řeč jest plná básnických půvabů. Působil nesmírně na vývoj všech národů moderních, též na rozkvět české poesie dramatické. Překládán byl do češtiny již v době obrozenské (V. Thám, Marek), v Matici české vydán byl první úplný překlad 36 her Shakespearových v letech padesátých a šedesátých minulého století (překládali Čejka, Lad. Čelakovský, Doucha, J. J. Kolár, Jakub Malý). Dokonalý převod her Shakespearových pořídil J. V. Sládek ve Sborníku světové poesie, po smrti Sládkově pokračuje v něm A. Klášterský. Nové pokusy překladů ze Shakespeara podali V. Fencl a Ot. Fischer,

James Thomson (1700—1748), skotský básník, jehož popisné básně (*Roční časy*) byly velmi oblíbeny; v češtině napodobil jeho deskriptivní poesii Milota Zdirad Polák, překládal z něho Jan Nejedlý, později Doucha.

Alexander Pope (1688—1744), proslulý osvícenský básník anglický, vyznačoval se přesnou mluvou, obratností formální, pathetickou výmluvností. Největší a nejvýznamnější jeho básně jsou: An essay on Criticisme, v němž podal překlad poetiky klasicistické podle Horatia a Boileaua. Psal básně popisné (o lesu windsorském), komicko-hrdinské (Loupež kadeře), didaktické, překlady a přebásnění spisovatelu latinských a řeckých. Dovedl se výborně přizpůsobiti cizím předlohám. Jungmann z něho rád překládal (Lazebnice, Psaní Eloizy Abelardovi, Mesiáš).

Christof Friedrich Schiller (1759—1805), klasický básník německý, nar. v Marbachu ve Würtembersku po letech bídy a nespokojenosti dostal se do Výmaru na dvur uměnimilovného prince Karla Augusta, kde pobýval s Goethem, Wielandem, Herderem. Vynikající jsou jeho básně (Píseň o zvonu přeložená Jungmannem pojata do tohoto výboru), balady a dramata (trilogie Valdštýn, Panna Orleánská, Vilém Tell a j.)

Jan Wolfgang Goethe (1749—1832), největší básník německý, z nejmohutnějších duchů lidských, jehož význam již současník Jungmann správně chápal, jak patrno z tohoto řazení i z jeho překladů. Goethe narodil se ve Frankfurtě nad Mohanem, studoval v Lipsku a Strassburku, od r. 1775 žil ve Výmaru přerušiv pobyt jen cestami do Italie, později do českých lázní. Psal práce jedinečné, klasické ceny; písně, ballady (Zpěv duchu nad vodami a Píseň milostničky přeložil Jungmann), dramata (na př. Iphigenie v Tauridě, Faust), epos (Heřman a Dorota, přel. Jungmann, Ferina Lišák), román (Vilém Meister, Werther). Jeho vliv na českou poesii byl a zůstává veliký a blahodárný.

Jan Kochanowski (1530—1584), básník polský, studoval v Italii a Francii, žil pak klidně na svém statku v polském Černolesí. Psal příležitostné básně latinské, z polských jeho spisů významné jest přebásnění žalmů, první polské drama (Odprawa posłów greckich), lyrické Threny, elegie nad úmrtím dcery. Jest vlastně tvůrcem polské poesie v ohledu formálním i látkovém.

Ignác Krasicki (1735—1801) nar. v Dubiecku v Haliči studoval u jezuitů ve Lvově, odešel do Říma. Stal se ka-

novníkem, později biskupem; účastnil se života politického a byl proslulý svým vtipem a elegancí řeči. Psal satiry proti nečinnému životu mnišskému, vtipné bajky, epos (Chotimská vojna), jadrné povídky a díla poučná. V době osvícenské překládali Puchmírovci, hlavě Puchmajer sám, jeho výborné bajky; Jungmann částečně z jeho spisu Listy i pisma różne v článku o hře šachové.

Adam Mickiewicz (1798—1855), jeden z největších básníků polských. Mnoho cestoval Evropou, po rozdělení Polska usadil se jako emigrant v Paříži, kdež přednášel na universitě o slovanských národech a literaturách. Nejslavnější jeho básně jsou Pan Tadeusz (přel. El. Krásnohorská), Dziady, Grażyna, Sonety krymské, Konrád Wallenrod; Knihy národu i lidu polského s mystickým zabarvením. Práce jeho vynikají národní svěžestí a plastičností, vroucím hlubokým citem, skvělou, vzrušenou dikcí.

Michajl Vasiljevič Lomonosov (1711—1765), otec nové literatury ruské. Pocházel z ruského severu od Severního okeánu, z gubernie archangelské. Studoval v moskevské akademii, později dostal se i do Petrohradu a do Německa na další studie. Vynikl jako učenec a profesor mathematiky a chemie. Psal ody (o velebnosti boží při severní záři), pravidla estetická a poetiku básníkum, tragedie (Tamira i Selim) a práce populárně poučné i vědecké. Byl průkopníkem moderní vědy na Rusi a ruskými svými spisy stal se zakladatelem nového literárního jazyka Rusů, odloučil ruštinu od církevní slovanštiny a vzdělal jazyk básnický. Pozoruhodná podoba s významem našeho Jungmanna!

Gavrilij Romanovič Děržavin (1743—1816), básník a státník ruský. Studoval v Orenburce, Kazani, vyznamenal se při vojenských výpravách, později jmenován gubernátorem a senátorem za Kateřiny II., jež si vážila jeho nadání a jejíž vládu oslavil ve svých básních. Psal básně (Felica, oda Bog), překládal žalmy, skládal tragedie, překládal z básníků latinských, francouzských a německých.

Nikolaj Michajlovič Karamzin (1766—1826) studoval v Moskvě a Petrohradě, krátký čas pobyl ve vojsku, pak se věnoval literatuře. Vydával almanachy a časopisy, účastnil se života literárního v kroužcích, psal málo básní (jeho Poslání přeložil Jungmann), pěkné povídky (Dopisy ruského poutníka, Rycar našego vremeni, Má zpověď). Ohromného významu jest jeho práce historická a národně filosofická; jeho osmidílné Dějiny carství ruského znamenají vědecký

čin, kritické prozkoumání pramenů a objevení starého Ruska. Pro řeč ruskou má též veliký význam; zlidověl ji a zmodernisoval oprostiv ji tížících vazeb a frází staroslovanských. Jungmann s Markem čítali horlivě jeho Dějiny a posílali si je.

Alexander Sergějevič Puškin (1799—1837), největší básník ruský, narodil se v Moskvě, padl v souboji v Petrohradě. Jest nejnárodnější básník ruský, poesie jeho je svěží, psychologicky pravdivá; stvořil čisté ruské, slovanské typy, mnoho působil i na naše básníky, zvláště kruhu Májového a na Svatopluka Čecha. Z prací jeho jsou nejvýznamnější: Kavkazský zajatec, Ruslan a Ludmila, Evžen Oněgin, Boris Godunov, Poltava, Piková dáma.

Str. 79. *Guicciardini Francesco* (1483—1540), italský státník a dějepisec. Proslulé jsou jeho Dějiny Italie.

Str. 79. *Eklektická filosofie* jest filosofie vyběravá, z rozličných systémů spojená, nemající jednotnosti ani původnosti.

Str. 80. *Jazyk v ohledu na materii a formu dokonalý* jest jazyk vynikající i bohatstvím slov a rčení, i plností lahodných tvarů mluvnických.

Str. 85. *Chudina . . . děti své raději k německému nežli k českému syllabikáři posílá* t. j. posílá děti raději do německé školy obecné (triviální), k německému slabikáři.

Str. 85. *Jakž to bývalo v Pomořanech;* spisovatel má na mysli neblahý osud Slovanů pobaltských, sídlících při moři baltickém a na ostrovech, kteří byli po dlouhých bojích s Němci a Dány vyhubeni nebo zněmčeni.

Str. 86. Jako byl onen básněný mouřenín neb Uzin-Osantaj ve Wielandově zimní báji (Wintermärchen).

Ch. M. Wieland (1733—1801), německý básník počítaný mezi klasiky, psal osvícenské spisy, galantní poesii, epos náboženský i romantický. Nejznámější jest jeho romantický epos Oberon. Vynikal uhlazeností mluvy, vtipem, byl za dob studií Jungmannových v Praze čítán a na universitě vykládán.

Rozepře mezi písmeny.

Str. 87. pozn. *Spor onoho času dosti důležitý, nyní ledva k víře podobný.* Běží o tak řečený spor itistů a ypsilonistů, též novomilců a staromilců. Dobrovský vyslovil se v češtině pro tak řečenou „opravu analogickou“, jíž opravil dosavadní způsob pravopisu bratrského. Bratří psali totiž po

sykavkách c, s, z vždycky *y* nerozlišujíce staršího, etymologicky správného *i* a *y*. Rovněž spojku *i* psali *y*. Dobrovského etymologického rozlišování hleděl si také Jungmann, proti němu příkře se stavěl Jan Nejedlý, profesor českého jazyka a literatury na universitě pražské, jenž i na přednáškách před posluchači „novomilce", mezi nimi zvláště Jungmanna ostouzel a haněl. Otázka opravy pravopisné nebyla ovšem sama o sobě tak duležitá, ale Nejedlý ustrnul nejen na pravopise bratrském, nýbrž vyhlašuje bratrskou a celou veleslavínskou literaturu za klasickou stavěl se proti všelikému tvoření nových slov a modernisování češtiny. Tím souvisí také tato stať Jungmannova s předešlým článkem O klasičnosti.

Str. 87. pozn. Joh. Christ. *Adelung* (1732—1806), vynikající filolog německý, sepsal obsáhlý slovník jazyka německého a mnohé spisy gramatické. Byl našim osvícenským učencum, zvláště pak Jungmannovi, vzorem a autoritou.

Str. 87. *Haldecká hláska*, obyčejná, sprostá.

Str. 88. *Až pak rozumnější Čechové Jan a po něm Beneš a Petr mně úpějící k starému právu aspoň poněkud dopomohli.* Spisovatel tu míní staré české spisovatele mluvnické, kteří uvedli jakýsi systém do psaní *i* a *y* v češtině. Jsou tu míněni Jan Blahoslav, Beneš Optát z Telče a Petr Gzel z Prahy. Věta Jungmannova není úplně přesná, neboť Beneš Optát a Petr Gzel napsali svou orthografii 1530 a Blahoslav sepsal svou Grammatiku teprve později na základě jejich práce. Poněvadž to byly mluvničky bratrské, neřídili se katoličtí spisovatelé podle nich. To znamenají Jungmannova slova, jimiž si stěžuje *i*: „Ale neměla jsem pokoje, jsouci obviněna z jakéhosi kacířství, tak že se mne pravověrci, tebou oslepeni, nemoudře štítili." Teprve jezuita zmíněný zde již Matěj Václav Šteyer vrátil se k bratrské orthografii ve spisku „Žáček", totiž orthografia, neb výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti (1668).

Str. 88. *Sucholupé, špatné písmeno Plautovo.* Tak nazývá *y* svého druha *i*. Titus Maccius Plautus (250—184 před Kristem) proslulý latinský skladatel veseloher.

Str. 88. *Já u Řeků platím čtyry sta,* jsouc tebe na ten zpusob čtyřidcekrát ušlechtilejší a platnější! Staří Řekové užívali prvních deseti písmen abecedních ve funkci číslic. do desíti, další písmena znamenala násobky deseti. Tak platilo *ι* (iota) 10, *υ* (ypsilon) 400.

Str. 91. *Vojna, kterouž u Svifta staro- a novověké knihy* ku pohoršení všemu učenému světu svedly.

Jonathan Svift (1667—1745), slavný satirický spisovatel anglický. autor po celém světě rozšířených a ceněných Cest Guliverových.

Str. 92. *Frant. Martin Pelcl*, spisovatel a první profesor češtiny na universitě pražské, (1734—1801), vydal podle universitních přednášek r. 1795 Grundsätze der böhmischen Grammatik.

Str. 92. Písmeno *y* se hájí: „Ale neuznává toho můj věrný zastupitel * * ský, kterýž, pro mne potýkaje se statečně, všecky mé odporníky z pole vybil a na hanebný outěk obrátil." Jungmann tu zřejmě myslí Nejedlého, je to již patrno z přímého připojení ke zmínce o Pelclovi, jenž byl předchůdcem Nejedlého na stolici universitní. Skrývačky * * ský užívá asi úmyslně, aby zřetelnou narážkou Nejedlého tím více nepopudil. Právě tak o něco výše, kde mluvil o „náčelním zástupci" nové opravy a myslil na Dobrovského, užívá šifry T * *.

Str. 93. *Acheronta movebo*, to jest: pohnu Acherontem. Acheron, řeka v podsvětí. Fráze znamená: učiním vše možné, nebudu se lekati ani bouří a svárů.

Slézská povodeň.

Str. 93. *Knížectví: Svídnice, Javory a Lehnice* (něm. Schweidnitz, Jauer, Liegnitz) jsou tři okresy v Pruském Slezsku kol měst stejného jména západně od Vratislavě.

Str. 95. *Javorského purgmistra*. Javory leží mezi Svídnicemi a Lehnicemi.

Str. 96. *Merčice* osada v knížectví lehnickém.

Vederava, osada blíže Javoru.

Reversdorf a *Jonsdorf*, vsi v týchž hornatých krajích.

Oderwiese, Majsdorf, ves blízko Greifenbergu.

Str. 99. Závěrečný citát ze Schillera je z jeho proslulé Písně o zvonu. Tam ovšem jde o katastrofu požáru, zde o povodeň. Také verše jsou v pozdějším Jungmannově překladu Písně o zvonu poněkud změněny (srv. str. 255).

> Ač krutá jeho nechvile,
> vždy útěchy mu přeje nebe:
> sčítá milé své vůkol sebe,
> a hle! vidí vše své milé.

Plivník.

Str. 100. *Všecko jde u něho jako z vody a jako po líhách*, t. j. všecko se mu výborně daří. Líha původně podklad, klády, po nichž se spouštějí sudy, aby sklouzaly hladce.

Str. 106. *S cizího koně i v středu bláta ssísti*. Ssísti tolik co sesednouti, s koně seskočiti.

Str.· 107. *Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídké pivo pí*. *Pí* jest tvar stažený místo pije.

V řadě lidových přísloví a rázovitých obratů, jež Myslibor pronáší k sousedům, jest mnoho vět staročeských, jež spisovatel vybral ze starších spisů. Odtud si vysvětlíme hojně starších, již v době Jungmannově nezvyklých tvarů (ssísti, pí, pohrzí, koury = kury, slepice a pod.).

Původní básně.

Těžké vybrání a *Létaví mravenci* jsou první znělky české, jak Jungmann sám naznačuje poznámkou v Sebraných spisech. Znělka (sonet) skládá se ze čtyř sloh, první dvě jsou čtyřveršové s rýmy: ab ab — ab ab (nebo i s jinou kombinací); třetí a čtvrtá sloka jsou trojřádkové a mají formu terciny s rýmy: c d c — e d e. Myšlenkově značí prvrí čtyřřádkové slohy úvod, předvětí, přípravu; poslední strofy a zvláště poslední verš přinášejí závěr, vtipné ukončení, pointu. Znělky mívaly ráz milostný (Petrarca, Shakespeare), později vůbec reflexivní. U nás po nábězích Jungmannových psal znamenité znělky zvláště Jan Kollár v Slávy dceři; z moderních mistrů české znělky vynikají J. V. Sládek, Jar. Vrchlický, J. S. Machar.

Str. 110. *Jeseň a Rybářská píseň* jsou básně příležitostné. Vyňaty jsou z článku Výměsky z prosodiky a metriky české, otištěného v prvním ročníku Jungmannem založeného vědeckého časopisu Krok 1821. Jungmann, který v otázce pravopisné i v mluvnických věcech úplně se řídil autoritou Dobrovského, nesouhlasil se správným názorem Dobrovského o principu prosodickém pro češtinu. Dobrovský vyslovil se pro přízvuk, Jungmann hájil časomíru. Podle zásad Dobrovského básnila družina Puchmajerova, podle časomíry škola Jungmannova. Prudce vystoupili na obranu časomíry mladí slovenští přátelé Jungmannovi Fr. Palacký a P. J. Šafařík ve spisku „Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie“ 1818, proti nim hájí přirozené stanovisko

principu přízvučného Šeb. Hněvkovský 1820 ve spise „Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prosodii". Vývoj českého básnictví dal ovšem za pravdu zásadě Dobrovského.

Několik slov o principu prosodickém. Verš skládá se ze stop, v nichž se slabiky pravidelně střídají, čímž vzniká rytmus. V poesii přízvučné střídají se slabiky přízvučné s nepřízvučnými, v poesii časoměrné dlouhé (přirozeně i polohou, t. j. kde po krátké samohlásce následují dvě souhlásky) s krátkými. Jest tedy trochej (— ⏑) v přízvučné prosodii slabika přízvučná s nepřízvučnou, v časoměrné slabika dlouhá s krátkou; jamb (⏑ —) v přízvučné prosodii slabika nepřízvučná s přízvučnou, v časoměrné krátká s dlouhou; daktyl (— ⏑ ⏑) v prosodii přízvučné slabika přízvučná s dvěma nepřízvučnými, v prosodii časoměrné dlouhá s dvěma krátkými. Podobně lze dvojím způsobem vyložiti anapaest (⏑ ⏑ —), spondej (— —) atd.

Jungmannovo nadšení pro časomíru jeví se v jeho dopisech, v teoretických spisech (zvláště v Kroku a Slovesnosti) i v některých časomírou psaných básních. (Vedle těchto dvou jest to i nejznámější báseň Krok, těžkým indickým metrem sepsaná, jíž byl uveden nový vědecký časopis stejného jména 1821. Viz str. 131.) Básně časomírou psané zřetelně se příčí duchu jazyka českého, neboť čteme-li je podle rytmického přízvuku, nezněií česky; čteme-li je však se správným českým přízvukem slovním, nejsou to verše, neboť pravidelné opakování stop jest pak porušeno. Jungmann však přece zamiloval si časoměrný princip a bojoval pro něj; měl k tomu několik důvodů. Byl profesorem klasických řečí; latinští a řečtí básníci skládali verše časoměrné. Pro časomíru vyslovovali se tenkráte někteří teoretikové v Německu. Hlavní však důvod záliby Jungmannovy byla touha po slovanské originalitě a nechut k Němcům, kteří odedávna básnili podle přirozené povahy svého jazyka, totiž přízvučně. Tuto nechut vidíme na př. v prvním vydání Slovesnosti 1820, kde náš spisovatel si stěžuje, že většinou naši básníci řídí se pravidly přízvuku podle Němců, ijž i ve vkusu zákonodárných. K této nechuti přistoupilo i romantické nadšení našeho vlastence, jenž kladl slovanštinu do nejbližší příbuznosti staré indičtině a starou slovanskou poesii spojoval s časoměrnými metry eposů sanskrtských. Zdálo se mu, že rozlišování hlásek dlouhých a krátkých je v češtině tak značné, že postačí k principu metrickému, a zapomněl, že přízvuk rytmický (ictus) vyslovujeme v češtině výrazově

*

(exspiratorně) t. j. prudším vydechnutím, právě tak jako přízvuk slovní, čímž povstává v takovém verši časoměrném zmatek (kolise). Přečteme-li na př. nejznámější české verše časoměrné, počátek Kollárova předzpěvu k Slávy dceři (Aj, zde leží zem ta před okem mým smutně slzícím atd.) podle přízvuku veršového, nezní verš po česku, neboť přirozený přízvuk slovní jest znásilněn a pokažen; přečteme-li však tyto verše s náležitým přízvukem slovním, ztratí se ihned vazba rytmická a zdá se nám, že čteme prosu. Velmi zřetelně vidíme nevhodnost a nemožnost časoměrné poesie i na obou příkladech v našem výboru „Jeseň" a „Rybářská píseň". Časoměrné metrum obou jest velmi složité, jak ukazuje veršový systém otištěný před básní; kdo však chce obě básně přednášeti podle přirozeného českého přízvuku, ztratí spojitost rytmickou.

Str. 111. *Vše, druhdy jaré, síly hybějí*, všechny síly mládí chybí, opouštějí mne.

Kde života žádná smrt neobrazí, kde smrt nesrazí, neukončí života.

Str. 111. *Osuda rybákům lahodí*, osud jest rybářům lahodný, příznivý; *keser*, čeřen; *vlny se vlají* dmou se, válejí se.

Kudy v nebe, Petrem se doví.

Bohu je, rybák, rád opoví. Znamená: kudy vede cesta do nebe, doví se rybář po smrti od svatého Petra, neboť tento, sám rybář, rád je ohlásí v nebesích Bohu.

Elegie na smrt Stanislava Vydry.

P. Stanislav Vydra (1741—1804), známá a milá nám postava z Jiráskova románu F. L. Věk, profesor matematiky na universitě a horlivý Čech, „cordatus Bohemus", byl na universitě též učitelem Jungmannovým a rozplamenil v něm nadšení vlastenecké. Životopis jeho podán jest v odě Jungmannově. V Praze působil na něho velmi osvícený učitel jeho, newtonovec, jezuita Stepling, jehož jméno i Jungmann připomíná. Vedle významných děl mathematických (z nichž dějiny mathematiky v Čechách a na Moravě, jakož i životopis Steplingův mají širší význam kulturní), napsal životopis hradeckého krajana svého Boh. Balbína, na konec života vydal svá česká kázání a učebnice mathematiky po česku. V pražské universitní knihovně postaveno mu poprsí.

Jungmann, jak vyznává v poznámce, chtěl oslaviti památku tohoto výborného muže obsáhlým životopisem a doufal, že některý básník český napíše na něho báseň. Skutečně také vedle Jungmannovy elegie máme básně na smrt Vydrovu od Vojtěcha i Jana Nejedlého. K zamýšlenému životopisu se nedostal, poněvadž v Litoměřicích chyběly mu prameny potřebné k dukladnějšímu studiu života Vydrova. Také o několik let později — r. 1809 — po smrti učence a buditele Františka Faustina Procházky vybízel několikrát v dopisech přítele Ant. Marka, aby zemřelého vlastence oslavil dustojnou básní. Marek se tenkrát omlouval jako tuto Jungmann nedostatkem pramenů.

Str. 113. *Janus dvojí,* bůh starých Římanů s dvojí tváří, z nichž jedna se dívala dopředu, druhá dozadu.

Str. 113. *Ustal k nebeskému rozpalovat umění.* K tomu poznámka: Posluchači jeho vědí dobře, jak o mathematice smýšlel. Vydra kladl mathematiku mezi nejvyšši vědomosti ducha lidského. Že i Jungmann byl tímto názorem výborného svého učitele proniknut, jest patrno z některých jeho dopisu Markovi z Litoměřic, v nichž příteli duvěrně sděluje, že sám pomýšlí na stolici mathematiky a fysiky na universitě pražské a že se připravuje ke zkoušce.

Str. 115. *Větre, věj to k Hradu osiřelé Králové!* Usvadnul štěp plodný z toho sadu, kde se rodí Čechové. Jungmann tu dává chválu městu Hradci Králové, rodišti Vydrovu, že z něho pocházejí mnozí výteční Čechové a jmenuje v poznámce Balbína, Orličného a Kocína. O Balbínovi a Kocínovi viz výše.

Orličný vlastně *Vorličný Pavel* (1526—1599), český humanista, vydal mnoho spisů latinských, též některé náboženské spisy české.

I později proslul Hradec Králové v českém písemnictví, když na bohosloveckém učilišti přednášel Jos. Liboslav Ziegler, buditel, básník a vydavatel Dobroslava, když kolem profesorů Jos. Chmely a Václ. Klimenta Klicpery, kolem vlastenecké tiskárny Pospíšilovy tvořila se zdatná společnost literárních přátel.

Str. 116. *Který Kurcij nedbav žití svého v jámu smrti živcť dá?* Míní římskou pověst o Curtiovi, který s koněm vrhl se do zející propasti, aby zachránil město další zkázy.

Str. 117. *Takto u Trafalgar svítězuje jednoruký Anglů- rek.* Trafalgar jest mys v úžině gibraltarské, u něhož 1805

zvítězil anglický admirál Nelson nad loďstvem francouzsko-španělským. Nelson sám v této bitvě padl.

Str. 117. *Vystupuje na Parnasskou vrcholi.* Parnas, posvátná hora v Boeotii, byla sídlem Mus; odtud rčení „vzlétnouti na Parnas", název Vrchlického sbírky „Bodláčí s Parnasu" a pod. Vydra krátce před smrtí vydal své latinské básně.

Str. 117. *Eyler český. Leonh. Euler* (1707—1783) byl z nejslavnějších mathematiku celého světa, jenž oslepl též s počátku na jedno oko, později na obě oči a své slavné vědecké práce diktoval.

Str. 118. *Tycho Brahe* (1546—1601), slavný astronom dánský, jenž zemřel na dvoře Rudolfa II. v Praze.

Ant. Strnad (1749—1799), mathematik a hvězdář český z řádu jezuitského. Vydal i stoletý kalendář po česku.

Jos. Štepling (1716—1778), jezuita a profesor mathematiky a astronomie při universitě pražské, učitel Vydrův. Měl zásluhu o zřízení klementinské hvězdárny.

Str. 120. *Circin* kružítko.

Slavěnka Slavínovi.

Báseň napsána hexametry časoměrnými a věnována slovenskému básníku Samuelu Rožnajovi, jenž vydal r. 1812 překlad některých písní řeckého lyrického básníka Anakreonta. Svoje překlady přízvučné, otiskované v Hromádkových vídeňských Prvotinách pěkných umění, doprovodil Rožnaj věnovacím přípisem Jungmannovi. V pěkném přípise raduje se básník, jenž se podpisuje jménem Slavín, z pokroku vlastenské literatury a srdečnými slovy věnuje své prosté, ale něžné a libé překlady sladkých písní Slavěnce, jíž míní Jungmanna, přátelského rádce a pomocníka mladých talentu, zvláště na Slovensku. Jungmanna toto věnování těšilo, jak je vidět ze srdečného tónu libezné jeho odpovědi. Děkuje mladému básníkovi za pozornost a přál by si jen, kdyby ještě tyto kvitky řecké poesie byly i v časoměrném metru věrně přeloženy. Ovšem, nechce svůj názor prosodický milému překladateli vnucovati, neboť „zákona nezná zpěv volný volného věštce".

Str. 121. *Nymfy jiné štěpnými se pyšněly věnci.* Nymfy, řecké víly, zde myšleny Musy, bohyně básnictví. Smysl jest: Kdežto jiní mohou se pochlubiti zralými, velikými plody svého básnického nadání, mohu já v básni k tvé oslavě

připojiti jen planý kvítek, mohu tě oslaviti a tobě poděkovati slovem prostým a neumělým.

Str. 121. *Kytkou se zavděčuješ z Enny a Tempe.* Enna, město ve středu Sicilie, vystavěné na prudkém svahu; Tempe, údolí v Thessalii mezi Olympem a Ossou. Obě jmenovaná místa mají souvislost s řeckým básnictvím.

Str. 121. *Jako výborný svázal je Tevtoně Herder.*

Joh. Gottfr. Herder (1744—1803), vynikající básník, kritik a filosof německý, počítaný mezi spisovatele klasické. Napsal ohlasy lidových písní rozličných národů, také překládal písně starořecké. Tevtona jest Němka, Němectvo vůbec.

Oldřich a Božena.

Tato rozkošná romance, nejvyspělejší z původních básní Jungmannových, vznikla podle básníkova udání v Sebraných spisech již r. 1806, nebyla však otištěna v žádném časopise, nýbrž ji nalézáme teprve v sebraném vydání musejním z r. 1841.

Peruc, vesnice v okresu Lounském, kde podle pověsti nalezl kníže Oldřich (zemřel 1034) Boženu, dceru Křesinovu, peroucí u studnice. Tuto dívku kníže pojal později za choť a povznesl na stolec knížecí.

Postoloprty, město u Loun, dnes na pomezí živlu německého.

Str. 125. *Ze Stádic tvoji vládcové svůj vyvolili rod.* Přemysl oráč povolán byl ze Stadic od pluhu kněžnou Libuší na stolec vladařský.

Str. 125. *Či vezmu cizozemkyni a v hřívu lepík dám* atd. Verše tyto jsou parafrází známého místa v kronice Dalimilově, kde kníže odpovídá nespokojeným zemanům slovy velmi demokratickými a národními, že cizí kněžna nebyla by požehnáním zemi a přivedla by mnoho cizinců, kteří by se rozšiřovali víc a více po Čechách.

lepík v hřívu dám; lepík jest tráva, jež se chytá šatů.

Zuzanna.

Historický podklad básně uvádí spisovatel v poznámce. K zbásnění příběhu ze staré kroniky pohnulo jej patrně pyšné vědomí, že Litoměřice, již za jeho doby, kdy tam učil na gymnasiu, silně zněmčené, byly kdysi městem českým a husitským.

Str. 126. *Tu s třímimecítma se troudil*, trpěl s třiadvaceti ostatními Husity.

V Lidomírově městě t. j. v Litoměřicích, podle (nesprávné) etymologie Jungmannovy.

Primátor přísník slovútný, primátor (starosta) známý svou přísností, ukrutností.

Str. 129. *Zuzanna kvapí na ručest*, spěchá co nejrychleji.

Hvězdohora.

Tuto básnickou apostrofu milého útulku venkovského, napsanou časoměrnými hexametry, nečteme v Sebraných spisech Jungmannových z r. 1841, poněvadž vznikla později a byla otištěna až později v Časopise musejním.

Básník vyjížděl si o prázdninách v polovici let čtyřicátých do lázní Šternberku u Smečna; zčeštil název lázní a opěvuje léčivý pramen, příjemné okolí a lituje, že slyší mnoho nečeských hlaholu v tomto místě; více úcty k národu a hrdosti přál by Čechům.

Str. 130. *Hojitelnou sílu temence vážíc*, temence tolik co pramene.

Krok.

Touto básní, v složitém časoměrném metru sepsanou, uveden jest Jungmannem založený nový vědecký časopis český „Krok" 1821. Jako Jungmann založil svými proslulými překlady Miltonova Ztraceného ráje a Chateaubriandovy Ataly novou českou řeč básnickou, tak mu záleželo také na tom, aby jím nebo jeho přáteli vybudována byla nová česká řeč vědecká. Pomýšlel na vědeckou encyklopedii a rozdílel přátelům vědecké práce. Sám svou Slovesností 1820 přinesl mnoho nových terminů stilistických a poetických, pro filosofii získal přítele Ant. Marka, jehož Logika čili Umnice vyšla téhož roku 1820; z jiných přátel tohoto snažení Jungmannova (tak řečené „vědecké školy Jungmannovy") vynikají: Jan Sv. Presl (1791—1849) redaktor Kroka, vynikající přírodopisec, hlavně botanik, bratr jeho Karel B. Presl, světově proslulý profesor fysiologie Jan Ev. Purkyně (1787—1869), bratr Jungmannův, lékař a profesor Antonín Jungmann, plzeňský profesor a buditel Vojtěch Sedláček (1785—1836) a jiní. Časopis „Krok" vycházel nepravidelně v třinácti svazcích v letech 1821—1840, měl ráz většinou přírodopisný.

Str. 131. *V poznámce: Dubrav. hist.* Jan Dubravius, biskup olomoucký na počátku 16. století, napsal po latinsku kroniku českou, podobnou kronice Hájkově.

Str. 131. *Hleděvic, bohumil věštec, z umění zván lidu Krokem.* V poznámce vysvětluje spisovatel, že Krok neb Krak slove augur. Auguři byli kněží a kouzelníci starých Římanů, kteří předpovídali budoucnost.

Halat, jméno mythologické, libovolně utvořené.

Vladorodná třetí dívka, k vládě narozená, Libuše.

Amfion, v řecké báji syn Diův, výborný zpěvák a hudebník na lyru.

Pěkný, valohrdý Budeč. Budeč, po Vyšehradu z nejstarších hradů českých. Nad dnešními Kováry se starobylým kostelíkem sv. Petra z dob Spytihněvových. Tam byl prý již vychováván sv. Václav, vůbec byla škola budečská proslulá.

Rozum cvičný a národství v mysli velké, to hrad peven.

Jazykem jedno živ národ; toho smrt — jeho záhuba. Dva verše pro Jungmannovy názory velmi charakteristické. Nejpevnější hrad dnešnímu národu jest vzdělanost a národní uvědomění. Národ žije ve svém jazyku; zahyne-li jazyk, zhyne i národ. Verše tyto jsou obměnou šíře vyložených myšlenek Jungmannových zvláště v druhém Rozmlouváni o jazyku českém.

Str. 132. *Mnohýmť je pohybel zlato!* pohybel = záhuba; zlato je mnohým záhubou.

vše znáti probytečno vám, jest třeba, prospěšno, abyste vše znali.

Světovid káže, Jungmannovo zčeštění Slovanského boha Svantovíta, známého zejména na Rujaně u Slovanů pomořanských.

Ve Ctinovsi hrobu; Ctinoves (Ctiněves) vesnice blíže hory Řípu, v níž podle pověsti byla hrobka praotce Čecha.

Tebe v světle Merot vodí; Merot, zase vymyšlené jméno mythologické; jména ta vzata z kroniky Hájkovy.

Radamas Tasanům hroznným nevydá v pohybel tebe.

Radamas bůh slovanský.

Tasani jsou nepřátelé, zde myšleni Němci.

V celé vznešené básni Jungmannově, jejíž verše dlužno čísti s náležitými přerývkami, jeví se silné ohlasy podvržených Hankových rukopisů, zvláště celá řčení z Libušina soudu se zde ozývají. Jako tam, jeví se i v této básni slovanský a český pravěk veskrze kulturní, bájesloví vyvinuté,

život rodinný, politický velmi pokročilý, práce rozdělena. Básník nazývá svou báseň „jinotajitelnou pověstí"; alegorickým způsobem mluví v postavě Krokově sám — věštec a buditel — v čele slibného vědeckého orgánu k národu o potřebě pilné, rozdělené, radostné, v národním duchu konané práce.

Výbor z překladů.

O beáních akademických.

Str. 134. pozn. *Sam. B. Linde*, polský filolog (1771—1847), vrstevník a vzor Jungmannův při skládání Slovníku. Za pobytu ve Vídni u knížat Ossolińských seznámil se též s Dobrovským. Epochální jest jeho šestidílný Slownik języka polskiego, jehož význam je stejný, jako u našeho Jungmanna.

Svatý *Řehoř Naziansk*ý žil ve 4. stol. po Kristu, autor slavných spisů theologických.

bidell (pedell), školník, sluha při universitě.

Mores agrestes per beaniam relinguere, beaniam in hirco deponere: beánstvím (dobou přípravy a nepříjemným úvodem) zanechati venkovských (neuhlazených) mravů.

Císař Justinián byzantský (483—565), vzdělaný a slavný panovník. Za něho vystavěn chrám Boží moudrosti v Cařihradě a sebráno i kodifikováno staré právo římské.

Pandekty, sbírka římského práva Justiniánem nařízená.

Cod. dec. phil. Fac. Codex decanatus philosophicae facultatis, kniha (zápisy) děkanství fakulty filosofické.

Pontanus Mostský, vlastním jménem Jakub Spanmüller (1542—1626), nar. v Mostě, člen řádu jezuitského. Psal spisy theologické a knížky pro mládež, z jedné takové knihy „Progymnasmata selecta", konversační učebnice latinské, přeložil Jungmann svůj článek o beánech.

Str. 137. *oštěpačka*, široká tesařská sekera, širočina.

bradatice, bradatá, široká sekera.

ano mi se brada ještě nespe: ač mi brada ještě vousy neobrůstá.

Polyfém, jednooký obr, Kyklop, jenž byl, jak vypravuje Odyssea, ošálen a oslepen Odysseem.

tur Falarisův; Falaris, tyran agrigentský, vystavěl nádherný chrám Diovi. Byl velmi krutý, pálil lidi v rozžhaveném břiše kovového býka.

Hra v šachy.

Str. 140. *Penelope*, věrná manželka Odysseova, která dlouho odmítala nápadníky čekajíc návratu svého chotě.

Str. 141. *Fridrich Graw*, německý cestopisec a spisovatel, vydal 1801 v Lipsku knihu o hře šachové.

John Barrow (1764—1848), zeměpisec a cestopisec anglický.

Str. 145. *Málo ku pochvale slouží našemu Fridrichovi*, který, když pro něho bojující Čechové nejvíce klesali v oné Bělohorské bitvě, od hracího stolíku (ač jen v karty hrál, se vyplesti nemohl. Fridrich Falcký, nazvaný „zimní král", jehož si zvolili odbojní stavové čeští proti Ferdinandu II. za krále, hrál prý na hradě pražském v karty, zatím co Čechové bojovali osudnou bitvu na Bílé hoře dne 10. listopadu 1620. Po nešťastném výsledku bitvy zbaběle prchl do Němec.

Jan Fridrich Saský byl náčelníkem spolku šmalkaldského a pronásledoval katolíky; zajat byl vojskem císaře Karla V. po nešťastné bitvě u Mühlberka r. 1547, uvržen do vězení a odsouzen k smrti. Byl však 1552 propuštěn na svobodu.

Timur (*Tamerlan*) (1336—1405), veliký dobyvatel mongolský; vypravil se na výboje na západ, dobyl Persie, Indie, Armenie. všude pustoše a pleně. Jinak byl však obklopen mnohými pochlebníky.

Ernst Laudon (1717—1790) proslulý vojevůdce rakouský z dob sedmileté války, vítěz u Kunersdorfu a u Landshutu.

Karel XII. (1682—1748). král švédský, vítěz nad Dány, bojoval s Rusy a Poláky; proslulé jest jeho obležení Poltavy r. 1709, známé jsou jeho nekonečné války, k nimž mu opatřoval přípravy baron Görtz. Karel padl nepřátelskou kulí obléhaje pevnost Frederikshald.

Don Juan d' Austria, syn španělského krále Filipa V. (1547—1578), proslavil se námořní bitvou 1571 proti Maurům u Lepanta.

Benjamin Franklin, „muž mnohotvárného vtipu a učenosti a jinak svobodným Amerikánům nesmrtedlný", (1706—1790). státník a učený přírodozpytec americký. Otec jeho byl mydlářem. Franklin sám se vzdělal v Londýně, pracoval v tiskárnách: vrátiv se do Filadelfie, vydával noviny a výborné lidové kalendáře. Svěřovány mu vyšší a vyšší úřady, zvláště za sporů s Anglií a vzpoury amerických

kolonií, později stal se presidentem. Jako fysický badatel znám jest sestrojením bleskosvodu.

Vybrané části z Miltonova Ztraceného ráje.

Č. 1. *Vzývání Musy.*

Str. 156. *Oreb* (Horeb), hora v pohoří Sinajském. *Sinai*, hora na poloostrově sinaiském, kde Hospodin zjevil prostřednictvím Mojžíšovým Židům své zákony.

směsice, chaos, beztvárné shluknutí všech látek, z něhož teprve po stvoření rozlišením a náležitým spořádáním vznikly podle Miltonova názoru všecky věci.

Zvláště pak ty duše, ješto spanilé
klamuprázdné srdce slavným předkládáš
chrámům, vyuč mne.

Smysl: Ty, svatý Duchu, jenž více si vážíš spanilého, prostného srdce než nádherných chrámů, osvěť mne!

hodnou písní opatrnost a spravedlnost.

Básník poněkud změnil metrum originálu. Anglická báseň jest psána pětistopým jambem úplným (akatalektickým), tedy veršem desítislabičným. Jungmann přidal si první slabiku přízvučnou na začátku verše, takže překládá šestistopým veršem trochejským neúplným (katalektickým), tedy jedenáctislabičným. Pro tuto změnu metra měl dobré důvody. Jednak se pro češtinu, důrazně přízvukující slabiku první a pak všechny liché, lépe hodí metrum sestupné než vzestupné (jambické), jednak této přidané slabiky v každém verši překladatel velmi potřeboval. Jeť originál psán zhuštěnou lapidární formou, a sama řeč anglická, plná jednoslabičných slov s plným, pregnantním výrazem, byla tvrdým úkolem překladatelům. Proto první převody německé nebyly věrny rozměrum básně původní (Bodmer přeložil prosou, podobně u Francouzů Chateaubriand, Bodmerův překlad uvedl do veršů Zachariä, ale originálu blíží se teprve pozdější převody německé S. G. Bürdeho a nový převod K. Eitnerův): u nás rozměrem originálu a se zachováním původního počtu veršů přeložil znovu Miltonovu báseň Jos. J. David ve Světové knihovně č. 954—959. Srovnání obou textů nevypadá nikterak v neprospěch Jungmannův, i když nehledíme na různost doby a na nesmírné překážky, jež prvnímu převodci stály v cestě.

V mnohých slovech, kde jest plynná (*l*, *r*) mezi dvěma temnými nebo po temné na konci slova, musíme dnešní

dvě slabiky počítali za jednu. Tak v citovaném verši čteme: opatrnost trojslabičné, rovněž tak: spravedlnost. Podobně na př. ve verši I 397:

mnoho modl a jmen jim dáno v pohanstvu

čteme slovo modl jednoslabičné. Tento způsob stahování v jedinou slabiku jest podle výslovnosti staročeské, jsou však u Jungmanna i hojné příklady, kde nutno čísti rozděleně slabiky dvě, jako vyslovujeme dnes.

Na př. II. 644: myslí vznešenou, co jest opatrnost,

nebo I. 267: jeho mysl jest mu příbytkem a v ní . . .

Volně skandujícímu (rythmicky čtoucímu) čtenáři samovolně se ozřejmí, kde nutno takové slabiky stahovat a kde nikoli.

Z básníkovy invokace otištěny jsou ve výboru začátky zpěvu prvního, třetího a sedmého. Toto opěvání básnické inspirace, zdroje básníkova nadšení, jest z nejkrásnějších míst v celé básni, a vidíme tu hlubokou vážnost, oslnění vznešeným předmětem; básník cítí, že se dotýká nadsvětových, nebeských končin. Není to pohanská Musa, která osvěcovala staré básníky; křesťanský básník obrací se k milosti boží, sestře věčné moudrosti. Kdyby ho milost nevedla, snadno by při těžkém díle umdlel. Ale boží milost, jež se sestrou svou sedávala od věčnosti u trůnu božího, doprovodila pozemšťana do nebeských kraju. Při této příležitosti zmiňuje se básník stručně o sobě, o zlých časech, o své slepotě a samotě. Jinak zachovává epický ráz básně a zůstává skryt za událostmi.

Č. 2. *Píseň andělů o slávě boží* a č. 3. *Adamova ranní modlitba* jsou příklady slavného hymnu a vznešené ody, jakých v té době nečteme v literatuře žádného národa. Jednotný, kladný dech vznešenosti, lásky a slávy boží nese se těmito zvučnými verši, které i v Jungmannově překladu znějí plnými tóny. Nová česká řeč obstála tu skvěle v těžké zkoušce. Největší pomocnicí překladatelovou k jadrnosti a lahodě hymnických těchto veršů byla dokonalá znalost české bible, zvláště kralické. Jeť báseň Miltonova často nazývána zbásněnou biblí, a tu měl náš buditel při tvoření nové básnické mluvy vynikající oporu. Téhož rázu jest konečně i čtvrtá naše ukázka *Chvalozpěv andělů po stvoření světa*. Píseň díků a slávy, zasvěcení dne svátečního, velebné sabbath. Tyto vznešené hymny, plné apostrof a skvě-

lých obrazů, jsou modernímu čtenáři zvláště blízké a drahé; vzpomínáme při nich nejednou na mohutné verše kosmické oslavy boží v Goethově Faustu, které i v českém překladu Jar. Vrchlického znějí neméně slavnostně; vzpomeneme výborných básníků moderních Verhaerena i Whalt Whitmana, u nichž tryská radost životní a nadšené povznesení v hymnických zpěvích; zvláště pak si připomeneme velkolepé apostrofy a velebné hymny, nejkrásnější, k nimž se česká řeč vypjala, ve vrcholných sbírkách našeho básníka Otakara Březiny.

Č. 5.—7. *Probuzení Satanovo, Stavba Pandaemonia a Svržení zahubených andělů* jsou ukázky básníkova líčení partií pekelných, které proti nebeským zpěvům vynikají životností, dramatickou vášnivostí. Z Miltonových zpěvů nebeského žití a nebeských postav se týkajících, jsou básnicky nejcennější lyrické ody, jichž ukázky byly svrchu otištěny. Za to bývá vytýkána ostatním částem nebeské poesie jakás jednotvárnost, nehybnost a ztrnulost charakteru. Andělé i osoby božské jsou podle pojetí básníkova příliš vznešení, nad lidskou přirozenost vystupující; ale proto právě, že nejsou lidsky, s našimi touhami i slabostmi vylíčeni, stávají se tyto postavy schematické. Mnohem živější, lidsky zajímavější jsou postavy svržených andělu, v první řadě gigantický zjev Satana, padlého cheruba. Jeví se nám velkolepě v hlubokém pokoření, bolestné lítosti, vzdoru a nenávisti. Právě z těchto postav, tak monumentálně pojatých, vyšla pozdější literatura, vzdorní rekové Byronovi, Goethuv Mefistofeles a mnozí rekové v novém písemnictví. Hlavně těmito scénami žije báseň Miltonova podnes, kdežto druhý jeho epos „Ráj získaný" jest zapomenut, těmito postavami nesmírně vyniká Miltonovo arcidílo nad básní mladičkého Klopstocka.

Str. 168. *V ostrých pyrámích,* ostře zahrocenými jehlanci. *Letí, břímě nezvyklé . . .;* taková postava nikdy se neopírala o vzduch.

Str. 169. *Kovů žíly skrývval u vnitřku z síry zplozených,* současný názor alchymický, podle něhož ušlechtilé kovy vznikají příměsky sírovými.

Zástup minéřů, zákopníků, pionérů.

Str. 170. *Z dílny Dorické.* Chrámy dorského (spartského) slohu vyznačovaly se jednoduchou mohutností.

Č. 8. *Vidění Adamova.* Vybrány jsou tu dvě episody z jedenáctého zpěvu: Kain a Abel a Noe. Jsou to obrázky

velmi živé a jasně kreslené, známé příběhy biblické originálně básníkem pojaté. Souvislost jejich s hlavním dějem jest tato. Když po těžkém hříchu byli první rodiče z ráje plamennými meči andělů vypuzeni, propadá Adam zoufalství a malomyslnosti. Aby mu dodal důvěry a odvahy k budoucí práci, dovoluje Hospodin archandělu Michalovi, aby vyvedl Adama na výšinu a ukázal mu některé budoucí děje, od prvních výjevů biblických, přes nejvýznačnější jevy starověké a středověké až k době Miltonově. Řada smutných i útěšných obrázků zamíhá se kaleidoskopicky před naším zrakem; některé výjevy vyhrotil i básník polemicky. Takové prorokování z minulosti jest známo i v literatuře starší, na př. z Odysseje a Aeneidy.

Str. 176. *lísy jevila oku druhá pole částka;*
lísa, **deska na uložení zemských plodů.**

Str. 178. *Dům nemocí*, jejž archanděl ukazuje Adamovi, jest z nejsmutnějších stránek básně Miltonovy. Kolik hlubokého soucitu jeví se ve verších:

zoufánlivost obcházela od lože
k loži ochotně; svou kuši vítěznou
napínala smrt, než ranou váhala.

Vzpomeneme na podobné alegorické město, v němž jsou vyobrazeny zase zvrácenosti a šílenství nemoudrého lidského pokolení, v slavném našem Labyrintu světa od Jana Amosa Komenského.

Č. 9. *Řeč Satana-svůdce k Evě* podána jest jako příklad dokonalé poesie řečnické. Jest to opravdu řeč lichotná, sestavená podle klasických pravidel, začínající se získáním pozornosti a přízně, znenáhlým stupňováním, zvyšováním zájmu, osobním zúčastněním posluchačky, až na konec přechází ve výmluvné naléhání. Založena na lichotě ženské ješitnosti jest tato dlouhá, vtipná řeč hadova jaksi dramatickým vrcholem, předělem v toku básně.

Str. 188. *sladkost brová* jest ambrová.

Hlad a žízeň, valní dva badatelé, často citovaná věta z Jungmannova překladu; rozuměj: řádní, znační pobadatelé, nutkači mocní (v překladu Davidově).

Č. 10. *Obraz plovoucího loďstva* a č. 11. *Lahodné vánky mořské* jsou malé ukázky hojných a zajímavých exkursů z doby Miltonovy, doby velkolepých cest objevitelských

a nového názoru na svět i vesmír. Obšírněji o těchto proměnách myslí, jimiž se hlásí nový věk lidstva, viz v úvodě.

Na str. 195. líčen jest let Satanův, jenž si umínil dostati se k ráji a svésti člověka k neposlušnosti, končinami pekelnými a vhodně ozřejměn jest obrazem tápajících plachetních lodí, jež se octly v nevýhodných větrech.

Str. 195. *u bran na obě straně sedí strašlivé dvě obludy.* Na obě straně = na obou stranách, zbytek duálu i u Jungmanna již vzácný. Strašlivé dvě obludy, jež seděly u bran pekelných (vzpomeneme na Skyllu a Charybdu z Odysseje) jsou Smrt a Hřích.

Č. 12. *Idyla venkovská* jest puvabný obrázek venkovský, dýšící prostotou a srdečností. Vložena jest v okamžiku, kdy Satan-had ponejprv spatřil uprostřed nádhery rajské překrásnou naši pramáteř Evu.

Chateaubriandova Atala.

Str. 198. Vydání prvé z r. 1805, které jest v tomto výboru přesně podáno, liší se v slovníku, některých gramatických formách a stilisticky dosti značně od vydání pozdějších, samostatného z r. 1832 a v Sebraných spisech 1843. Úvod překladateluv připojen jest k vydání prvnímu. Výklad „pozatmělejších slov" pod čarou čteme rovněž jen ve vydání z roku 1805, v druhé redakci podává autor stručnější seznam na konci knihy, v Sebraných spisech necítil již potřeby, neznámější slova vysvětlovati. Buď jeho obnovená a nově utvořená slova za třicet let zobecněla, nebo v řidších případech upustil spisovatel sám od navrhovaného výrazu a užil terminu starého, jenž obyčejně byl v poznámce vysvětlující pod čarou. Ze stočtyřiapadesáti poznámek pod čarou nejzřetelněji vysvítá prukopnický jazykový význam Jungmannova překladu. Zkratky Jungmannovy v závorkách vztahují se pravidelně k staršímu českému spisovateli (Veleslavínu, Konáči z Hodištkova, Václavu Hájkovi), jehož starý dobrý termin chce překladatel obnoviti. Jindy podává k přesnějšímu vystižení významu nového slova výraz latinský (zvláště v terminech vědeckých), německý nebo francouzský z originálu, jindy opisuje celou frází. Ze slovníčku pod čarou otištěných slov vidí dnešní čtenář též, jak přemnohé terminy Jungmannem zavedené nebo obnovené jsou dnes běžné a důležité.

Píseň o zvonu.

Str. 248. Báseň ponejprv otištěna v Krasořečníku, souboru vybraných básní k deklamaci, jejž vydal 1823 K. S. Macháček. Tato báseň Schillerova je z nejznámějších a nejpopulárnějších jeho prací. Do češtiny ji přeložili po Jungmannovi mnozí novější básníci.

Str. 249. *Sneste hornou smrkovinu*, smrkové dříví ze starých horských kmenu; — *prudušina* (v druhém otisku *dušina*) jest otvor spojující ohniště s kotlem na tavení.

Spousta plyne k voli, rozpuštěná směs pohybuje se podle našeho přání; *popelná sůl* (Aschensalz) jest draslo, potaš.

Str. 253. *lom má zubovatý hled;* vylitá zvonovina na zkoušku má správný pravidelný lom;

uzříte na čep bíti, rozpálená zvonovina dosahuje čepu a naráží na něj.

Str. 255. *Což ať nevrhlá? — Forma roztrhla?* Snad se uvnitř forma zvonu nerozvrátila nebo neroztrhla?

veříme ruk svých tvoření, dílo svých rukou svěřujeme.

Str. 257. *skotu čelatého hladká stáda*, širokočelého, ušlechtilého, homérské epitheton.

Str. 258. *Tlucte každý zvlášť rozhrušíce plášť*, tlucte opatrně, abyste rozbili obal, formu, v níž jest ušlechtilý zvon ukryt.

Str. 259. *Jsou tygři v hněvu ukrutnější, jsou krutší lvové dráždění, však ze vší hrůzy nejhroznější jest člověk ve svém šílení;* krásný překlad nejznámějších veršu Schillerových, jimiž německý básník měl na mysli hrůzy francouzské revoluce a jež mají v dnešních dobách dvojnásob hluboký význam.

Str. 260. *Concordia ho (zvon) nazůvem;* concordia, lat. svornost.

Lenka.

Str. 261. V druhé redakci (Sebraných spisech) básník změnil hojně veršu, též v nápise ponechal Bürgerovo označení Lenora. Z důležitějších rozdílu obou recensí budiž aspoň vytčeno, že puvodní překlad shodoval se s originálem, pokud se týče odjezdu Vilémova. „On s pluky krále pruského byl do boje táh pražského"; Jungmann ponechává časové určení války sedmileté. V pozdější úpravě změnil tyto verše (aby Vilém nemusil táhnouti proti Rakousku a Čechám)

a přenesl děj do válek tureckých: „On na Bělehrad u vojů s Laudonem táhl ku boji".

Str. 264 *Pak u vrat počne kruh a hřeb jen ztuha, zlehka klepklepklep;* na vratech visel kovový kruh, na nějž příchozí klepátkem zabušil.

Elegie na hrobkách veských.

Str. 269. Omylem napsal Jungmann v podtitule v Hlasateli II. 1807 P. Gray a tak přešlo také do všech pozdějších vydání. Autor se nazýval *Thomas Gray*, žil v letech 1716—1771, studoval práva a klasické řeči, mnoho cestoval po Italii a Řecku a žil pak jako soukromý učenec v Oxfordě. Mimo slavnou tuto elegii, o jejímž úspěchu a ceně viz v úvodě, napsal některé krásné ody přírodní a básně filosofickoreflexivní (Oda na jaro, Oda na neštěstí). Básně jeho nejsou četné, za to cenné umělecky, a správně připisuje mu staré anglické vydání větu Quintiliánovu: Multum et verae gloriae, quamvis uno libro meruit; zasloužil mnoho upřímné chvály i za jedinou svou knihu.

Str. 271. Sloha:

> Tu mnohý, jehož blažší vedla strana,
> Thurn obce odpočívá hrdinný,
> tu mnohý leží němý Rokycana
> a Žižka, krví českou nevinný;

jest volně upravena, neboť v anglickém originále jmenuje básník přirozeně vynikající muže svého národa:

> Some village Hampden, that with dauntless breast,
> the little Tyrant of his fields withstood;
> some mute inglorious Milton here may rest,
> some Cromwell guiltess of his country's blood.

Thurn, Jindřich Mat. hrabě z Thurnu (1567—1633) byl z hlavních vůdců českého povstání v letech 1618—1620, jež přivodilo nešťastnou bitvu bělohorskou.

Mistr *Jan Rokycana* (1396—1471), vynikající kněz kališnický, řečník na koncilu basilejském, arcibiskup utrakvistický a spisovatel i horlivý kazatel náboženský.

Jan Žižka z Trocnova (asi 1377—1424), nejslavnější válečník český z dob husitkých, proslulý vítěz nad německými vojsky křižáckými na hoře Vítkově, u Kutné Hory a Něm. Brodu. Geniální byla jeho vojenská výprava do Uher na níž pronikl až k Trenčínu.

Psaní Eloizy Abelardovi.

Str. 274. O básníku Alex. Popeovi viz na str. 301. Abélard (psán též Abailard, Abaielardus, Baillart a p.) žil v letech 1079—1143, byl vynikající kazatel, slavný učenec scholastický. Učil sedmnáctiletou neteř kanovníka Fulberta Heloisu a mladičká dívka vzplanula k osmatřicetiletému muži vášnivou láskou. Heloisa žila jako jeptiška dlouhá léta osaměle v klášteře Paraklétu (sv. Ducha) nad Seinou, kamž byl Abelard pochován; Eloiza byla pohřbena pak do jeho hrobu. Láska jejich stala se slavnou dopisy Eloizinými a vylíčením milostného románku od Abelarda samého ve spise Historia calamitatum. V literatuře pozdější byla látka tato mnohokrát zpracována.

Poustevník.

Str. 286. *Oliver Goldsmith* (1728 až 1774) byl syn irského kněze. V mládí toulal se po horách a lesích své zádumčivé vlasti, romantický smysl pro přírodní krásy objevuje se již u něho zřetelně. Putoval Francií, Švýcarskem, Italií bez peněz a bez určitého plánu, vydělávaje si nejpotřebnější živobytí hrou na flétnu. Když pak se vrátil, nedovedl opět ustrnouti na jediném povolání; byl lékárníkem, učitelem, lékařem a spisovatelem. Z prací jeho je nejznámější idylla Vikář wakefieldský, jež měla veliký vliv na idyllický epos německý.

PŘIPOMENUTÍ. Od starších vydání Jungmannových spisů liší se tato edice v první řadě po stránce textové přihlížejíc (až na nepatrné výjimky) k prvním zněním knižním a časopiseckým, jež jsou jak pro obrozující se českou mluvu památná, tak pro osvětlení jazykového úsilí Jungmannova charakteristická. Řeč prvních recensí bývá též namnoze čistější a jadrnější nežli v úpravě druhé.

*

OBSAH.

Strana